

T.C.

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA
KÜTÜPHANESİ Y-619 NUMARADA KAYITLI
MECMUADAKİ TÜRKÇE ŞİİRLER**

SEMA ERDOĞDU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR

Konya-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sema ERDOĞDU		
	Numarası	18810701007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ Y-619 NUMARADA KAYITLI MECMUADAKİ TÜRKÇE ŞİİRLER			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

Sema ERDOĞDU

İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sema ERDOĞDU		
	Numarası	18810701007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR		
Tezin Adı	YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ Y-619 NUMARADA KAYITLI MECMUADAKİ TÜRKÇE ŞİİRLER			

Türk edebiyatında sanatın ve estetik anlayışın tarih içinde gelişim ve değişimini gösteren önemli kaynaklardan biri olan mecmualar, genellikle müretteplerinin şahsî zevklerine göre muhtelif şair/yazarların farklı nazım şekilleriyle kaleme aldıkları manzum-mensur metinlerin derlenmesiyle oluşturulur. Çalışmamızın konusu ise Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y-619 numarada kayıtlı manzum-mensur karışık metinlerden oluşan şiir mecmuasıdır. Çoğunluğu sayfa kenarlarında bulunan şiirlerin dili Arapça, Farsça ve Türkçedir. Mecmuada XVII. yüzyılda yaşamış Âbî (ö. 1077/1666-67)'nin *Münşe'ât*'ı da yer almaktadır.

Çalışmamızın amacı mezkûr mecmuayı ilim âlemine tanıtarak içerisindeki Türkçe şiirler ile bu şiirlerin nesre çevirilerini ortaya koymaktır. Mecmuayı nazım şekilleri, nazım türleri, vezinleri, kafiye-redifleri, şiiri/şiirleri yer alan şairleri, şiirlerdeki sosyal hayatı, atasözleri ve deyimleri yönlerinden incelemektir. Çalışmamız inceleme ile metin ve nesre çeviri olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda genel olarak mecmuadan ve daha önceki mecmua çalışmalarından bahsedilmiştir. Ardından tezimize konu olan mecmua, şekil ve muhteva açısından irdelenmiştir. Sonraki kısımda ise metin ve nesre çevirisine yer verilmiştir. Çalışmamızda toplam 262 Türkçe şiir bulunmaktadır. 65 şaire ait 164 şiir tespit edilmiştir. Mecmuada en çok gazel, matla ve beyit nazım şekilleri kullanılmıştır.

Çalışmamız sonucunda Y-619 numaralı mecmuada Nesib Dede'nin 1 nazmına, Üsküdarlı Sırrı'nın 1 lugazına, Seyyid Vehbî'nin ve Nedîm'in 1'er beytine

çalışılan/yayımlanan divanlarında rastlanmamıştır. Ayrıca XVIII. yüzyıl şairlerinden Bâhir'in 13 ve Vâkıf'ın 29 müstakil şiiri bulunmaktadır. Böylece XVIII. yüzyılda yaşamış iki şairin şiirleri ile divanlara bilinmeyen sebeplerle dâhil edilmeyen şiirlerin birkaçı gün yüzüne çıkarılıp edebî sahaya kazandırılmıştır. Kazanılan bu veriler hem klasik Türk edebiyatı için kaynak hem de dönemin kültürel yapısını, sanat anlayışını ve edebî zevkini anlamaya katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Mecmua, Türkçe şiir, XVII. yüzyıl, XVIII. yüzyıl, Klasik Türk Edebiyatı.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Sema ERDOĞDU		
	Student Number	18810701007		
	Department	Turkish Language and Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR		
Title of the Thesis/Dissertation	TURKISH POEMS IN THE JOURNAL REGISTERED UNDER NUMBER Y-619 AT YAPI KREDİ SERMET ÇİFTER RESEARCH LIBRARY			

Journals (*mecmua*) are one of the important sources that demonstrate the development and transformation of art and aesthetic understanding in Turkish literature throughout the history and are generally created with the compilation of poetic/prosaic texts that are written by various poets/authors with different styles of verses according to the personal preferences of the typesetters. The subject of our study is the poetry journal comprised of poetic/prosaic texts that is registered under number Y-619 at Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library. The language of the poems that are generally found on the page margins is Arabic, Persian and Turkish. The journal also includes the Anthology (*Münşe'ât*) of Âbî (d. 1077/1666-67) who lived in the 17th century.

The purpose of our study to introduce the aforesaid journal to the scientific world and to present the Turkish poems within the journal and their prosaic translations. Another purpose is to review the journal in terms of styles and types of verse, poetics, rhymes/radifs, poets that have their poems included in the journal, the social life in the poems, and the proverbs and idioms. Our study is comprised of two sections: the review, and the translation of the text and prose. The first section explains the journal itself in general and the previous journal works. Afterwards, the aforesaid journal is reviewed in terms of form and contents. The next section includes the translation of the text and prose. There are a total of 262 Turkish poems in our study. 164 poems of 65 poets were identified. Ghazal, matla and couplet verse forms are the most used forms in the journal.

As a result of our study, 1 verse of Nesibe Dede, 1 riddle of Üsküdarlı Sırrî, and 1 couplet of Seyyid Vehbî and Nedîm in the journal number Y-619 were not identified in the studied/published divans. In addition, 18th century poets Bâhir has 13 and Vâkîf has 29 individual poems in the journal. Thus, the poems of the two poets who lived in the 18th century and some of the poems that were not included in the divans for some unknown reason were unearthed for the field of literature. Such data contributes to understanding the period's cultural structure, artistic understanding and literary taste as well as becomes a source for the classical Turkish literature.

Keywords: Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library, Journal, Turkish Poem, 17th century, 18th century, Classical Turkish Literature.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	XVI
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	XVII
ÖN SÖZ	XIX
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: İNCELEME.....	4
Y-619 NUMARALI MECMUANIN ŞEKİL İNCELEMESİ	4
I.1. Şekil İncelemesi.....	4
I.1.1. Mecmuanın Tanıtılması	4
I.1.2. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Nazım Şekilleri.....	6
I.1.2.1. Kaside.....	6
I.1.2.2. Mesnevi	7
I.1.2.3. Müseddes.....	7
I.1.2.4. Gazel	8
I.1.2.5. Müstezad	8
I.1.2.6. Kıt'a.....	9
I.1.2.7. Nazm	9
I.1.2.8. Rubaî	9
I.1.2.9. Matla	10
I.1.2.10. Beyit	10
I.1.2.11. Mısra	10
I.1.3. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Vezinleri	10
I.1.4. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Kafiye ve Redifleri	14
I.2. Muhteva İncelemesi.....	20
I.2.1. Mecmuada Şiiri Bulunan Şairler ve Kısa Biyografileri.....	20
I.2.1.1. Mecmuada Şiiri Bulunan Şairler	20
I.2.1.2. Mecmuada Şiiri Bulunan Şairlerin Kısa Biyografileri.....	23
I.2.1.2.1. Mecmuada Şiiri Bulunan Ancak Kesinliği Tespit Edilemeyen Şairler ..	43
I.2.2. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Nazım Türleri	46

I.2.2.1. Fahriye.....	46
I.2.2.2. Lugaz.....	47
I.2.2.3. Methiye	47
I.2.2.4. Muamma	47
I.2.2.5. Mûnacat.....	47
I.2.2.6. Nazire	48
I.2.2.7. Tarih	48
I.2.3. Mecmuada Yer Alan Şiirlerde Sosyal Hayat.....	48
I.2.3.1. Arapça İfadeler.....	49
a. Bârekallâh	49
b. Bi-hamdillâh	49
c. Bi-hamdillâhi ve'l-mennih.....	50
ç. Billâh.....	50
d. Kasemnâ.....	50
e. Kesîrû'l-'avn	50
I.2.3.2. Av/ Avcılık ve Av Hayvanları	51
a. Aslan (Şîr).....	51
b. Av (Sayd/ Şikâr)	51
c. Ceylan (Gazâl/ Âhû)	52
ç. Keklik (Kebk) ve Kartal.....	52
d. Kuş (Murg)	53
e. Şahin (Şehbâz/ Doğan).....	54
f. Tuzak (Dâm).....	55
I.2.3.3. Bayramlar	55
a. Ramazan Bayramı	56
I.2.3.4. Bazı Kişiler/ Eserler	56
a. Bihzâd	57
b. Cem/ Cemşîd.....	57
c. Ferhâd.....	58
ç. Gülistân	59
d. Hâtem.....	59
e. Hipokrat	60
f. Hz. İsa.....	60

g. Hz. Muhammed	61
ğ. Hz. Süleyman.....	61
h. Hz. Yakûp ve Hz. Yûsuf.....	62
ı. Keyhüsrev	63
i. Leyla ve Mecnun (Kays)	64
j. Mânî ve Engelyun.....	65
k. Mevlânâ	65
l. Nemrud	66
m. Örf-i Şîrâzî.....	66
n. Rüstem	67
I.2.3.5. Çalgı Aletleri ve Mûsikî.....	67
a. Keman	67
b. Ney.....	68
c. Saz.....	68
ç. Şehnaz	69
I.2.3.6. Çeşitli Meslekler/ Bazı Tipler	69
a. Bahçivan (Bağbân).....	69
b. Dalgıç (Gavvâs)	69
c. Doktor (Etibbâ/ Tabîp).....	70
ç. Haberci (Peyk/ Nâmeber).....	70
d. Hırsız (Şebrev/ Düzd)	71
e. Kâtip (Debîr)	72
f. Mutrip (Sâzende)	72
g. Neyzen (Nâyî).....	72
ğ. Öğretmen (Muallim)	73
h. Pir-i Muğân	73
ı. Saki	73
i. Saraç (Serrâc).....	75
j. Terzi (Hayyât).....	75
k. Diğer	76
I.2.3.7. Değerli Madenler/ Paralar	81
a. Altın (Zer/ Zerrîn)	82

b. Gümüş (Sîm).....	83
c. İnci (Lü'lü/ Dürr) ve Sedef (Sedef).....	84
ç. Kehribar (Kâh-rübâ/ Keh-rübâ)	85
d. La'l.....	86
e. Mercan	87
f. Nakd	87
g. Zümrüt (Zümürüt)	88
I.2.3.8. Deniz (Bahr/ Yem).....	88
a. Akdeniz (Yem-i Sefid).....	89
I.2.3.9. Din ve Eğitim Görevlileri/ Dinî Kimlikler.....	90
a. Hoca/ Hâce.....	90
b. Rint.....	90
c. Sufi.....	92
ç. Şeyh.....	92
d. Zahit.....	93
I.2.3.10. Eşyalar.....	94
a. Ayna (Mirât/ Âyine).....	95
b. Çakmak (Zinâd)	97
c. Çapa Demiri (Lenger)	97
ç. Dizgin (Înân)	98
d. Divit (Devât)	99
e. Fanus	99
f. Fener	99
g. Hokka (Dürc)	100
ğ. İğne (Nîş/ Sûzen)	100
h. Kadeh (Ayak/ Bülbüle/ Câm/ Cüradân/ Kabak (Kedû) / Mînâ/ Peymâne/ Rıtl-ı Girân/ Sâgar/ Sifâl/ Sürâhî)	100
ı. Kafes	104
i. Kâğıt	104
j. Kalem (Hâme/ Kilk)	105
k. Kandil (Çerâğ)	107
l. Kâse	107

m. Kayık/ Sandal/ Tekne/ Gemi (Fülk/ Sefine/ Keştî/ Zevrak)	108
n. Küp (Hum)	109
o. Makas (Mikrâz)	110
ö. Micmer (Buhurdan)	110
p. Mum (Şem)	110
r. Mühre	111
s. Mürekkep İsi (Dûde)	112
ş. Sorguç (Çeleng)	112
t. Şişe	113
u. Tarak (Şâne)	113
ü. Terazî/ Kantar	114
v. Tespih (Sübha)	114
y. Testi (Sebû)	114
z. Torba (Zembîl)	115
aa. Üzenği (Rikâb)	115
I.2.3.11. Giyecekler ve Kumaşlar	116
a. Atlas	116
b. Ayakkabı (Pâpûş)	117
c. Dibâ ve Hârâ	117
ç. Elbise (Câme/ Kabâ/ Libâs/ Siyâb)	118
d. Etek (Dâmen)	119
e. Fes	120
f. Gömlek (Pîrehen)	120
g. Hırka (Peşmîne)	120
ğ. Kemer (Zünnâr)	121
h. Külâh/ Küleh	121
ı. Peçe (Lisâm/ Nikâb)	122
i. Sarık (Destâr)	122
j. Tâç	123
I.2.3.12. Milletler	124
a. Çerkez	124
b. Çin	125

c. Frenk (Fireng)	125
ç. Tatar	126
I.2.3.13. Oyun	126
a. Tavla (Şeşder)	126
I.2.3.14. Savaş Aletleri	127
a. Hançer	127
b. Kalkan (Siper).....	128
c. Kement	128
ç. Kılıç (Şemşîr/ Tiğ)	129
d. Mızrak (Nîze).....	129
e. Ok (Nâvek/ Tîr/ Hadeng)	130
f. Sadak	131
I.2.3.15. Ülkeler/ Şehirler/ Yerleşim Yerleri/ Mekânlar	132
a. Eymen Vadisi	132
b. Hoten.....	133
c. İrem Bağı.....	133
ç. Kafdağı.....	133
d. Mağrip ve Fas	134
e. Meyhane (Harâbât/ Meykede/ Bezm)	134
f. Mısır	135
g. Nahşeb Kuyusu	135
ğ. Pazar (Bâzâr).....	136
h. Saray ve Kâşâne	136
ı. Tekke (Hâne/ Hânkâh).....	137
i. Yedikule.....	138
j. Yenikapı (Der-i Nev/ Bâb-ı Cedîd)	138
I.2.3.16. Yiyecekler ve İçecekler	139
a. Afyon (Tiryâk)	139
b. Badem (Bâdâm)	139
c. Ekmek (Nân)	140
ç. Kebap	141
d. Şarap (Bâde/ Mey)	141

e. Şeftali	144
f. Şeker (Tatlı).....	144
g. Şerbet	145
ğ. Tuz (Nemek)	145
h. Un (Dakık)	146
ı. Üzüm (Engûr)	146
I.2.4. Tabiat	147
I.2.4.1. Bağ/ Bostan/ Çemen ve İlgili Unsurlar	147
I.2.4.2. Bitkiler.....	149
I.2.4.2.1. Ağaçlar	149
a. Çınar (Çenâr).....	149
b. Nihal.....	150
c. Selvi (Serv).....	150
ç. Şimşir (Şimşâd)	151
d. Tuba.....	152
I.2.4.2.2. Çiçekler.....	152
a. Gül (Verd)	153
b. Lale.....	156
c. Menekşe (Benefşe)	157
ç. Nergis	157
d. Sümbül	158
e. Yasemin (Semen)	158
I.2.4.3. Dört Unsur (Anâsır-ı Erbaa).....	159
a. Ateş	159
b. Hava	161
c. Su	162
ç. Toprak	163
I.2.4.4. Hayvanlar	164
a. At.....	165
b. Balık (Mâhî).....	168
c. Bukalemun	168
ç. Bülbül.....	168

d. Çekirge (Cerâd).....	171
e. Deve (Şütür).....	171
f. Eşek (Har).....	172
g. Haşere (Şeşpâ)	172
ğ. Hümâ.....	172
h. Kedi (Gürbe) ve Fare (Mûş)	173
ı. Papağan (Tûtî)	173
i. Pervâne	173
k. Sülün (Tezerv)	174
l. Tavus.....	174
m. Yılan (Mâr)	175
I.2.4.5. Kozmik Âlem	175
a. Gökyüzü	175
b. Yıldızlar	179
c. Bazı Yıldızlar	181
ç. Burçlar.....	182
d. Gezegenler	183
e. Işık/ Aydınlik ve Karanlık.....	186
I.2.4.6. Zaman.....	187
a. Yıl.....	187
b. Mevsimler	188
c. Aylar.....	190
ç. Gün.....	191
I.2.5. Atasözleri, Deyimler ve Kalıplaşmış İfadeler.....	194
I.2.5.1. Atasözleri	194
I.2.5.2. Deyimler ve Kalıplaşmış İfadeler	196
I.2.6. Mecmuadaki Bazı Şiirlerin Başlıklarında Verilen Bilgiler.....	220
II. BÖLÜM: METİN VE NESRE ÇEVİRİ	223
II.1. Metin Kurulurken İzlenen Yöntem	223
II.1.1. Metnin Düzeniyle İlgili Hususlar	223
II.1.2. Metnin Vezniyle İlgili Hususlar	225
II.1.3. Metnin İmlasıyla İlgili Hususlar.....	225

II.2. Metin ve Çeviri	228
SONUÇ	366
KAYNAKLAR	368

KISALTMALAR

- bk. : Bakınız
- b. : Beyit
- C. : Cilt
- d. : Doğum
- D. : Divan
- g. : Gazel
- Haz. : Hazırlayan
- Hz. : Hazret-i
- k. : Kaside
- kt. : Kıt'a
- M. : Mecmua
- mt. : Matla
- n. : Nazm
- ö. : Ölüm
- r. : Rubai
- s. : Sayfa
- t. : Tarih
- tc. : Tercî-bend
- TDK : Türk Dil Kurumu
- TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
- TEİS : Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
- TTK : Türk Tarih Kurumu
- vd. : Ve diğerleri
- vb. : Ve benzeri

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا a, ā, e, i, u, ü

ء ’

آ a, ā

ب b, p

پ p

ت t

ث s

ج c, ç

چ ç

ح h

خ h

د d

ذ z

ر r

ز z

ژ j

س s

ش ş

ص ş

ض d, z

ط t

ظ z

ع ’

غ g

ف	f
ق	q
ك	k, g, ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v, o, ō, ö, u, ū, ü, ^v
ه	h, a, e, i
ی	y, i, ī, ï

ÖN SÖZ

Mecmualar edebiyat tarihimiz için yeni bilgiler katan, yaklaşık altı asırlık süreçte sanatın ve estetik anlayışın gelişimini ve değişimini gösteren Osmanlı ilim, kültür ve edebiyatında yaygın telif türü hâline gelen antolojik mahiyette önemli kaynaklardan biridir. Genellikle farklı şair veya yazarların farklı nazım şekilleriyle farklı dilde/ dillerde kaleme aldıkları manzum-mensur ürünlerin derlenmesiyle oluşturulur. Çalışmamızın kaynağı, içerisinde münşeat da barındıran ancak şiirlerin çokluğundan dolayı şiir mecmuası olarak nitelendirebileceğimiz bir şiir mecmuasıdır. Şiir mecmuaları gerek dönemin kültür ve sanat anlayışını yansıtan gerekse edebiyat tarihine kaynak olabilecek eserlerdendir. Aynı zamanda kaynaklarda adı geçmeyen şair ve şiirlere rastlanması, divanlardaki eksikleri tamamlayarak tenkitli neşir imkânı sağlaması, dönemin şiir ve şair tercihlerini, estetik algılayışlarını ve şairlerin kimlerden etkilendiklerinin anlaşılması gibi birçok açıdan önemli bir kaynak teşkil eder.

Çalışmamızın amacı Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda Y-619 arşiv numarasıyla kayıtlı olan mecmuadaki Türkçe şiirlerin transkribe edilerek nesre çevrilmesi ve hem şekil hem de içerik bakımından incelenmesidir. Böylece edebiyat tarihine küçük de olsa katkıda bulunmaktadır. Muhteva kısmının detaylı incelenmesiyle de çalışmanın sözlük gibi kullanılması amacı güdülmüştür.

Tezimizin giriş kısmında genel anlamda mecmualar hakkında bilgiler verilmiş ve belli başlı nazire mecmuaları belirtilmiştir. Birinci kısımda mecmua şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. İkinci kısım olan metin ve nesre çeviri kısmında metin kurulurken izlenen yöntem ve mecmuadaki Türkçe şiirlerin transkripsiyonlu hâli ile nesre çevirisi yer almaktadır. Son bölümde ise sonuç ve kaynakça bulunmaktadır.

Eğitim hayatım boyunca ve en önemlisi yüksek lisans ders ve tez dönemimde kıymetli bilgilerinden istifade ettiğim, ufkumu açan bütün hocalarıma teşekkür ederim. Bugüne kadar yanımda olan, her anlamda dualarını ve desteklerini hissettiğim, bana güvenen ve inanan, sevgili ve saygıdeğer aileme minnettarım.

Bu çalışmanın hazırlanmasında çok büyük emeğe sahip olan, her daim ilgisini ve desteğini esirgemeyen, titizlik ve samimiyetiyle yardım eden, engin bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, hatalarımı sabırla düzelten, güler yüzlü ve hoşsohbetiyle değerli görüşlerini benimle paylaşan, sevgi ve saygı duyduğum, pek kıymetli hocam Doç. Dr. Fatih BAŞPINAR'a en güzel ve en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sema ERDOĞDU

Konya 2021

GİRİŞ

Mecmua sözlüklerde *toplanıp biriktirilmiş ve tanzim ve tertip edilmiş şeyler* (Sami, 1317: 1293), *bir araya getirilmiş, toplanmış* (Uzun, 2003: 265), *toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilen kitap* (Devellioğlu, 2013: 689) şeklinde geçmektedir. Edebiyatımızda terim anlamı kazanarak *genelde bir veya daha fazla yazar yahut şaire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dinî, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan derleme kitap* (Uzun, 2003: 265) anlamına gelmiştir. İlk başlarda cönklerde olduğu gibi ayetler, hadisler, fetvalar, dualar, şiirler, ilahiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lugaz ve muammalar, ilaç tarifleri, faydalı bilgiler, tarihî belge ve kayıtların derlendiği şahsî not defterleri hâlindeyken zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar bulduran bir telif veya kitap özelliği kazanmıştır. Gelişimini tamamladıktan sonra kitap hüviyetindeki teliflerden bir farkı kalmamıştır (Uzun, 2003: 265). Bu mecmualar müretteplerin şahsî zevklerine göre derlenmiş farklı tür ve şekillerdeki nazım veya nesir edebî ürünler barındıran eserlerdir.

Kültür hazinesi olan mecmualar edebiyat tarihimiz açısından dönemin edebî zevki ile sosyal ve kültürel yapısı hakkında bizlere önemli veriler sunmaktadır. Böylece bu mecmualar sayesinde dönemin meşhur şair ve şiirleri görülmektedir. Ayrıca şairlerin çeşitli sebeplerle divanlarına almadıkları şiirlerini veya henüz bilinmeyen şairlerin varlığını gün yüzüne çıkarabilir. Şairlerin edebî kişilikleri hakkında da bilgi sahibi olabiliriz.

Herhangi bir nazım türü veya şekil birliği olmadan derlenen manzum metinleri muhteva derlemelere şiir mecmuası denir (Kaplan, 2018: 402-403). Bu derlemelerin tertibinde belli bir kural olmadığı için mecmua mürettibi içerik, tasarım vb. konularda şahsî tasarrufta bulunur (Gürbüz, 2013: 316). Bu doğrultuda oluşan farklılıklar şekil ve muhteva açısından tasnif edilmiştir (Kaplan, 2018: 403). Mecmuaların sınıflandırılmasında farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre cilt ve tertip hususiyetleri bakımından (cönkler, mecmualar), şekil bakımından (manzum-mensur metin mecmuaları), dil bakımından (Arapça-Farsça-Türkçe), muhteva bakımından (din, tasavvuf, fal, hikâye/ latîfe, hiciv, edviye, mûsıkî, hat ve kitâbet), şahısların tertip ettiği

veya şahıslar için tertip edilen mecmualar şeklinde sınıflandırılmıştır (Kılıç, 2012: 80-95). Diğer bir görüşe göre ise şiirlerin şekil özelliklerine göre oluşturulan şiir mecmuaları (kaside mecmuaları, matla mecmuaları, beyit mecmuaları vb.), şiirlerin konu özelliklerine göre oluşturulan şiir mecmuaları (tarih mecmuaları, lugaz mecmuaları, methiye mecmuaları), nazire mecmuaları, şairlerin aidiyeti/ mensubiyeti esasına göre hazırlanan mecmualar, bir mensubiyet ilişkisi gözetmeksizin belirli şairlerin divanlarını/ şiirlerini bir araya getirmeyi amaçlayan mecmualar şeklinde tasnif edilmiştir (Gürbüz, 2012: 108-112).

Eski edebiyatımızda pek çok şiir mecmuası vardır. Bunların arasında şairlerin birbirlerine aynı vezin ve kafiyede benzer bir şekilde yazdıkları nazirelerin toplanıp bir araya getirilmesiyle oluşan mecmualar da bulunmaktadır. Ancak titizlikle hazırlanmış nazire mecmuaları sınırlı sayıdadır. Bilinen nazire mecmualarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ömer b. Mezîd tarafından H.918/ 1437'de derlenen *Mecmu'atü'n-Nezair*'dir. Mecmua, XV. yüzyılın ortasına kadar yetişmiş 84 şaire ait 397 şiir içermektedir.

2. Eğridirli Hacı Kemal'in H.918/ 1512-13'de derlediği *Camiü'n-Nezair* adlı mecmuada, 266 şaire ait, 3140 şiir bulunmaktadır.

3. Edirneli Nazmî tarafından H.930/ 1524'de derlenen *Mecma'ü'n-Nezayir*'dir. Hacimli olan bu mecmuada 357 şaire ait 5527 şiir yer almaktadır. 37 murabba diğerleri gazel olan mecmuanın 7 nüshası bulunmaktadır (İsen vd., 2003: 29).

4. Pervane b. Abdullah tarafından H.968/ 1560'ta derlenen *Pervane Bey Mecmuası*'nın tek nüshası Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat Nu. 406'da kayıtlıdır (Gıynaş, 2013: 4). 643 varaktan oluşan mecmuada (Gıynaş, 2013: 40) toplam 8172 şiir yer almaktadır (Gıynaş, 2013: 7).

5. Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa 1031 numarada kayıtlı nazireler mecmuası olan *Mecmû'a-i Nezâ'ir*, muhtemelen XVI. asırda veya XVII. asrın başlarında istinsah edilmiştir. Mevcut nüsha talik hatla yazılmış 250 yapraktan

oluşmaktadır. Tespit edildiği kadarıyla 264 şaire ait 1500 civarında gazel bulunmaktadır (Zülfe, 2011a: 152-153).

6. Nuruosmaniye Kütüphanesinde 4252-4253 numaralarda kayıtlı olan ve Budinli Hisâlî'nin yüzlerce şairin matlalarını toplayarak oluşturduğu *Metâli'ü'n-Nezâ'ir* isimli mecmua, toplamda 670 varak ve iki cilttir. Mecmuanın I. cildi 285, II. cildi 385 varaktır. I. ciltteki beyit sayısı 11.941, II. ciltteki beyit sayısı 15.369'dur. Mecmuada Hisâlî'nin de yaklaşık 3.000 matla beyti vardır (Kalyon, 2011: 25).

Bu alanda yapılmış önemli araştırmalar Kamil Ali Gıynaş'ın *Pervane Bey Mecmuası*, Mehmet Gürbüz'ün Kâbilî'nin *Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş'âr*'ı ve Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Neza'ir*'inin Mehmet Fatih Köksal, Cumhur Ün gibi araştırmacılar tarafından çalışılan örnekleri verilebilir. Mustafa Canpolat tarafından hazırlanan Ömer b. Mezîd'in *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*'i ve bir diğer mecmua ise Abuzer Kalyon ve Bilge Kaya'nın doktora tezi olarak çalıştığı Budinli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'i de kaynak olması açısından önemlidir. Ayrıca Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki İffetnur Gülhan, Şahinalp Şahin, Hamdi İlhan, Ayşenur Özbölük ve Şerife Sarı tarafından çalışılan 4957 numaralı şiir mecmuası ve Zeynep Ağdaş ve Asiye Atalay'ın çalışmış olduğu 4968 numaralı şiir mecmuası da kaynak teşkil edebilir. Bir başka kaynak olabilecek çalışmaları Sibel Yıldırım Demir, İlknur Özer ve Ahmet Kemal Gümüş, Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa 1031 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Nezâ'ir* isimli mecmua üzerine gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra metin ve çeviri olarak hazırlanan çalışmalar da vardır. Bunlar arasında Ahmet Kemal Gümüş'ün *Camiü'n-Nezair* isimli nazire mecmuası üzerine yaptığı çalışma örnek olarak verilebilir.

I. BÖLÜM: İNCELEME

Çalışmamıza konu olan mecmua, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda Y-619 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Mecmua içerisinde *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id* ile *Münşe'ât* adlı iki kısım bulunmaktadır. Mecmua toplamda 102 varaktan müteşekkil olup eserin içinde satır sayıları değişiklik gösterir. Çoğunluğu sayfa kenarlarında yer alan şiirlerin dili Türkçe, Farsça ve Arapçadır. 619/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olan *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id* adlı kısmın mürettibi Nefeszâde İbrâhîm b. Mustafâ (ö. 1060/ 1650)'dir. 619/2 arşiv numarasıyla kayıtlı olan *Münşe'ât* ise Âbî (ö. 1077/ 1666-67)'nindir. Mecmua *Şekil İncelemesi* ve *Muhteva İncelemesi* olmak üzere iki ayrı bölümde incelendi. Ardından *Metin ve Nesre Çeviri* kısmında mecmuada bulunan Türkçe şiirler transkripsiyonlu olarak Latin esaslı Türk alfabesine aktarıldı ve metin nesre çevrildi.

Y-619 Numaralı Mecmuanın Şekil İncelemesi

I.1. Şekil İncelemesi

I.1.1. Mecmuanın Tanıtılması

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda Y-619 arşiv numarasıyla kayıtlı olan *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id* ile *Münşe'ât* adlı kısımlar, toplamda 102 varaktan müteşekkil olup eserin içinde bulunan şiirlerin satır sayıları muhtelifdir. İstinsah tarihleri ve müstensihleri belli değildir.

619/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olan *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id* isimli kısmın mürettibi kayıtlara göre Nefeszâde İbrâhîm b. Mustafâ (ö. 1060/ 1650)'dir. 1a-32b sayfalarından oluşan kısım 192x126-146x83 mm. ölçülerinde, talik hatla aharlı kâğıda yazılmıştır. Cildi olmayan eserin 8a sayfasından itibaren bütün yaprakları yaldız cetvellidir. Kimi zaman başlıklar (2b, 8a, 8b, 11a, 12a, 14b, 17b) kimi zaman şiirler (9a, 14a) kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa numaraları hem kırmızı mürekkep kullanılarak eski rakamlarla hem de yeni rakamlarla verilmiştir. Eski rakamlarla verilen numaralandırmada 30a sayfasından sonra tekrar 29a sayfası gelmektedir. Bu yüzden 30a sayfasından itibaren 30 sayısını takiben yeniden numara verme durumunda kaldık. Ayrıca hiçbir sayfada çoban bulunmamaktadır. 32b sayfasında kütüphane

mührü vardır. 619/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olan bu kısım 223 Türkçe, 156 Farsça ve 18 Arapça şiir ihtiva etmektedir.

619/2 arşiv numarasıyla kayıtlı kısımda *Münşe'ât* yer almaktadır. Müellifi kayıtlara göre Âbî (ö. 1077/ 1666-67)'dir. 33a-94a sayfalarından oluşan bu kısım 192x126-134x75 mm. ölçülerinde talik hatla aharlı kâğıda yazılmıştır. 21 satır bulunmaktadır. Metin boyunca kırmızı mürekkep başlıklarda ve birtakım işaretlemelerde kullanılmıştır. Bu kısmın 94b-101b arası sayfalarında (95a, 98a, 98b ve 99a hariç) Türkçe şiirler yer almaktadır. *Münşe'ât* adlı kısmın 33b, 34b, 35b, 36b, 37b, 38b, 39b, 40b, 41b, 42b, 43b, 44b, 45b, 46b, 47b, 48b, 49b, 50b, 51b, 52b, 53b, 54b, 55b, 56b, 57b, 58b, 59b, 76b ve 80b yapraklarında çoban bulunmaktadır. 59b sayfasında bulunan çoban ile 60a sayfasındaki ilk kelime eşleşmediği için eserin en az bir sayfasının eksik olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında 60b sayfasından 95a sayfasına kadar olan yazının sayfaya oranıyla 33a ile 60a arasındaki yazının sayfaya oranından daha fazla olması farklı zamanlarda yazıldığı gibi farklı metinler olduğunu da düşündürür. 60b sayfasına başka bir başlıkla başlanması da önceki metnin devamı olabileceğini gösterir. 34b, 35a, 35b, 36a sayfalarının kenarında İshak'a ait bir kaside bulunmaktadır. Yer yer sayfa kenarlarında (43a, 43b, 55b, 56a, 57b, 60a, 60b, 61a, 63a, 64b, 65a, 66a, 80b, 88b, 91a, 93b) Arapça, Farsça ve Türkçe metinler vardır. 619/2 arşiv numarasıyla kayıtlı olan bu kısımda 39 Türkçe, 5 Farsça ve 3 Arapça manzum metin bulunmaktadır. Mecmuada ise toplamda 262 Türkçe, 161 Farsça ve 21 Arapça şiir yer almaktadır. Farsça şiirler Âsım Şehrî, Baba Derviş Mazlûm, Baba Figânî, Câfer-i Sâdık, Câmî, Ebû Türâb, Feyzî-i Hindî, Gazâlî-i Meşhedî, Hâce Hâfız, Hâkânî, Hayrî, Kâtibî, Kelîm, Kemâl, Lisanî, Mirza Feyzî, Mirza Mehmed Vahîd, Mirza Sâmî, Nâbî, Nâsır Alî, Nazîf, Örfî, Pîr Câfer, Pîr Nevres, Sâ'ib, Sâim, Selîm Muhammed Kulî, Siddîk, Şevket, Tâlib-i Âmülî, Vahîd, Vâsık ve Ziyâeddîn mahlaslı şairlere aittir.

Şiirlerin başlıklarında çoğunlukla şairin mahlası vardır. Şairin mahlası olmayan şiirlerin bir kısmında *lehu* ile *ve lehu* ibareleri yer alır. *Lâedri* başlıklı şiirler de bulunmaktadır. Mecmuada 26a ve 29a sayfalarında *tetimme* ibaresi kullanılmıştır. Şiirlerin sonuna genellikle tek *mîm* (م) harfi konulmuştur ancak nadiren de olsa *mîmin* üçlü şekline de rastlanmıştır.

I.1.2. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Nazım Şekilleri

Mecmuada toplam 1 kaside, 94 gazel, 1 müstezad, 18 kıt'a, 18 nazm, 2 rubaî, 3 mesnevi, 3 mısra, 50 beyit, 69 matla ve 1 müseddes nazım şekliyle yazılmış şiir vardır. Yalnızca 28 ve 29. şiirlerin nazım şekli tespit edilememiştir. Mecmuada yer alan nazım şekilleri klasik divan tertibindeki sıraya göre incelenmiştir.

I.1.2.1. Kaside

Mecmuada 57 beyitten oluşan 1 kaside bulunmaktadır. İshak'ın olan kaside mecmuada *İshâk* başlığıyla yer alırken, İshak'ın *Dîvân*'ında *Kasîde-i Esbiye* başlığıyla (Doğan, 1997: 178) yer almaktadır. Mecmuadaki kaside ile İshak'ın *Dîvân*'ındaki kaside arasında birçok fark vardır. İshak'ın *Dîvân*'ında yer alan kasidenin 2, 25, 31, 41, 43, 44 ve 56. beyitlerine bakılarak dönemin padişahı olan III. Ahmed'e sunulduğu söylenebilir. Ancak mecmuadaki kasidenin aynı beyitlerine bakıldığında kasidenin III. Ahmed'in damadı olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunulduğu anlaşılmaktadır:

Habbezâ zîb-dih-i **sadr**-ı semend-i ikbâl
Cünbiş-efzâ-yı bihîn eşheb-i re' fet-rânî (M. 224/2)¹

Habbezâ zîb-dih-i **zîn**-i semend-i ikbâl
Cünbiş-efzâ-yı bihîn eşheb-i re' fet-rânî (D. k.17/2)²

Zîver-i zîn-i **sadâret** ki inân-ı tanzîm
Der-kef-i pençe-i hûrşîdveş-i fermânı (M. 224/25)

Zîver-i zîn-i **Hilâfet** ki inân-ı tanzîm
Der-kef-i pençe-i hûrşîdveş-i fermânı (D. k.17/25)

Eşheb-i devletine olsa mücevher efsâr
Vasf-ı **dâmâd-ı şehensâh**-ı cihân erzânî (M. 224/31)

Eşheb-i devletine olsa mücevher efsâr
Vasf-ı **sultân-ı selâtîn**-i cihân erzânî (D. k. 17/31)

¹ Paragraf içinde şiirlerin örnekleri önce şiir numarası ardından varsa beyit numarası yazılarak bu şekilde verilecektir. Belirtilen şiir örneğinde "M." şiirin mecmuadaki hâlini ifade edecektir.

² Bu şiir örneğinde ve bundan sonraki örneklerde "D." şiirin şairin *Dîvân*'ındaki hâlini ve "k." ise kaside olan nazım şeklini kısaca temsil edecektir.

Kasidenin farklı zamanlarda sunulmuş olması muhtemeldir. Bu bağlamda sunulan kişinin farklı olması dolayısıyla da farklar gösterilmemiştir.

Nesib bölümünü oluşturan 1-19. beyitler aralığında binicilikle ilgili tasvirler yapılarak kasideye başlanmıştır. Daha sonra 20. beyitle:

Râkib-i cûd-ı rikâbî-i şeref-âver çün kim
Aña tâvûs-ı İrem dirler ise erzânî (224/20)

nesib bölümünden methiyeye geçilir. 21-49. beyitler arasında Sadrazam İbrahim Paşa övülür. 50. beyitte:

Zîver-i zîn-i semend-i kerem ü ihsâna
Ey olan kuhl-i cilâ gerd-i süm-i yekrânî (224/50)

denilerek fahriyeye geçiş yapılır. 51-54. beyitler arası fahriye kısmıdır. Şair mahlasının da bulunduğu 55. beyitte:

Yiter itnâb-ı sühan vakt-i du‘âdır İshâk
Eyle meydân-ı du‘âsında dahi pûyânî (224/55)

diyerek dua bölümüne başlar ve 57. beyit ile kasideyi noktalar.

I.1.2.2. Mesnevi

Mecmuada 3 tane mesnevi vardır. Konusu Allah’a övgü olan 122 şiir numaralı ilk mesnevi altı beyitten oluşmaktadır. Herhangi bir başlığı yoktur. 219 şiir numaralı ikinci mesnevi iki beyittir. *Kâmî Efendi* başlıklı bu mesnevinin muhtevasında mahlası Enverî, tarzı Konevî olan, Aydın Dede’nin Alevî kardeşinden bahsedilir ve nazım türü lugazdır. 222 şiir numaralı sonuncu mesnevi ise dört beyitten oluşur. *Lugaz-ı Sırrî* başlığından da anlaşılacağı gibi bu mesnevi de lugaz nazım türüyle yazılmıştır.

I.1.2.3. Müseddes

Mecmuada altı bendden oluşan 134 şiir numaralı bir tane mütekerrir müseddes yer almaktadır. Nesîb Dede’ye ait olan bu müseddes *Dîvân*’da tercî-bend başlığıyla geçmektedir (Hidayetoğlu, 1996: 243). Fakat bir şiirin tercî-bend olması için vasıta ile ilk bend arasında kafiyeli birliği olmaması gerekir. İlk bendin bütün mısralarının kafiyeli olması durumu şiirin mütekerrir müseddes olduğunu gösterir (Kurnaz ve

Çeltik, 2013: 302). Böylece mecmuadaki şiir Allah'a övgü konulu bir mütekerrir müseddestir.

I.1.2.4. Gazel

Mecmuada 94 Türkçe gazel yer almaktadır. Beş beyitli gazeller çoğunluğu oluşturur. Daha sonra yedi beyitli, altı beyitli, dokuz beyitli, sekiz beyitli ve on beyitli gazeller gelmektedir. Beyit sayılarına göre gazel miktarları ve şiir numaraları şu şekildedir:

1. 5 beyitli 42 gazelin şiir numaraları şöyledir: 23, 50, 52, 54, 56, 59, 61, 64, 65, 67, 72, 73, 74, 75, 88, 95, 96, 97, 115, 128, 132, 175, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 197, 198, 206, 227, 240, 241, 245, 247, 252, 253, 254, 256, 260, 262.

2. 6 beyitli 13 gazelin şiir numaraları şöyledir: 66, 90, 92, 93, 94, 112, 116, 125, 130, 133, 186, 190, 204.

3. 7 beyitli 24 gazelin şiir numaraları şöyledir: 51, 63, 91, 126, 131, 184, 193, 194, 225, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 237, 238, 239, 243, 249, 250, 255, 259, 261.

4. 8 beyitli 6 gazelin şiir numaraları şöyledir: 68, 89, 129, 242, 251, 257.

5. 9 beyitli 7 gazelin şiir numaraları şöyledir: 127, 155, 172, 226, 234, 235, 258.

6. 10 beyitli 2 gazelin şiir numaraları şöyledir: 124, 236.

Elifbânın on iki harfiyle gazel yazılmıştır. En çok gazel yazılan harf *râ* harfidir. Ardından gazel sayısına göre *nûn* ve *hâ* harfleri de tercih edilmiştir. Harfler ve yazılan gazel sayıları şöyledir: *Elif*3, *tâ* 3, *râ* 26, *zâ* 7, *şîn* 4, *kâf* 1, *kef* 7, *mîm* 2, *nûn* 18, *vâv* 1, *hâ* 17, *yâ* 5.

I.1.2.5. Müstezad

Gazelin özel bir biçimidir ve uzun dizelere kısa dize eklenerek oluşturulur. Mecmuada Âkif'e ait 35 şiir numaralı 8 beyitten oluşan bir adet müstezad bulunmaktadır.

I.1.2.6. Kıt'a

Mecmuada 18 kıt'a bulunmaktadır. 45, 80, 81, 82, 83, 87, 117, 118, 137, 138, 139, 140, 141 ve 248. şiirler toplamda 14 tanedir ve iki beyitten oluşur. İki beyitten uzun kıt'alara *kıt'a-ı kebîre* denildiğine göre mecmuada 4, 7, 98 ve 195 numaralı şiirler sırasıyla üç, dört, sekiz ve on iki beyitten oluşan 4 tane *kıt'a-ı kebîre*dir. Kıt'alar genellikle tarihlerde kullanılır. Mecmuadaki 4, 7, 98 ve 195. kıt'alar ise tarihtir.

Kıt'alarda genellikle mahlas bulunmamaktadır. Ancak çoğunlukla uzun kıt'alarda olmakla beraber kısa kıt'alarda da kullanılmıştır (İsen vd., 2003: 263). Mecmuada yer alan 98, 139, 140 ve 195. kıt'alarda mahlas yer almaktadır. Seyyid Vehbî'ye ait olan iki beyitli 248. kıt'anın mecmuadaki başlığına bakıldığında tamamlanmamış olduğu anlaşılır. *Dîvân*'da da kıt'a üç beyitten oluşmaktadır.

Muhtemelen çağdaş olan Dürrî, Mâcid ve Sâkîb arasında yazılan nazire niteliğinde 5 kıt'a bulunmaktadır. 137. kıt'anın başlığı *Dürrî*, 138. kıt'anın başlığı *Sâkîb*, 139. kıt'anın başlığı *Cevâb*, 140. kıt'anın başlığı *Cevâb-ı Dürrî* ve 141. kıt'anın başlığı *Mâcid*dir. Gerek başlıkları gerekse anlamları 137, 139 ve 140. şiirlerin Dürrî'ye, 138. şiirin Sâkîb'a, 141. şiirin Mâcid'e ait olduğunu gösterir.

I.1.2.7. Nazm

Nazm, ilk beyti musarra olan kıt'alara denir (Dilçin, 2016: 202). Mecmuada 18 nazm bulunmaktadır. Nazmların şiir numaraları şöyledir: 15, 18, 19, 26, 38, 49, 55, 76, 77, 78, 119, 121, 176, 181, 200, 203, 205 ve 221. Bunlardan sadece 15. şiir üç beyitle yazılmıştır. 181. şiirde mahlas vardır. 15, 19, 38, 49, 77, 78, 176 ve 221. nazmlar ise başlıklıdır. Seyyid Vehbî'ye ait olan iki beyitli 77 ve 78. nazmlar, *Dîvân*'da rubaîler kısmında yer almaktadır.

I.1.2.8. Rubaî

Mecmuada 2 tane rubaî vardır. Her iki rubaî de ahreb kalıbıyla yazılmıştır. 213 şiir numaralı ilk rubaînin kime ait olduğu bilinmemektedir. 246 şiir numaralı diğer rubaî ise Seyyid Vehbî'ye aittir.

I.1.2.9. Matla

Mecmuada 69 tane matla vardır. 142. şiirle başlayan ve 171. şiire kadar olan kısımdaki matla ve beyitlerde çeşitli mesleklerden bahsedilmiştir. 217, 218 ve 223. matlalar ise muammadır.

Başlıklı olan matlalar şöyledir:13, 22, 53, 69, 103, 106, 107, 108, 110, 163, 164, 165, 209, 210, 217, 218, 220, 223.

Başlıksız olan matlalar şöyledir: 2, 9, 10, 17, 20, 21, 33, 37, 39, 47, 48, 57, 58, 60, 70, 71, 79, 85, 86, 114, 120, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 158, 159, 160, 161, 162, 166, 167, 168, 169, 171, 173, 174, 177, 182, 183, 202, 211, 215, 216.

I.1.2.10. Beyit

Mecmuada beyit hâlinde yazılan 50 şiir bulunmaktadır. Beyitlerden bazıları gazellerden alınmıştır. Örneğin 12, 14 ve 214. beyitler Nâ'îlî'nin *Dîvân*'ındaki gazellerden, 31. beyit Nâbî'nin *Dîvân*'ındaki gazelden, 156. beyit Ahmed Paşa'nın, 157. beyit Necâtî'nin *Dîvân*'ındaki gazellerden, 199. beyit Bosnalı Alaeddin Sâbit'in *Dîvân*'ındaki gazelden, 201. ve 207. beyit ise Seyyid Vehbî'nin *Dîvân*'ında yer alan bir gazelden alıntıdır. Bunun dışında 136. beyit *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*deki dördüncü beyittir. 135. beyit ise Nef'î'nin *Dîvân*'ındaki kasideden bir beyittir.

Beyit nazım şekliyle yazılan başlıklı şiirler şöyledir: 1, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 24, 27, 30, 31, 41, 42, 43, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 135, 136, 156, 157, 178, 196, 199, 201, 207, 212, 214, 244.

Beyit nazım şekliyle yazılan başlıksız şiirler şöyledir: 3, 16, 25, 34, 36, 44, 62, 84, 109, 111, 113, 123, 143, 154, 170, 179, 180, 208.

I.1.2.11. Mısra

Mecmudaki 32, 40 ve 46. şiirler mısra nazım şekliyle yazılmıştır.

I.1.3. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Vezinleri

Mecmuada bulunan tüm şiirlerde aruz vezni kullanılmıştır. Bu vezinlerden en çok hezec, remel ve muzârî bahirleri tercih edilmiştir. 213 ve 246. şiirlerde ahreb

kalıpları kullanılmıştır. Ayrıca müstezad nazım şekliyle yazılan 35. şiirdeki ziyadelerin vezni birlikte gösterilmiştir.

Mecmuada kullanılan bahir, kalıplar ve kullanım adetleri şu şekildedir:

BİRİNCİ DAİRE (DAİRE-İ MU'TELİFE)

Bahr-i Hezec

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün³: 59 kez.

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün⁴: 7 kez.

+ - - - / + - - - / + - -

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün⁵: 25 kez.

- - + / + - - + / + - - + / + - -

Bahr-i Recez

Müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün⁶: 2 kez.

- - + - / - - + - / - - + - / - - + -

Müfte'îlün mefâ'îlün müfte'îlün mefâ'îlün⁷: 1 kez.

- + + - / + - + - / - + + - / + - + -

³ Bahr-i Hezec bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 25, 27, 29(?), 32, 33, 39, 41, 42, 43, 46, 48, 50, 60, 64, 85, 89, 90, 95, 101, 112, 113, 114, 119, 120, 128, 130, 131, 132, 136, 151, 163, 164, 165, 166, 167, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 192, 194, 195, 202, 203, 205, 208, 209, 210, 217, 239, 240, 242, 254, 256, 259.

⁴ Bahr-i Hezec bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 16, 17, 98, 121, 218, 222, 223.

⁵ Bahr-i Hezec bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 11, 21, 34, 35, 36, 51, 55, 57, 66, 71, 77, 78, 104, 105, 118, 125, 127, 152, 198, 201, 207, 227, 241, 250, 252. 35. şiir olan müstezadda kullanılmıştır.

⁶ Bahr-i Recez bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 2, 4.

⁷ Bahr-i Recez bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 96.

Bahr-i Remel

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün⁸: 33 kez.

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün⁹: 53 kez.

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün¹⁰: 3 kez.

+ + - - / + + - - / + + -

İKİNCİ DAİRE (DAİRE-İ MUHTELİFE)**Bahr-i Muzâri**

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün¹¹: 48 kez.

- - + / - + - + / + - - + / - + -

Müstef'ilün fe'ûlün müstef'ilün fe'ûlün¹²: 1 kez.

- - + - / + - - / - - + - / + - -

⁸ Bahr-i Remel bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 7, 10, 13, 18, 19, 22, 23, 31, 38, 53, 69, 74, 88, 108, 111, 126, 143, 154, 157, 158, 171, 181, 193, 199, 220, 233, 234, 244, 245, 247, 253, 255, 260.

⁹ Bahr-i Recez bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 5, 8, 26, 28, 37, 44, 58, 65, 70, 72, 73, 75, 76, 79, 86, 99, 109, 110, 115, 133, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 153, 155, 159, 161, 162, 168, 169, 170, 172, 182, 183, 189, 196, 206, 211, 215, 216, 224, 257, 258, 261.

¹⁰ Bahr-i Recez bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 49, 117, 219.

¹¹ Bahr-i Muzâri bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 9, 12, 15, 20, 40, 47, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 67, 84, 92, 93, 94, 97, 103, 106, 107, 116, 129, 134, 144, 160, 179, 184, 185, 187, 188, 190, 197, 200, 204, 212, 214, 228, 229, 231, 232, 235, 236, 237, 238, 243, 249, 251.

¹² Bahr-i Muzâri bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 156.

Bahr-i Müctes

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün¹³: 22 kez.

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

ÜÇÜNCÜ DAİRE (DAİRE-İ MÛTENEVVI'Â)**Bahr-i Cedîd**

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün¹⁴: 5 kez.

+ + - - / + - + - / + + -

Ahreb Kalıpları

Mülk-i dili yağmâladı 'aşkıñ haylî

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fa'

- - + / + - - + / + - - - / -

Çıkdı felege velvele-i vâveylî

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fa'

- - + / + - - + / + - - - / -

Bir şüh-ı siyeh-çerdeye dîvâne olup âh

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül

- - + / + - - + / + - - + / + -

Lebrîz-i cünün itdi dil-i vâveylî (213)¹⁵

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilün fa'

- - + / + - - + / + - - - / -

¹³ Bahr-i Müctes bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 1, 14, 24, 30, 45, 56, 68, 87, 91, 100, 102, 123, 124, 150, 186, 191, 221, 225, 226, 230, 248, 262.

¹⁴ Bahr-i Cedîd bahrinin söz konusu vezniyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 80, 81, 82, 83, 122.

¹⁵ Rubai nazım şekliyle yazılan şiirdir.

Geri felegiñ vaż'ı degil sencide	Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fa' - - + / + - - + / + - - - / -
Andan degilim lîk felâket-dide	Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fa' - - + / + - - + / + - - - / -
Çün gevher-i âbdâr hemvâre beni	Mef'ûlü mefâ'îlün mefâ'îlü fa'ûl - - + / + - + - / + - - + / + -
Hemvâralığımdır eyleyen gâltide (246) ¹⁶	Mef'ûlü mefâ'îlün mefâ'îlün fa' - - + / + - + - / + - - - / -

I.1.4. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Kafiye ve Redifleri

	Kafiye/Redif	Şiir Numarası	Nazım Şekli
1	-ā/a	70-148	Matla
2	-āh saña	261	Gazel
3	-ār olmaz baña	74	Gazel
4	-at-āşinā/et-āşinā	116	Gazel
5	-efā/afā	2-106	Matla
6	-āb	121	Nazm
7	-evādur hep	203	Nazm
8	-an-ı ḥasret/en-i ḥasret	127	Gazel
9	-āt	222	Mesnevi
10	-at/et	98	Kıt'a
11	dōst	97	Gazel
12	-et	182	Matla
13	-ū şikest	243	Gazel
14	-ād	134	Müseddes
15	-ed	57	Matla
16	-āblar	129	Gazel
17	-ādedür	15	Nazm
18	-ādirdür/ādırdur der	189	Gazel

¹⁶ Rubai nazım şekliyle yazılan şiirdir.

19	-ālarındandır	130-131	Gazel
20	-ālık eyler	222	Mesnevi
21	-ān ‘aceb midür	229	Gazel
22	-ān arar	231-232	Gazel
23	-ān birer birer	54	Gazel
24	-ān çekilür	221	Nazm
25	-ān eyler/an eyler	119	Nazm
26	-āndur	90-176	Gazel
27	-ānedür/ā nedür	234	Gazel
28	-ānı yok mudur	233	Gazel
29	-ār	35	Müstezad
30	-ār	86	Matla
31	-āre/āra gör	253	Gazel
32	-ārı var	184	Gazel
33	-asteler/esteler	187	Gazel
34	-atdür	210	Matla
35	-ati vardur/eti vardur	66	Gazel
36	-āyı yetişdirür	59	Gazel
37	-āz ister	73	Gazel
38	-āzımdur/āzimdür	117	Kıt’a
39	-dur	35	Müstezad
40	-dur/dür	69	Matla
41	-endür	112	Gazel
42	-er çekilmişdür	248	Kıt’a
43	-er mi/ar mı var	204	Gazel
44	-er-bār/er bār	250	Gazel
45	-i bahār	122	Mesnevi
46	-i‘dür	68	Gazel
47	-īnidür	67	Gazel
48	-ir	198	Gazel
49	-iṣ/iṣ degildür	227	Gazel
50	ķā’ildür	262	Gazel

51	olmağ var	205	Nazm
52	-ür	78	Nazm
53	-ür ider	63	Gazel
54	-ür/ur geh artar geh eksiliür	249	Gazel
55	-abuz/ebüz	88	Gazel
56	-ām iderüz	110	Matla
57	-ān olmaz	225	Gazel
58	-ār olmaz	89	Gazel
59	-āra yer qalmaz	175	Gazel
60	-ārīñ olmasun dimezüz	230	Gazel
61	-ārümüz/ārumuz	126	Gazel
62	-āz/az	134	Müseddes
63	-et gelmez	75	Gazel
64	-ān virmiş	64	Gazel
65	-ānile söyleş	252	Gazel
66	-en olmazmış	128	Gazel
67	-ır imiş	45	Kıt'a
68	qalmamış	52	Gazel
69	-af/ef	134	Müseddes
70	-āh eyleyecek	115	Gazel
71	-ağmasağ mı gerek	186	Gazel
72	-ām eyleyebilsek	51	Gazel
73	-āna/āne dek	251	Gazel
74	-ānum diyerek	206	Gazel
75	-ār olduğ	55	Nazm
76	-ār olduğ	91	Gazel
77	-at/et itmezdük	239	Gazel
78	-in gördük	56	Gazel
79	-ādeniñ	144-171	Matla
80	-āniñ	177	Matla
81	-edeniñ	219	Mesnevi

82	-etiñ	108	Matla
83	-āl	134	Müseddes
84	-ārı degül	80-81	Kıt'a
85	degül	83	Kıt'a
86	-ı degül	82	Kıt'a
87	-ül	120	Matla
88	-ül	218	Matla
89	-ā görelüm	133	Gazel
90	-ād/ad eyle sultānum	192	Gazel
91	-āğum	21	Matla
92	-em	222	Mesnevi
93	-enüm	168	Matla
94	-ū diyelüm	76	Nazm
95	-āl iden	235	Gazel
96	-āl olsun	114	Matla
97	-alın/elin	65	Gazel
98	-āl-i rüzeden	23	Gazel
99	-amān/emān	9	Matla
100	-ān	103	Matla
101	-āne oldum ben	240	Gazel
102	-āneler reşk eylesün	247	Gazel
103	-ānından	50	Gazel
104	-ār olsun olmasun	228	Gazel
105	-ārdan	134	Müseddes
106	-arıñ/erin	155	Gazel
107	-aşın	33	Matla
108	-avn/evn	122	Mesnevi
109	-ā-yı hüsn	236	Gazel
110	-āz/az itdiren	193	Gazel
111	-āzından	37	Matla
112	-eceksin	118	Kıt'a
113	gördüñ dīdeler rüşen	259	Gazel

114	-īdesin	92-93-94	Gazel
115	-īr olsun	95	Gazel
116	-ir/ır için	191	Gazel
117	-nan/nān	19	Nazm
118	-t iden	226	Gazel
119	-ūn	122	Mesnevi
120	-ūşın/uşın	172	Gazel
121	-ārdan şimdengirü	260	Gazel
122	-ū	18-181	Nazm
123	-āba teveccüh	241	Gazel
124	-ā ne/-āne	10	Matla
125	-ābda	197	Gazel
126	-āde	142-145-146-147-149- 150-151-152-153-160- 161-162-163-164-165- 166-167-169	Matla
127	-ādeye	158	Matla
128	-ālümde	39	Matla
129	-ām üzre	194	Gazel
130	-āma/āme hācet ne	256	Gazel
131	-āna	159	Matla
132	-ār içre	87	Kıt'a
133	-ār ile	185	Gazel
134	-ārda	7	Kıt'a
135	-ārına/ārı ne	237-238	Gazel
136	-ārile	200	Nazm
137	-asa/ese	188	Gazel
138	-at/et-nāme	257-258	Gazel
139	-āya	211	Matla
140	-ā-yı ma'reke	96	Gazel
141	-emde	174	Matla
142	-erde	173	Matla

143	-eve	38	Nazm
144	-īde	246	Rubaî
145	-iḥe/iḥa	4	Kıt'a
146	-īre	72	Gazel
147	-ū üstüne	255	Gazel
148	-ūlarla	132	Gazel
149	-ūy-ı cānāna	209	Matla
150	-ülüne/uluna	124	Gazel
151	-āddan ğayrı	242	Gazel
152	-āleyi	245	Gazel
153	-āmı	202	Matla
154	-ānı	217	Matla
155	-ānı/ānī	224	Kaside
156	-ānumı	20	Matla
157	-ār itdi	60	Matla
158	-ārı	137-138-139-140-141	Kıt'a
159	-ārı/āri	183	Matla
160	-āyı	125	Gazel
161	-āyına/ayına şimdi	254	Gazel
162	-āyī/āyı	195	Kıt'a
163	-aylī/eylī	213	Rubaî
164	-ehī	220	Matla
165	-eni	215	Matla
166	-eşi	216	Matla
167	-evī	219	Mesnevi
168	-ün itdi beni	77	Nazm
169	-üle Allāh emāneti	190	Gazel

I.2. Muhteva İncelemesi

I.2.1. Mecmuada Şiiri Bulunan Şairler ve Kısa Biyografileri

I.2.1.1. Mecmuada Şiiri Bulunan Şairler

Tabloda görüldüğü üzere toplam 65 şaire ait 164 şiir bulunmaktadır. Mahlas veya şaire ait bir işaret olmayan 98 şiirin de şairi tespit edilememiştir.

	Şair	Mecmuadaki Şiir Sayısı	Şiir Numaraları
1	Ârif Efendi	2	13-130?
2	Abdî	1	131
3	Ahmed Paşa	1	156
4	Âkif	1	35
5	Âlî	1	61
6	Âlî Cân	1	196
7	Bâhir	13	95-96-97-98-112-115-116-129-184-185-190-191-194
8	Brusevî	1	8
9	Câzim	1	23
10	Cevrî	1	252
11	Dürrî	1	137
12	Edirneli Kâmî	1	40
13	Emrî	1	19
14	Es'ad Efendi	3	93-150-154
15	Fâ'iz	2	132-133
16	Fasîh	1	3
17	Fehîm	1	69
18	Gâzî	1	64
19	Hâşimî	1	22
20	Haylî	3	34-72-105
21	Hudâyî	3	102-103-104
22	İkbâl	4	80-81-189-195
23	İshâk	1	224

24	İsmâ'il-zâde	1	221
25	İsmetî	1	50
26	Kadrî	1	56
27	Kâmî Efendi	1	219
28	Kelîm	1	1
29	Keyfî	1	33
30	Lem'î	3	204-242-243
31	Mâcid	1	141
32	Meşâmî	1	101
33	Nâ'ilî	4	12-14-88-214
34	Nâbî	7	31-65-66-155-172-175-187
35	Nahîfî	1	212
36	Nazîm	1	54
37	Necâtî	1	157
38	Nedîm	3	38 ¹⁷ -92-188
39	Nef'î	2	126-135
40	Nesîb Efendi	3	90-134-181 ¹⁸
41	Nev'î	1	198
42	Örfî	1	41
43	Resîm	1	259
44	Rûhî	1	193
45	Sa'dî	1	91
46	Sâbit Efendi	4	111-186-199-209
47	Sabrî	2	59-106
48	Sâhib	2	73-178
49	Sâkîb	1	138
50	Sâlik	5	15-53-82-136-210
51	Sâlim	1	89

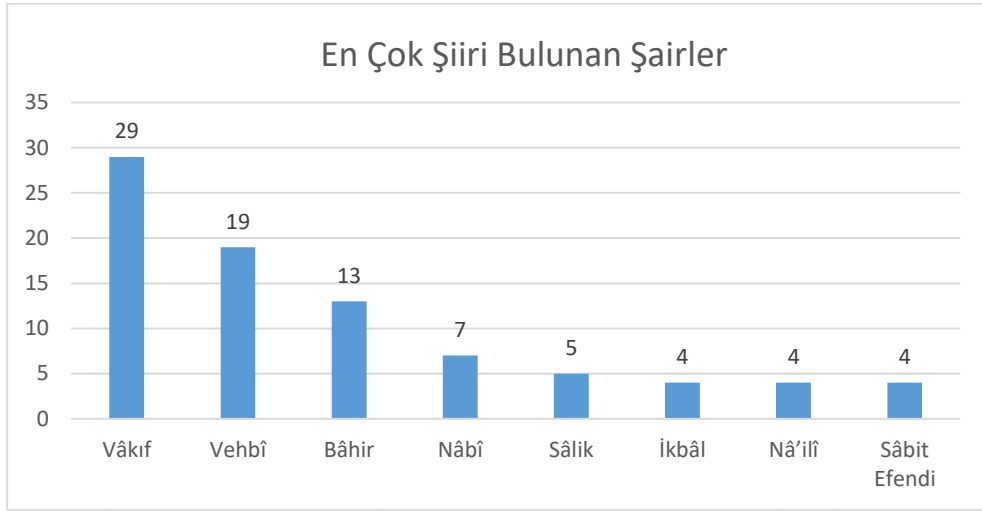
¹⁷ Mecmuadaki 38. şiir olan nazmın ilk beyti ile *Nedîm Dîvânı*'ndaki 8. nazm olarak geçen şiirin ilk beyti aynıdır. Nazmın ikinci beyti Nedîm'in *Dîvân* 'ında bulunmamaktadır.

¹⁸ *Nesib Dede Dîvânı*'nda bu şiire rastlanmamıştır.

52	Sırrî	2	24-222 ¹⁹
53	Şâhîn Girây	1	99
54	Şevkî	1	144
55	Şeyh Enîs	1	128
56	Tâlib	1	206
57	Ümîdî	1	197
58	Ünsî/ Enîsî	1	27
59	Vahîd	3	163-164-165
60	Vâkîf	29	30-51-52-67-68-74- 94-225-226-227- 228-229-230-231- 233-234-235-236- 238-239-240-241- 253-254-255-258- 260-261-262
61	Vâsık	1	63
62	Vehbî (Seyyid)	19	77-78-124-125-127- 201-207-232-237- 244-245-246-247- 248-249-250-251- 256-257
63	Veysî	2	43-192
64	Yahyâ	1	87
65	Zekî	3	4-5-6

Mecmuada en çok şiiri bulunan şairler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere toplam 29 şiirle en çok şiiri olan şair Vâkîf'tır. Daha sonra Vehbî'nin 19, Bâhir'in 13, Nâbî'nin 7, Sâlik'in 5 şiiri ile İkbâl, Nâ'ilî ve Sâbit Efendi'nin 4'er şiiri bulunmaktadır. Şiir sayısı dörtten az olan şairler tabloya eklenmemiştir.

¹⁹ Bu lugaz *Dîvân*'da yer almamaktadır.

I.2.1.2. Mecmuada Şiiri Bulunan Şairlerin Kısa Biyografileri

Mecmuada XVII ve XVIII. yüzyıllar arasında ve daha öncesinde yaşayan şairlerin şiirleri yer almaktadır. Şiirlerden yola çıkarak şairlerin hayatı hakkında bilgi edinebildiklerimizin kısa biyografilerini TEİS (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü)'i kaynak olarak aşağıda belirttik. Aynı dönemde yaşamış aynı mahlasa ve aynı isme sahip birçok şair olduğu için divanlar taranarak mecmuadaki şiir hangi divanda bulunduyorsa şiirin o şaire ait olduğunu kabul ettik. Divanı bulunmayan ya da hayatı hakkında yeterli ve kesin bilgi elde edemediklerimizin biyografilerine hem yanlış bilgilendirmemek hem de gereksiz uzatmamak amacıyla yer verilmemiştir. Ancak mecmuadaki şiirlerin muhtemel şairi/ şairleri hakkında özlü bilgiler ve kesin olmama sebepleri dile getirilmiştir.

Abdî (d. 1699-1700/ 1111 – ö. 1764/ 1178): Mecmuada gazel nazım şekliyle yazılan 1 adet şiiri yer alan Abdî, XVIII. yüzyıl şairlerinden biridir. İstanbul'da doğmuş ve daha çok Mühürdar Hacı Abdî adıyla tanınmıştır. Babası Hocapaşalı Hacı Mustafa Ağa'dır. Damat İbrahim Paşa'ya divitdar ve mühürdar olan Abdî, daha sonrasında kayınpederine vekâleten yaklaşık üç yıl reisülküttaplık yapmıştır. Bu görev dışında küçük evkaf muhasebecisi, tezkire-i sani, tophane nazırı, tezkire-i evvel vekili, tezkire-i evvel, reisülküttap, ruznameci, şikk-ı evvel defterdarlığı gibi görevlerde bulunmuştur.

Abdî'nin şiir ve inşadaki başarısından söz eden Fatin, şairin herhangi bir eserinin varlığıyla ilgili bilgi vermez (Kaplan, 2020a).

Ahmed Paşa (d. 1426? / 830 – ö. 1496-97/ 902): Ahmed Paşa'nın *Dîvân*'ında gazel olarak yer alan şiirden mecmuada beyit hâlinde 1 adet şiiri bulunmaktadır. Şairin asıl adı Ahmed olup Sultan II. Murad devrinin tanınmış kazaskerlerinden Veliyüddîn bin İlyâs'ın oğludur. Sultan II. Murad devrinde Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Edirne'de tahsil gören Ahmed Paşa, iyi bir medrese eğitimi görmüştür. Arapça, Farsça ve devrin geçerli ilimlerini öğrenmiştir. Fatih Sultan Mehmet devrinde ise yazdığı şiirlerle padişahın ilgisini kazanmıştır. Anadolu'da *Sultânü 'ş-Şu'arâ* unvanıyla tanınan Ahmed Paşa yaşadığı zamanın büyük şairlerinden olmuştur. XV. yüzyıl Osmanlı şiirini etkisi altına alarak şiirin gelişmesinde önemli rol oynayan Ahmed Paşa, edebî sohbetler tertipleyerek devrin şair ve yazarlarını bir araya getirerek şairlerin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Şairlik yeteneğini ve kudretini gerek tarih düşürmede gerek kasidede gerekse gazelde sergileyerek usta şair olarak kabul görmüştür (Karabey, 2020).

Âlî (d. 1541/ 948 - ö. 1600/ 1008): Âlî mahlasını kullanan şair, doğduğu yer olan Gelibolu ile mahlası birleştirilerek anılmıştır. Babası Hoca Ahmed, annesi Ümmühanî, dedesi Abdullah'tır. Eğitim hayatında ailesinin maddi durumunun iyi olması ve yeteneği sayesinde kısa zamanda ilerlemeler kaydetmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra devletin çeşitli kademelerinde görevler almıştır. Ancak devletin çözümler yaşadığı dönemde tayin ve azillerle karşılaşan şair, bu haksız tutumlar karşısında devir ve topluma dair karamsar duygulara kapılarak eserlerinde zamana ve yönetime karşı şikâyetini dile getirmiştir. Nihayetinde Cidde sancakbeyliği görevindeyken vefat etmiştir (Aksoyak ve İsen, 2020).

İlk şiirlerinde Çeşmî mahlasını kullanmıştır. Daha sonra *yüce, değerli* anlamında *Âlî* mahlasıyla şiirler yazmıştır (Aksoyak, 2018: 3-4). Âlî, tarihçiliğinin yanı sıra hem XVI. yüzyılın hem de Türk Edebiyat tarihinin en üretken şahsiyetlerinden biri olmuştur (Aksoyak, 2018: 11).

Bâhir (d. 1688-1689/ 1100 - ö. 26 Temmuz 1746/ 7 Recep 1159): İstanbul'da doğmuştur. İlmiye sınıfına mensup Arap-zâde olarak tanınan sülaleden biri olan şair

İstanbul Şehzade Cami imamı Arab-zâde Ali Efendi'nin oğludur. Bu sebepten Arab-zâde Abdurrahman Bâhir Efendi olarak bilinmektedir. Medrese öğrenimi gören şair hem çalışkanlığı ve üstün kabiliyeti sayesinde devrin ünlü bilginleri arasında yerini almış hem de musikîyle ilgilenmiştir. Bâhir, sesinin güzelliği dolayısıyla III. Ahmet tarafından imam-ı sultaniliğe getirilmiştir. Daha sonra müderrislik, kadılık, kazaskerlik gibi görevlerde bulunmuştur.

Türkçe, Arapça, Farsça şiirler yazan şair, güzel ahlaklı, mütevazı bir şahsiyete sahiptir. Henüz şiirlerini topladığı divana rastlanmasa da Arapça tarihler yazdığı bilinmektedir. Devrin mûsikîşinaslarından olan Bâhir, birçok eser bestelemesinden ziyade kendi şiirlerine yaptığı bestelerle ve hanendelik vasfıyla tanınmıştır (Kesik, 2020a).

Câzim (ö. 1725-26/ 1138): Asıl adı Seyyid Mehmed olan şairin babası Zeyrek-zâde (Seyrek-zâde) Seyyid Ahmed Efendi'dir. Öğrenimini tamamladıktan sonra mülazımlık ve müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Fatîn şairin gazellerindeki kafiye kusurlarını eleştirirken Sâlim ve Râmiz, onun şiir ve inşadaki gücünü methetmişlerdir.

Tek eseri olan *Dîvân*'ının üç yazma nüshası bulunmaktadır. *Dîvân*'ı üzerine Ahmet Özbek tarafından 2000 yılında yüksek lisans tez çalışması gerçekleştirilmiştir (Kaplan, 2020b).

Cevrî (d. 1595? / 1005 - ö. 1654/ 1065): Asıl adı İbrahim olan ve eserlerinde Cevrî mahlasını kullanan şairin ailesi ve doğum yeri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak iyi bir tahsil gördüğüne dair kaynaklarda bilgiler yer almaktadır. Mevlevi olan Cevrî, bazı kaynaklara göre hem hattat hem kâtip bazı kaynaklara göre ise sadece hattattır. Birçok eser yazdığı belirtilen Cevrî'nin hattatlıkta çok iyi ve güvenilir olduğu ifade edilmiştir.

Cevrî, hem döneminde hem de sonraki dönemlerde yazılan biyografilerde adından söz ettiren, takdir edilen çok yönlü bir şahsiyet olmuştur. Dönemin şiir zevkine uygun, ârifane, dil ve estetik yönden kuvvetli şiirler yazan şairin, özellikle Rûhî-i Bağdâdî'nin terkib-bendine yazdığı naziresi çok meşhur olmuştur. Birçok eser

veren Cevrî'nin kaside ve tarih bakımından zengin *Dîvân*'ına 1981 yılında Hüseyin Ayan tarafından çalışılmıştır. Daha sonra Haluk Aydın 2010 yılında *Cevrî Dîvânı'nın Tahlîli* ismiyle doktora tezi hazırlamıştır (Atik, 2020).

Dürrî (ö. 1722-23/ 1135): Dürrî ve Vâfî mahlasını kullanan şairin asıl adı Ahmed'dir. Bir gözünü kaybetmesi sebebiyle *Yek-çeşm* olarak bilinen şair yeteneğiyle kısa zamanda devlet adamlarının ilgisini çekmiştir. Kâtiplik ve elçilik görevlerinde bulunmuştur.

Farsçayı çok iyi bilen şairin, şiirde ve nesirde yetenekli olduğu dönem kaynaklarında belirtilmiştir. Özellikle olaylara ve yapılarla tarih düşürmede öne çıkmıştır. Öyle ki *Dîvân*'ının yarıya yakını devrin sultan ve şehzadeleri, devlet adamlarının paye elde edişi, başarıları ve ölümleri, bu dönemde oluşturulan binalar ve denizcilik üzerine yazdığı tarih kıtaları teşkil etmektedir (Öztürk, 2020).

Edirneli Kâmî (d. 1649-50/ 1059 - ö. 22 Temmuz 1724/ 10 Zilkade 1136): Asıl adı Mehmed, mahlası Kâmî'dir. Babası Gülşenî tarikatî şeyhlerinden Derviş İbrahim-i Gülşenî'dir. İlim tahsiline genç yaşta başlamış, edebiyat ve Farsça dersleri almıştır. Hem medrese tahsili görmüş hem de babası gibi Gülşenî tarikatine intisap ederek tasavvufî terbiye almıştır. Mülazımlık, müderrislik, fetva eminliği, kadılık ve evkaf müfettişliği görevlerinde bulunmuştur (Yazıcı, 2020).

Kâmî, ailesinden gelen tasavvuf ve edebiyat kültürüyle yetişmiştir. Geliştirdiği şiir dili ile devrin şüara tezkiresi yazarları ve şairleri tarafından takdir edilmiştir. Kâmî'nin şiirleri nazikâne, zarifâne, muhayyel, rengîn, ışıltılı ve nükteli olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca âlimliği ve münşiliği ile de methedilmiştir. Arapça ve Farsça'ya şiir söyleyecek kadar hâkimdir. Kâmî'nin şiirleri sade, akıcı ve hiç zorlanmadan söylenmiş izlenimi veren rahat ve doğal bir söyleyiş özelliği göstermektedir. Günlük konuşma diline, halk söyleyişlerine, tasavvufî terimlere, atasözleri ve deyimlere şiirinde bolca yer veren şair, kimi zaman devrin toplumsal aksaklıklarına da yer vermiştir. Türkiye ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde 21 nüshası tespit edilen *Dîvân*'ı üzerine Kezban Özyılmaz (1994) tarafından bir yüksek lisans, Ali Yıldırım (1995) ve Gülgün Erişen Yazıcı (1998) tarafından iki doktora tezi

hazırlanmıştır. *Dîvân* ayrıca Ali Yıldırım (2009) ve Gülgün Yazıcı (2010) tarafından yayımlanmıştır (Yazıcı, 2020).

Emrî (ö. Eylül-Ekim 1702/ Cemaziyelevvel 1114): Asıl adı Emrullah, babasının adı Nasûhî-zâde'dir. Larende'de doğmuştur. İstanbul'a gelerek mülazımlık, müderrislik, kadılık, görevlerinde bulunmuştur. Şiir ve inşayla tanınan şair, Arapça ve Farsçaya hâkimdir (Aksoyak, 2020a).

Es'ad Efendi (ö. 1766-67/ 1180): Asıl adı Es'ad olan Müezzinzade Es'ad Efendi olarak bilinen şairin babası Manisa kadısı Mehmed Fikri Efendi'dir. Babası gibi kadılık görevinde bulunmuştur (Toptaş, 2020).

Fâ'iz (ö. 1717-18/ 1130): Asıl adı Mustafa olan şair Börekçizade ve Müderris Mustafa Efendi olarak tanınmıştır. Edirne'de doğmuştur ve babası Müderris Hasan Efendi'dir. Kaynaklardan iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Fâ'iz, eğitimini tamamladıktan sonra önce mülazım ardından birçok yerde müderris olarak görevde bulunmuştur.

Hem şair hem de münşi olan Fâ'iz, aynı zamanda âlim bir şahsiyettir (Aksoyak, 2020b). *Dîvân*'ına 2006 yılında Tarık Demir tarafından *Edirneli Fâiz Dîvânı İnceleme-Metin-Dizin* isimli yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Demir, 2006).

Fasîh (ö. 1699/ 1111): Asıl adı Ahmed olan Fasîh, Mevlevi bir şairdir. Şiirlerinin açık ve anlaşılır olmasından dolayı Fasîh mahlasını kullanmıştır. Dukakinzade ailesine mensup olduğu kabul edilen Fasîh'in babası Mehmet Efendi büyük dedesi Dukakinzade Mehmet Bey olarak bilinir. İyi bir eğitim gördüğü eserlerinden anlaşılır. Arapça, Farsça ve Türkçeye hâkim, şiir ve inşada usta olan şair, hat ve resimde de yeteneklidir. Hazine kâtipliği görevinde bulunmuştur. Bu görevdeyken Galata Mevlevihanesi şeyhi Gavsî Dede'ye intisap ederek Mevlevî tarikatına girmek için görevini terk etmiştir. Daha sonra burada bin bir gün çilesini tamamlayarak *Dede* unvanına sahip olmuştur. Sanatıyla geçimini sağlayan Fasîh'in ölümü büyük yankı uyandırmıştır.

Fasîh, belagat ehli, irfan sahibi, şiir ve inşada kendisini iyi yetiştirmiş bir şahsiyettir. *Dîvân*'ına 1995 yılında Mustafa Çıpan tarafından doktora tezi hazırlanmıştır (Ünal, 2020).

Fehîm (d. 1627/ 1037 - ö. 1647/ 1057): Asıl adı Mustafa olan şair aslen Halepli, Arap kökenli bir aileye mensuptur. Babasının un tüccarı olmasından dolayı Uncuzade olarak bilinmiştir. Fakat yaşadığı geçim sıkıntıları onun iyi gelirli bir tüccarın oğlu olduğunu göstermez. Sultan IV. Murad ve I. İbrahim devirlerinde yaşayan Fehîm, Arap kökenli olmasının etkisiyle çok iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Şair, Dakîkî mahlasını kullandığı ilk divanını yakarak Fehîm mahlasıyla yeni divan tertip etmiştir. Belli ve düzenli bir eğitim görme imkânı olmamasının yanı sıra düzenli eğitime uygun tabiatı da biridir. Fakat zekâ ve yeteneğiyle dikkat çeken Fehîm, henüz on sekiz yaşındayken divan tertip etmiştir. Böylece Fehîm, Tahir Üzgör'ün ifadesiyle Osmanlı edebiyatının *harika çocuğu* olarak nitelenebilir (Üzgör, 1991: 4). Bir süre kâtiplik yapan Fehîm, Kahire'ye giderek Mısır Valisi Eyyüp Paşa'nın himayesine girmiştir. Bir süre sonra muhtemelen iftira atılarak hamisinin gözünden düşürülmüştür. Hamisinin gözünden düşen Fehîm'in hem iç huzursuzluğu devam etmiş hem de gurbet çekmiştir. İstanbul'a dönmek için Mısır Kalesi Dizdarı Mehmet Ağa'ya kaside sunmuş ve kabul görmüştür. Kafîleyle İstanbul'a dönüş yolundayken Konya'da daha yirmili yaşlarında hayatını kaybetmiştir.

Fehîm kekeme ve şaşı olduğunu kendi şiirlerinde ifade etmiştir. Şiirlerinde belagatli, lirik, usta ve ince söyleyiş hâkimdir. Gurbet, vatandan ayrılış, felekten şikâyet şiirinin ortak konularını teşkil eder. Zeki, hoşsohbet, rint tabiatlı olan şair, kalıplara sığmayan bir ruh hâli içinde eserler vermiştir. Gelenekten beslenmiş ve bu estetik anlayış çerçevesinde şiirler yazmış olsa da yaşadığı devrin de etkisiyle geleneği zorlamış ve geleneğin dışına çıkmaya çalışmıştır. Hayattan memnun olmayan, sözden öte anlama önem veren şair, şiirlerindeki ıstırap ve mübalağa ile Sebki Hindi temsilcilerinden biri olmuştur. Maddi beklenti için şiir yazılmaması gerektiğini savunmuştur. Şiirlerine nazireler yazılan Fehîm, Encümen-i Şuarâ'dan biri olma özelliğine de sahiptir. *Dîvân*'ı 1934 yılında Sadettin Nüzhet Ergun ve 1991 yılında Tahir Üzgör tarafından yayımlanmıştır (Yıldız, 2020a).

Hâşimî (ö. 1641'den sonra/ 948): Bakkalzade Seyyid Mehmed Çelebi olarak bilinmektedir ve babası Bakkalzade Ali Edîbi Efendi'dir. Hâşimî mahlasını peygamber soyundan geldiği için kullanan şair, eğitilmiş insanların hak ettiği

görmediği düşüncesiyle ticarete atılarak saraçlık yapmıştır. Ancak bazı kaynaklarda kadılık görevinde bulunduğu da belirtilmiştir. Bayramiyye tarikatına mensup olan şair, Sultan I. Ahmed ve damadı Nasuh Paşa'nın yakınındaki şairlerden olmuştur.

Uzun yıllar hayat sürdüğü tahmin edilen Hâşimî, ta'lik yazıda, muammada ve tarih düşürmede özel bir yeteneğe sahiptir. *Dîvân*'ı üzerine iki yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır. İlki 1993 yılında Ayşe Bulan tarafından, ikincisi 1995 yılında Oktay Selim Karaca tarafından gerçekleştirilmiştir (Yıldız, 2020b).

Haylî (ö. 09 Aralık 1630/ 1040): Asıl adı Ahmet, babasının adı İbrahim Bey'dir. Öğrenimini tamamladıktan sonra sipahi olmuştur. Bir hikâyeciyi öldürdüğü için hapse giren Haylî, Ahmed Paşa'nın *Kerem Kasidesi*'nin bir beytini tazmin ve tahmis ederek kadiya sunmuş ve hapisten kurtulmuştur. Sonrasında İstanbul'da sipahi kâtipliği görevinde bulunmuştur.

Şiirleri temiz, mazmun bulmada usta ve selis bir şair olduğundan bahsedilmektedir. Tek eseri olan *Dîvân*'ının henüz hiçbir nüshasına rastlanmamıştır. Ancak biyografik kaynaklardan ve mecmualardan hareketle Haylî'ye ait şiirler Ramazan Ekinci tarafından bir araya getirilerek 2020 yılında yayımlanmıştır (Kaplan, 2020c).

İshâk (d. 1678-79/ 1090 - ö. 1734/ 1147): Asıl adı İshak'tır. Şair İstanbul'da doğmuştur. Devrin meşhur âlimlerinden biri olan ve şeyhülislamlık yapmış İsmail Efendi'nin oğludur. Eğitimini tamamlayan İshak, mülazımlık, müderrislik, kadılık gibi görevlerde bulunmuştur. Patrona Halil İsyanı akabinde görevinden azledilmiş ve Sadrazam İbrahim Paşa'nın ölümüyle de inzivaya çekilmiştir. Ardından kazaskerlik görevine getirilmiştir. Ancak kısa zaman sonra görevinden azledilerek sürgüne gönderilmiştir. Yıllar sonra Rumeli sadaretine getirilen İshâk son olarak şeyhülislam olmuştur.

Tezkire yazarlarına göre güzel yaradılışlı, iyi ahlak sahibi, emsali olmayan, faziletli, adaletli, çok sevilen ve fikrine danışılan bir kimsedir. *Dîvân*'ına Muhammet Nur Doğan, 1987 yılında doktora tezi hazırlamıştır. 1997 yılında ise *Dîvân*'ın tenkitli metnini yayımlamıştır (Tan, 2020).

İsmetî (d. 1611-1613/ 1020-1022 - ö. 1665/ 1076): İsmetî Mehmed Çelebi'nin İstanbul'da doğduğu tahmin edilmektedir. Köklü bir aileye mensup olan İsmetî, Sultan I. Mustafa dönemi şeyhlerinden Şeyh Fazlullah Efendi'nin oğlu, meşhur âlim Birgivî Mehmed Efendi'nin torunudur. İyi bir eğitim gören İsmetî uzun yıllar kadılık, müderrislik ve kazaskerlik görevlerinde bulunmuştur.

Kaynaklardaki bilgilere göre İsmetî, naziklik, iyi huyluluk, hoşsohbet gibi olumlu özelliklere sahip bir şahsiyettir. Yüksek makamlarda bulunmasına rağmen kibre kapılmamış ve böylece takdir görmüştür. Çok az şiir söylemiş olsa da devrin şairleri arasına girmiştir. Hatta şiirlerine nazireler yazılmıştır. Tezkire yazarlarına göre şiirleri gönle hoş gelen, hayale dayalı, benzersiz niteliktedir. *Dîvân*'ının tenkitli metnine 1974 yılında Haluk İpekten tarafından çalışılmıştır (Kılıç, 2020).

Keyfî (ö. III. Mehmed dönemi (1595-1603) / ?): Hayatı hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz Keyfî, gece gündüz çalışarak ilim tahsil etmiştir. Fazilet ve marifet ehlinin sohbetlerinden istifade eden Keyfî, daha sonra Rumeli Beylerbeyi'nin hizmetine girerek sipahi olmuştur. III. Mehmed döneminin başlarında hayatını kaybetmiştir.

Kaynaklarda herhangi bir eserinin varlığı ile ilgili bilgi yoktur. Ancak çeşitli mecmualarda şiirleri yer almaktadır. Mahlasına uygun nitelikte afyon ve şarapla ilgili şiirler yazmıştır. Ahdî'ye göre mutsuz ve güçsüz bir şairdir (Kaplan, 2020ç).

Mâcid (ö. 1719-20'den sonra/ 1132): Asıl adı Mustafa olup Mâcid Mustafa Çelebi olarak tanınmıştır. İstanbul'da doğmuştur. Reisülküttap kalemi kâtiplerinden biri olan şair, Boğdan voyvodasında divan kâtibi olarak görev yapmıştır. Mâcid, tarih düşürmede usta, hiciv ve mizaha eğilimli bir şairdir. Eserleriyle ilgili henüz bir bilgiye rastlanmamıştır (Kesik, 2020b).

Meşâmî (ö. 1585/ 993): Konya'da doğmuştur. Babası Kanuni Sultan Süleyman'ın veziriazamı Rüstem Paşa'nın kethüdası Mustafa Çelebi'dir. Bir müddet zeamet sahibi olan Meşâmî bu zeametten vazgeçerek tasavvufa yönelmiştir. Bazı kaynaklara göre Mevlevî olduğu söylenmektedir.

Meşâmî'nin şairliğini öven tezkireciler, onun ilim ve marifet sahibi, göze ve gönle ferahlık veren, âşıkane ve ârifane şiirler yazdığını söylerler. Gelibolulu Âlî de az ve öz söylediği için onu övgüye layık görmektedir. Herhangi bir eserinin varlığına dair kaynaklarda bilgiye rastlanmamıştır. Fakat çeşitli mecmualarda şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirlerden bazıları Emine Yeniterzi tarafından 2001 yılında derlenerek yayımlanmıştır (Kaplan, 2020d).

Nâ'îlî (ö. 1666/ 1077): Asıl adı Mustafa'dır. Devlet memuriyeti gibi bir görevde bulunmayan ancak şairliğiyle ön plana çıkan Nâ'îlî, sanatı ile kalıcı olmayı başarmıştır. Tezkireden edinilen bilgiye göre babası Pîrî Halife'dir ve babasıyla meslektıştır. Hatta babası sayesinde maden kâtipliği görevine getirilen Nâ'îlî'nin hem kaynaklarda hem de kendi şiirlerinde fizikî açıdan dirençsiz ve hastalığa meyyal yapısından bahsedilir.

Şiirlerinde Sebk-i Hindî özellikleri bulunsa da onun şiiri yeni ve orijinal anlamlar içeren, kendine has bir üslubuyla daha önce hiç söylenmemiş şiirlerdir. Hatta kendi şiir üslubunun öncüsü ve temsilcisi olarak en güzel örneklerini verdiği için kendinden sonra gelen ve bu tarzı deneyenler taklitçi veya hırsız olmaktan öteye geçememişlerdir (Şenödeyici, 2020).

Nâbî (d. 1642/ 1052 - ö. 1712/ 1124): Asıl adı Yûsuf'tur. Urfa'da doğmuştur. Babası Seyyid Mustafa, dedesi Seyyid Mahmud'dur. Bazı rivayetlere göre tasavvufa yönelen Nâbî, intisap ettiği şeyhin teşvikiyle İstanbula'a gitmiş, bazı rivayetlere göre ise arzuhâlcilik işindeyken bir mutasarrıfın telkiniyle İstanbula'a gitmiştir. İlk yıllarında sıkıntı çeken şaire Musahip Mustafa Paşa ile tanıştıktan sonra divan kâtipliği görevi verilmiştir. VI. Mehmet'in yanında Edirne sarayına gitmiş, av partilerine katılmıştır. Padişahın rahat etmesi için verdiği fermanla hacca gitmiştir. Ardından Mustafa Paşa'ya kethüda olmuştur. Ancak paşanın ölümü üzerine Halep'e yerleşen ve burada evlenen şairin Ebulhayr adında bir oğlu olmuştur. Vali Silahdar İbrahim Paşa'nın himayesine girmiş ve onun gayretiyle divan tertip etmiştir. II. Mustafa'nın tahta çıkmasını bir cülus kasidesi yazarak tebrik etmesine rağmen II. Süleyman ve II. Ahmed'in tahta çıkmalarına sessiz kalmıştır. Nihayetinde Halep Beylerbeyi olarak atanan Baltacı Mehmed Paşa ile İstanbul'a dönmüştür. Burada darphane eminliği ve

ardından başmukabelecilik görevlerinde bulunmuştur. Kısa zaman sonra vefat etmiştir.

Melikü'ş-şuara olarak gösterilen Nâbî, divan şairlerinin önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Hatta birçok kaynakta divan edebiyatının son büyük temsilcisi olarak bahsedilmektedir. Tezkireciler tarafından ise kusursuz ve güzel söz söyleyen, hoşsohbet, nüktedan, olgun, ilim ve irfan sahibi biri olarak övgüyle söz edilmiştir. Kolayca şiir nazmeden Nâbî, daha çok gazellerinde gerçek kişiliğini yansıtmıştır. Kasidelerinde haklı ve ahlaki görmediği abartmalara yer vermemiş, methiyyeleri samimi bir anlatımla kaleme almış ve fahriyyeleri kısa tutmuştur. Gazellerinde dönemin toplum yapısını anlatan Nâbî, şiirlerinde bazen isyankâr, bazen duygulu bazen de kanaatkâr bir tutum sergilemiştir. Sosyal, ahlaki ve didaktik konuları işleyerek yaşadığı çevredeki haksızlıkları, sorunları, kusurları dil ve içerik bakımından kendine has bir üslupla eleştirmiştir. Bu durum döneme nipetle yenilik olarak algılanmıştır. Birçok nüshası buluna *Dîvân*'ı 1997 yılında Ali Fuat Bilkan tarafından çalışılmıştır (Erkal, 2020).

Nahîfi (d. 1665-66/ 1076 - ö. 1738/ 1151): Asıl adı Süleyman olan ve İstanbul'da doğan şairin dedesi Abdurrahman b. Salih, babası Abdurrahman b. Muhyî'dir. Öğrenim hayatına erken yaşlarda başlayan Nahîfi, Hâfız Osman'dan nesih ve sülüs meşk etmiştir. Talik hatta da ustadır. Hem hattatlık hem de memuriyet hizmetinde bulunmuştur. Hizmet için Mısır'a giderken Konya'da Mevleviliğe intisap eden Nahîfi, daha sonra kâtip olarak İran'a gitmiştir. Bir müddet sonra İstanbul'a dönünce divan efendisi olmuştur. Ancak bu görevden ayrılan Nahîfi, Pasarofça Antlaşması için Macaristan'a gider. Döndüğünde başarılarından dolayı başmukataacılık görevine getirilir. Sonrasında ise emekli olarak bir daha memuriyet görevinde bulunmaz. III. Ahmed ve Damad İbrahim Paşa'nın büyük yardım ve yakınlıklarını görmüş ve onların isteği üzerine *Mesnevî*'yi tercüme etmiştir. Ömrünün son yıllarında uzlete çekilerek ibadetle meşgul olmuştur.

Âlim ve şairliği ile devrin önemli isimlerinden biridir. Gazellerinde yer yer halk söyleyişine yer veren Nahîfi'nin dili sadedir. Âşıkane ve tasavvufi söyleyişte başarılı olmasının yanı sıra hikemî söyleyişte de başarılıdır. Hatta bestelenen şiirleri

de vardır. Sebk-i Hindi'nin etkileri görülmektedir. Atasözlerini ve deyimleri kullanmayı seven şairin şiirlerinde İstanbul Türkçesinin özellikleri görülür. Nâbî, Fuzûlî, Nedîm, Bâkî gibi şairlerin tesiri altında kalan şair, Molla Cami gibi İran şairlerinin bazı şiirlerine de tahmis yazmıştır. Arapça ve Farsça şiirler de barındıran ve çok hacimli bir eser olan *Dîvân*'ı dinî ve din dışı şiirler olarak ayrı ayrı düzenlenerek ortaya konmuştur. Çok sayıda na't, tarih manzumesi ve kaside yer alan *Dîvân*'ında konu genellikle aşk, şarap ve dinî konulardır. Özellikle rubaileri ünlü olan şair, aruzun hemen her bahrinde ve gazelleri neredeyse her harften yazmıştır. *Dîvân*'ının tenkitli metnine 1992 yılında A. İrfan Aypay tarafından doktora tezi hazırlanmıştır (Karavelioğlu, 2020).

Necâtî (d. 1443-1446? / 847-850? - ö. 1509/ 914): Edirne'de doğan Necâtî'nin asıl adı İsâ'dır. Yoksul bir aileye sahip olduğu veya Edirneli yaşlı bir hanım tarafından önce köle olarak alındığı sonra evlat edinilerek terbiye ve eğitim verildiği bilinmektedir. Gençlik yıllarında şiir ve nesirle ilgilenen şair, Kastamonu'ya giderek orada hatla meşgul olmuştur. Şiirleriyle tanınmaya başlayan şairin ünü Bursa'da bulunan Ahmed Paşa'ya kadar ulaşmış hatta beğenisine mazhar olmuştur. Daha sonra yazdıklarıyla Fatih Sultan Mehmed'in de ilgisini çeken Necâtî, sultana şitaiyye ve bahariyye sunarak divan kâtipliği görevine getirilmiştir. Fatih'in vefatıyla İstanbul'da kalan şair II. Bayezid'in de takdirini kazanarak padişahın büyük oğlu Şehzade Abdullah'ı Karaman sancağına tayin ettiğinde ona da divan kâtipliği görevini vermiştir. Ancak şehzadenin ölümüyle görevi sona ermiştir. Bu durumdan dolayı padişaha mersiye sunmuştur. O dönemdeki devlet erkânına, ileri gelenlere, ünlü kişilere de kasideler sunan şair, bir süre sonra aracı sayesinde Manisa sancağına tayin edilen diğer şehzadenin yanına nişancılık görevi ile gönderilmiştir. Bundan sonra *bey nispesi* ile anılmıştır. Şehzadenin ölümü sonrasında derin keder duyan Necâtî İstanbul'a dönmüş fakat uğursuzluk olduğu düşüncesiyle yeni bir devlet görevi kabul etmemiştir. Hayatının kalanını ilim ve sanat sohbetleri düzenleyerek geçirmiştir.

Tezkireciler onun şiirinin son derece güzel, incelikli, renkli, temiz, insana ruh veren, hepsi bir elden çıkmış gibi ve her beyti bir atasözünü andıran şiirler olduğundan bahsederler. Öyle ki el değmemiş hayalleri ve tatlı manaları ile Rum (Anadolu)'da

şiiire ilk olarak İrem bağıını haset ettirecek derecede feyizli, mesut bir köşk meydana getirerek temel atmıştır. Kaynakların da belirttiğı üzere üslubu sade, çok güçlü ve etkileyici olan şairin şiirleri zengin hayallerle süslü, mahallî renkler ve özellikler barındırmaktadır. Osmanlı şiir dilinin kurucu isimlerinden, yaşadığı dönemden itibaren şiirimizin belli başlı ustalarından biri olarak kabul edilmektedir. Hem çağdaşları üzerinde hem de sonraki yüzyıllarda yaşayan şairler üzerinde bir hayli etkisi olmuştur. Necâtî kendi çağdaşlarını ve kendinden önceki birçok şairi beğenerek tanzir ettiği gibi onun şiirlerini de tanzir veya tahmis etmişlerdir. Tek eseri olan *Dîvân*'ına Ali Nihat Tarlan tarafından 1963 yılında yirmi nüsha karşılaştırılarak neşri hazırlanmıştır (Kaya, 2020).

Nedîm (d. 1681/ 1092 - ö. 1730/ 1143): İstanbullu olan Nedîm'in asıl adı Ahmed'dir. Kadı Mehmed Efendi'nin oğlu, Sultan İbrahim devri kazaskerlerinden Merzifonlu Mustafa Efendi'nin torunudur. İyi bir eğitim görmüş, klasik ilimleri, Arapça ve Farsçayı şiir yazacak kadar iyi öğrenmiştir. Öğrenimini tamamladıktan sonra bir medresede müderrislik yapmıştır. Daha sonra Damat İbrahim Paşa'nın sadarete gelmesiyle başlayan ve Lale Devri (1718-1730) olarak adlandırılan dönem başlamıştır. Bu dönemde Nedîm, hamisinin her faaliyetinden övgüyle bahsetmiştir. Kadı naibi, hafız-ı kütüb ve naiplik görevlerinde de bulunan Nedîm, müderrisken Patrona Halil İsyanı sırasında bir rivayete göre korkudan evinin damına çıkıp oradan düşerek öldüğü ya da intihar ettiği bir rivayete göre ise titreme hastalığından dolayı öldüğü belirtilmektedir.

Nedîm şiirde söyleyişindeki mükemmellik, yerlilik arzusu ile kendine has *Nedimane* denilen bir tarz oluşturmuştur. Dili kullanmadaki ustalığı onun gücünü gösterir. Çünkü şiirlerinde konuşma dilinden gelen söyleyişi kullanmadaki kabiliyeti ve ahengi sağlamadaki titizliği onu hem çağdaşlarından ayırmış hem de şiirlerinin bestelenmeye elverişli olmasını sağlamıştır. Ayrıca zaman zaman Türkçe kelime ve eklerle redif ve kafiye oluşturması daha önce az rastlanan bir doğallık katmıştır. Şiirlerinde günlük hayattan sahnelere, gerçek hayattan alınan unsurlara, günlük dilden gelen konuşma kalıplarına ve deyimlere yer vermiştir. Yurtiçi ve yurtdışında pek çok nüshası bulunan *Dîvân*'ına, Muhsin Macit tarafından 1994 yılında bilinen bütün yazma

nüshalar değerlendirilmek suretiyle tenkitli metni doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Macit, 2020).

Nefî (d. 1572? / 980? - ö. 1635/ 1044): Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğan Nefî'nin asıl adı Ömer'dir. Mehmed Bey'in oğlu, Mirza Ali Paşa'nın torunudur. Soylu aileden gelen Nefî'nin babası ve dedesi sancakbeyliği yapmıştır. İyi bir medrese eğitimi gördüğü Arapçayı, Farsçayı ve Fars edebiyatını iyi bilmesinden anlaşılmaktadır. Şiire genç yaşta başlayan Nefî'nin üzerinde babasının ve Gelibolulu Âlî'nin önemli etkisi vardır. İlk dönem Darrî mahlasını kullanmış sonrasında Âlî tarafından Nefî mahlasıyla değiştirilmiştir. İstanbul'a gelerek I. Ahmed'e sunduğu kasidelerle padişahın takdirini kazanmıştır. Padişaha her fırsatta minnet duygularını ifade etmiş ve dönemin önde gelen isimlerine methiyeler yazarak iltifat ve takdirlerini kazanmıştır. Maden mukataacılığı, maden kâtipliği, mütevellilik ve muhasebecilik görevlerinde bulunmuştur. Sert mizaca sahip olan ve şöhretinden ileri gelen kendine aşırı güveni Nefî'nin yerli yersiz sataşmalarına, kişilerin makam, mevkiini ve onurunu hiçe sayarak sövğu derecesinde üslupla hicvetmesine yol açmıştır. Böylece hem iltifat hem de azil ve sıkıntılar çekmesine sebep olmuştur. Ancak çizgisinden vazgeçmemiş ve bu ölçüsüz söylemleri sonucu dilinin kurbanı olmuştur.

Övgü, övünme ve yergide sınır tanımayan Nefî, övdüğünü göklere çıkarıp yerdiğini yerin dibine sokan bir üsluba sahiptir. Arap ve İran şairlerinden etkilenmiştir. Nefî gerek özgün dil ve üslubu ile kasidede çığır açmasıyla gerek mükemmel tasvirleriyle gerekse yaşadığı dönemden itibaren takip edilerek takdir edilen bir şair olmasıyla Klasik şiirin en güçlü seslerinden biri olmuştur. Kasidelerindeki kendinden emin, tok ve gür üslubun aksine gazellerinde daha yumuşak bir söyleyiş hissedilmektedir. *Türkçe Divân*'ın karşılaştırmalı metni Metin Akkuş tarafından 1991 yılında hazırlanmıştır. 1993 yılında yayımlanan baskısına eklemeler yapılmıştır. Ayrıca F. Tulga Ocak tarafından 1980 yılında doçentlik çalışması ve Bahir Selçuk tarafından 2004 yılında ahenk unsurları bakımından tahlil çalışması gerçekleştirilmiştir (Selçuk, 2020).

Nesîb Efendi (d. 1632/ 1042 - ö. 1712/ 1124): Asıl adı Yûsuf olan şair, Konya'da doğmuştur. Babası Konyalı Şeyh Ömer isminde bir zattır. Konya'da

eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gitmiştir. Burada bazı vezirlerin himayesine giren şair, sadrazam Siyavuş Paşa'nın hocası olmuştur. Daha sonra Siyahî Mustafa Dede'ye intisap ederek Mevlevî olan Nesîb, bir dönem şeyhlik yaptıktan sonra Konya'ya dönerek Mesnevihan olmuştur. Ardından farklı mevlevihanelerin meşihatinde bulunmuştur. Tekrar Konya'ya davet edilerek sertariklik vazifesi verilmiştir.

Nesîb Dede arifane ve hakimane şiirler kaleme almıştır. *Dîvân*'ına 1996 yılında Selahattin Hidayetoğlu tarafından doktora tezi hazırlanmıştır (Ceyhan ve Duru, 2020).

Nev'î (d. 1533-34/ 940 - ö. 1599/ 1007): Asıl adı Yahya, babasının adı Pir Ali'dir. Annesi *Muhammediye* yazarı Yazıcıoğlu Mehmed'in soyundan gelen bir hanımdır. İlk eğitimini tasavvufta ehil olan babasından almıştır. Daha sonra İstanbul'da Sahn Medresesi'ndeki derslerle eğitimine devam etmiştir. Burada geleceğin önemli şair ve simalarıyla tanışma ve arkadaşlık fırsatı bulmuştur. Mülazımlık, müderrislik ve son olarak Bayezid, Osman ve Abdullah isimli şehzadelere hocalık yapmıştır.

Kaynakların verdiği bilgilere göre ilim ve fazilet sahibi olan Nev'î, rind edalı, derviş-meşreb, tasavvufa, zühd ve takvaya meyilli biridir. Fakat mutasavvıf değil tasavvufun anlama kattığı zenginliği şiirlerinde iyi kullanan bir şairdir. Babasının yönlendirmesiyle küçük yaşlarda zikre başlamıştır. Arapça, Farsça ve Türkçeye hâkim, atasözlerini ve deyimleri aruz veznine ustalıkla uygulayan şair sanat gösterme endişesi yaşamamaktadır. Çünkü üç dile hâkim olması, küçük yaşta öğrendiği tasavvuf bilgileri ve Allah vergisi şairlik gücünün buna etkisi büyüktür. Nev'i, XVI. yüzyıl divan şiirinin zirveye ulaştığı bir dönemde önemli, saygın ve bilgin şahsiyetlerden biridir. Nev'î'nin eserleri, konu ve dil çeşitliliği bakımından âlim-şair vasfını hakederken, şiirleri ise dil bakımından sade ve külfetsizdir. İstanbul kütüphanelerinde bulunan bazı yazma divan nüshaları ile Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu nüshası ve İstanbul kütüphanelerindeki şiir mecmualarında yer alan Nev'î'ye ait şiirler karşılaştırılarak 1977 yılında Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri tarafından karşılaştırılmış ve İstanbul'da yayımlanmıştır. *Dîvân*'ı üzerine dört lisans, üç yüksek lisans ve üç doktora tezi hazırlanmıştır (Sefercioğlu, 2020).

Örfî (ö. 1591/ 999): Asıl adı Cemâleddin Muhammed olan Örfî, Şiraz'da doğmuştur. Örfî mahlasını babası Zeynelabidin Ali Belevî'nin idari ve hukuki görevlerinden dolayı almıştır. Şiraz'da öğrenim gören Örfî, şiire olan ilgisi ile şiir meclislerine katılarak şiir yeteneğini geliştirmiş ve hat ile mûsikîde ustalaşmıştır. Örfî, bir yandan gururlu, sert ve uyuşmaz mizacından dolayı çevresiyle iyi geçinemeyen diğer yandan yakalandığı bir hastalıktan ötürü yüzünde oluşan şekil bozukluğu sebebiyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Ekber Şah'a ve Şehzade Selim'e yakınlık sağlayan Örfî, Ekber Şah'a Keşmir seferi için sunduğu kasideyle hayatının sonuna kadar sarayda yaşamıştır.

Şiirlerinde tıp, mantık ve felsefe ilmine de aşina olduğu görülen ve Sebk-i Hindi'nin ilk temsilcilerinden biri olan Örfî, devrinin Enverî, Hâkânî gibi önemli şairlerini hafife almıştır. Ayrıca Sa'dî-i Şirazî'nin *Dîvân*'ını istinsah etmiş ve ondan etkilenmiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk şairlerince tanınmaya başlanan ve Nâbî, Nedîm, Nef'î gibi şairler tarafından övgüyle bahsedilen Örfî, Türk edebiyatında etkili olmuştur. Şiirlerinin bazıları şerh edilmiş, bazıları tahmis edilmiştir (Kurtuluş, 2007: 96).

Sâbit Efendi (ö. 5 Eylül 1712/ 11 Şaban 1124): Bosna vilayetine bağlı Öziçe kasabasında doğmuştur. Asıl adı Alaaddin veya Ali'dir. İlk tahsilini memleketindeki önemli bir âlimden almıştır. Daha sonra İstanbul'a gelerek orada Kaptan-ı derya Seydi-zade Mehmed Paşa'ya kasideler sunarak ona intisap etmiştir. Ardından ilk resmî görevle imam olarak atanmıştır. Mülazımlık, müderrislik, kadılık ve nihayetinde mevleviyet görevlerinde bulunmuştur. Sâbit, ilmiye sınıfına mensubiyeti dolayısıyla hayatının büyük kısmında atama ve aziller yaşamıştır.

Şiirlerinden dolayı döneminde en etkili ve sevilen şairlerden biri olarak tanınan Sâbit, çağdaşları tarafından övgüyle bahsedilmiştir. Divan şiiri geleneği içerisinde farklı şiir tarzlarını mizacı, zekâsı, yeteneği ve hayat algısı doğrultusunda başarılı şekilde harmanlayarak kendine has bir üslup geliştirmiştir. Halk diline yerleşmiş söz kalıplarını, deyim ve atasözlerini estetik unsur olarak kullanmıştır. Gündelik hayatın olumlu ve olumsuz yönlerini son derece gerçekçi bir bakışla işlemiştir. Böylece şiirlere konu olan klasik şiirin güçlü sembollerinin bile tasavvuftan ve idealizmden uzak bir

yaklaşımına mizahî ve realist çerçevede ele alındığını göstermiştir. Yurtiçi ve yurtdışında pek çok nüshası bulunan *Dîvân*'ı 1991 yılında Turgut Karacan tarafından çalışılmıştır (Özyıldırım, 2020).

Sabrî (ö. 1645/ 1055): Edirne'de doğmuştur ve bir kadı ailesinin çocuğudur. Kaynaklara göre asıl adı Mehmed Şerif, mahlası Sabrî, babasının adı İlmî-i Nâzik Ahmed Çelebi, dedesinin adı Lutfî Çelebi'dir. Babası kadı ve şair, dedesi kadıdır. Eğitimini tamamlayarak ilmiye sınıfına dâhil olur. Âlim, fâzıl ve her fennin neticesine vâsıl olan Sabrî, Rumeli sadaretini yürüten Yahya Efendi'nin mülazımı olmuştur. Ayrıca müderrislik ve kadılık görevlerinde de bulunmuştur. İstanbul'a geldiğinde artık ünlü şair ve münşi olan Sabrî, IV. Murad'ın nedimleri arasına girmiştir. Böylece padişaha ve devlet erkânına hayli yakındır.

Kaynaklara göre benzersiz mazmunlar oluşturmada yetenekli, şiirleri mana ve fesahat yönünden güçlü, zarif ve orijinal bir üsluba sahiptir. Belagatte usta kabul edilen Sabrî, bilgili, hoşsohbet biri olarak tanınmıştır. Döneminde iyi tanınan ve edebî eserlerde adı geçen kıymetli şairlerden biridir. Birçok yazma nüshası bulunan *Dîvân*'ının tenkitli metni ve tahlili üzerine Mehmet Korkut Çeçen tarafından 2010 yılında doktora tez çalışması hazırlanmıştır (Çeçen, 2020).

Sâlik (ö. 1625-26 veya 1722-23/ 1035 veya 1135): Asıl adı Halil'dir. Kasımpaşa Mevlevihanesi'nde şeyhlik yapmış olan şeyh Es-seyyid Muhammed Efendi'nin oğlu, kerametleri ve faziletleri ile meşhur Es-seyyid Halil Dede'nin torunudur. Babası vefat ettikten sonra Mevlevihanede şeyhlik yapmıştır.

Sâlik'in şiirleri selis, abdar, şuh, muhayyel ve rengin olarak nitelendirilmiştir (Duru, 2020).

Sâlim (d. 1688/ 1099 - ö. 1743/ 1156): XVIII. yüzyılın âlim, şair ve yazarı olan Mirzâzade Mehmed Sâlim Efendi'nin babası Şeyhülislam Mirzâ Mustafa Efendi'dir. Pek çok özel hocadan ve babasından farklı alanlarda dersler almıştır. Hocalık, kadılık ve kazaskerlik yapmıştır. Hayatı atama ve azillerle geçmiştir.

Şiirleri divan edebiyatının genel karakterine sahiptir ancak kendine has bir üslubu bulunmamaktadır. Her sözlükte bulunmayan kelimeleri kullanan, zincirleme

tamlamalar oluşturan Sâlim'in dili yalın değildir. Diğer taraftan tezkiresinde şairler arasındaki latifeleri aktararak devrin mizah anlayışının bugüne yansıtmıştır. Tezkiresinde henüz tamamlamadığını ifade ettiği *Dîvân*'ının tenkitli metni 1994 yılında Adnan İnce tarafından yayımlanmıştır. Hüseyin Güfta ise karşılaştırmalı metnini 1995 yılında doktora tezi olarak hazırlamıştır (Ayan Nizam, 2020).

Sırrî (ö. 1699/ 1111): Mahlası Sırrî olan ve Üsküdarlı Sırrî olarak tanınan şairin asıl adı İbrahim Sırrî'dir. Maliye kaleminde *tarihçilikle* uğraşmıştır. Zamanın sadrazamlarına kasideler sunmasına rağmen şairin sıkıntılı hayatından kurtulamadığı şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Üsküdarlı Sırrî'nin şiirleri döneminde ve sonrasında da sevilerek okunmuş üstelik bir kısmı da bestelenmiştir. Ondaki bahsedilen kaynaklar şairi ve şiirini övgüyle anmışlardır. Nefî'yi örnek alan şair onun gibi doğrudan konuya girerek şiirler yazmıştır. Gazel havasında yazdığı iki kasidesi şekil ve konu bakımından geleneğe uymayan yenilik göstermektedir. Sebk-i Hindi'den etkilense de şiire aksettirdiği ıstırap Sebk-i Hindi'ye ait bir özellik olmayıp kendi hayatının ve mizacının yansımasıdır. Şakacı mizaca sahip olmasına rağmen şiirlerindeki ıstırap kişiliğiyle tezat oluşturmuştur. Bu da heccav yanını ortaya çıkarmaktadır. Pek çok yazma nüshası bulunan *Dîvân*'ı 2003 yılında Şevkiye Kazan tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Kazan, 2020).

Şevkî (?): III. Ahmed döneminde (1703-1730) yaşayan şair Mehmed Şevkî Efendi, Sadrazam Koca Râgıb Paşa'nın kâtipliğini yapmıştır. Kaynaklarda herhangi bir eserinin varlığına dair bilgi bulunmamaktadır (Atik Gürbüz, 2020a).

Tâlib (ö. 1706/ 1118): Asıl adı Mehmed Tâlib'tir. Diyarbakır veya Bursa'da doğduğu söylenmiştir. Kürt Mustafa Efendi'nin oğludur. İyi bir medrese eğitimi alan Tâlib, sırasıyla haric, müderris ve kadılık görevlerinde bulunmuştur.

Şair Türkçe şiirlerinde Tâlib mahlasını kullanırken Farsça şiirlerinde Âzim mahlasını kullanmıştır. Şiirleri hikemî tarzda olup Sebk-i Hindi özellikleri de görülmektedir. Uzun tamlamalar ve hayal derinliği şiirlerinin temel özelliklerinden

biridir. Mûsikî ile de ilgilenmiştir. Bilinen tek eseri olan *Dîvân*'ına 1994 yılında Melike Erdem tarafından yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır (Tuğluk, 2020).

Ümîdî (ö. 1571/ 979): İstanbul'da doğan Ümîdî'nin asıl adı Ahmed'dir. Eğitimini hocasına mülazım olarak tamamlamıştır. İlk olarak Sıdkî mahlasını kullandığı ifade edilmektedir. Hastalıklara karşı zayıf ve naif bir bünyeye sahip olduğunu hem kendi şiirlerinden hem de devrin kaynaklarından anlaşılmaktadır.

Yazdığı şiirlerde Bâkî'yi örnek alan Ümîdî, tevriye ve iham sanatlarını sıklıkla kullanmıştır. Âşıkane gazeller ve şiirlerinde parlak manalar bulmada usta olmasına karşın Bâkî'nin her şiirine nazire yazması sebebiyle kendi edasını yitirmiş ve şöhret kazanamamıştır. Bilinen tek eseri olan *Dîvân*'ına 2008 yılında Muhammed Selvi, 2009 yılında İbrahim Etem Buyruk yüksek lisans çalışması hazırlamıştır (Kaplan, 2020f).

Vahîd (ö. 1732-33/ 1145): İstanbul'da doğan şairin asıl adı Mehmed, babasının adı Mustafa'dır. Mehmed Mahtûmî Ağa olarak tanınmaktadır. Eğitimini tamamladıktan sonra on yıl kadar çavuşluk yapmış daha sonra gedikliler arasına katılmıştır. Ardından hazine ağalığı yapan şair, binicilik, kılıç kullanma, cirit atma, saz çalıp türkü ve tekerleme söylemedeki maharetiyle dönemin padişahı III. Ahmed'in ilgisine mazhar olmuştur. Böylece silahtarlık ve hazine ağalığı görevlerine getirilmiştir. Ancak dönemin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile olan anlaşmazlığından veya ihanet iddialarından dolayı azledilerek sürgün edilmiştir. Tımar sebebiyle Rumeli'ye geçen şair, dönemin kültür merkezi olan Yenişehir'de şiir meclisleri kurdu. Sultan I. Mahmud'un tahta geçmesiyle yeniden silahtarlık görevi verildi.

Birçok eser veren şairin *Dîvân*'ı üzerine Bahattin Kahraman tarafından 1995 yılında doktora tezi hazırlanmıştır (Kesik, 2020c).

Vâkîf (ö. 1737-38/ 1150): Asıl adı Yahya'dır. İstanbul Kasımpaşa'da doğmuştur. Babası Seyyid Abdurrahim Esad Fâiz Efendi, annesi Rumeli Kazaskeri Abdülbaki Arif Efendi'nin kızıdır. Vâkîf, öğrenimini tamamladıktan sonra önce mülazım sonra müderris olmuştur. Dedesinin vasiyeti üzerine Eyüp'te bina edilen medreseye atanmıştır. Bir süre sonra İstanbul askerî kassamlığına getirilmiştir. Azline

kadar müderrislik görevinde bulunmuştur. Babasının Mısır'a kadı olarak atanmasıyla Vâkîf da Kahire nakibüleşraflığına getirilmiştir. Babasının ölümüyle vekâleten kadılık yapmıştır. Sonraki görevi ise Halep kadılığıdır (Kaplan, 2020g). Bu göreve giderken yol üzerindeki menziller hakkında bilgi vermek amacıyla *Halep Menzîlnâmesi* isimli bir eser kaleme almıştır (Kaplan, 2020e: 218).

İlk olarak dedesi Abdalbaki Arif Efendi'den talik yazıyı meşk eden Vâkîf, daha sonra babasından da meşkler alarak hat sanatında ustalaşmıştır. Hem iyi bir hattat hem de şiir ve inşadaki başarısıyla adından söz ettirmiştir. Sâlim, Vâkîf'in maarif ehlinden biri ve yeni tarzlarda hoş şiirler yazan iyi bir şair olduğunu dile getirmiştir (Kaplan, 2020g).

Kaynaklar Vâkîf'in mürettep *Dîvân*'ı olduğundan bahsetse de eser henüz ele geçmemiştir (Başpınar ve Erdoğan, 2020: 401). Fakat şairin kaside nazım şekliyle yazdığı *Halep Menzîlnâmesi* isimli eserini müstakil ya da *Dîvân*'a dâhil olarak değerlendirmek mümkündür (Başpınar ve Erdoğan, 2020: 436). Diğer taraftan Vâkîf'in çeşitli şiir mecmualarında ve biyografik kaynaklarda kayıtlı olan manzumeleri 2020 yılında Fatih Başpınar ve Sema Erdoğan tarafından bir araya getirilerek yayımlanmıştır (Kaplan, 2020g).

Vâsık (ö. 1751-52/ 1165): İstanbul'da doğan Vâsık'ın asıl adı Mehmed Emin'dir. Annesi İlahizade İakabıyla tanınan Bağdat Mollası Abdullah Efendi'nin kızı, babası müderrislik ve kadılık yapmış Kütahyalı Madrûb Emin Yûsuf Efendi'dir. Sülûs, nesih ve talik hatta icazet alan şair, müderrislik, kadı naipliği ve kadılık görevlerinde bulunmuştur.

Vâsık, kaynaklardan ve şiirlerden anlaşıldığı üzere Mevlevî'dir. Marifet ehli, hoşsohbet, olgun, asil, namuslu, akıllı bir kişi olduğu belirtilmektedir. Çağdaşları arasında yer alan Sâlim Efendi, Re'fet, Zeynî Efendi gibi pek çok şairle nazireleşen şair, âlimane ve belîgane şiirler yazdığı ifade edilmiştir. Genel anlamda Sebki-Hindi'yi takip eden şair, pek çok şaire nazireler yazmıştır. Ancak Bâkî'nin şiirlerini nazireyi aşan biçimde taklit etmiştir. Bilinen tek eseri olan *Dîvân*'ının iki nüshası vardır. Müellif hattı olan *Dîvân*'ı 2011 yılında İncinur Atik Gürbüz tarafından klasik

anlayıştan farklı olarak şiirlerin şekillerine göre değil içeriklerine göre tertip edilerek yayıma hazırlanmıştır (Atik Gürbüz, 2020b).

Vehbî (Seyyid) (d. 1674? / 1085? - ö. 1736/ 1149): Asıl adı Hüseyin olan Vehbî, İstanbul'da doğmuştur. Babası Yenişehir-Fener kazâsından ma'zûlen ölen İmâm-zâde Mehmed Efendi'nin kethudâsı Hacı Ahmed Efendi'dir. Ehl-i Beyt'e dayanan ecdadından dolayı Seyyid Vehbî ve İmamzade unvanlarını kullanmıştır. Döneme göre çok iyi bir eğitim görmüş ve zamanın tanınan bilginlerinden dersler almıştır. Hat dersleri de alan Vehbî, şairlik yeteneğiyle genç yaşta tanınmıştır. Mülazım ve hariç medresesi payesine getirilmiştir. Yazdığı şiirlerle III. Ahmed'in takdirine ve ilgisine mazhar olmuştur. Derecesi gittikçe yükselen Vehbî, Damad İbrahim Paşa'nın kadirşinaslığı sayesinde müderris ve sonra Sahn-ı Seman müderrisliğine terfi edilmiştir. Bir ara Halep naipliği ve Tebriz kadılığı görevlerinde de bulunmuştur. Tespit edilemeyen sebeple azle uğramıştır. Nerede başladığı kesin olarak bilinmeyen bir hastalıktan dolayı İstanbul'da vefat etmiştir.

İlk şiirlerinde Hüsâmî mahlasını kullanan şair, daha sonra hocası Mirzazâde Ahmed Neylî'nin ona uygun gördüğü Vehbî mahlasını kullanmıştır. Vehbî kendine önce Nâbî'yi üstat olarak seçmiş daha sonra Nedîm'den etkilenmiştir. Türk edebiyatına dil, üslup, ifade ve buluş bakımından esaslı bir yenilik getirdiği söylenemese de farklı konularda başarılı kasideler ve gazeller yazmış, özellikle nesir alanında sağlam bir beyan üslubuyla fikirlerini mükemmel bir şekilde dile getirerek kalemine tamamen hâkim bir sanatkâr olmuştur. Pek çok nüshası bulunan *Dîvân*'ının tenkitli metnini 1991 yılında Hamit Dikmen doktora tezi olarak hazırlamıştır (Arslan, 2020).

Zekî (ö. Haziran-Temmuz 1711/ Cemaziyelevvel 1123): Asıl adı Ali olup Bosna'da doğmuştur. Kimya/ simya ile ilgilenen Zekî, İstanbul'a gelerek devlet büyüklerinin sohbetine katılmış ve daha önce şeyhülislamlık yapmış birine kethüda olmuştur. Hamisinin yardımıyla mukataacılık, divan mansıplığı ve hocalık görevlerinde bulunmuştur. Ancak onun ölümünün ardından evine çekilerek kimya ile vaktini geçirmiş ve ileri bir yaşta vefat etmiştir.

Sâfâyî'ye göre Zekî'nin hem alışılmış tarzda hem de sıra dışı tarzda şiirleri vardır. Sâlim'e göre ise tezkiresine şiirlerini almayacak kadar onun şiirleri kötü ve yavandır. Genel anlamda şiirleri başarısız bulunsa da Zekî, muamma ve düşürdüğü tarihlerle ün kazanmıştır. Divan tertip ettiğine dair bir bilgi yoktur (Aksoyak, 2020c).

I.2.1.2.1. Mecmuada Şiiri Bulunan Ancak Kesinliği Tespit Edilemeyen Şairler

Mecmuada şiiri bulunan şairleri tespit ederken çeşitli sebeplerden dolayı şairler kesinlik kazanmamıştır. Zira mecmuada XV-XVIII. yüzyıl aralığındaki çeşitli şairlerin şiirleri yer almaktadır. Kesin bir yüzyıl aralığı olmaması, istinsah tarihi ve müstensihinin belirsizliği nedeniyle şairler hakkında kesin bilgi vermek güçleşmektedir. Diğer taraftan şairlerin eserlerinin mevcut olmaması veya var olan eserlerin henüz çalışılmamış olması ya da aynı/ farklı dönemde yaşamış birden fazla aynı isimli şairin mevcut eserlerinde mecmuadaki şiire rastlanmaması şair hakkında kesin yargıya varmaktan kaçınmamıza sebep olmuştur. Fakat bahsi geçen şairler yüzyıla göre tasnif edilerek belirtilmiştir.

Ârif Efendi: XVI. yüzyıldaki şair: Ârif Mehmed Efendi (ö. 1563/ ?).

XVII. yüzyıldaki şairler: Abdülbâkî Ârif Efendi (d. 1642-43/ 1052 - ö. 1713-14/ 1125), Mehmed Ârif Efendi (?), Ârif Ali Efendi (ö. 1688/ 1100), Mustafa Ârif Efendi (ö. 1672-73/ 1083), Seyyid Mehmed Ârif Efendi (ö. 1714-15/ 1126).

XVIII. yüzyıldaki şairler: Çalkandı-zâde Mustafa Ârif Efendi (ö. 1771-72/ 1185), Şeyh Ârif Efendi (ö. 1725-26/ 1138), Hacı Ârif Efendi (?), Ârif İsâ-zâde Mehmed Emin Efendi (ö. 1771-72/ 1186), Ârif Mehmed Efendi (ö.1 Mart 1813/ 27 Safer 1228), Ârif Mehmed Efendi (?), Mustafa Ârif Efendi (ö. 1762-63/ 1176), Ârif Efendi Zarîf (d. 1738-39/ 1151 - ö. 1825-26/ 1241).

Âkif: XVIII. yüzyıldaki şairler: Ebûbekir Paşa-zâde Mehmed Âkif Bey (ö. 1766 sonları/ 1180 başları), İydî-zâde Mustafa Âkif Efendi (ö. 1759-60/ 1173), Lütfullâh Âkif Efendi (ö. Temmuz-Ağustos 1787/ Şevvâl 1201), Mehmed Âkif (ö. 1761-62/ 1175), Mîralem Mehmed Bey-zâde Enderunlu Mehmed Âkif Bey (?), Yahya Bey-zâde Âkif Bey (?),

Âlî Cân: XVII. yüzyıldaki şair Âlî, Ali Can Bey (ö. 1703/ 1115) ve XVIII. yüzyıldaki şair Âlî, Canbaz-zâde Ali Efendi (?).

Gâzî: XVII. yüzyıldaki şairler: Gazi Beydili (?), Gâzî (ö. 1665/ 1075 sonları), Gâzî Evranos-zâde/ Şeyh-zâde, Mehmed Efendi (ö. 1640/ 1055), Abdülkerim Gâzî (ö. 1665-66/ 1076), Gâzî, Şehsüvar Beyzâde Mehmed Paşa (ö. 1660-61/ 1071).

XVIII. yüzyıldaki şairler: Enderunlu Gâzî Paşa (?), Gâzî Muhammed (ö. 1817-18/ 1233).

Hüdâyî: XVI. yüzyıldaki şairler: Hüdâyî-i Kadîm (ö. 1584/ 991), Okçu-zâde Hüdâyî (ö. 1571-72/ 978).

XVII. yüzyıldaki şair Ahî-zâde Hüseyin Efendi (d. 1572/ 980 - ö. 1634/ 1043) ve XVIII. yüzyıldaki şair Sekbanbaşı-zâde Adülkerîm Hüdâyî Bey (?).

İkbâl: XVII. yüzyıldaki şair İkbâlî/ Meftûnî, Sultan II. Mustafa (d. 1664/ 1074-75 - ö. 1703/ 1114-15) ve XVIII. yüzyıldaki şair Seyyid Mehmed Efendi İkbâl/ Şeref (ö. 1736-37/ 1149).

Kadrî: XVI. yüzyıldaki şairler: Kadrî Bey (?), Kadrî Çelebi (?), Kadrî Dede (?), Kadrî (ö. 1604/ 1013), Kadrî, Suûdî-zâde Seyyid Abdülkadir Efendi b. Mîr Hasan-zâde Suûdî Mehmed Efendi (d. 1572/ 980 - ö. 1596/ 1004), Kadrî Zeynî-zâde (?).

XVII. yüzyıldaki şairler: Kadrî Abdülkadir Çelebi (ö. 1671/ 1082), Kadrî (?), Kadrî Receb Efendi (ö. 1683/ 1094).

Kâmî Efendi: XVI. yüzyıldaki şairler: Kâmî Edirneli (ö. 1579/ 987), Kâmî Hasan Çelebi (ö. 1544/ 951), Seyyid Kâmî Mehmed Efendi (ö. 1545-46/ 952), Tezkireci Hüseyin Paşa-zâde Kâmî Hasan Bey (?).

XVII. yüzyıldaki şairler: Kâmî Yahya Efendi (ö. 1716/ 1128), Mustafa Kâmî Çelebi (ö. 1673-1674/ 1084), Muharrem Kâmî Efendi (?), Ahmed Kâmî (ö. 1688/ 1100).

XVII. yüzyıldaki şairler: Edirneli Mehmed Kâmî Efendi (d. 1649-50/ 1059 - ö. 22 Temmuz 1724/ 10 Zilkade 1136), Kâmî Efendi (ö. 1767/ 1180), Kâmî Hüseyin Efendi (d. 1741-1742'den önce/ 1154 - ö. 1819/ 1234), Kâmî Yahyâ Efendi (?).

Kelîm: XVII. yüzyıldaki şairler Seyyid Mûsâ Efendi Kelîmî (ö. 1644/ 1054 başları), Ahmed Kelîmî (ö. 1647/ 1057) ve XVIII. yüzyıldaki şair Seyyid Kelîm Efendi (ö. 1738-39-1740/ 1151-1152).

Lem'î: XVI. yüzyıldaki şairler: Abdullah Lem'î Efendi (ö. 1552-53/ 960), Lem'î, Lâmi'î-zâde Derviş Mehmed Çelebi (ö. 1550/ 957).

Nazîm: XVIII. yüzyıldaki şairler: Nazîm, İshak (Sun'ullah Efendi-zâde) Efendi (ö. 6 Şubat 1800/ 1214), Nazîmâ Rahmetullâh Efendi (ö. 1752-52/ 1165).

Resîm: XVII. yüzyıldaki şair Resîm/ Râsim, Hacı Mustafa (ö. 1717-18/ 1130) ve XVIII. yüzyıldaki şairler Kilisli Hüseyin Resîm Efendi (ö. 9 Ağustos 1765/ 21 Safer 1179), Şeyh Ahmed Resîmâ Efendi (ö. 1803-04/ 1218).

Rûhî: XV. yüzyıldaki şair: Rûhuddîn Rûhî Çelebi (?).

XVI. yüzyıldaki şairler: Rûhî (?), Mahmûd Rûhî Çelebi (?), Rûhî, Müftî-zâde (d. 1505-06/ 911 - ö. 1521-22/ 928), Mustafâ Ruhî Çelebi (ö. 1552/ 960), Ömer Rûhî Çelebi (ö. 1609-10/ 1018), Rûhî Çelebi (?), Zenbilli Ali Efendi-zâde Fâzıl Rûhî Çelebi (d. 1505-06/ 911 - ö. 1521-22/ 928).

XVII. yüzyıldaki şairler: Mehmed Rûhî Bey (?), Sadreddin-zâde Rûhullâh Mehmed Efendi (d. 1602/ 1011 - ö. 1660/ 1071).

XVIII. yüzyıldaki şairler: Mustafâ Ruhî (d. 1720-21/ 1133 - ö. 1798-99/ 1213), Mustafa Rûhî Efendi (ö. 1761-62/ 1175), Rûhî Efendi (ö. 1754-55/ 1168), Şuayb Ruhî Efendi (?).

Sa'dî: XVIII. yüzyıldaki şairler: Ebubekir Sa'dî (ö.1722-23/ 1135'ten sonra), Abdolvaki Sa'dî (ö. 1748-49/ 1161).

Sâhib: XVII. yüzyıldaki şair Sâlih Dede Sâhib (ö. 1718-19/ 1131) ve XVIII. yüzyıldaki şairler Pîrî-zâde Osman Sâhib Efendi (d. 1710-11/ 1122 - ö. 2 Mart 1770/ 5 Zilkade 1183), Hammamî-zâde/ Hacı Mehmed Ağa-zâde Şeyh İsmail Dede (ö. 1727-28 veya 1736-37/ 1140 veya 1149 ?).

Sâkıb: XVII. yüzyıldaki şairler Sâkıb-ı Dîğەر, İstanbulî (?), Sâkıb Dede-zâde Mehmed Muhlis Dede (ö. 1712-13/ 1124) ve XVIII. yüzyıldaki şair Sâkıb, Hızır Efendi (ö. 1817-18/ 1233).

Şâhîn Girây: XVII. yüzyıldaki şair Şahin Giray, Şâhî (ö. 1712/ 1124) ve XVIII. yüzyıldaki şair Şahin Giray (d. 1745/ ? - ö. 1787/ ?).

Şeyh Enîs: XVIII. yüzyıldaki şair: Bandırmalı-zâde Şeyh Seyyid Enîs Efendi (?).

Ünsî/ Enîsî: XVI. yüzyıldaki şair: Enîsî, Yol Kulu Beg Şamlu (?).

XVII. yüzyıldaki şairler Kelemser-zâde Mehmed Enîs Efendi (ö. 1694-95/ 1106), Abdüllatif Ünsî (ö. 8 Aralık 1664/ 19 Cemâziyelevvel 1075) ve XVIII. yüzyıldaki şair: Nu'mân Enisî Efendi (ö. 1766-67/ 1180).

Veysî: XVII. yüzyıldaki şairler Derviş Üveys (ö. 1669/ 1080), Üveys Çelebi, Üveys b. Mehmed (d. 1561/ 969 - ö. 1628/ 1037) ve XVIII. yüzyıldaki şair Üveysî Kadı Seyyid Osman Efendi (ö. 1724-25? / 1137?).

I.2.2. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Nazım Türleri

Mecmuada *fahriye*, *lugaz*, *methiye*, *muamma*, *münacat*, *nazire* ve *tarih* türüne ait şiir örnekleri yer almaktadır. Bu bölümde mecmuada yer alan nazım türleriyle ilgili bilgiler mecmuadan örneklerle beraber aktarılacaktır.

I.2.2.1. Fahriye

Şairlerin türlü nazım şekilleriyle kendilerini övmek için kaleme aldıkları şiirlere denir (Dilçin, 2016: 266). Mecmuada toplam 14 fahriye tespit edilmiştir. Mecmuadaki fahriyelere genellikle gazellerin mahlas beyitlerinde rastlamaktayız. Fahriye nazım türüyle yazılan gazellerin şiir ve beyit numaraları şöyledir: 73/5, 94/6,

96, 126/7, 133/6, 137/2, 193/7, 194/7, 225/7, 233/7, 242/7, 251/8, 256/5. Bunlar dışındaki son fahriye beyit nazım şekliyle yazılan 8. şiiirdir.

I.2.2.2. Lugaz

Manzum bir bilmece olan ve yazarının imzasını taşıyan lugaz, edebî terim olarak insan ismi dışında kalan şeylerin çeşitli özelliklerini söyleyip kendisini gizlemek anlamına gelmektedir (İsen vd., 2017: 298). Mecmuada Sırrî'nin ve Kâmî Efendi'nin birer lugazı bulunmaktadır. 219 numaralı şiir *Kâmî Efendi*, 222 numaralı şiir Lugaz-ı Sırrî başlıklıdır. İki lugaz da mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

I.2.2.3. Methiye

Kimi zaman padişah, vezir, şeyhülislam gibi devlet büyüklerini kimi zaman da dört halife, din ve tarikat ulularını övgü amacıyla yazılan şiirlere methiye denir. Genellikle kaside nazım biçimiyle yazılır ancak başka nazım biçimleriyle de yazılmıştır (Dilçin, 2016: 263). Mecmuada dönemin devlet büyüklerinden olan Sadrazam İbrahim Paşa için İshak tarafından kaleme alınmış bir kaside yer almaktadır. Kasidenin 21-49. beyitleri arasında memduhun methiyesi ifade edilmiştir. Ayrıca Sâlik isimli şairin kıraatı kutlanarak tarih düşürüldüğü 98. şiirde de şaire methiye vardır.

I.2.2.4. Muamma

Divan edebiyatında sadece bir kimsenin ismini buldurmak için söylenen bilmece anlamına gelmektedir. Mecmuada muamma nazım türünde 4 şiir bulunmaktadır. 217 ve 218 numaralı şiirler *Be-nâm-ı Alî* başlığını taşımaktadır. 220 numaralı muammanın başlığı *Bi-ismihi Hasan*, 223 numaralı muammanın başlığı ise *Be-ism-i Alî Rüşdi-zâde [...] 'dir.*

I.2.2.5. Münacat

Mecmuada, kelime anlamı kulağa fısıldamak, Allah'a yalvarmak, dua etmek olan, edebî terim anlamı ise Allah'a yalvarıp yakarmak, niyaz ve dua etmek amacı güden münacat nazım türüyle (İsen vd., 2017: 302) yazılan 5 şiir yer almaktadır. 134. şiir mütekerrir müseddes, 122. şiir ise mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Diğer iki şiir gazellerin içerisinde yer almaktadır. 98. gazelin 7. beyti ve 259. gazelin 4. beyti

münacattır. Son olarak 122. şiir matla nazım şekliyle yazılmış olup konusu Allah'a övgüdür. Yazılan şiirlerde şairin kendi varlığının zayıflığı ve çaresizliğine karşın Allah'ın azizliği ve yüceliği belirtilmektedir (İsen vd., 2017: 303).

I.2.2.6. Nazire

Nazirenin kelime anlamı, benzetilerek gerçekleştirilen davranış, söz anlamlarına gelmektedir. Edebî terim anlamı ise bir şairin manzum bir eserine aynı vezin, kafiye, konu ve anlam bakımından benzer yazılan manzume demektir.

Mecmuada toplamda 33 nazire bulunmaktadır. Bu nazirelerden kıt'a nazım şekliyle yazılan şiirlerin numaraları şöyledir: 137, 138, 139, 140, 141. Dürrî, Mâcid ve Sâkib arasında kaleme alınan bu nazireler aynı vezin, kafiye ve konudadır.

27 nazire aynı konu ve anlam çerçevesinde olup 12 tanesi aynı vezinde, 24 tanesi matla nazım şekliyle yazılmıştır. Bu nazirelerin şiir numaraları da şöyledir: 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171. Konularını çeşitli mesleklerden verilen bilgi ve benzetmeler oluşturmaktadır.

Son iki nazire ise 61. şiirin 1. beyti ve 62. şiirdir. Beyit nazım şekliyle yazılan 62. şiir, 61. gazelin 1. beytine hem vezin hem kafiye hem de konu bakımından uygun niteliktedir.

I.2.2.7. Tarih

Edebî terim olarak tarih, bir olayın oluş zamanını bildirmek için ebced hesabıyla söylenen manzum eserlerdir. Mecmuada tarih nazım türüyle yazılan 7 şiir yer almaktadır. Bunlardan dördü kıt'a, kalan üçü de beyit nazım biçimiyle kaleme alınmıştır. 7. tarihin kim ve ne için söylendiği bilinmemekle birlikte 3 ve 4. tarih Neşâtî'nin, 5 ve 6. tarih Nâ'ilî'nin ölümüne, 98. tarih Sâlik'in kıraatini kutlamaya, 195. tarih ise Şeyh Seyyid Nesîbâ için söylenmiştir.

I.2.3. Mecmuada Yer Alan Şiirlerde Sosyal Hayat

Kültür tarihimizin azımsanamayacak kısmını oluşturan Klasik Türk edebiyatı, yaklaşık yedi yüzyıl boyunca pek çok eser vermiştir. Bu eserler üzerine yapılan çalışmalar gösteriyor ki şairler, toplumu iyi gözlemleyen, şiirlerinde sosyal hayata sıkça değinen, bayram, düğün ve eğlence meclislerinden ortak mekânlara, halkın

inanişlarından yiyecek, içecek ve giyime kadar yazıldıkları dönemin içtimai hayatını başarılı bir şekilde yansıtmışlardır.

Mecmuadaki şiirlerde de sosyal hayatın ögelerine rastlanmaktadır. Tespit edilen bu sosyal hayatın geleri *Arapça İfadeler, Av/ Avcılık, Bayramlar, Bazı Kişiler ve Eserler, algı Aletleri ve Mûsikî, eşitli Meslekler/ Bazı Tipler, Değerli Madenler/ Paralar, Deniz Adları, Din ve Eğitim Görevlileri/ Dinî Kimlikler, Eşyalar, Giyecekler ve Kumaşlar, Milletler, Oyun, Savaş Aletleri, Ülkeler/ Şehirler/ Yerleşim Yerleri/ Mekânlar* ve *Yiyecekler ve İçecekler* başlıkları altında belli kısımlara ayrılmıştır. Bu kısımlarda ögeler beyitlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Örnek şiirlerin yanına şiir ve varsa beyit numaraları verilmiştir. İlgili kelime eğik olarak belirtilmiştir.

I.2.3.1. Arapça İfadeler

Mecmuada 7 farklı şiirde 6 farklı Arapça ifade bulunmaktadır. Bu ifadelerden biri ayettir.

a. Bârekallâh

Bârekalâh, sözlükte *mübârek ola, Allah mübârek etsin, hayırlı ve bereketli olsun!* (Devellioğlu, 2013: 80) anlamına gelmektedir. Şair bu kelimeyi *ne hoş, ne güzel* gibi bir anlamda kullanarak sadrazamı övmüştür. Öyle ki sadrazamın atının ayağının tozu bile göze sürme olarak yetmektedir:

Bârekallâh zihî şadr-ı kerem-fermâ kim
Kuhl-i çeşm olmadadur gerd-i süm-i yekrânı (224/44)

b. Bi-hamdillâh

Bi-hamdillâh ifadesinin sözlük anlamı *Allah'a şükürler olsun!* (Devellioğlu, 2013: 114)dur. İki şiirde de aynı anlamda kullanılmıştır. İlkinde şair ayrılığın karanlık gecesinden kurtulup kavuşma sabahının ışığını gördüğü için, diğer şiirde ise bir başka şair o varlığı kürsüde gördüğü için Allah'a şükürünü dile getirmişlerdir:

Bi-hamdillâh şeb-i deycür-ı firkat irdi encâma
Fürûğ-ı şubh-ı vaşl-ı yârı gördüñ dîdeler rüşen (259/4)

Bi-hamdillâh ki Bâhir ol vücudı
Görüp kürsîde oldum pür-beşâret (98/7)

c. Bi-hamdillâhi ve'l-mennih

Allah'a hamd ve minnet ile manasındadır. Şair, bu ifadeyi şiirde Allah'a hamd ve minnet ile sevgilinin devleti için gece gündüz her an dua ederek Allah'tan sevgilinin yüzünü görmeyi istediğini söylemek için kullanmıştır:

Bi-ḥamdillâhi ve'l-mennih du'â-i devlete meşgûl
Hemânâ rûz [u] şeb Ḥaḫdan cemâliñ görmedür mes'ûl (120)

ç. Billâh

Sözlük anlamı *Allah için* (Devellioğlu, 2013: 119) olan ifade şiirde de aynı doğrultuda geçmektedir. Gönle seslenen şair sevgilinin yanağını atlasa, siyah tüyelerini de samura benzetmiş ve samurun pembe atlasa *Allah için* yakıştığını söylemiştir:

Gelmiş ḫaṭ-ı siyâh ruḫuna *billâh* ey gönül
Semmûr hoş yakışmış o gül-pembe atlasa (188/4)

d. Kasemnâ

Kur'an-ı Kerim'de Zuhuruf suresinin 32. ayetinde geçen *Kasemnâ* ibaresine Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu *Kur'an-ı Kerim 3.0* programına göre *biz paylaştırdık* anlamı verilmiştir. Şiirde de Allah'ı hatırlatma ve yöneltme amacıyla ayete iktibas edilmiştir:

Bil luṭf-ı Ḥaḫḫı laḫn-i *kasemnâ*yı eyle yâd
Tefvîz idüp Ḥudâya umûriñ kıl istinâd
Teslîm idüp muḫaddere itme şaḫın 'inâd
Rezzâḫ-ı 'âleme eger itdüñse i'timâd
İtse nuḫûd-ı 'ömrîñi faḫr u fenâ telef
'Anḫâ-yı Ḳâf-ı himmet olup açma ğayra kef (134/II)

e. Kesîrû'l-'avn

Yardımlı çok olan anlamındadır. Şiirde iki dünyada da beliren her şeyin renginin, yardımcı çok olan Allah'ın sanatının eseri olduğu vurgulanmıştır:

Eşeri şun'ıñ ey *kesîrû'l-'avn*
Oldı reng-i ta'ayyünât-ı dü kevn (122/6)

I.2.3.2. Av/ Avcılık ve Av Hayvanları

Türk kültürünün önemli bir kısmını oluşturan av ve avcılık şiirlere de sıkça konu olmuştur. Mecmuada çeşitli benzetmeler ve av kültürüne ait örnekler av/ avcılık ve av hayvanlarıyla ilgili kavramlarla birlikte ele alınmıştır. Söz konusu av/ avcılık ve av hayvanlarıyla ilgili kavramları ise biz *aslan (şîr)*, *av (sayd/ şikâr)*, *ceylan (gazâl/ âhû)*, *keklik (kebk) ve kartal, kuş (murg)*, *şahin (şehbâz/ doğan)*, *tuzak (dâm)* başlıkları altında inceledik.

a. Aslan (Şîr)

Aslan, pençesi güçlü, avcılıkta hünerli ve yırtıcı bir hayvandır. Edebiyatımızda da bu yönleriyle benzetmelerde genellikle övülen için sıfat olarak kullanılır. Şiirde sevgilinin âhûya benzeyen güzel gözleri, aslana benzeyen gönlü çalmaya ya da avlamaya yettiği şeklinde teşbih edilmiştir:

Gözlerûñ göñlüm alup yir kıomadı tedbîre
İki âhû bes imiş pâdişehüm bir *şîre* (72/1)

Hayvanların ateşi gördüklerinde korktukları ve ateşe yaklaşmadıkları bilinir. Şiirde de bu duruma değinilmiştir. Şaire göre keder askeri aslan gibi güçlü olsa da korkmamalı çünkü aleve benzeyen kadehi, etrafında dolaştırarak koruyucu tabur yapılmalıdır:

Ceyş-i ğam *şîr* olsa da havf itme devr-i cām ile
Eyle tâbūr-ı taħaşşun şu‘le-i cevvēleyi (245/4)

b. Av (Sayd/ Şikâr)

Mecmuada avlanma ile ilgili farklı tasavvurlar vardır. Bazen denizin dalgalarla kumu açığa çıkarmasının, gümüş renkli balığı avlamak için yem döktüğü şeklinde hayal edilmiştir:

Mevc rîkin zâhir itdi şanma dām u dānedür
Şayd için ol mâhî-i sîmîni deryâ yem döker (53)

Bazen de inleyen gönül kuşu sevgilinin saçının teline düğümlenerek onun aşkının tuzağına av olmuştur veya aklını başından almıştır:

Dolaşdı murğ-ı dil-i zār tār-ı zülfüne āh
Henüz dāmgeh-i ‘aşkıña *şikār* olduk (91/2)

Şikenc-i tırra-i Aḥmed göñül murğın *şikār* itdi
Uçurdi fikret ü ‘aqlum serümden tārümār itdi (60)

c. Ceylan (Gazâl/ Âhû)

Ceylan, güzel gözlü, güzel kokulu, ürkek olması sebebiyle sevgiliye benzetilmesi ve bu sevgilinin asla ele geçmemesi yani av hayvanı olmasına rağmen avlanamaması, Çin ve Hoten gibi ülkelerde yaşaması ve misk elde edilmesi ile şiirlere konu olmuştur. Mecmuada yer alan iki şiirde sevgiliye benzeyen ceylanı, bu dünyada avlayabilme ya da en azından bir kere tuzağa düşürme hayali söz konusu edilmiştir:

Ol *āhû*-yı deşt-i ḥarem-i nāzı cihānda
Bir hāl ile üftāde-i dām eyleyebilsek (51/6)

Bu pūyegehde o vaḥşī *gazāh* bu dil-i zār
Fütāde eylese bir kerre dāma kâ’ildür (262/3)

Bir başka benzetme misk hâsıl etmesi ile ilgilidir. Şiire göre bahçıvan için sümbül olan âşık için sevgilinin omza dökülen saçıdır. Misk, ceylana gerekliyse âşığa da koku gerekmektedir:

Bāgbān sünbül oḫur biz daḫı gīsū diyelüm
Nāfe *āhūya* gerekse bize de bû diyelüm (76/1)

ç. Keklik (Kebk) ve Kartal

Bir av kuşu olan *keklik* genellikle şahin, doğan, kartal gibi kuşlarla birlikte anılır. Divan şiirinde sesinin, görünümünün güzelliği ve yürüyüşü ile ele alınır. *Kartal* ise şiirlerde yine yırtıcı olması ve insanı kapması ile söz konusu edilmiştir. Mecmuadaki şiirde Seyfizade, sevgilinin keklige benzeyen gönlünü avlamak için uçarken kartalın pençesine yakalanarak av olduğu düşünülmüştür.

Kebk-i dil şaydına pervāz ider iken der-hevā
Pençe-i *kartala* ḥayfā düşdi Seyfī-zādemüz (143)

d. Kuş (Murg)

Divan şiirinde *murg*, sevgiliye veya âşığa ait kimi özellikleri belirtmek için kullanılır. Âşığın gözü, gönlü, bakışı, canı veya şairin kendisi kuşa benzetilir. En çok gönül kuşu benzetmesi kullanılmıştır. Gönül kuşu şairin ya da sevgilinin saçının kıvrımına av olmuş, aklını başından almış hatta aşkın tuzağına düşmüştür:

Şikenc-i turra-i Aḥmed gönül *murg*ın şikâr itdi
Uçurdu fikret ü ‘aqlum serümden târumâr itdi (60)

Dolaşdı *murg*-ı dil-i zâr târ-ı zülfüne âh
Henüz dâmgeh-i ‘aşkıña şikâr olduḡ (91/2)

Şiirde, ayrılık acısına sabredip, gönül kuşunu hasretle inlettiren kişinin safaya dost olacağı düşünülmüş:

Şafâ-enîsdür ol şabr-ı renc-i firḡat iden
Hemişe *murg*-ı dilin nâle-senc-i ḡasret iden (226/1)

Gönül kuşunun, âşığın âhi olmadan gökte uçamayacağı ve onun uçmasını sağlayan şeyin âh ile çıkan hava olduğu hayal edilmiştir.

Âhsız dil bir nefes kûyuñda cevlân eylemez
*Murg*a te’şîr-i hevâdur gökde pervâz itdiren (193/3)

Şiirde kuş, bela ve eziyete benzetilmektedir. Önceden sevgili, âşığının başından kuş uçurmazken yani hiçbir şeye fırsat vermezken şimdi âşığın başına bela ve eziyet kuşunun toplandığı ifade edilmiştir:

*Murg*ân-ı belâ vü sitemi başıma üşdi
Evvel kuş uçurmazdı o âfet üzerümden (104)

Hayale benzetilen kuşun, sevgilinin saçının kıvrımı gibi yüksek bir mekâna yuva yapmasına şaşılacağı ifade edilmiştir:

‘Aceb mi *murg*-ı ḡayâl âşiyâne-sâz olsa
Şikenc-i zülfî gibi mürtefi‘ mekân olamaz (225/4)

e. Şahin (Şehbâz/ Doğan)

Şahin, yırtıcı ve av kuşudur. Avlanmadaki ustalığından dolayı evcilleştirilmiştir. Avlanmaya giderken elde taşınır. Kimi zaman gözleri bağlanır. Divan şiirinde âşığın gönül kuşunu avlayan, sevgilinin şahine benzeyen gözü, gamzesi veya siyah saçıdır (Pala, 2013: 418). Padişaha seslenen şair, doğan kuşu gibi kendisinin el üstünde tutulmasına karşın onun şehrinde gözü bağlı misafir olduğunu söylemektedir:

Ey şeh n'ola *şeh-bâz*-şifat tutsañ el üzre
Şehriñde biziz şimdi gözi bağlı misâfir (198/3)

Âşığın gönül kuşu konmak için başı yüksek bir fidana benzeyen yani gamzesi doğan gibi olan birine avlanmak ister:

Murg-ı dil kónmağa bir naħl-i ser-efrâz ister
Ya'nî şayd olmağa bir gamzesi *şeh-bâz* ister (73/1)

Şiirde güzel sevgilinin kin dolu gözleri, kaşlarını çatarak uyumaya gitmiştir. Şair bu durumu vahşi doğan kuşunun kanatlarını başına çekerek uyumasına benzetmiştir:

O şūhuñ h'āba varmış çeşm-i pür-hışmı çatup kaşın
Uyur *şeh-bâz*-ı vaħşîdür kânadına çeküp başın (33)

Şahinin gözleri çok keskindir. Ayrıca kimi zaman gözleri de bağlanmaktadır. Şiirde kendini naz doğanına benzeten sevgili, ümit gözünün dikili olduğunu söyler. Gözünü diken ise hasret iğnesine benzeyen kendi kirpikleridir:

Şeh-bâz-ı gamım dühtedür çeşm-i ümîdüm
Târ-ı nigehe oldı müjem süzen-i ħasret (127/6)

Uçurma kelimesi için, mecazen ödül, hediye anlamının yanı sıra avcı kuşunu ava alıştırmak için uçurulan evcilleştirilmiş av kuşu veya avcı kuş için verilen ödül anlamı verilmektedir (Zülfe, 2011b: 216). Şiire baktığımızda ise ezel avcısının, avlanmayı öğretmek için şahine benzeyen yaradılışına, Cebrail'i uçurma yani ödül/ av kuşu olarak verir:

Şāhin-i ṭab‘ıma şayyād-ı ezel Cibrīli
Ta‘līm-i şayd-ı şikār itmege uçurma virür (8)

f. Tuzak (Dâm)

Divan şiirinde genellikle sevgilinin saçının kıvrımı, âşığın gönül kuşunu avlamak için tuzaktır. Farklı benzetmeler de söz konusudur. Daha önceki başlıklarda da bahsedildiği gibi dalganın kıyıya çıkardığı kumlar gümüş renkli balıkları avlamak için tuzağa benzetilmiştir. Tuzak kelimesi bir diğer örnekte âşığın inleyen gönlünün meydana ceylanı bir kere bile olsa tuzakla yakalayabilme isteği ile işlenmiştir. Ayrıca ilgili başlıkta tekrar değinilecek olan bir diğer benzetme, alev sülününü avlamak için oluşturulan kara dumanın, tuzağa benzetilmesidir. Aşağıdaki örnekte ise gam, tuzağa benzetilmiştir. Şiirde gam tuzağına düşmüş olanları, Allah’ın mutlaka amaçlanan yola iletceği ifade edilmiştir:

Olur hādī reh-i maḫşūda bir gün Ḥāzret-i Bārī
Bu yad illerde ḫalmaz *dāmgāh*-ı ḡam giriftārı (85)

I.2.3.3. Bayramlar

Divan şiirinde âşık için bayram, sevgilinin yüzünü görmek yani vuslata ermektir. Âşık sevgiliden bayramlık olarak buse ister. Mesela şiirde sevgiliden bir öpücük alan âşık, bunu kendine bayram sayar. Böylece bir daha almak için uğraşarak yılda iki kere bayram edeceğini düşünür:

Birin aldık dahı bir buseye iḫdām iderüz
Biz de bu ‘aḫlile yılda iki *bayrām* iderüz (110)

Bayramda insanlar neşelidir. Şiirde de bayram neşesiyle âşığın gönlü sevinmiştir. Ancak bayram kutlamasının amansız fırtınası o sevinci hemen yok etmiştir:

Dilşād-ı ‘īd olurdu gönül līk bī-amān
Tes‘īd-i ‘īd fırtınası öldürür hemān (9)

Sevgilinin yüzünü görmek pek mümkün değildir. Çünkü sevgili çok nazlıdır, yüzünü göstermek istemez. Sadece bayramlarda gezmeye çıkar ya da onun görüldüğü zaman âşık için bayramdır. Bu yüzden âşığın sevgilisini bayramda görme ihtimali

vardır. Şiirde de bazı âşıklar sevgilinin sadece yüzünü görmeye razı olurken, çaresiz veya yeni aşka düşen biri öpmeye ve kucaklamaya heveslenmiştir:

‘İd içre görse kâ’ il iken rûy-ı dilberi
Bî-çâre düşdi h^vâhiş-i bûs u kenârına (238/6)

a. Ramazan Bayramı

‘İd-i saîd tabiriyle de zikredilen Ramazan bayramı, Hicrî 9. ay olan Ramazan ayının sonuna, Hicrî 10. ay olan Şevval ayının ilk üç gününe denk gelir. Böylece Şevval hilalinin görünmesiyle bayramın geldiği anlaşılır. Bu hilal şiirde atın nalına benzetilmiştir. Mecmuadaki tek ve memduhu sadrazam olan kasidede bu durum birbiriyle anlam bütünlüğü oluşturacak şekilde beş beyitte konu edilmiştir. Beyitlere göre sadrazam öyle güzel öyle hoştur ki onun atının toynağının tozu göze sürme olmaktadır. O atın hareket etmesi öyle niteliklidir ki bayram yerini, bu nazlı hareketine layık edince, nalının yansıması tıpkı Şevval hilali gibi, hilali gözleyen halkın gözlerine nuranî bir şekilde görünmüştür. Özellikle Ramazan bayramını kutlamak için şan sarayının avlusunda ona bakanların gözlerindeki bakış kumaşı, sadrazamın atının ayağına serildiği şekilde tasvir edilmiştir:

Bârekallâh zihî şadr-ı kerem-fermâ kim
Kuhl-i çeşm olmadadur gerd-i süm-i yekrânı (224/44)

Cünbiş-i edhem-i ‘azminde ne hâlet var kim
İdicek ‘İdgehi cilvesine erzânî (224/45)

‘Aks-i na‘li görünür gurre-i Şevvâl-âsâ
A‘yün-i cümle-i nuzzâra o dem nûrânî (224/46)

Siyymâ tehniyet-i ‘İd-i sa ‘İd itmekişün
Cilvegâh eyleyicek şahn-ı sarây-ı şânı (224/47)

Çadem-i rahşına ferşide olur nuzzârânî
Kâle-i bâşıra-i dîde-i istihsânı (224/48)

I.2.3.4. Bazı Kişiler/ Eserler

Divan şiiri, kültürel ve edebî bakımdan çok zengin unsurlar içermektedir. Şairler, bu kültürel ve edebî unsurları başta telmih olmak üzere, çeşitli sanatlar

kullanarak şairin kendinden önce yaşamış ve/veya çağdaşı olan kişi ve eserleri edebî ustalıklı şiirlerinde işlemişlerdir. Mecmuada yer alan şiirlerde karşılaştığımız bazı kişiler/ eserleri *Bihzâd*, *Cem/ Cemşîd*, *Ferhâd*, *Gülistân*, *Hâtem*, *Hipokrat*, *Hz. İsa*, *Hz. Muhammed*, *Hz. Süleyman*, *Hz. Yakûp* ve *Hz. Yûsuf*, *Keyhüsrev*, *Leyla* ve *Mecnun (Kays)*, *Mânî* ve *Engelyun*, *Mevlânâ*, *Nemrud*, *Örfî-i Şîrâzî* ve *Rüstem* başlıkları altında inceledik.

a. Bihzâd

Bihzâd, büyük bir Türk minyatür ressamıdır (Pala, 2013: 72). Mecmuada yer alan şiirde Bihzâd'ın hünerli, marifetli bir sanatkâr olduğuna değinilmiştir. Şair büyüğü bir at hakkında bilgisini gösteren marifetli sanatkârları, hünerin Bihzâd tabiatlı kişilerine benzeterek işlemiştir:

Ma'rifetkârân-ı *Bihzâd*-nihâdân-ı hüner
İtmede izhâr-ı fen bir esb-i cādū üstine (255/5)

b. Cem/ Cemşîd

Pişdâdiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olan *Cem*, İran mitolojisine göre uzun yıllar yaşamıştır. Efsaneye göre dünyayı dolaşırken Azerbaycan'a gelen Cem, burayı çok beğenerek mücevherlerle süslü tahtını buraya koydurmuştur. Kendisi de güneşin doğuşuna yakın mücevher işlemeli kaftanını giyerek tahta oturmuş ve güneşin doğuşuyla beraber kaftan, taht ve taç parlamaya başlamıştır. Bunu gören halk ise o gün için nevrüz, Cem için de *Cemşîd* (Işık şahı) demişlerdir. Birçok sanatı icat ettiğine inanılan Cem'in, şarabın da mucidi olduğu söylenir (Pala, 2013: 86-87). Öyle ki şiirlerde genellikle cām, mey, bezm, kadeh gibi kelimelerle birlikte ele alınmıştır.

Mecmuada yer alan şiirde Cem'in tacından söz edilmiştir. Aşkın şarabını içen kimselerin Cem'in tacına meyletmeyip, kadehiyle yetinecek kadar tokgözlü oldukları ifade edilmiştir:

Cemûñ tâcına rağbet itmeyüp cāmın murâd itmek
Mey-âşâmân-ı 'aşkuñ farç-ı istiğnâlarındandır (130/3)

Bir diğerk benzetmede şair meyhanecinin bir elinde divan, diğerk elinde kadehe benzettiği gözlükle divanın içerisinde Cem'i anlatan gönül alıcı bir gazel aradığını hayal etmiştir:

Dīvān be-dest 'aynek-i cām ile pīr-i mey
Evřāf-ı Cemde bir ğazel-i dil-sitān arar (232/2)

İlk zamanlar İdris peygamberin şeriatına göre hareket eden Cem, ululuğuna güvenerek tanrılık iddiasında bulunmuş ancak halk ondan yüz çevirince Dahhāk onun yerine gelerek şah olmuştur. Çin'e kaçan Cem ise orada ölmüştür (Pala, 2013: 87). Şiirde de meyhane eğlencesinin yiyip içme vaktinin elbet bir gün Cem gibi sonlanacağı ima edilir:

Şafā-yı meykedenüñ 'işret ü demin gördük
Hezār maştaba-i devletüñ Cem'in gördük (56/1)

c. Ferhād

Ferhād, edebiyatımızda mesnevilere konu olan *Ferhād ile Şirin* hikāyesinin kahramanlarından biridir. Hikāye özetle şöyledir: Mehin Banu ile Şirin adlı iki kız kardeş babalarından kalan hükümdarlığı devralmışlardır. Mehin Banu, küçük kız kardeşine bir köşk yaptırır. Köşkü güzel resimlerle bezeyen Bihzad ve mimar-mühendis olan oğlu Ferhād babasına yardım etmek için köşkte çalışır. Böylece birbirlerini gören Ferhād ve Şirin aşık olurlar. Şirin aşkını ispatlaması için Ferhād'dan şehrin dışında bulunan bir pınarın köşke bağlanmasını ister ancak arada Bisütun dağı bulunmaktadır. Ferhād bu dağı delmek üzere eline külüngünü alarak yola koyulur. Bu sırada Hüsrev'in babası Hürmüz, Şirin'i Ferhād'a almak için Mehin Banu ile savaşacaktır. Fakat Hüsrev, Şirin'e aşık olur ve yatağa düşer. Tam dağı delemek ve amacına ulaşacakken Hüsrev'in dadısı, Şirin'in öldüğü yalanını Ferhād'a söyler. Ferhād bir āh çekerek külüngünü başına vurur ve oracıkta ölür. Bunu duyan Şirin de Ferhād'ın cansız bedeninin başında hançerle kendi canına kıyar. Dadıyı da dağdan inen bir aslan parçalar (Pala, 2013: 152).

Ferhād, divan şiirinde gerçekleşmesi güç işleri sevgiliye kavuşmak için göze almasıyla konu edilmiştir. Tam dağı delemek, istediğine yani sevgilisine aşkını kanıtlayıp ona kavuşacakken sevdiğinin ölüm haberiyle kendini öldürmüştür. Bu

duruma telmihen şair kendini aşk vadisi içinde başını terk eden âşıklara benzetir. Tıpkı Ferhâd gibi istediği işi sonlandıramazsa buna şaşılmayacağını ifade eder:

Vādî-i ‘aşk içre terk-i ser kılan ‘âşıklaruz
Çıkmasa *Ferhâd*veş başa ‘aceb mi kârımız (126/4)

Aşk kazmaya, Bisütun dağına kedere benzeten şair, kazmayla dağı delmenin zorluğuna tahammül edip Ferhâd’dan başka kimsenin bu işe başvuramayacağını dile getirir:

Tahammül Bî-sütün-ı ğamda gücdür tîşe-i ‘aşka
Bu kâra kimse baş urmaz ser-i *Ferhâd*dan ğayrı (242/2)

ç. **Gülistân**

Gülistân, Sâdî-i Şîrâzî’nin manzum-mensur karışık meşhur eseridir. Didaktik ve ahlaki hikâyeler barındıran eser, orijinal fikirlerin ve yıllarca süren deneyimin yoğunlaşmasının ürünüdür. Eseri, yüzyıllarca İslam edebiyatlarının klasiği ve aynı zamanda dünya çapında bilinen bir kitabı hâline getiren şey, söyleyişteki ustalık, şiirdeki özgür düşünce, kelimelerdeki veciz etki ve modern zevk anlayışıdır (Pala, 2013: 174). İncelediğimiz beyitte Vehbî, bülbülü kendi şairlik yeteneğine benzetir. Bülbüle ders vermese yani yeteneğini geliştirmese, bülbülün heves ilminde Sâdî’nin Gülistân’ı kadar meşhur olamayacağını ifade eder:

Ders almasaydı benden eger Vehbiyâ hezâr
Fenn-i hevâda çıkmaz idi *Gülsitâna* dek (251/7)

d. **Hâtem**

Peygamberimiz zamanında yaşamış ve Arap kabileleri arasında cömertliği ile tanınmıştır (Pala, 2013: 198). O kadar cömerttir ki kendi şiirlerinde bu konudaki aşırılığı yüzünden yanında kaldığı dedesinin kendisine kızarak onu terk ettiğini söylemiştir (Tülücü, 1997: 472). Edebiyatımızda da cömertliği ile şiirlere konu olmuştur. Mecmuadaki şiirde, bir insan ne kadar çok cömertlikle nam salmış olursa olsun, hatta o kişi Hâtem de olsa, zamane insanlarından bir şey istenmeyeceğini, boş yere dilenci olarak anılmamak gerektiğini söyler. Diğer taraftan fakirlik ömür

sermayesini bitirse bile Kaf dağının Anka'sı olmak gerektiğini yani başkalarına el açmamanın daha doğru olduğunu belirtmiştir:

Ebnā-yı dehre söyleme ḥālīñ recā ile
 Fi'l-cümle şöhreti dahı varsa 'aṭā ile
 Bīhūde kendi nāmīñı ṭaḫdırma sā'ile
Hātem dahı olursa ḫarīñiñ seḫā ile
 İtse nuḫūd-ı 'ömriñi faḫr u fenā telef
 'Anḫā-yı Ḳāf-ı himmet olup açma ğayra kef (134/III-4)

e. Hipokrat

Tıp ilmini icat eden ve doktorların piri olarak bilinen *Hipokrat* (Onay, 2016: 94), şiirlerde elinin veya parmağının dokunuşuyla iyileşen hastalar ile konu olmuştur. Mecmuada yer alan şiire göre müjdelere veren yolun toprağını göze sürme edince Hipokrat'ın şifa veren eli, güzel kokular getiren rüzgârdan dolayı açılmıştır:

Açıldı dest-i *Buḫrātīs* bād-ı bŷy-āverden
 İdince sürme çeşme gerd-i rāh-ı müjde-peymāyı (195/11)

f. Hz. İsa

İsrailoğullarının son peygamberi olan *Hz. İsa*, edebiyatta nefesi ile körlerin görmesini sağlaması ve hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi, ölmeyip göğe çekilmesi gibi birçok yönden söz konusu edilmiştir (Pala, 2013: 235). Şair, Hz. İsa'nın nefesindeki sırrın etkisinin gelişini, İstanbul'da bir semt olan Yenikapı'da olanların yeni bir can bulmalarına bağlamıştır:

N'ola bāb-ı cedīdiñ ehli nev cān bulsalar zīrā
 K'irişdi maḫdem-i āşār-ı sırr-ı nefḫ-i *İsāyī* (195/8)

Güzel bir delikanlı olan nergis, aşktan anlamaz biriymiş ve onu seven kimseleri derdinden perişan edermiş. Bunun üzerine seven kimseler tanrıya şikâyetle bulunmuşlar ve tanrılar cezasını kendisinin deredeki yansımalarını görünce kendine âşık ederek vermişlerdir. Öyle âşık olmuştur ki kendine, yansımalarını izlerken dereye düşerek boğulmuştur. Vücudunun çürüdüğü yerde, bütün güzellere hayran hayran bakan göze benzer bir çiçek bitmiştir. Böylece şiirlerde sevgilinin âşığına hayran bir şekilde bakması buna teşbih edilmiştir (Pala, 2013: 356). Diğer taraftan şiirlerde

nergisin kendini görünce âşık olması ve sonunda ölmesi bir hastalık olarak düşünülmüştür. Şiirde de nergis ile göz göze gelen kimsenin, Mesih'in yardımı olmasına rağmen sağlığına kavuşamayacağı ifade edilmiştir:

Bir kez o nergis ile nigāh-āşinā olan
Olmaz *Mesīh* olursa eger şihhat-āşinā (116/2)

g. Hz. Muhammed

İslamiyetin son peygamberidir. *Hz. Muhammed*, risaleti ve tevazu sahibi, şefkatli, merhametli, en çok seven ve sevilen olması gibi pek çok özellikleri ile şiirlere konu olmuştur (Pala, 2013: 330-331). Mecmuada yer alan şiirde Hz. Muhammed'i sevmenin gizli tutulması gerektiği aksi hâlde dillere düşeceği söylenmiştir. Akıl ustası Peygamber âşığına eğer onu seviyorsa aşk sırrını açığa çıkarmamasını öğütler:

Pīr-i hīred naşihāt idüp gön'lüme didi
Fāş itme rāz-ı 'aşkı seversen *Muhammedî* (107)

ğ. Hz. Süleyman

Nübüvvetle saltanatı birleştiren peygamberlerden olan *Hz. Süleyman*, Dâvud peygamberin oğludur. Allah tarafından kendisine pek çok mucizeler verilen Hz. Süleyman, kuşlar ve hayvanlarla konuşur, onların dilini anlar ve cinlerle rüzgârlara hükmedermiş. İsm-i A'zam yazılı mühürlü yüzüğü sayesinde kuşlar ve vahşi hayvanlar ona itaat ederlermiş. Genellikle iktidar ve gücün timsali Hz. Süleyman, aczin sembolü ise karıncadır. Hz. Süleyman bir gün ordusuyla sefere giderken vadiye ulaştıklarında karınca beyinin diğer karıncalara kaçmasını emrettiğini duyar ve Hz. Süleyman bu duruma gülerek onu yanına davet eder. Karınca, kendisi için pek kıymetli olan çekirge budu ile davete icabet eder. Hz. Süleyman buta dua ederek onu bereketlendirir ve bütün ordusu o butun yarımıyla doyar. Diğer yarısını da karıncaya iade eden Hz. Süleyman, ondan öğüt ister. Sonrasında bir peygamber olduğunu ve karıncaları ezebileceğini nasıl olur da düşünebildiğini sorar. Bunun üzerine karınca, onun debdebesine dalarak tembihini unutmasınlar diye ikazda bulunduğunu söyler (Pala, 2013: 411-412). Mecmuadaki şiirde de bu duruma telmih vardır. Şair, âşığı karıncaya benzetir. Sevgili ise zamanın Hz. Süleyman'ı gibidir. Âşık, sabır

sermayesini tıpkı çekirge ayağı/ butu gibi, zamanın Süleyman'ı olan sevgilinin ayağına saçmaya getirmiştir:

Getürdüm naqd-i şabrum nîme-i ricl-i cerād-āsā
Nişāra sen *Süleymān*-ı zamānuñ pāyına şimdi (254/2)

h. Hz. Yakûp ve Hz. Yûsuf

İshâk peygamberin oğlu olan *Hz. Yakûp*'un ikisi aynı anneden doğan 12 oğlu vardır. Ken'an ilinde ailesiyle yaşamakta olan *Hz. Yakûp*, oğlu *Hz. Yûsuf*'u çok sever. Bu yüzden bir rivayete ona sütannesi tutmuştur ancak anne kendi evladını bırakarak geldiği için *Hz. Yakûp*'a evladından ayrılması için beddua etmiştir. Bu sevgiyi kıskanan diğer kardeşleri *Yûsuf*'u kuyuya atarlar. *Hz. Yakûp*, onun hasretiyle Beytü'l-ahzen yani hüznler evi denilen kulübesinde yıllarca ağlayarak gözyaşı dökmüş ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra en küçük oğlu Bünyamin, *Hz. Yûsuf*'un gömleğini babasına getirmiştir. Böylece *Hz. Yakûp*'un gözleri açılmıştır. Son zamanları oğluyla beraber geçirmiştir (Pala, 2013: 478). Şiirimize de bu olaylara telmih edilerek konu olmuştur. Örnek şiirde âşık *Hz. Yakûp*'a, sevgili de *Hz. Yûsuf*'a benzetilmiştir. Şair, güzelliği ile *Hz. Yûsuf*'a benzeyen sevgilinin ayrılığıyla *Hz. Yakûp*'a dönen âşığa, Allah'ın o sevgiliyi yine gösterdiğini ve gözlerinin aydın olması gerektiğini, *Hz. Yakûp*'un gözlerinin açılmasını da çağrıştırarak ifade eder:

O *Yûsuf*-tal'atun hicri ile *Ya'kûba* dönmüşdüñ
Yine gösterdi yâri Bārî gördüñ dîdeler rûşen (259/5)

Hz. Yûsuf'a Allah tarafından peygamberlik ve büyük devlet verileceği bir rüya ile bildirilmiştir. Onu kuyuya atan kardeşler, babalarına onu kurdun yediğini söylemişler ancak *Hz. Yûsuf*'u bir kervana satmışlardır. Kervanla Mısır'a giden *Yûsuf*'u, oranın azizi almıştır. *Hz. Yûsuf* benzersiz bir güzelliğe sahiptir. Aziz'in karısı *Züleyhâ*'nın da dikkatini çekmiş ve *Züleyhâ* ona tekliflerde bulunmuş ancak *Hz. Yûsuf* teklifleri reddetmiştir. Yine bir gün *Züleyhâ*, *Hz. Yûsuf*'un odasına girmiştir. *Hz. Yûsuf*'un gömleği ondan kaçarken yırtılmıştır. *Hz. Yûsuf* ile kapıda karşılaşan aziz, *Züleyhâ*'nın, *Hz. Yûsuf*'un kendine saldırdığı söylemine inanarak *Hz. Yûsuf*'u zindana attırmıştır. Zindanda iki kölenin gördüğü rüyayı yorumlayan *Hz. Yûsuf*'un söylediği gibi olması üzerine Mısır hükümdarının rüyasını da doğru yorumlamıştır.

Böylece zindandan çıkarılmıştır. Hz. Yûsuf Mısır'da yaşamaya başlamış ve tarımı geliştirerek yedi yıllık kıtlık için zahire biriktirmiştir. Hz. Yûsuf, ondan zahire istemeye gelen kardeşlerini tanımıştır. Daha sonrasında kardeşlerine kendini tanıtmış, kardeşleri aracılığıyla da gömleğini babasına ulaştırınca babasının gözleri açılmıştır. Bütün ailesiyle beraber Mısır'da yaşamışlardır. Divan şiirinde en çok konu edilen peygamberlerden biridir. Güzelliği ile sevgiliye benzetilir. Kuyuya atılması, gömleğinin yırtılması, zindana atılması, rüya tabir etmesi, Hz. Yakûp'tan ayrı olması, köleyken Mısır'a sultan olması gibi pek çok şekilde şiirlere konu olmuştur (Pala, 2013: 483-484). Bu konular mecmuada yer alan şiirlere de yansımıştır. Sevgiliyi Hz. Yûsuf'a benzeten şair, onu bir an bile görmese dünyasının başına zindan olacağını söyler:

Sen *Yûsuf*-ı melâhâti bir dem ki görmeyem
‘Âlem olursa başuma zindân ‘aceb midür (229/3)

Naz ülkesinin/ Mısır'ının başındaki kişi, gül gömleklî Yûsuf'a benzetilerek ona âşık olanların yani dünyanın bela kuyusuna düşeceği düşünülmüştür:

Ey MıŖr-ı nâza *Yûsuf*-ı gül-pîrehen senüñ
Çâh-ı belâ-yı ‘aşkuña ‘âlem fütâdedür (15/2)

Rüya tabir etmesine ve Hz. Yûsuf'un rüyasında gördüğü aya telmihen sevgiliye seslenen âşık, Hz. Yûsuf'un rüyasında onun güzelliğine benzer bir ay görmediğini, böylece aya benzeyen güzelliğini tabir etmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir:

Görmedi *Hâzret-i Yûsuf*'bu cemâli düşde
Hüsünü ey mâh nice kâbil [ola] ta‘bîre (72/4)

1. Keyhüsrev

İran'ın Keyaniyan sülalesinden Keykâvus'un torunu ve Siyâvuş'un oğludur. İran hükümdarlarından olan *Keyhüsrev*, şiirlerde genellikle yüceliği ve yönettiği ülke ile söz konusu olmuştur. Mecmuadaki şiirde de bu bağlamda gönül, sevgilinin miske benzeyen kara saçına öylesine tutulmuştur ki, o sevgilinin yüzündeki bir siyah beni bile Keyhüsrev'in ülkesine değişmez:

Zülf-i müşgînine dil şöyle giriftâr oldu kim
Virmezem hâl-i siyâhı kişver-i *Keyhüsreve* (38/2)

i. Leyla ve Mecnun (Kays)

Leyla ile Mecnun kıssası edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. *Mecnun*, Benî Âmir kabilesinden olan şair Kaystır (Pala, 2013: 300). *Leyla* ise yine aynı kabileden olup Kays'ın akrabasıdır. Hikâyeye göre Kays ve Leyla daha çocukken birbirlerini severler. Ancak dedikodulardan rahatsız olan Leyla'nın annesi onu çadıra kapatır. Leyla'yı göremeyen Kays, üzüntüyle aklını kaybeder ve çöllere düşer. Daha sonra Kays, Mecnun yani deli olarak anılır. Kays'ın babası Leyla'yı ister fakat deli olduğu için vermezler. Mecnun ise çöllerde hayvanlarla dostluk kurar hatta başına kuşlar yuva yapmıştır. Sonrasında Leyla'yı başkasıyla evlendirseler de Leyla onu kandırır. Mecnun'un beddualarıyla da adam ölür. Leyla Mecnun'u aramak için çöllere gider ve onu bulur. Ancak Mecnun artık maddi varlıklarla ilgisini kesmiş, manevi aşka yönelmiştir. Leyla bu üzüntüye daha fazla dayanamayarak ölür. Bunu duyan Mecnun, Leyla'nın mezarı başında ölmek için dua eder. Duası kabul olur ve son nefesinde *Leyla* diyerek can verir (Pala, 2013: 288-289).

Edebiyatımızda bu kıssaya pek çok telmihte bulunulmuştur. Genellikle Mecnun'un çöllere düşmesi, hayvanlarla arkadaşlık etmesi, başına kuşların yuva yapması, aşkından aklını yitirmesi gibi yönleriyle şiirlere konu olmuştur. Mecmuadaki şiirlerde de bu kıssadan parçalara rastlamaktayız. Şair, tecelli ve Eymen vadisi ile Hz. Musa'nın Tur dağında Allah'ın tecellisine mazhar olmasına telmihte bulunulmuştur. Bu tecellinin güzelliğini Leyla'ya, kervanbaşını da Mecnun'a benzetmiştir. Şair, çöllerde dolaştıklarını da hatırlatarak Leyla ve Mecnun'un ayak izlerini o vadinin eteği olarak hayal etmiştir:

Biz ol *Mecnūn*-ı ser-kervān-ı *Leylā*-yı tecellīyüz
Ki naqş-ı pāyımızdur dāmen-i şahrā-yı Eymendür (112/5)

Diğer şiirde daha önce de değindiğimiz gibi Mecnun'un başına kuşların yuva yapmış olması söz konudur. Kuşları, Kays'ın saçlarının karışıklığına veya zihnindeki karışık düşüncelere benzeten şair, kuşların yuvasını da Kays'ın başı olarak düşünmüştür:

Ḳaysuñ serinde şūr geh artar geh eksilür
Ol lānede tūyūr geh artar geh eksilür (249/1)

j. Mânî ve Engelyun

Mânî, Çinli bir nakkaştır. Zerdüşt diniyle Hristiyanlığı birleştirerek yeni bir din olan Maniheizmi kurmuştur. Maniheiztlerin dinî eserleri çok güzel yazı ve minyatürlerle süslüdür. Bu yüzden Mânî'nin nakkaş olduğu düşünülmüştür. Ayrıca resim mecmuası da *Engelyun*, *Erjeng*, *Erteng* gibi isimlerle anılmıştır (Onay, 2016: 285). Edebiyatımızda genellikle âşığa benzetilmiştir. Ayrıca yaptığı güzel resimlerle de sanatı ve mecmuası şiirlere söz konusu olmuştur. Mecmuada bu bağlamda Allah'ın yaratmadaki üstünlüğü, zeval bulmayan sanat ressamının fırçasına benzetilmiştir. Bu fırça ile benzersiz bir kemer yapılmış ve zamanın ya da o dönemin resmi/ görünümü Engelyun, zeminin nakşı bukalemun gibi olmuştur. Kemer ile gökyüzü, zemin ile yeryüzü kastedilmiştir. Göğün nakşının aksettiği zemin de bukalemun olarak hayal edilmiştir:

Ṭarḥ idüp bu revāk-ı bî-bedeli
Kilk-i ressām-ı şun'-ı lem-yezelî (122/4)

İtdi resm-i zamānı *Engelyūn*
Ḳıldı naqş-ı zemīni būkalemūn (122/5)

Şair için sevgilinin görünümü öylesine güzeldir ki onun güzelliğini Mânî'nin nadir şeyler resmeden kalemi bile nakşedemez, tasvir edemez:

Ḥüb-şüretligi ol rütbe ki taşvîr idemez
Naqş-ı ḥüsnün ḳalem-i nādire-resm-i *Mānî* (224/15)

k. Mevlânâ

Mevlânâ, 604/1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Eğitim öğretimle uğraşan babası Bahâeddin, ailesiyle birlikte Sultan Alâeddin Keykubad'ın daveti üzerine Konya'ya yerleşmiştir. Yedi yıldan fazla medrese eğitimi alan Mevlânâ, babası Bahâeddin'in ölümünden sonra onun yerine geçerek müderrislik yapmıştır. Dönemin mutasavvıflarıyla yakınlık kurmuştur. Seyyid Burhaneddin ölene kadar onun müridi olmuştur. Yaklaşık beş yıl sonra Şems-i Tebrizi ile karşılaşan Mevlânâ, bütün vaktini onunla sohbet ederek geçirmiştir. Aralarında büyük bir dostluk oluşmuştur (Öngören, 2004: 441-443). Mevleviyye tarikatının kurucusu olan Mevlânâ, mutasavvıf, âlim ve şair bir kimliğe sahiptir. *Mesnevî*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Fîhi*

mâ fih, *Mektûbât* gibi eserler veren Mevlânâ, 672/ 1273 yılında vefat etmiştir (Öngören, 2004: 445-447). Mecmuadaki şiirde şair, sevgiliyi ve âşığı Mevlânâ ile Şems'e benzetmiştir. Mevlânâ ile Şems kelimeleri beraber kullanılarak aralarındaki sevgi ve yakınlıktan söz edilmiş, iham-ı tenasüp ile de güneş anlamı çağrıştırılmıştır. Şaire göre Mevlânâ'ya benzetilen âşık, sevgilisinin güzel yüzünde, tıpkı Mevlânâ'nın Şems'i gördüğündeki o parlaklığı ve alnında Peygamber ailesinin tertemiz nurunu gördüğünü ifade etmiştir:

Mülemma' rûy-ı zîbâsında tâb-ı şems-i *Mevlânâ*
Müşa'şâ' cebhesinde nûr-ı pāk-i âl-i Tâhâyî (195/6)

1. Nemrud

Bâbil ülkesinin kurucusu ve Bâbil Kulesi'ni yaptıran kraldır (Pala, 2013: 356). *Nemrud*, o dönem halkının taptığı putlara Hz. İbrahim tapmadığı için onu içine atmak üzere büyük bir ateş yaktırarak cezalandırmak istemiştir. Mancınık ile ateşe atılan İbrahim'i Allah'ın emriyle Cebrail tutarak isteğini sormuştur. İbrahim ise O'nun kulu olduğunu, O ne dilerse yapmasını istediğini söylemiştir. Böylece İbrahim günlerce yanan ateşin içindeki gül bahçesine düşmüştür (Pala, 2013: 225). Nemrud, bu bağlamda edebiyatımızda Hz. İbrahim'i ateşe attırmasıyla söz konusu olmuştur. Sevgili, âşığını öyle bir ateşe atmıştır ki Nemrud'un ateşi onun kıvılcımı bile değildir:

Beni bir âteşe bıraktıñ kim
Nâr-ı *Nemrûd* anuñ şerârı degül (83/2)

m. Örfî-i Şîrâzî

Örfî, 963/1556 yılında Şiraz'da doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren şiire ilgi duymuştur. Meclislere katılarak şair ve ediplerle beraber şiir yeteneğini geliştirmiştir. Tıp, mantık ve felsefe ilmine de aşinadır. Sebk-i Hindî'nin ilk temsilcilerindendir. Edebiyatımızda XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini göstermiş, Türk şairler tarafından beğeni ve övgüyle anılmıştır (Kurtuluş, 2007: 96). Mecmuada yer alan örnekte Örfî-i Şîrâzî'nin şiirdeki ustalığından söz edilmiştir. Kendine seslenen şair, karmakarışık gönlünün mağrur olmaması gerektiğini, ne de olsa nazm ülkesinin Şirazlı Örfî'ye kalmadığını dile getirir:

Ğırende olmasun dil-i şūrīde Vākıfā
Bu mülk-i nazm ‘Örfī-i Şīrāza kıalmamış (52/5)

n. Rüstem

İran’ın ünlü kahramanı olarak anılır. Şiirimizde kahramanlık, acı kuvvet, yenilmezlik gibi özellikleriyle konu olmuş, gençliğinde devleri öldürerek olağanüstü başarılarıyla adından söz ettirmiştir (Pala, 2013: 382). İncelenen beyitte âşık, sevgilinin kovucu kaşlarına Rüstem gibi güçlü dursa da, onun dayanma gücü gerçekten takdiri gerektirir:

Kemān-ı şadme-i minnet çekenlerin el-ħaķ
Pesend *Rüstem* ise pāzū-yı taħammülüne (124/6)

I.2.3.5. Çalgı Aletleri ve Mûsıkî

Mûsıkî, Osmanlı döneminde gerek saray gerekse halk tarafından her kesimin rağbet ettiği, dinî, askerî, folklorik ve klasik türlerde eserlerin verildiği, padişah ve üst düzey yöneticilerin destek ve himayeleriyle varlığını sürdürdüğü bu sanat ve eğlence hayatının önemli parçası hâline gelmiştir. Saraylarda, sâzende takımının bulunduğu, özellikle edebiyat ve mûsıkî meclislerinin tertip edildiği bilinmektedir (Özcan, 2007: 574). Edebiyatımızda ûd, kanun, saz, keman, ney gibi çalgı aletleri ve şehnâz, bûselik, rast, hicaz gibi mûsıkî terimleri tenasüp ve tevriyeli şekilde şiirlerde kullanılmıştır. Mecmuada ise çalgı aletlerinden *keman*, *ney* ve *saz*, mûsıkî terimlerinden ise *şehnaz* kavramlarına rastlanmıştır.

a. Keman

Çene altına dayanıp sol kol üzerine yatırılarak sağ eldeki yayla çalınan dört telli, yaylı bir sazdır. Şair sevgilinin saç tellerini, kemanın tellerine benzetir. Ancak doğru tele dokunarak doğru sesin çıkarılabileceğini vurgular. Aksi hâlde bir ahenk ve makam içinde olmaz. Ayrıca makam, ahenk, icra etmek gibi kelimelerle tenasüp kurulmuştur. Gönül, sevgilinin ayva tüyü ile saç tellerinin ahengini bir tutar, ancak makam icra etmenin her telden olmayacağını söyler:

Gönül āheng-i tār-ı ħaṭṭ u zülfi bir tutar ammā
Kemān-āsā maķām icrāsı her bir telden olmazmış (128/4)

b. Ney

Ney veya *nây* olarak da bilinen kamıştan yapılmış nefesli bir çalgıdır. Üfleyene neyzen veya nâyî denir. Özellikle Mevleviler arasında itibar gören neyin sesi yanık ve içlidir. Neyin icadı konusunda Peygamberimizle ilgili bir rivayet vardır. Rivayete göre Peygamberimiz, ilahi aşk sırrının ağırlığına dayanamayarak Hz. Ali ile bu sırrı paylaşır. Ancak Hz. Ali de bu yüke dayanamayıp kör bir kuyuya sırrı açıklar. Bu kuyu sırdan dolayı coşar ve etrafına kadar sular taşırır. Sonrasında kamışlar yetişmeye başlar. Bir çoban kamışı keserek muhtelif yerlerine delikler açar ve üflemeye başladığında çıkan ses kalplere coşku ve heyecan ile ilahi sırrı anlatır (Pala, 2013: 358). Böylece şiirlerde ilahi sırrı anlatması, coşku ve heyecan vermesi gibi konularla sıkça işlenmiştir. İncelediğimiz beyitte neyin mecliste olması gerekir. Fakat şarap ve sevgilinin de olması gerektiği, sadece şarapla gönlün hoş olmayacağı söylenmiştir:

*Ney ü meyle ruḥ-ı sâde Enîs olmak gerek bezme
Şafâ-yı hâtır olmazsa dil-i mey-hûr şen olmazmış (128/5)*

Mevlânâ'nın *Mesnevî* isimli eserinde kamışlıktan koparılan neyin öz vatanından ayrı kalması ve bağrının delinmesi üzerine neyden etrafa feryat edercesine ses çıkarmış. Bu hüznü ses de şiirlerimizde âşığın iniltilerine benzetilmiştir. Mecmuada yer alan şiirde ise hasret ateşiyle inleyen gönlün, çalgıcının üflediği neyin çıkardığı sesin yangınından daha etkili olduğu düşünülmüştür:

*Dil-i nâlân-ı âteş-dâğ-ı ḥasret var iken bir dem
Bağılmaz muṭrıbîñ sūz u güdâz-ı nâyına şimdi (254/4)*

c. Saz

Eğlence meclislerinin başlıca çalgılarından biri olan *saz*, telli bir çalgıdır. Feleği saza benzeten şair, bu felek sazının her telinin şarkı ve gam söylediğini ifade eder. Böylece şevkle şarkı söylemeye ses kalmamıştır:

*Her târı eylemekde sūrūd-ı keder beyân
Sâz-ı felekde şevḳde âvâze kalmamış (52/2)*

ç. Şehnaz

Türk mûsikîsinde bir makam olan *şehnaz*, hicazkâr makamından daha yumuşak ve nazlı söylenir (Pala, 2013: 425). Şiirde de buna değinen şair, sazendenin alçak ve kalın sesinin ne *şehnaz* makamına yeteceğinden ne de şarkı söylemeye takati kaldığından bahseder:

Mutrıbdā tāb-ı kudret-i āğāze kıalmamış
Şavt-ı pesnîni nağme-i *şeh-nāza* kıalmamış (52/1)

I.2.3.6. Çeşitli Meslekler/ Bazı Tipler

Mecmuadaki şiirlerde sosyal hayatla ilgili pek çok konuya değinilmiştir. Bunlardan biri de meslekler ve bazı tiplerdir. Mecmuada yer alan çeşitli meslekler ve bazı tipleri *bahçıvan (bağbân)*, *dalgıç (gavvâs)*, *doktor (etibbâ/ tabîp)*, *haberci (peyk/ nâmeber)*, *hırsız (şebrev/ düzd)*, *kâtip (debîr)*, *mutrip (sâzende)*, *neyzen (nâyî)*, *öğretmen (muallim)*, *pîr-i muğân*, *sâkî*, *saraç (serrâc)*, *terzi (hayyât)* ve diğer başlığı altında inceledik.

a. Bahçıvan (Bağbân)

Divan şiirinde sevgiliye ait güzelliklerin çoğu bahçede de vardır. Bahçede, türlü çiçekler, ağaçlar, kuşlar ve ırmak kenarında selviler bulunur. Sevgilinin güzelliği, bahçedeki özelliklere benzediğinden bu bahçede âşık bülbül, âşığın gözyaşı ırmak, sevgilinin yanağı gül, dudağı gonca, saçı sümbül, beni bahçıvan veya bekçidir. Bahçıvan, bahçedeki bakımı yapan ve bahçeyi korumakla görevli olan kişidir. Kimi zaman bekçi olarak da kullanılır. Bahçede bahar bitmez. Şenlikler gerçekleşir (Pala, 2013: 53). Âşık bu güzellik bahçesini seyran eyler. Mecmuadaki şiirde de buna değinilmiştir. Şair, âşığın bakışını sevgilinin güzellik bahçesinde istek gülünü toplayan hırsıza benzetir ve bahçenin bahçıvanının nerede olduğunu yani bu güzel yüzdeki benin varlığını sorgular:

Düzd-kârân-ı nîgeh gül-çîn-i kâm olmağla hep
Gülsitân-ı hüsnüññ bir *bâğbâm* yok mudur (233/5)

b. Dalgıç (Gavvâs)

Dalgıç, denizden inci gibi değerli şeyler çıkaran kimsedir. Divan şiirinde su ile ilgili konularda anılan bu meslek, genellikle âşığın gönlü olarak düşünülür ve şiir

ustaları içlerindeki mana incilerini çıkaran birer dalgıç gibidirler (Pala, 2013: 163). Mecmuadaki şiirde de sevgili âşığın denize benzeyen gönlüne girdiğinden beri âşığın gözlerinin sedef gibi inci saçtığını söylemiştir. Âşık olduğu için ağladığından ve gözlerinin sedef, gözyaşlarının ise sedefin içindeki inci gibi olduğundan bahseder:

Ġavvāş olalı kılzüm-i sīnemde hayālīñ
Mānend-i şādef dīdelerüm oldı güher-bār (250/2)

c. Doktor (Etibbâ/ Tabîp)

Divan şiirinde *doktor*, aşk hastasının derdine ilaç olamamakla anılır. Zaten âşık da bunu istemez. Aşk derdinin ilacı sevgilidir. Mecmuadaki şiirde iki ayrı kullanım söz konusudur. İlkinde sevgiliye benzetilen can doktoruna seslenen âşık, ondan ayrı olma düşüncesiyle hasta olduğunu, bu yüzden bir parça olsun bu hastaya bakmasını ister. Zira sevgilinin bir bakışı âşığı iyileştirmeye yetecektir:

Ey *tabîb*-i cān bakup keyfiyyet-i vārūnuna
Ĥaste-i renc-i firākīñ gel hele bir pāre gör (253/3)

Diğerinde daha genel bir yargıya varılmıştır. Geçmişten beri hasta ve hasta yakınlarının doktorun gelmesiyle hemen iyileşeceklerini umduklarından doktorun muayeneye gelirken koşmayıp nazlanması ya da gecikmesi şikâyet konusu olmuştur (Onay, 2016: 140). Şiirde de hastalar, doktorun sağlık vereceğinden ümitli olmasalar onun bahsedilen tavırlarına katlanılmaz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü sağlıklı olma düşüncesi insana huzur verir:

Ẓımnında olmasa eger ümmīd-i āfiyet
Ĥāzm eylemezdi vāz'-ı *eṭibbāy*ı ḥasteler (187/3)

ç. Haberci (Peyk/ Nâmeber)

Haber ve mektup getirip götürten, postacı anlamına gelmektedir. Osmanlı zamanında padişahların yanlarında beraber sefere çıkan muhafızlara da *peyk* denmektedir (Onay, 2016: 335). Divan şiirinde doğudan esen hafif rüzgâr olan saba olarak düşünülür. Mecmuadaki şiirde de bu kullanıma rastlanır. Şair, saba rüzgârının hoş salınışlı habercisinin hızını görünce o haberciye, sevgiliye benzettiği yeni yetişmiş taze gülden haber olup olmadığını sorar:

Ey *peyk*-i hoş-*hıram*-ı şabâ sür'atîñ nedür
Ol nev-resîn tâze gülden haber mi var (204/2)

Seherin habercisi olan saba rüzgârına seslenen âşık, kimse görmeden gizlice sevgiliye saba vasıtasıyla haber gönderebilmeyi umar:

Ey *peyk*-i seher kūrî-i *hussād* senüñle
Ol âfete irsâl-i peyâm eyleyebilsek (51/5)

Bir başka hayale göre âşık, hâlini sevgiliye mektupla bildirmesine gerek olmadığını zaten sevgiliyi gönlünde taşıdığını ve hâlinden haberdar olduğunu söyler:

Peyk-i dil hâlümü i'lâmdan olmaz hâlî
Dergeh-i dilbere yazmağa ne hâcet nâme (257/5)

Sevgilinin bulunduğu mekâna girmek ancak şenlik gibi bir sebeple gerçekleşmektedir. Hâl böyle olunca sevgiliye olan aşkı bildirmek için de bir postacıya gerek vardır. Şair de ne gül bahçesine bir giden, ne de haber götüreceği bir postacı olmamasından yakınır:

Gülşen-sarây-ı kûyına yâriñ gider mi var
Derd-i derûnum 'arz-ı ideyüm *nâme-ber* mi var (204/1)

d. Hırsız (Şebrev/ Düzd)

Hırsızlar genellikle geceleyin iş yapmaları, ay ışığını sevmemeleri, gece rengi elbise giymeleri ile şiirlere konu olmuştur. Mecmuadaki şiirlerde ise daha çok bahçe tasavvuru ile söz edilen hırsızlar, sevgilinin güzellik bahçesinin tehdidi olarak düşünülmüştür. Öyle ki sevgilinin güzellik bahçesinde istek gülünü toplayan bakış hırsızlarını gören kişi, bu bahçenin bekçisinin yani güzel yüzün beninin nerede olduğunu sorgular. Bir başka beyitte ise sevgiliye al yanağındaki tozdan beni sorulur. O da güzelliğinin bahçesindeki bakış hırsızına bekçi olduğu cevabını verir:

O şūha hâl-i gerd-i 'arız-ı alin su'âlümde
Didi *düzd*-i nigāha pāsbān bāğ-ı cemālümde (39/1)

Düzkārān-ı nigh gül-çîn-i kām olmağla hep
Gülsitān-ı hüsñüññ bir bāğbānı yok mudur (233/5)

Gece yürüyen yani hırsız esmer bir gence meyletmiştir. Onun kemere benzeyen kaşı, yeni ay gibidir. Hırsızın bu beyitte gönül çaldığının ima edildiğini düşünürüz:

Mā'il oldum bir siyeh-çerde civân-ı *şeb-reve*
 Tâk-ı ebrûsun görenler beñzedür mâh-ı neve (38/1)

e. Kâtip (Debîr)

Eski dönemlerde memur yerine kullanılan *kâtip*, sarayın harem dairesinin yazı işlerine bakan, sarayda kitap istinsah eden, yazmaları çoğaltan kişilerin mesleğine isim olmuştur (Pala, 2013: 261-262). Mecmuada sadece bir yerde geçmektedir. *Debîr-i sun* ifadesiyle her şeyi yaratan, gücü yeten Allah'ın sıfatına işaret edilir. Sevgilinin al yanağı kırmızı kâğıda, yanağındaki ayva tüyü ya da yanağına kadar gelen saçı koyu renkli olması ve mürekkebin renginden dolayı sümbül renkli kasideye benzetilmiştir. Aslında sümbül şekil ve koku yönünden sevgilinin saçına benzetilir. Şair, sevgilinin yanağındaki görünen şeyin ayva tüyü değil kudret kâtibinin kırmızı bir kâğıt üstüne yazdığı sümbül kasidesi olduğunu söyler:

Hağ şanmañuz ruñunda ki yazmış *debîr-i şun*
 Bir al kâğıd üstüne sünbül kaşidesin (92/2)

f. Mutrip (Sâzende)

Esasen ilahi, gazel, şarkı okuyan kimseye hânende, bir mûsikî aleti çalan kimseye de *sâzende* dense de bu iki kavram *mutrip* için de kullanılmaktadır. Mutrip, meclisin vazgeçilmez öğelerinden biridir. İncelediğimiz örnekte âşığın hasta gönlü için sevgiliden bir aşk mektubu gelmiştir. Şifa olacağını düşündüğü için sağlık kitabına benzettiği o mektubu âşığın gönül çalgıcısı şevkle okur. Yani şair, âşığın hasta gönlünü hânendeye benzeterek âşığın o mektuptaki sözleri şevkle şarkı misali okuduğunu ve böylece gönlünün şenlendiğini dile getirmiştir:

Yârdan haste dile geldi meveddet-nâme
Mutrib-ı cân okusun şevkile şihhat-nâme (257/1)

g. Neyzen (Nâyî)

Ney olarak bilinen kamıştan yapılmış nefesli çalgıyı üfleyene *neyzen* veya *nâyî* denir (Pala, 2013: 358). Neyzen, sağa doğru başı eğik yüzü karşıya bakacak şekilde

neyini üfler. Mecmuada yer alan şiirde eğlence meclislerindeki bir ortamdan ilham alan şair, meclisteki neyzenin sanatını icra ederken aldığı görünümü, mutrıba yani hânendeye yan baktığı şeklinde yorumlamıştır:

Neyzen bezimde mutrıba hemvâre kec baçar
Bilmem miyânlarında neden bu münâfese (188/3)

ğ. Öğretmen (Muallim)

Öğretmen, mesleği eğitim öğretim olan, eğitim öğretim kurumlarında ders veren, bilgiyi öğreten kişidir. İncelediğimiz şiirde keder okula benzetilmiştir. Ancak öğretmen evinin âlimlerinden olan biri, o keder okulunun temiz sayfasındaki aşk deliliğini anlar:

Cünûn-âmûz-ı ‘aşk ol sâde-levh-i mekteb-i gâmdan
Ki anlar ol *mu‘allim*-hâneniñ dâñâlarındandır (130/4)

h. Pir-i Muğân

Muğân kelimesi, ateşe tapan anlamına gelen *muğ* kelimesinin çoğuludur. Mecusî denilen bu dinin inanan büyüklerine muğ denirmiş. İslamiyetin yayılmasıyla *pir-i muğân* ifadesi yaş almış din ulusu anlamında *meyhaneci* için kullanılmıştır. Tasavvufta tarikatın ulusu, mürşit yerine kullanılmıştır (Pala, 2013: 329). Şiirde ise meyhanecinin görevinden bahsedilmiştir. Meyhaneciye işaret eden kimse, meyhanecinin meyhanedeki şarap içen kalabalığa, ruha ruh katan içki kadehini maharetle ulaştırdığını göstermiştir:

Pîr-i muğâm gör bu kadar bâde-keşlere
Şahbâ-yı ‘îş-ı rûh-fezâyı yetiştirür (59/4)

1. Saki

İçki meclisinin en önemli unsurlarından olan *saki*, kadeh sunan veya içki veren anlamlarına gelmektedir. Mecliste dönerek içkiyi dağıtmakla görevlidir. Divan şiirinde sevgili ya da muğbeçe yani meyhaneci çırağı olarak düşünülür. Mecmuadaki şiirlerde içkinin sarhoşlatma etkisinden söz edilmiştir. Hatta daha şarabın hünerinden bahsetmeden sevgili yerine konan sakinin mahmur bakışları sarhoş etmiştir:

Zîrâ hüner-i nâm-ı meyi yâd eylemeden
Sâkî beni mest itdi o çeşm-i maḥmûr (78/2)

Tasavvufi manada düşünüldüğünde şarap aşk-ı ilahi, sunulduğu yer de meyhanedir. Bu bağlamda kadeh sunan kişi, yardım eli uzatana teşbih edilmiştir. Hakikat sakisi eline yardım kadehini aldığı anda mecazın harabe meclisinde ayık kimse kalmaz. Kimi zaman burada olduğu gibi harabe meclis dünya olarak düşünülür. Ayık kimsenin kalmaması, Allah'ın ikazı veya ihsanı ile insanlığın hakikati anlaması şeklinde yorumlanmıştır:

Alursa deste *sâkî*-i ḥaḳîḳat cām-ı iḥsânın
 Ḥarâbât-ı mecâzistânda bir hüşyâra yer ḳalmaz (175/2)

Bir başka kullanımda sakinin çene çukuru, boş kadehe benzetilmektedir. Sakiye seslenen şair, çene çukuruna karşı minnet ettirmemesi gerektiğini zira şarap meclisinde boş kadehin övünülesi bir şey olmadığını söyler:

Neden *sâkî* bize çâh-ı zekanla imtinân itmek
 Tehî sâğarla bezm-i meyde hergîz iftiḥâr olmaz (89/4)

Divan şairi kendini rint, rakibi ise zahit olarak görür. İçki, âşığın kederini hafifletir veya dağıtır. Bu nedenle âşık, sakiden içinde kendisinin de bulunduğu rindlerin gönlünü kederden emin eylemesi ve kuvvet vermesi için meclisi testilerle süsleyerek onlara yardım etmesini ister:

Emîn eyle dil-i rindâni ğamdan taḳviyet-baḥş ol
 Meded luḳf eyle *sâkî* meclisi zeyn it sebûlarla (132/3)

Mecmuada yer alan şiirlerden bir diğerinde farklı bir hayal söz konusudur. Şaire göre sakinin, yıllanmış şarabı art arda sunması sanki gönül yarasını yıkayarak tedavi etmek içindir:

Pey-ender-pey şunar cām-ı şarâb-ı köhneyi gūyâ
 İder zaḥm-ı dile tedbîr *sâkî* şüst ü şûlarla (132/4)

Sakiye minnet etmeyen âşık, sevgilisinin derdiyle yiyip içmektedir. Çünkü gül renkli şarap yerine kendi kanını yeterli görür:

Ġamiñla ħod-be-ħod ‘iş eylerüm bī-minnet [ey] *sākī*
Yiter ħūn-ı derūnum bāde-i ğulfāma ħacet ne (256/3)

i. Saraç (Serrâc)

Saraç, at takımları, eyer ve koşum yapan, onları sırma ve ipekli işlemelerle süsleyen ve satan kimseye denir. Mecmuada geçen şiirde sevgili saraca, sevgilinin yanağı renk ve şekil dolayısıyla şeftaliye benzetilir. O sevgili, melek yüzlü, altın işleyen ve yanağının yansması sonucu dünyayı şeftali rengine boyayan ğuzel biridir. İki şekilde yorumlamak mümkündür. İlkinde gerçekten saraç bezemek üzere atın dizginlerini eline almıştır. Diğerinde ise bu ğörünümüyle âşık ettiği kimsenin yönetimini eline almıştır:

‘İnānım aldı bir *serrâc*-ı zerdūz-ı melek-peyker
Ki çarġı ‘aks-i ruġsārı ğül-i řeftālū-reng eyler (48)

j. Terzi (Hayyât)

Sosyal hayatın önemli bir parçası olan *terziler*, Osmanlı toplumunun giyim kuşam ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Bu bağlamda divan edebiyatında da terzilikle ilgili unsurlara yer verilmiştir. Elbise için kullanılan kumaşlar, kumaşın ölçümünde ve kesiminde gerekli makas, endaze, iğne, ip gibi aletlerle beraber kesmek, biçmek, dikmek gibi fiiller şiirlerde farklı şekillerde söz konusu edilmiştir (Atik Ġürbüz, 2015: 160-161). *Hayyât-ı kazâ* ifadesiyle insanın Allah, felek, kaza, kader gibi insanın hayatına yön verme, yaşam biçimini ve şartlarını belirleme gibi ğüçlerin insan üzerine etkisi somutlaştırılarak aktarılmıştır (Atik Ġürbüz, 2015: 163). Ayrılığın parmak ucunu kader terzisinin parmak ucuna benzeten şair, bu parmağın tıpkı bir makas gibi hasret eteğinin ğömleğini kestiğini veya parmak ucuyla kumanda edilen bir makası düşünmüştür:

Hayyât-ı kazâ itdi ser-engüşt-i firākı
Miķrâz-ı ğirībān-der-i pīrāhen-i ħasret (127/4)

Terzilerin uyması gereken kurallardan biri de aldıkları işi söz verdikleri süre zarfında tamamlamalarıdır (Atik Ġürbüz, 2015: 169). şair, bu bağlamda aşk terzisinin

bir iki gün içerisinde naz kumaşından o çocuk için kaftanı yetiştireceğine dikkat çekmiştir:

Dībā-yı nāzdan bir iki günde seyr idūñ
Hayyāṭ-ı ‘aşk o ıfla kabāyı yetiştirür (59/2)

k. Diğer

Mecmuada tespit edilen çeşitli meslekler ve bazı tipler dışında farklı ifadelerle meslek isimlerinden bahsedilmiştir. Bu meslekler sonlarına *oğlu*, *evladı* anlamına gelen *zade* kelimesi getirilerek birleşik kelime şeklinde şiirlerde geçmektedir. Çoğunluğu birbiri ardınca yazılan bu şiirler genellikle matla veya beyit nazım şekliyle yazılmıştır.

Baklavacızade: Çok ince yufkadan yapılmış, içine ceviz, badem, fıstık veya kaymak gibi şeyler konan, meşhur şerbetli hamur tatlısını yapan kişiye denir. Şiirde âşığın kavuşmasını vuslat sofrasına benzeterek sabah akşam doyduğu söylenmiş ve Baklavacızade'nin bu tokluğun üzerine tatlı olarak kendini sattığı ifade edilmiştir:

Sīr iken hān-ı vişāline gönül şubḥ u mesā
Kendüyi tatlı şatar *Baklavacı-zāde* baña (148)

Balcızade: Arıların çiçeklerden topladıkları bal özü denen sıvı ile yaptıkları maddenin üretilmesine yardım eden kimseye denir. Şiirde Âşık Esad'ın bağı gam ateşiyle yanmaktadır ve Balcızade'den vuslat şerbetini içirmesini istemiştir:

Nār-ı ğamla yandı bağı Es‘ad-ı dildādeniñ
Şerbet-i vaşlın içirse n’ola *Balcı-zāde* (154)

Çavuşzade: Osmanlıların ilk zamanlarında elçilik, siyasi haberleşme, idari işler gibi önemli hususlarla görevli iken gittikçe iş alanları daralan ve sonraları görevleri divan-ı hümayunda, padişahın yanında ve hizmetinde bulunmak olan yani padişah ve paşalara yaver olan kimselere verilen isimdir. Sorguç, üst düzey görevlilerin başlıkları üzerine taktığı çeşitli hayvan tüyelerine verilen isimdir (Tarım Ertuğ, 2009: 379). Şiirde, alaylarda sorguç takınmanın Çavuşzade'nin görevleri arasında olmadığını ifade eden şair eğer bunu yaparsa, kendisinin akılsız başını, gam değneğine benzeyen

bedeninden azat etmesini istiyor. Diğer örnekte uzlaşmak için Çavuşzade'nin huzuruna götürüldüğünü söylüyor:

Ser-i bî-mağzımı çevgân-ı gamdan itsün âzâde
Çeleng taķınmak isterse alaylarda *Çavuş-zâde* (166)

Haşm-ı aġyâr ile da'vâmızı faşl itmek için
Beni ihzâr-ı huzûr eyledi *Çavuş-zâde* (170)

Çorbacızade: Sulu ve sıcak yemek olan çorbayı yapan kişidir. Ne kadar nimete gözü tok olsa da aç âşîġin, kavuşma sofrasını hazırlamasıyla söz konusu olmuştur:

Ne deñlü sîr-çeşm olsa ni'amdan eyler âmâde
Gürisne 'âşîka hân-ı visâlin *Çorbacı-zâde* (167)

Dizdarzade: Görevi kale muhafızlığıdır. Şiirde yedi yaşında Yedi Kule'deyken ayın on dördünü kendi güzelliğine âşık etmesiyle anılmıştır. İki kere yedi sayısını zikreden şair belki ayın on dördünü kullanmak için belki de söz konusu Dizdarzade'nin gerçekten Yedi Kule'de muhafızlık yaptığına gönderme yapmak için sayılardan bahsetmiştir:

Hüsnine itdi meh-i çâr-dehümi üftâde
Yedi yaşında Yedi kullede *Dizdâr-zâde* (145)

Fotulacızade: Ramazan pidesine benzer şekilde ince, fazla mayalanmış özsüz hamurdan yapılan, kolay kopan bu yassı ekmek çeşidi daha çok saraylarda, imarethanelerde ve yeniçerilere ait fırınlarda pişirilir ve bazı görevlilere maaşın yanında verilmiş (Emecen, 1996: 167). Bu ekmeği yapan kişiye de *fotulacı* denirmiş. Şiirde, ortada bu kadar ekmek ve tuz yenmişken Fotulacızade'nin karşısındakini ekme isteğinden bahsedilmiştir:

Bu kadar nân u nemek yenmiş iken ortada
Beni ekmek diler imiş *Fotulacı-zâde* (161)

Haffafzade: *Haffaf*, ayakkabı, terlik vb. şeyler yapıp satan esnafa verilen isimdir. Topal Faik, tenhada sevgilisine kendisi için sadece sağ ayakkabının dikilmesini istediğini söyler:

Fāyık-i leng dimiş dilberine tenhāda
Şağ ayakkaı dikilsin bre *Haffāf-zāde* (169)

İmamzade: Cemaatle kılınan namazlarda en önde duran ve namaz kılınırken kendisine uyulan kimse veya İslam dininde görüş ve fikirleriyle bir mezhebe öncülük eden kimseye *imam* denir. Şiirde imamın görevlerinden olan, bedeni sıkıntı yolunda helak olan kişinin cenaze namazını kıldırmak için İmamzadenin hazır olduğundan bahsedilmektedir:

Hasretile reh-i miñnetde helāk oldu tenüm
Mevtüme hāzır ola gibi *İmām-zāde* benüm (168)

Kadızzade: İslām hukukuyla yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü davayı halletmek üzere devlet tarafından tayin edilen memura *kadı* denirdi. Şair, azat edilmiş gönlünün başkalarına kul olmaması için Kadızzade'nin aşk belgesini imzalamasını ister:

Ġayra kul olmamak için bu dil-i āzāde
Hüccet-i 'aşkumı imzāladı *Ķādī-zāde* (160)

Kehhalzade: *Kehhal*, göz doktoru veya eskiden göze sürme çeken kimseye verilen addır. Bu bağlamda şair saba rüzgârı vasıtasıyla Kehhalzadeye ilaç hazırlamasını istediğini iletir. Çünkü gözünün içi şarap kadehi gibi kanla dolmuştur:

Dīde pür-hün oldu döndi reng-i cām-ı bādeye
Bir 'ilāc itsün şabā var söyle *Kehhāl-zādeye* (158)

Kerpiçzade: Tuğla gibi kalıplara dökülerek güneşte kurutulan samanlı balçığı yapıp satan kimseye denir. Yapı malzemesi olarak kullanılır. Bir usta olarak düşünölen Kerpiçzade'nin imar etme özelliğı vurgulanmıştır. Cennet gibi olan saraya girmek isterse öncelikle gönöl sarayını yapması gerekmektedir:

Dilerse girmek eger kaçır-ı behişt-ābāde
Gönöl sarāyını yapsun *Kerpiççi-zāde* (150)

Ladincizade: *Ladin*, reçinesi tütsü olarak kullanılan bir çam çeşididir. Şairi de kendinden geçiren ne işret keyfi ne de bade içeceği. Onu kendinden geçiren Ladincizade'nin kendisidir:

Ne keyf-i 'anberîne vü ne şurb-ı bâdedür
Ser-hoş-ı 'aşk iden bizi *Lādinci-zādedür* (15/1)

Mirahurzade: Sarayda atların bakımı ve yönetimiyle görevli kimseye *mirahur* denmektedir. Mirahurzade, şiirde nazın güzel atına hareket verirse, güneş ve ay atın ayağına nal olacaktır:

Zer-i hürşid ü mäh-ı çarhı na'l-i hemm-i esb eyler
Semend-i nâzına cevlân virse *Mîr-âhor-zāde* (25)

Muhtesipzade: *Muhtesip*, halkın şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticarî davalara bakan günümüzün zabıtası diyebileceğimiz kişidir. Kertiği yerinde, topuzu ve sapı hazır şekilde ölçü aletini tarif eden şair, eğer kantar gerekliyse Muhtesipzade'nin tartı olarak yeteceğini söyler:

Yerinde kertigi topı müheyyâ şapı âmâde
Eger lâzım ise kantar nazarda *Muhtesib-zāde* (151)

Müezzinzade: Namaz vakitlerini haber vermek üzere ezan okuyan kimseye *müezzin* denir. Şaire göre Allah âşıkları, tecelliyi gördükleri camiye gelmişlerdir. Böylece Müezzinzade, onun güzelliğinin camisine âşıkları çağırarak hazır edip yani cemaati toplayıp camide kendisi için ayrılan mekânda kamet getirir:

Câmi'-i hüsnine 'uşşâkı idüp âmâde
Arturur kâmeti maḥfilde *Mü'ezzîn-zāde* (146)

Mütevellizade: Bir vakfi vakfedenin koyduğu şartlara göre yöneten kimseye *mütevellî* denir. Şiirde yıkık gönül evinin içi boş kalmıştır. Bu yüzden Mütevellizade'ye değerini bulursa satmasını söyler:

Hâne-i hâtır-ı vîrâne ki maḥlülündür
Degerin bulur iseñ şat *Mütevellî-zāde* (26/2)

Nahunizade: Tırnak anlamına gelen *nahun*, günümüzün tırnak bakımıyla uğraşan kişilerini akla getirir. Şair, gökyüzünde görünen ay ve yıldızı, Nahunizade'nin kestiği tırnağın parçalarına benzetir. Diğer şiirde Nahunizade'nin kaşınacak kadar bile tırnak bırakmadığını bu yüzden tırnak kadar iyilik yapmadığını ifade eder:

Sitâreyle degildür mäh-ı nev gerdün-ı mînâda
Keserken tırnağın pür-rîze itmiş *Nâhuni-zâde* (163)

Bize kaşınmağa tırnak mı kodı mülk-i dünyâda
Eger tırnak kadar luğf eyleseydi *Nâhuni-zâde* (164)

Ocakzade: Ateşçi olarak bilinen Ocakzade'nin elinde tuttuğu varsayılan ateşi laleye teşbih eden şair, onun lütfundan çimen ülkesinin bahçe kıtasını, bu tuğa benzer laleyle almak istemiştir:

Bir *Ocağ-zâde* gedik şâhibidür luğfîndan
Çemen iklimini bir tûğ ile ister lâle (196)

Samancızade: Tahılların tanelerinin alındıktan sonraki kalan sapları *samandır*. Şiirde âşık, sevgilinin aşk mahsulüne düştüğünden beri, Samancızade onun harmanını savurmaktadır:

Hâşılı 'aşkına kendüm olalı üftâde
Hırmen-i şabrumı şavurdı *Şamancı-zâde* (153)

Tabipzade: Hastalara şifa veren doktor, şiirde sevgili yerindedir. Âşığının inleyen gönlüne çare bulmak isterse, dudağının şifalı şerbetiyle, gözü hastasını hatırlamalıdır:

Getirsin şerbet-i la'lile çeşmi hastasın yâda
Devâ-sâz olmak isterse dil-i zâra *Tabîb-zâde* (165)

Tüfekçizade: Tüfek yapıp satan veya tamir eden kişiye denir. Tarihte saray muhafızı veya saraylarda görevli silahlı memurdur. Tüfekçizade'nin henüz kundakta bebekken tabanca veya avuç içiyle şaşırttığından, kendine âşık ettiğinden şiirde bahsedilmiştir:

Daği kundağda iken olmuşidüm dil-dāde
Beni şaşırdı şabançeyle *Tüfekî-zāde* (162)

Uncuzade: Mesleği tahıl öğütmeğ olan kişidir. şiirde ifade edildiği gibi meslek icabı āřıđı, ayrılık acısının değirmenine düşürüp ona inceden inceye, un gibi işler yapar:

Āsiyāb-ı elem-i hicie idüp üftāde
Pek dađıķ işler ider ‘āřıkā *Uncu-zāde* (149)

Veznecizade: Tartı aleti yapıp satan kimsedir. Kıymet ve pahada ayarını eksik bulan Veznecizade, biraz eksiklikle tartılmıştır:

Mi‘yārını nāķıř göriceğ ķadr ü bahāda
Eksiklige şartıldı birāz *Vezneci-zāde* (152)

Yaycıbaşızade: Görevi yay üretmeğtir. Saraya mensup sanatķârlardan olan yaycılar, şiirde düşkün āřıkların boyunu bükmesiyle anılmıştır. Henüz çocukken Yaycıbaşızade’nin yayını çekecek ustalıkta biri yoktur:

Ķāmetini ĥam ider her ‘āřık-ı üftādeniñ
Tıfl iken yayın çeker yoğ *Yaycıbaşı-zādeniñ* (171)

Zirihçizade: Savaşlarda darbelerden korunmak için giyilen, demir veya tel levhalardan, köseleden yapılmış giyeceğe *zırh* denir. şiirde Zirihçizadeyi yoksul tenine giymek isteyen kişi bu gösterişli giyeceğle dostlara caka satmayı düşler:

Zirihci-zādeyi çeksem ten-i bî-sāmāna
Göstereydim cebe şatmağ nice olur yārāna (159)

Sonuç olarak mecmuada yer alan şiirlerde meslek isimleri, mesleğin gerektirdiği görevler etrafında şekillenmiştir. Kimi zaman benzetmelerle mesleğin görevine, meslekle ilgili mevzulara değinilmış kimi zaman da gerçek anlamda meslek erbabından söz edilmiştir. Böylelikle sosyal yaşamın şiire yansımısını görmekteyiz.

I.2.3.7. Değerli Madenler/ Paralar

Divan şiirinde şairler, değerli madenlerin renk, şekil, inanış gibi özelliklerinden yola çıkarak düşüncelerini, hayallerini ifade etme konusunda çeşitli tasavvurlarla bu

madenlerden yararlanmışlardır. Para ise maddi bir kavram olarak ele alınmasına karşın somut anlamda değil sevgilinin değerini veya âşığın sevgiliye olan aşkının derecesini ifade etmede kullanılmıştır.

Mecmuada yer alan şiirlerde değerli taşlar genellikle *cevher*, *güher*, *mücevher*, *gevher* kelimeleriyle ifade edilmiştir. Bu kelimeler hemen hemen aynı anlam çerçevesinde kullanılmasına rağmen *cevher* kelimesinin *öz*, *maya* anlamıyla, *gevher* kelimesinin de *inci* anlamıyla geçtiği şiirler de bulunmaktadır.

Cevher kelimesinin *öz*, *maya* anlamıyla kullanıldığı şiirde şair, arif kimsenin mutlaka insanın kıyafetine değil özüne baktığını, kıyafetin süsüne itibar eden kişinin düşman olduğunu söylemiştir:

‘Ārif *güher*-i zāta nazar-sāz olur elbet
A‘dādur iden zīnet-i esbāba teveccüh (241/3)

İnci anlamının ön planda olduğu şiirde yağmuru inciye, ayı muma benzeten şair, gökyüzünün incilerini kaybettiğini daha sonra aramak için de ay mumunun meydana çıktığını hayal etmiştir:

Bilmezlikile zāyi‘ ider niçe *gevheri*
Şem‘-i kamerle şoñra yine āsumān arar (232/3)

Mecmuada değerli madenler/ paralarla ilgili *altın* (*zer/ zerrîn*), *gümüş* (*sîm*), *inci* (*lü’lü/ dürr*) ve *sedef* (*sadef*), *kehribar* (*kâh-rübâ/ keh-rübâ*), *la’l*, *mercân*, *zümürüt* (*zümürüt*) ve *nakd* ifadelerine rastlanmıştır.

a. Altın (Zer/ Zerrîn)

Divan şiirinde genellikle *zer* kelimesiyle ifade edilen *altın*, değerli bir maden olup çeşitli süs eşyalarında, sanat dallarında ve para imalatında kullanılmaktadır. Şiirlerde renk hususiyetiyle öne çıkar. Kimi zaman güneşe, kimi zaman hilale, kimi zaman da sevgilinin kaşına benzetilen olmuştur. Mecmuadaki şiirde altına benzetilen hilal, kaşlarını çatmış vaziyette kavuşmanın imsak vaktinin geldiğini bildirir:

‘Āşıka pür-çîn idüp ebrū-yı *zerrîn*üñ o meh
Vaşlın imsâkin ider îmâ hilâl-i rüzeden (23/2)

Kâse, kadeh yerine de içki aracı olarak kullanılmıştır. Kadehlerin altından yapıldığına değinen şair, altın kâseyi boş yani şarapsız görünce, sevgiliye seslenerek aklının başından gittiğini söyler. Kâsenin içindeki içeceği içtiği için sarhoş olduğu da düşünülebilir:

Kâse-i *zerrîni* gördüm sâkiyâ meyden tehî
Dâne-i ‘aqlum başumdan gitdi ey serv-i sehî (220)

Tuğra, Oğuz hakanlarından Osmanlı padişahlarına kadar Türk hükümdarlarını temsil eden, bir nevi hükümlerlik sembolü niteliğinde olan işaretlere denir. İmza olarak kullanılan bu tuğralar fermanlar için gereklidir. Tuğraların tezyini ise varak altınla çekilmektedir. Önemli kişilere gönderilecek fermanlar için tuğralar daha özenle hazırlanmaktadır (Derman, 2012: 336-337). İncelediğimiz şiirde sarışın olarak düşünülen sevgilinin güzel yüzü fermana, sarı kaşları altından tuğraya benzetilmiştir. Böylece şair sevgilinin yüzünde görünenin sarı kaşları değil güzellik fermanına altın tuğra olduğunu söylemiştir:

Cemâl-i yârda ebrû-yı zerd zann itme
Berât-ı hüsüne tuğrâ-yı *zer* çekilmişdür (248/2)

b. Gümüş (Sîm)

Para ve ziynet eşyası yapımında kullanılan *gümüş*, divan şiirinde rengi ve parlaklığı yönüyle sevgilinin gözyaşlarına, bedenine veya aya benzeten olarak kullanılmaktadır. Şiirde âşığın gözyaşları gümüşe veya gümüş paraya benzetilmiştir. Dilber, âşığının gözyaşı gümüşlerine rağbet edip bakmaz. Çünkü vuslata karşılık gümüş para değil can sermayesini istemektedir. Şiire göre can sermayesinin gümüştten daha değerli olduğu anlaşılmaktadır:

Yokdur nigâh-ı rağbeti *sîm*-i sirişküme
Dilber metâ‘-ı vuşlatına naqd-i cân arar (231/4)

Gümüş, mecmuadaki şiirde sevgilinin çenesine benzetilmiştir. Ham gümüşün, pota içinde eritilerek saflaştırılmadan önce sert olduğuna da işaret edilmiştir. Şair onu, ham gümüş gibi ele avuca sığmayıp, suyunun sert olması yönüyle sevgilinin çenesine benzetsen de o, eli yaralayan demirin aynısıdır:

Ele avuça şıgmaz şuyu serddür *sîm*-i hām-āsā
Zenaḥdān şanma dest-efşār olur ‘ayn ile āhendür (112/4)

c. İnci (Lü’lü/ Dürr) ve Sedef (Sadef)

Arapçası *lü’lü* ve *dürr*, Farsçası *gevher* olan *inci*, sedef denilen deniz hayvanının karnında oluşmaktadır. İnanişe göre nisan ayında deniz kıyısına veya suyun üzerine çıkararak kapaklarını açan sedef, nisan yağmurundan damlalar yutarak denize dönmektedir. Sedefin karnındaki saf yağmur damlası, denizdeki tuzlu suyun etkisiyle sedefe eziyet vermektedir. Böylece sedef bu acıdan kurtulmak için bir sıvı salgılar ve bu sıvı katılarak birbiri üzerine yapışınca inci denen yuvarlak ve beyaz bir madde ortaya çıkar. İnci ilk çıktığında yumuşaktır ancak oksijenle temas edince sertleşir. Eğer deniz suyu sedefin karnında varsa inci bulanık, yoksa parlaktır (Kırbıyık, 2007: 65).

Divan şiirinde genellikle sedef ve inci birlikte anılır. Sedefin rengi tıpkı inci gibi beyaz ve parlaktır. Şekil yönüyle kulağa, inci göz veya gözyaşı olarak düşünüldüğünde ise göz kapaklarına benzetilir. Ayrıca inci şekil, renk ve parlaklık yönünden âşığın gözyaşına, küpeye, şairin sözüne ve yıldızlara benzetilen olmuştur. Mecmuadaki şiirde şair kendi sözünün gücünü överken, tabiatının incisinin yani sözlerinin bu âlemin düzeninde kalması durumunda Süreyya yıldız kümesinin dağılmasıyla sonuçlanacağını söylemiştir:

Dil-i ‘ıkd-ı Süreyyāya virür āḥir perīşānī
Ḳalursa Bāhirā *lü’lü*’-i ṭab‘ın bu nizām üzre (194/7)

Sedefin deniz üzerine çıkıp kapaklarını açarak yağmur damlasını yuttuğu anı hayal eden şair, sanki denizin sedefe benzettiği kulağını, söz incisiyle süslemek için duvara benzeyen deniz yüzeyinin altından sözü dinlediği şekilde tasvir etmiştir:

Şadef gūşın müzeyyen ḳılmağičün *dürr*-i lafzından
Kelāmın istimā‘ eyler pes-i dīvārdan deryā (41)

Bir diğer şiirde sözler yine inciye benzetilir. Şair, kabul kulağı ifadesiyle sedefi kasteder. Kabul kulağı, mana incisine kapalı olan kimseye, dünyanın bütün atasözleri söylense de onun yine anlamayacağından söz edilmektedir:

Dürr-i ma‘niden olan güş-ı kabûli mesdûd
Añlamaz eyleseñ irâd cihānuñ meşelin (65/4)

Sedef, nisan yağmurundan tek damla yuttuysa inci hem büyük hem de yuvarlak, iki veya daha fazla damla yuttuysa inciler küçük olurmuş. Makbul olanı ise tek olan incidir. Böyle tek inciye *dürr-i yetim* denmektedir. Peygamberimizin küçük yaşta yetim kalması ve anne-babasının tek oğlu olması nedenleriyle Peygamberimiz için bu ifade kullanılmıştır (Kırbyık, 2007: 65). İncelediğimiz şiirde *yetim* kelimesiyle bu konulara çağrışım vardır. Şair sevgilinin yüzünü saf inciye, ayva tüylerini de toza benzetir. Tıpkı saf incinin özündeki toz gibi sevgilinin ayva tüylerinin çıkması da ona saygınlık kazandırmıştır:

Hatt-âver olalı o şūhuñ i‘tibarı var
Gerd-i yetimveş *güherinde* gubarı var (184/1)

Sabır ve huzurun para kadar kıymetli olduğunu bilen ve bundan hâlâ mahrum olan kimseye, gözün inci saçma saadetinin de yani ağlamanın da yardımcı olmadığını söyler:

Ben tehî-dest-i nuķūd-ı şabr u ārāmam henüz
Devlet-i *dür-pāşî-i* dīde medār olmaz baña (74/2)

Saf incinin parlaklığından dolayı sevgilinin benine benzetildiği şiirdeki düşünceye göre güneşle karşı karşıya gelen inci, sanki aynadaki görünen güzellerin yanağındaki benin yansımasıdır. Sedefin iki kapağı ayna gibi açılmış ve tek incinin sevgilinin aynadaki yüzünde görünen benin yansıması olarak hayal edilmiştir:

‘Aks-i hâl-i ruḡ-ı hūbāna döner āyīnede
Düşse deryāda eger mihre muķābil *dür-i nāb* (135)

ç. Kehribar (Kâh-rübâ/ Keh-rübâ)

Kelime anlamı *saman kapıcı* olan *kehribar*, fosilleşmiş ağaç reçinesinden özellikle de çam reçinesinden oluşmaktadır. Bir yere sürtülerek ısıtıldığında elektriklenip saman, tüy, toprak gibi şeyleri çekebilme özelliğine sahiptir. Son zamanlarda toprağa düşen reçinenin, böceklerin yer deşmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Kehribarın altın sarısından kahverengiye ve kırmızıdan siyaha kadar

renk tonları mevcuttur (Yeşilbağ, 2019: 699; Onay, 2016: 253). Divan şiirinde daha çok sarı renk tonlarıyla söz konusu olmuştur. Genellikle âşığın solgun, sararmış hasta yüzüne benzetilmiştir. Mecmuadaki şiirde hasret bahçesindeki gülün sarı renkte olmasının sebebinin, kehribarın öz suyuyla sulanmış olmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür:

Âb-ı güher-i *kāh-rübād*an mı şularlar
Hep zerd kıpar böyle gül-i gülşen-i hasret (127/5)

d. La'l

Kırmızı renkli değerli bir süs taşı olan *la'l*, yakuta benzemektedir ve en değerli *la'l* taşı Bedahşan'da çıkarılmaktadır. Rivayete göre aslında beyaz olan bu taş ciğer kanıyla boyanarak güneşe bırakıldığı için kırmızı renge sahip olmuştur. Bu taş kemer, gerdanlık, yüzük, kadeh, hokka gibi eşyaların yapımında ve tezyininde kullanılmaktadır. Edebiyatımızda renginden dolayı genellikle sevgilinin dudağına benzetilmiştir. Hatta kimi zaman dudak için *la'l* kelimesi tercih edilmektedir (Pala, 2013: 283-284). Şiirde de *la'l*, dudak anlamındadır. Saf dudağın hayali ölümlere can verir. Öyle ki sevgilinin nazıkçe konuşma özelliklerini taşıyan sadece abıhayattır:

Hayāl-i *la'l*-i nābīñ mürdegān-ı 'aşkıña cāndur
Ki hem-ḥāşiyet-i luṭf-ı ḥiṭābīñ āb-ı ḥayvāndur (90/2)

Şiirde renk ilgisi kurularak şarap ve sevgilinin *la'l* dudağı birlikte geçmektedir. Dudağın hayali, fiilî olarak şarabın etkisinden daha fazladır. Böylece şarabın verdiği keyif, hayaldeki sevgilinin *la'l* dudağının humarı bile değildir:

Leb-i *la'l*-i ḥayālīnūñ dilde
Dem-i keyf-i şarāb ḥumārı degül (82/1)

Divan şiirinde sevgilinin ağzı güle hatta goncaya benzetilir. Bülbül güle âşıktır ve gül bülbüle eziyet eder. Ancak şiirde farklı olarak sevgilinin ağzının kırmızı rengi, güle eziyet vererek onu paramparça eder. Burada goncanın açılarak gül olması söz konusudur:

Reng-i *la'l*-i dehān-ı mevḥūmuñ
Güli şad-çāk ider hezārı degül (80)

e. Mercan

Mercan, denizlerde yaşayan ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen, kırmızı renkli kalker iskeletli bir hayvandır. Bu madde işlenerek tespih, gerdanlık, kadeh gibi eşyalar imal edilir. Divan şiirinde rengi dolayısıyla kırmızı kadehlere ve tespihe benzetilmiştir. Âşığın kanlı gözyaşları, mercan renkli tespih taneleri olarak da düşünülür. Mecmuadaki şiirde, mecliste rintlerin birer birer kırmızı veya mercandan kadehi ellerine almalarını sanki mercan tespihi birer birer çekmelerine benzetmiştir:

Meclisde çekdi sāğarı rindān birer birer
Güyā çekildi sübħa-i *mercān* birer birer (54/1)

f. Nakd

Akçe, para gibi servet anlamına gelen *nakd*, divan şiirinde sevgilinin aşkı, cevri ve vuslatı ile âşığın canı olarak düşünülür (Pala, 2013: 348). Sevgilinin bir nazlı bakışının karşılığı, para yerine sayarak âşığın gönül ve canını almasıdır:

Aldı nigāh-ı nāzı dil ü cānumı benüm
Yāre sayıldı *naqd*-ı dil ü cān birer birer (54/3)

Sevgilinin yüzünü hayat sermayesinin özü olarak düşünen şair, eğer sevgiliyi başka biriyle görürse bunun kendisi için ölüm olacağını ifade eder:

Māye-i *naqd*-i ħayāt olsa eger dīdārı
Ölümümdür benüm aġyārile görmek yāri (183)

Âşığın gözyaşlarını gümüş yani gümüştan mamul para olarak düşünen şair, sevgilinin vuslata karşılık bu gümüş paraları değil, can sermayesini istediğini söyler:

Yoğdur nigāh-ı raġbeti sīm-i sirişkūme
Dilber metā‘-ı vuşlatına *naqd*-i cān arar (231/4)

Kavuşma için sevgili karşılık bekler. Ancak âşığın can sermayesinden başka parası yoktur. Bu bağlamda âşık, can sermayesinin kavuşma için az olduğunu, sevgilinin daha fazlasına layık olduğunu düşündüğü için kavuşma malının can parasıyla alınamayacağını ancak can burnuna sevgilinin saçının kokusunun bedava olduğunu dile getirir:

Alınmaz *nağd*-i cānile metā‘-ı vuşlatıñ ammā
Meşām-ı cāna bŷy-ı kākŷliñ bād-ı hevādur hep (203/2)

g. Zŷmrŷt (Zŷmŷrrŷt)

Yeşil renkli kıymetli bir taş olan *zŷmrŷdŷ* gören yılanın gözünün kör olacağı söylenir (Onay, 2016: 441). Mecmuada geçen şiirde felek zŷmrŷt renkli yeşil, eğri bir yılanı benzetilmiştir. Zŷmrŷt gören yılanın gözünün kör olacağını hatırlatan şair, yılanın kendi vücudunu görmesiyle yine kör olacağından bahseder. Yine kelimesiyle zaten talihinin kör olduğunu ve tekrar kör olacağını düşündürür:

Felek ki hām-şode bir mārduz *zŷmŷrrŷd*-reng
Vŷcŷdudur yine ol cān-gezāyı kör idecek (14)

I.2.3.8. Deniz (Bahr/ Yem)

Divan şiirinde deniz unsuru önemli bir yer tutmaktadır. Büyük, geniş ve sonsuz olması gibi özellikleriyle çeşitli benzetmelere konu olmuştur. İncinin kaynağı olan deniz, coşkun, dalgalı ve girdaplıdır. Genellikle âşığın gözyaşlarına ve gönlüne benzetilmiştir. Şiirde de mübalağa ile gözyaşları o kadar çoktur ki adeta deniz gibi coşmaktadır. Böylece bir anda dünyayı sele boğar:

Cihānı ğarqa-i seyl-i fenā ider bir dem
Sirişk-i çeşm-i terin cŷşiş-i *yem*in gördük (56/4)

Deniz, yüzlerce gam girdabı içinde girdap olan ayrılığa benzetilmiştir. Bu ayrılık denizinde sabır gemisine uygun rŷzgār olmadığı dile getirilir:

Hemīn girdāb-ber-girdāb şad-ğamdur *yem*-i fŷrkat
Bu yolda keştī-i şabra muvāfık rŷzgār olmaz (89/7)

Yine girdaplı olması yönüyle ele alınan deniz bu kez hayrete teşbih edilmiştir. Hayret denizinin girdabına tutulan âşığın, kıyısız denize dalarak boğulduğu düşünülmüştür:

Olup fŷtāde-i girdāb-ı lŷcce-i hāyret
Ĝariķ-i ğavṫa-ḥor-ı *bahr*-i bī-kenār olduķ (91/4)

Deniz, rahmete benzetilmiştir. Allah'ın ihsanının ortaya çıkmasıyla çalışmaya gerek olmayacağı, rahmet denizinin coşmasıyla da tövbeye lüzum olmayacağı ifade edilmiştir:

‘Aṭā-yı İzedī derkār olursa kāra yer almaz
Gelürse *baḥr*-ı raḥmet cūṣa istiḡfāra yer almaz (175/1)

Divan şiirindeki tasavvura göre bahçede, türlü çiçekler, ağaçlar, kuşlar ve ırmak kenarında selviler bulunur. Şair ise bu tasavvuru yeşil denize benzetmiştir. Irmak gibi bahçeye akmamak yani bu yeşil denize çapa bırakmamak gerektiğini düşünmüştür. Çapa, geminin denizde sabit durmasını sağlamak için denizin dibine atılan demirdir. Irmaklar da son olarak denize döküldüğüne göre şair de bu yeşil denize bir ırmak gibi akılmaması ya da çapa bırakılmaması yani orada sabit durulmaması gerektiğini düşünmüştür:

Miṣāl-i cūy çemenzāra amasa mı gerek
Şu *baḥr*-ı aḡḡara lenger biramasa mı gerek (186/1)

Bunlar dışında ilim ve fazilet dalgalarıyla dolu Yûsufîluk ve ümit denizine de benzetilmiştir. İlgili başlıklarda tekrar değinilecektir.

a. Akdeniz (Yem-i Sefid)

Mecmuada iki şiirde *Akdeniz* geçmektedir. İkisinde de mekân belirtir. İlkinde gece gündüz demeden rüzgāra bırakılan ve tene benzetilen geminin ya Akdeniz’de batacağı ya da karaya çıkacağı ifade edilmiştir:

Şal rüzgāra fülk-i teni rüz u şeb dime
Yā *Akdeñiz*de bata yāḡud araya ata (61/4)

Şair, Akdeniz’de genç bir denizci sevip geminin başına fanus yakılmaması gerektiğini söylemiştir:

*Yem-i sefid*de bir tāze ko-levendi sevip
Sefīne başına fānūs yamasa mı gerek (186/2)

I.2.3.9. Din ve Eğitim Görevlileri/ Dinî Kimlikler

Divan şiirinin en yaygın kullanılan nazım şekli olan gazel, mecmuanın çoğunluğunu oluşturmaktadır. Lirik konuların daha çok işlendiği gazel nazım şekliyle dinî konulara da yer verilmiştir. *Rint* ve *zahit* kavramlarına daha çok rastladığımız mecmuada *hoca/ hâce*, *sufi* ve *şeyh* gibi diğer dinî kimlikleri de görmekteyiz.

a. Hoca/ Hâce

Dinî hizmetlerde görevli olan kimseye denmektedir. *Hoca* kelimesinin cemi olan *hâcegân* ise Osmanlı döneminde Divan-ı Hümayun kâtiplerini ifade etmek için kullanılmış. İlerleyen dönemlerde kâtip zümresi genişleyerek nişancı, başmuhasebeci, maliye tezkirecisi, kalem amirleri gibi çeşitli yetkililer *hâcegân* rütbesinde sayılmıştır. Görevleri divan gündeminin hazırlanması ve müzakerelerin kaydını almaktır (İpşirli, 1996: 430).

Mecmuada geçen şiirde *hâcegân* kelimesi ve *add-i hisâb* tamlamasıyla muhasebe alanına mensup birinden bahsedildiği anlaşılır. Defterin başındaki sayıları veya hesaplamaları görünce sevinen *hâcegân*, eğer onları hiç görmeseydi sevincin ne olduğunu bilmeden yaşayacağını söylemiştir:

Bilmez kalurdı neydüğünü *hâcegân* sürür
‘Unvân-ı defter olmasa ‘add-i hisâblar (129/6)

b. Rint

Dünya işlerini hoş gören, üzüntü veya neşenin aynı olduğunu düşünen dünyaya önem vermeyen kişidir. Divan şairi kendini rint olarak görür. Bu sebepten hiç içki içmeyen şairler rindane yaşam sürdüklerini düşündürmek için meyhaneden, sakiden, içkiden sıkça bahsederler (Pala, 2013: 377). Harabat ehlinden olan rint, divan şiirinde iki dünyayı da terk ederek Allah’a yönelmesi ile aslında tasavvuf ehlidir. Mecmuada yer alan şiirlerde hayatın gerçekleri karşısında rintlerin teselli aradığı neşe, zevk ve sanat yeri olarak kabul edilen içkili eğlence yeri olan harabat rintlerinden bahsedilir. Kendini rint olarak gören Nâbî, meyhane rintleriyle çok sohbet etmiş, böylece sevincin etkisi sözüne yansımıştır:

Çok mı sūhan-ı Nâbîye bu neş’e-i te’şîr
Rindân-ı harâbât ile çok şohbeti vardır (66/6)

Şeklî ve göstermelik ibadetle meşgul olan zahit, onu cehennem ateşiyle korkutarak meyhaneden ve sevgiliden uzak tutmaya çalışır. Ancak bunu umursamayan ve kıyamet meclisini süsleyen yüksek yaradılışlı tabiatı ile gönül eri olduğunu iddia eden rindin cevabı, bunlardan dolayı mecliste sevgiliyle diz dize, kadehle dudak dudağa olduğu şeklindedir. Ayrıca meyhanedeki rint, sakiye seslenerek gönlünü kederden emin eylemesi için meclisi testilerle süslemesini ister:

Meclis-ārā-yı kıyāmet *rind-i* ālī-meşrebüz
Yār ile zānū-be-zānū cām ile leb-ber-lebüz (88/1)

Emîn eyle dil-i *rindām* ğamdan taķviyet-baḥş ol
Meded luţf eyle sākī meclisi zeyn it sebūlarla (132/3)

Zahitlerin, tarikat oluşumunun ardından tarikat ehlinin takva ve manevi kemal sembolü olarak başlarına taç giydikleri bilinmektedir (Ceyhan, 2010: 363). Bâhir, bir diğer rint şair olarak rintlerin dünya malına raġbet etmedikleri için başı açık yani taçsız olarak düşünülmemesi gerektiğini söyler. Çünkü atlas kumaşa benzeyen felekler onun için hâlâ örtüdür:

Bizi şanmañ ki dehrin ser-bürehne *rind*üz Bâhir
Bizüm'çün atlas-ı eflāk hâlâ bir nühünbendür (112/6)

Rindin dünyaya raġbet etmemesini bir başka şekilde işleyen şair, gözü mahmur olmasından dolayı rindin dünyayı görmediğini ya da bulanık gördüğünü ve yine başı mutlu kadehi gördüğü için gözünün aydın olması gerektiğini söyler:

Gözün dünyâyı ey *rind-i* ḥumār-ālūd görmezdi
Yine peymāne-i ser-şadı gördün dîdeler rüşen (259/6)

Allah'a dua ederek sakinin kutlu yüzünün mizacının bozulmamasını isteyen rint, eğer sakinin mizacı bozulursa rintlerin de kalbini kıracağını ifade eder. Çünkü neşelenmek için harabata giden rint için sakinin neşesiz olması onu üzer:

Eyler şikeste ḥātır-ı *rindām* bulmasun
Yā Rab mizāc-ı sākī-i ferḥunde-rū şikest (243/4)

Rintlerin tasavvuf ehli kimseler olduğunu düşündüğümüzde belli bir kemale ulaştıkları kesindir. Bu konuya değinen şair de onun gözünün manasını cahile sakın

açmaması gerektiğini çünkü ancak sarhoş rintlere zümresinin manayı anlayacağını dile getirir:

Keşf eyleme nādāna şağın nükte-i çeşmin
Mestāne anı zümre-i *rindān*ile söyleş (252/3)

c. Sufi

Sufi, tasavvuf ehlinde olan veya öyle görünen kimselerdir. Rintlere sevmedikleri ve düşman olarak gördükleri bilinir (Onay, 2016: 437). Mecmuadaki şiirde sufiye seslenen şair, çocuklarla arkadaşlık etmekten zarar gelmeyeceğini, ancak dert etmemesi gerektiğini, nitekim küçüklerin cennete gireceklerini söyler:

Sūfî zarar itmez saña eţfālile şöhet
Ėam çekme girer cennete erbāb-ı şağāyir (198/2)

ç. Şeyh

İhtiyar, pir ya da tasavvufta bir tekke veya zaviyede reislik ederek müritleri eğiten kişidir. Her sanat erbabının bir şeyhinin olması fütüvvet adabındandır (Pala, 2013: 430). Mecmuada yer alan şiirde de Gülşenî tarikatının şeyhinden bahsedilir. Gülşenî şeyhini irfan bahçesinin mumuna benzeten şair, şeyhin irfan pazarının, güneş gibi harareti olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu söyler:

Gülşenî *şeyhî* o şem‘-i harem-i ‘irfānî
Germ olursa yeridür mihr gibi bāzārı (137/1)

Diğer şiirde şair, Neşâtî’nin fani meclisten kadehini çekmiş olduğunu yani vefat ettiğini söyler ve o yüce şeyhe Allah’ın Kevser suyunu nasip etmesini ister. Şairin Neşâtî için hem Mevlevî şeyhi olmasından hem de kendinden sonra gelen birçok şaire hocalık ve üstatlık etmesinden (Şentürk ve Kartal, 2015: 473) dolayı şeyh demiş olduğunu düşünmekteyiz:

Bu bezm-i fāniden ayak çekdi Neşātî pür-neşāt
Kevşer şarābın Hāk naşīb ide o *şeyh*-i şāmihe (4/1)

Şeyh Ahmed’i, pirlere tenine resmedilmiş bir ruh olarak tasvir eden şair, bunun sebeğini onun Allah’tan başka şeyleri gönlünden çıkarıp kurtuluşa ermesine

bağlar. Aslında tasavvuf ehlinin masivadan geçmesi gerektiğini böylelikle pir olabileceğinden ve kurtuluşa ancak bu şekilde erebileceğinden bahseder:

Ten-i pīrāna bir rūḥ-ı muşavver idi *Şeyḥ* Aḥmed
Ki nācī idi kaç‘ idüp gönülden ğayr-ı Mevlāyı (195/1)

d. Zahit

Zahit, kaba sofu olarak tanımlanır. Allah’ın buyruklarını yerine getirerek şüpheli şeylerden kaçınan zahidin, dinî konularda anlayışı kıt ve sadece dış görünüşte ilmi ve imanı arayan kişi olmasının yanı sıra sürekli insanlara öğütler vererek toplumu düzene sokduklarını sanmaları (Pala, 2013: 488), rintlerin onları hasım olarak kabul etmelerine ve tenkitlerine sebep olmuştur. Ayrıca tenkit edilmelerindeki diğer sebepler soğuk ve kuru bir züht anlayışını benimsemeleri, kaba ve ham sofulukları, şekilci ve merasimci oluşları, yobaz, katı ve sert dindar (Sucu, 2007: 231) olarak görünmelerine karşın riyakâr tutumda olmaları şeklinde sıralanabilir. Aşkı inkâr eden zahit, imandan hakikate ulaşmayı başaramamıştır. Tek arzuları cennete kavuşma olduğu için güzellikleri göremezler. Bu yüzden alay konusu olurlar (Pala, 2013: 488). Bu bağlamda cennet hayali kuran zahit, eğer sevgilinin evine yol bulacak olsa, cennetten vazgeçecek nitelikte olabileceği şeklinde eleştirilir. Diğer örneklerde zahide, sevgili tatlı tatlı gülümseyecek olsa ya da zahit sevgilinin şeker gibi tatlı dudağından neşe bulsa, hâlihazırda imandan hakikate ulaşmayı başaramadığı için imanını bozarak yaratılışını inkâr edecek ve o neşenin lezzetinde akidesini bozacak duruma geleceğinden söz edilir:

Zāhid ḥarīm-i vuşlatuña olsa rāh-yāb
Terk-i hevā-yı şoḥbet-ı ğilmān u hūr ider (63/4)

Zāhid görünce tarz-ı şeker-ḥand-ı la‘lini
İnkār-ı cevher eyledi bozdı ‘aḳīdesin (92/3)

Olsaydı neşve-yāb-ı leb-i şekkerīn-i yār
Zāhid o lezzetile bozardı ‘aḳīdesin (93/3)

Zahitler, ellerinden ve dillerinden tespihi eksik etmediklerini gösterebilirler de dar kalıplı fikirlere bağlı ve riyakârlardır (Pala, 2013: 488). Bu duruma değinen şair

zahidin amacının boş hayaller olduğunu, tespihinin sürekli devretmesine rağmen ilerleyememesinden yola çıkarak dile getirir:

Hayâl-i bâtil imiş kaşdı *zâhidîñ* bildüm
Bağınca sübhâsınıñ devrine teselsülüne (124/4)

Zahitlerin tatsız dedikoduları, harabat ehli için şarabın verdiği neşenin safasına engel olamaz. Yani zahitlerin haram gibi uyarılarını dedikodu olarak tanımlayan harabat ehli yine şaraptan zevk almaya devam ederler:

Meger güft ü şenîd-i *zâhidân*-ı bî-nemek hergiz
Şafâ-yı neşve-i şahbâya kaṭ'â rehzen olmazmış (136)

Şair, züht ve takva sembolü olarak tarikat mensuplarının giydiği hırkayı zahidin giymiş olmasının, onun hırkayı hak edecek züht ve takvaya sahip olduğu anlamına gelmeyeceğini söyler. *Eşeğe altın semer vursalar, yine eşektir.* atasözünü anımsatan şiirde, zahidin dervişlik hırkasının yükünü çekse şaşılmaz. Çünkü eşek için semerin yük olmadığı söylenerek ilgi kurulur:

Çekse ne 'aceb şıklet-i peşmîneyi *zâhid*
Meşhûr meşeldür hâra olsun mu semer bâr (250/6)

I.2.3.10. Eşyalar

Klasik Türk şiirinde sosyal hayatın yansımalarını gördüğümüz bir diğer başlık eşyalardır. O dönem yaşantısında kullanılan ve hâlâ kullanılmakta olan bazı eşyalara Mecmuada yer alan şiirlerde rastlamaktayız. Tespit ettiğimiz eşyaları *ayna (mirât/ âyine)*, *çakmak (zinâd)*, *çapa demiri (lenger)*, *dizgin (inân)*, *divit (devât)*, *fanus*, *fener*, *hokka (dürc)*, *iğne (nîş/ sūzen)*, *kadeh (ayak/ bülbüle/ câm/ cüradân/ kabak (kedû) / mînâ/ peymâne/ rıtı-ı girân/ sâgar/ sifâl/ sürâhî)*, *kafes*, *kâğıt*, *kalem (hâme/ kill)*, *kandil (çerâğ)*, *kâse*, *kayık/ sandal/ tekne/ gemi (fûlk/ sefîne/ keştî/ zevrak)*, *küp (hum)*, *makas (mikrâz)*, *micmer (buhurdan)*, *mum (şem)*, *mühre*, *mürekkep isi (dûde)*, *sorguç (çeleng)*, *şişe*, *terazi (şâne)*, *terazi/ kantar*, *tespih (sübha)*, *testi (sebû)*, *torba (zembîl)* ve *üzengi (rikâb)* başlıkları altında inceledik. Bu eşyalar kimi zaman âşık-sevgili-rakip çerçevesinde benzetmeler kurarken veya sevgilinin güzellik unsurlarından bahsederken, kimi zaman dönem inançları ve mazmunları anlatırken, kimi zaman da

hikemî bir üslupla işlenmiştir. Böylece dönemin estetik anlayışı ile eşyaların nasıl ve ne şekilde, hangi amaçla kullanıldıklarını görmekteyiz.

a. Ayna (Mirât/ Âyine)

Bir süs malzemesi olan *ayna* divan şiirinde çeşitli benzetme unsurlarıyla sıkça kullanılır. Aynaya bakarak güzelliklerinin farkına varan güzeller, ayna karşısında süslenmektedirler. Genel olarak ayna sevgilinin yüzüne, yanağına veya âşığın canına ya da gönlüne benzetilir (Pala, 2013: 47). Mecmuadaki şiirde şair, sevgilinin yüzünü aynaya, kendi sözlerini papağana teşbih eder. Şairin gönlüne, ayna yüzlü sevgilinin yansımasıyla şeker saçan dudağı geldiğinde şairin gönül kalemi güzel sözler söyleyen bir papağan olur. Papağanın konuşması için karşısına ayna konularak arkasından konuşulmasına, böylece yansımasının konuştuğunu ve onu hemcinsi görerek söylediklerini tekrar eden papağanın, konuşmayı öğrenmesine ayrıca şekerle beslenmesine (Pala, 2013: 47) de değinilmiştir:

Ey *âyine*-rû kilki olur tûfî-i hoş-gû
Geldikçe dil-i Vehbîye ol la'1-i şeker-bâr (250/7)

Ayna karşısındaki şeyi yansıtma özelliğine sahiptir. Fakat ayna parlak, lekesiz ve pas tutmamışsa iyi gösterir (Pala, 2013: 47). Şiire göre kişinin kendi aynasını veya kalbini temizlemesi gerekir. Zira başkalarının yansımasıyla aynaya görünürlük, parlaklık gelmez:

Çalbinûñ levhîni sil eyle mücellâ yoħsa
Çayrıdan 'aks ile *mir'âta* leñâfet gelmez (75/4)

Bir diğer şiirde kederin yakması sonucu dünyanın gözüne sürme olan âşık, aynanın gözünün de kül ile parlaklık kazanacağını söylemektedir:

Bizi yakdıķça ğam çarhıñ gözine tütüyâ olduķ
Ki ħâkisterle elbet dîde-i *âyine* rüşendür (112/3)

Eski zamanlarda cep aynası eksik edilmezmiş. Çünkü sevgili ayna karşısına geçince kendini seyretmeye doyamaz ve uzun süre kendisine bakarmış (Pala, 2013: 47). Mecmuadaki şiirde sevgilinin kendi güzelliğinin âşıktaki düşüncesine yansıması söz konusudur. Ayrıca tasavvufa göre aynada akseden şeyin Allah'ın zatının tecellisi

olduğu da düşünülür. Zira Allah insanı ayna olarak yaratmıştır (Pala, 2013: 47). Böylece diz aynası üzerine hayret nakşını işleyen kimse, âşığın başını onun yüzünün düşüncesiyle eğdirmiştir. Diz aynası ile de cep aynasının kastedildiği düşünülmektedir. Aynaya bakmak üzere başını eğen biri tasvir edilmiştir:

‘Âşıkı endîşe-i rüyuñla itmiş ser-be-ceyb
Nakş-ı hayret vaz’ iden *mir’ât-ı zânû* üstine (255/3)

Aynanın bakılmayınca paslanması hem âşık hem de sevgili için tahammül edilecek bir durum değildir. Aynı zamanda sevgilinin uzun süre kendini aynada seyrettiği de bilinmektedir (Pala, 2013: 47). Şiirde ise aynanın pas tutmasını istemeyen kimse ya da sevgiliye hitaben âşık, bir iki gün aynaya bakmadan buna sabretmenin zor olup olmayacağını deneyerek görmesini söyler:

Mir’âta bakma bir iki gün eyle tecrübe
Sabr eylemek firâkıña müşkil degil midür (212)

Aynaya karşı nefes verildiğinde ayna buğulanır. Dertli gönül hastasının son nefesini feleğin aynasına karşı verdiği düşüncesiyle bu duruma işaret edilmiştir. Feleğin aynaya benzetildiği şiirde gönlüne seslenen şair, feleğin aynasını renklendiren şeyin dertli gönül hastasının son nefesi olduğunu söyler:

Mir’ât-ı çarhı reng-pezîr eyleyen gönül
Dil-ħaste-i ğamuñ nefes-i vâpesînidür (67/2)

Sevgilinin saçları geceye benzetilirken yüzü de aya benzetilmektedir. Şiirde de sevgilinin ay yüzünü ve geceye benzeyen saçlarını gören kimse, Mağrip ülkesinde kalender birinin aya ayna tuttuğunu düşünür. Çünkü aynadaki yansıma siyah gecenin ve beyaz ayın görünümüdür:

Zülf-i şebinde yâriñ meh yüzini gören dir
Mağribde bir kalender *âyîne* tutmuş aya (156)

Mecmuada yer alan diğer bir şiirde aynayı insanların dünyada gerçekleştirdiği eylemlerin sonucunun yani işinin aksettiği şeye benzetir. Böylece dünyada sonunu düşünmeyen insanın, işinin aynasında hüsrân görüntüsünü görmesi kaçınılmazdır:

Āyīne-i kārında görür şüret-i hüsrān
‘Ālemde şu kim ‘ākıbet-endīş degildür (227/2)

b. Çakmak (Zinād)

Sözlükte çakmak demiri anlamına gelen *zend* (Şükûn, 1984: 1085) kelimesinin çoğulu olan *zinād* kelimesi için çakmak demirleri, çakmaklar anlamı verilmektedir (Devellioğlu, 2013: 1384). Günümüzde kullanılan çakmaklar ile o dönemde kullanılan çakmaklar doğal olarak aynı değildir. Eski zamanlarda kibritin icadından önce bulunan ve kıvılcım çıkaran taşa çarpmakta kullanılan alete *çakmak* denilmekteydi. Çakmağın çakılmasında ortaya çıkan kıvılcımların tutuşturulması için *kav* adı verilen ağaç gövdesinden elde edilen madde ile çakmak ve taş, deriden imal edilmiş ağzı büzmeli yuvarlak mahfazada saklanır ve bu şekilde kullanılırdı (Pakalın, 1971a: 322).

Mecmuadaki şiirde Sâbit, sık rastlanılmayan bir eşya olan çakmağa şiirinde yer vermiştir. Sâbit, kendini soyutlayarak sanki bir başkasının ona seslendiğini düşünmüştür. Böylece yardımsever ve mert biri olduğunu vurgulayan kişi, mertçe yardımın çakmağının hazır olduğunu, mumu yakmak için bir kere çakmağı ateşlemenin yetmeyebileceğinden bahseder. Gerçekte de kavı bir kerede tutuşturmanın mümkün olmadığı hatırlatılır:

Zinād-ı himmet-i merdāne Şābitā hāzır
Şu şem‘i yakmağa bir kerre çakmasak mı gerek (186/6)

c. Çapa Demiri (Lenger)

Lenger, gemilerin limana girdikleri zaman bir yerde durmak için denize attıkları demir (Pakalın, 1971b: 358) zincir ve ucundaki gemi yani *çapa demir*dir. Şiirde ümit denize, vuslat gemiye, çapa ise ağır uykuya benzetilmiştir. Ağır uykuda olan bir insan nasıl hareketsiz ve dış uyaranlara karşı tepkisiz ise çapa da geminin hareket etmeden olduğu yerde kalmasını sağladığı için şair böyle bir benzetme kurmuştur. Âşığın sevgiliye kavuşma hayali söz konusudur. Ümit denizinde vuslat gemisiyle yüzmek isteyen âşığın gönlü, vuslat gemisinde ağır uyku çapasının olmasını ister:

Âşinā-yı baħr-ı ümmīd olmak ister dil ‘aceb
Fülk-i vaşluñ *lenger*-i h‘āb-ı girānı yok mıdur (233/6)

ç. Dizgin (İnân)

Dizgin, idare etme ve yürütme anlamlarına gelen *inân* kelimesi, atı durdurmak için kullanılan bir eşyadır. Şiirlerde dizginleri bırakma ve salma anlamına gelen *irhâ-yı inân* ve dizgini tutan mecazen zapt eden anlamında kullanılan *inân-gîr* ifadelerine daha çok rastlamaktayız (Kaya, 2008: 212). Divan şiirinde memduh övgülerinin yer aldığı kasidelerde genellikle inân kelimesi kullanılır. Bir güç sembolü olarak yer alan inân, değişik benzetmelerle söz konusu olur. Diğer taraftan memduh çok iyi bir at binicisi ve dizgine hâkimiyeti olan biridir. Böylece memduh cömertlik atının dizginlerini tutacak olsa devlet atının eyerini güzel bir şekilde süsler:

Ḥabbezâ zeyn-dih-i zîn-i semend-i devlet
Ki ne dem olsa ‘*inân-gîr*-i mekârim-rânî (224/21)

Şiirde inân, memleketi düzenleyecek güce benzetilir. Memduh sadrazamlık eyerinin süsü olarak düşünüldüğünde, atın binicisi kastedilmektedir. Böylece memleketi tanzim etme dizgini, onun fermanının güneşin pençesine benzeyen elindedir. Pençe kelimesiyle el ima edilir. Farsça *penç* beş demektir ve bir elin beş parmağı olması dolayısıyla ilgi kurulur:

Zîver-i zîn-i şadâret ki ‘*inân-ı tanzîm*
Der-kef-i pençe-i hürşîdveş-i fermânı (224/25)

Kasidenin diğer bir beytinde memduhu ululayan şair, övücü sözler söyleyen kalemini ata benzetir. Memduhu övmenin bir insanın güç yetiremeyeceği bir şey olmasından dolayı kalem atının dizginlerini gevşetmesinin uygun olacağını söyler:

Cünbiş-i midḥati maḳdûr-ı beşer olmayıcaḳ
Edhem-i hâmeye irhâ-yı ‘*inân* erzânî (224/54)

Şairler sadece memduhu değil kendilerini överken de inân ifadesini kullanırlar. Vâkıf, kendi şairliğini methederek şiirin geniş meydanında yine yağma olduğunu yani pek çok kişinin şair vasfıyla şiirler yazdığını söyler. Kendisinin de bu meydanda koşturan dik başlı atının dizginin olup olmadığını sorar. Bir nevi atını dizginlemeye yani durdurmaya çalışır gibi görünür:

Türk-tāzī-var yine pehnā fezā-yı nazmda
Tevsen-i ʔab‘uñ ‘aceb Vākıf ‘inām yok mıdur (233/7)

d. Divit (Devât)

Divit, mürekkep hokkası ile içinde kamyş kalem, kalemtırış ve makta barındıran yazı aletlerinin korunması ve kolay taşınması için prizma şeklinde uzun, dar bir mahfazadır. Bu prizmanın ağzında kabartmalı ve menteşeli bir kapak vardır (Derman, 1994: 451). Şair Nâbî de kendine seslenerek şiirdeki ustalığından bahseder. Nitekim saf manaları böylesine coşmayınca diğerk şairlerin divitinin ağzındaki kapağı kendini atabileceğini söyler. Nazire yazmak isteyen şairlerin veya şiiri çoğaltacak kimselerin yanı sıra divitin kendi kapağını atması, saf manaların güzelliğı nedeniyle olduğı düşünülebilir:

Böyle cüş itmeyicek mā‘nî-i şâf ey Nâbî
Atmasun humm-ı *devât*-ı şu‘arâ ser-püşın (172/9)

e. Fanus

Mum, kandil gibi alevle yanan şeylerin ışığını rüzgârın söndürmesinden korumak için etrafını kapatan camdan yapılmış mahfazaya *fanus* denir (Pakalın, 1971a: 589). Eski zamanlarda aydınlanma aracı olarak kullanılan ayaklı fenerlere de fanus denmektedir. Şiirde geçen fanusla fenerin kastedildiğı düşünölmektedir. Çünkü şair fanus yakılırsa belli bir ışık yayması nedeniyle denizde yerlerini belli edeceği için istemez:

Yem-i sefidde bir tâze koç-levendi sevip
Sefîne başına *fânūs* yakmasağ mı gerek (186/2)

f. Fener

İçine mum veya gaz lambası konan etrafı camlı ışık mahfazasına *fener* denilmektedir (Pakalın, 1971a: 600). Akşamın başkomutanına benzettiğı fenerin özelliklerinden bahseden şair, onun karanlığın saflarını yardığı için kat kat kemerinin demirden olduğına şaşılmaması gerektiğini söyler:

Şâm ser-‘askeridür şaf-şiken-i zulmetdür
Fener âhenden iderse n’ola ʔat ʔat kemerin (155/2)

g. Hokka (Dürç)

Kutu, kutucuk, sandık, mücevher kutusu ve *hokka* gibi anlamlar verilen *dürç* kelimesi divan şiirinde sevgilinin ağzına benzetilir. İçinde inci gibi dişler saklıdır, dudaklar ise mercandır. Feleğin dürç, yıldızların ise içindeki mücevher olduğu düşünülür (Pala, 2013: 126). Hokka şiirde, içinde deva gizlenmiş bir hikmet hokkasına teşbih edilmiştir. Bu hokka kullanılarak yazılan mektup da dertten hasta olan gönle sağlık vermiştir:

Dürç-i hikmetdür o gūyā ki nihān anda devā
Virdi dil-ḥaste-i derde yine şihhat nāme (258/5)

ğ. İğne (Nîş/ Sûzen)

Dikiş dikmekte veya nakış işlemekte kullanılan, bir tarafından iplik geçirilecek deliği bulunan ucu sivri, ince çelik alete *iğne* denilmektedir. Şiirlerde dikme ve delici olma özelliği ile söz konusu olmuştur. İğnenin girdiği ve çıktığı yeri delmesi yaralama olarak düşünülmüştür. İğneyi eleme benzeten şair, karışıklığa bulaşmamış mert kimsenin gönlünü feleğin elem iğnesinin yaralamayacağını söyler:

Şol merd ki ālūde-i teşvîş degildür
Nîş-i elem-i çarḥile dil-rîş degildür (227/1)

Yırtıcı bir av kuşu olan doğanın gözleri kimi zaman bağlanmaktadır (Pala, 2013: 418). Bu durum, şiirde kendini naz doğanına benzeten sevgilinin, ümit gözünün dikili olduğu söylenerek vurgulanmıştır. Gözünü diken ise hasret iğnesine benzeyen kendi kirpikleridir:

Şeh-bāz-ı gamım dūḥtedür çeşm-i ümîdüm
Tār-ı nigehe oldu müjem *sûzen-i* ḥasret (127/6)

h. Kadeh (Ayak/ Bülbüle/ Câm/ Cüradân/ Kabak (Kedû) / Mînâ/ Peymâne/ Rıtl-ı Girân/ Sâgar/ Sifâl/ Sürâhî)

Mecliste içki içmek için kullanılan bardağa *kadeh* denmektedir. Divan şiirinde kadehin farklı isimleri kullanılır ve mecmuada *ayak*, *bülbüle*, *câm*, *cüradân*, *kabak* (*kedû*), *mînâ*, *peymâne*, *rıtl-ı girân*, *sâgar*, *sifâl*, *sürâhî* gibi kadehin birçok eş anlamlısından söz edilmiştir. Kadehi bulan Cem de şiirlerde işlenir. Kadeh, içi

doluyken tıpkı sevgilinin kırmızı dudağı/ ağzı gibidir. Bu yüzden sevgilinin dudağına/ ağzına benzetilir. Ayrıca şarap gibi buse de insanın kendinden geçmesine sebep olur. Kadeh şeklinden dolayı laleye, renginden dolayı güneşe, gonca veya güle teşbih edilir (Pala, 2013: 82). Şair çeşitli hayallerle kadeh ve kadehle ilgili kelimelerden bahsetmiştir.

Meclisin vazgeçilmez unsuru olan kadeh, âşışın ya da gönlün şarap içmesine bir vesiledir. Divan şairi sevgilinin aşkından, gamından, eziyetinden ve bunun gibi değişik hâllerden ötürü içmektedir. Şiirde de gönül neşe dolu meclisin şarap içenlerindedir ve kadehle şarabı bulan Cem'in canı o meclisin korkusuz sarhoşlarındanır:

Göñül bir bezm-i pür-şevkiñ *ķadeh*-peymālarındandır
Ki rūh-ı Cem anıñ ser-mest-i bī-pervālarındandır (130/1)

Ayaklı kadeh olarak tanımlanan *ayak* bir kadeh çeşididir. Divan şiirinde mecmuada olduğu hem ayak hem de kadeh anlamı çağrıştırlarak tevriyeli kullanılır. Ayrıca el ve ayak zıtlığı da oluşturulur. İşret meclisine gelmesi beklenen kişinin şarap kadehini vermesiyle şarabın ayağı/ kadehi ve testinin eli kırılmıştır:

Gelsin mi bezm-i 'işrete virsin mi *cām*-ı mey
Oldı *ayag*-ı bāde vü dest-i *sebū* şikest (243/6)

Emzikli su kabı, sürâhî olarak tanımlanan *bülbüle*, bir çeşit kadehtir. Şiirde sevgili şarap meclisinde saf dudağından buse verdiği için bülbüle kan ağlamıştır. Bülbüle denilen kadehin içinden kan renginde şarabın akması bülbülenin kan ağlaması şeklinde yorumlanmıştır:

Bezm-i meyde la'l-i nābīndan baña bir pūse vir
Bülbüle kan ağlasun *peymāneler* reşk eylesün (247/2)

Divan şiirinde *cām*, kadeh anlamında sık kullanılan bir kelimedir. Kimi zaman feyiz, kimi zaman eski, kimi zaman da vuslat şarabının kadehi olarak karşımıza çıkar. Meclisteki saki gül yüzlü kimse gibidir ve onun sunduğu feyiz kadehinin kıymeti bilindiğinde insanı konuşan bülbüle çevirmektedir. Kadehin camında aksin görünmesi sebebiyle aynaya benzetilen kadehte ise eğer mutluluğun yüzü görülseydi kadehin

birakılmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca vuslatı talep etmeyen âşğın hem şarabın etkisiyle hem de arzuların karışması sebebiyle vuslat şarabını istediği belirtilmiştir:

Bülbül-i gūya ider Vākıf bilürsin kıymetin
Cām-ı feyz-i sākī-i gül-çehrenüñ bir pāre gör (253/5)

Bu meclis böyle germ-ā-germ iken mir'āt-ı sāğardan
Göreydük rüy-ı şādī terk-i cām-ı 'işret itmezdük (239/4)

Düşmesün mi hūāhiş-i cām-ı şarāb-ı vuşlata
'Āşık-ı āşüfte-kāmuñ dañi cānı yok mıdur (233/2)

Şarap kadehinin bir başka özelliği elmas gibi kıymetli taşlarla süslenmiş çeşitlerinin olmasıdır. Şiirde âşğın gönlü sakiden, elmaslarla süslü olmasa bile meclisin eski kadehine razı olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan âşğın kanlı gözünün şarap kadehine benzetildiği de olmuştur:

Mücevher olmazise sākīyā dirīğ itme
Göñül bu bezmde bir köhne cāma kâ'ildür (262/4)

Dīde pür-hūn oldı döndi reng-i cām-ı bādeye
Bir 'ilāc itsün şabā var söyle Kehhāl-zādeye (158)

Kadehin diğer bir eşanlamlısı olan *cüradāmn* tercih edildiği şiirde şair gönlüne seslenir ve rint olan kişinin varlığının kabarcık gibi hafif olduğunu söyler. Çünkü açıldığında onun kadehinden sadece hava çıktığı ifade edilmiştir:

Sebük-sāmān gerekdür rind olan ey dil habāb-āsā
Ki açılsa çıkan ancak havādur cür'adāmndan (50/3)

Eski dönemlerde insanlar su kabağı (*kedū*)nı kurutarak içini çıkarıp içecek kabı hatta şarap kadehi yerine kullanmışlardır (Onay, 2016: 230). Kabak, divan şiirinde olduğu gibi örnek verdiğimiz şiirde de şarap konulan eşya olarak zikredilmiştir. Şiirde zamanın zabitasının yasaklama taşı ile hem kabak hem de kadeh kırılmıştır. Bu durum âşık ya da şarap müdavimi kimse için yazık çekilecek bir hadise olarak görülür:

Seng-i yasağ-ı şahne-i devr-i zamān ile
Efsūs buldı cām şikest ü kedū şikest (243/5)

Şişe, câm, sırça ve özellikle içki şişesi olarak bilinen *mînâ*, şiirde kadeh anlamında kullanılır. Cennetteki bir suyun adı olan Kevser ile sevgilinin dudağına benzeyen saf şarabın tortusu karşılaştırılır. Böylece Kevser suyunun, sevgilinin dudağının saf şarabının dibinde kalan ve yere saçılan tortusu bile olamayacağı düşünülür. İçki kadehindeki son yudumun yere dökülme âdetine (Pala, 2013: 94) değinilmiştir:

Bâde-i nâb-ı la‘linüñ Kevşer
Dürd-i *mînâ*-yı teh-nişârı degül (81/2)

Peymâne, büyük kadeh anlamına gelir. Şiirde Cemşid’in kadehinin şifa olduğunu anlamayan başların, yokluğa benzetilen sakinin elinde dönen kadeh olduğu söylenir. Bu bağlamda eskiden kafatasından kadeh yapılıp içki içildiği konusuna çağrışım vardır:

Meşâmî *câm*-ı Cemşidi şifâlar şanmayan serler
Fenâ sâķisi destinde döner *peymânedür* şimdi (101)

Büyük şarap kadehi olarak bilinen *rıtıl-ı girân* terkibi, şiirde gamın koca kadehi olarak bahsedilir. Dünya meclisinde böylesine büyük gam kadehini ve gönül kanını çeken olmadığı belirtilmiştir:

Geh hün-ı dil çeküp gehî *rıtıl-ı girân*-ı ğam
Ben çekdigümi bezm-i cihânda çeker mi var (204/5)

Bir diğer kadeh anlamı taşıyan kavram ise *sâġar*dır. Sâġar yani kadeh şiirlerde kimi zaman ayrılığa kimi zaman aşk ve muhabbete kimi zaman sevgilinin güzelliğine kimi zaman da şekil ve renk dolayısıyla âşığın gönlüne benzetilir. Sabırsız âşık ise sevgilinin dayanılmaz güzelliğinin kadehi ya da şarabının kokusuyla sarhoş olmuştur. Eğlence meclisindeki şarap kadehlerinden biri olan âşığın gönlü de yüce âlemin özel meclis arkadaşlarından biri olduğunu düşünmektedir:

Göreydük rüy-ı şādî *sâġar*-ı ‘aşķ u maġabbetden
Cihânda tevbe-i câm-ı firâķa niyyet itmezdük (239/5)

Efsüs şimdi oldu dil-i şabr-nâ-şinâs
Ser-mest-i büy-ı *sâġar*-ı tākāt-rübâ-yı hüsn (236/6)

Göñül bezm-i şafânîñ *sâğar*-ı şahbâlarındandır
Nedîm-i bezm-i hâş-ı ‘âlem-i bâlâlarındandır (131/1)

Çanak, çömlek ve içki çanağı anlamlarında kullanılan *sifâl*, şiirde kadeh manasındadır. Şiire göre dünyaya benzetilen meclisin eski kadehine rağbet eden kimse ebediyen kedere düşman olan neşeyi bulacaktır:

Bulur neşât-ı keder-düşmen-i ebed-peyvend
Sifâl-i köhne-i bezm-i cihâna rağbet iden (26/2)

İçine içki, su gibi sıvı şeyler konan uzun boyunlu cam kap denilen *sürâhî*, kadeh çeşitlerinden biridir. Sürâhî, divan şiirinde, su veya içkinin sürâhîden dökülürken çıkardığı sesle birlikte ele alınmıştır. Bu sesi mecmuadaki şiirde boşboğazlığa benzeten şair, sürâhînin boşboğazlığı ile kadehi doldurmuştur. Böylece bülbüle kadehinin felekde ne yapacağı Allah’a emanet olarak düşünülmüştür:

Çünkü *şurâhî* eyledi bu boşboğazlığı
Sâkî felekde *bülbüle* Allâh emâneti (190/4)

1. Kafes

Hayvanların kaçmalarını önlemek amacıyla hayvanların içine kapatıldıkları aralıklı mahfazaya *kafes* denir. Divan şiirinde âşğın gönlü ve canı kuşa benzetilir. Bu yüzden genellikle kuşların kapatılmasıyla ilgili olarak kullanılır. Mecmuada yer alan şiirde bülbüle benzetilen âşık kafestedir. Böylece dünyada gülü istemekten ve güle ulaştığında dikenin batacağı korkusundan rahat olduğunu söyler. Çünkü istese de kafesten çıkamaz:

Bülbül-i bend-i *kafes*veş dehrde âsüdeyüz
H^vâhiş-i verdile bîm-i hârdan şimden girü (260/3)

i. Kâğıt

Bitkisel maddelerin hamur hâline getirildikten sonra ince bir şekilde açılarak kurumasıyla elde edilen yapraklara *kâğıt* denir. Divan şiirinde genellikle çiçek isimleriyle birlikte geçmektedir. Eskiden kâğıtların yazı yazabilecek hâle gelmesi için geçirdikleri bir serüven vardır. Öncelikle ham kâğıt istenilen renge boyanır, ardından âharlanır ve son olarak mührelenerek kullanılacak hâle getirilir (Pala, 2013: 252).

Mecmuada sadece bir yerde geçen şiirde kâğıdın, kırmızıya boyalı olduğu için sevgilinin al yanağına benzetildiği görülür. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz üzere *debîr-i sun* ifadesiyle her şeyi yaratan ve her şeye gücü yeten Allah'ın sıfatına işaret edilir. Bu bağlamda sevgilinin al yanağındaki ayva tüyü ya da yanağa kadar inen saçı, kudret kâtibi olan Allah'ın kırmızı kâğıt üzerine yazdığı sümbül kasidesidir. Sümbül şekil ve koku yönünden sevgilinin saçına benzetilir. Hem mürekkebin rengi ve ayva tüyünün/ saçının koyu olması hem de sümbül çiçeğinin toplu ve koyu renkli görünümü nedeniyle kasideye benzetme söz konusudur:

Haḫ şanmañuz ruḫunda ki yazmış debîr-i şun'
Bir al *kâğıd* üstüne sünbül kaşidesin (92/2)

j. Kalem (Hâme/ Kilk)

Kalem, bir yazı aleti olarak kullanılan ve Yunanca'da sulak yerde yetişen kamyş, hasır otu, Hint kamyşı manalarına gelen *kalamos* ile Latince *kalamustan* Arapçaya daha sonra da Türkçeye geçen bir kelimedir (Derman, 2001: 245). Farsçadaki karşılığı *hâme* veya *kilk* olan kalem, divan şiirinde yazı ile ilgili unsurların en önemlilerinden biridir. Zira şairlerin kalem vasıtasıyla duygu ve düşüncelerini aktarabilmesi onu önemli kılmıştır. Mecmuada yer alan şiirlerde çeşitli benzetmelerle kalem şairin maharetini veya memduhun övgüsünü göstermede kullanılmıştır. Kendi kalemini bülbüle benzeten şair, kaleminden çıkan sözlerin şarkısını tıpkı duyulmamış nağmelerin cıvıltıları gibi olduğunu ifade eder:

Oldı hezâr-ı *hâme*-i Vākıf terâne-sāz
Güş eyle çehçeh-i nağam-ı nâ-şenidesin (94/6)

Kalemin dürbüne benzetildiği şiirde şair, yine kendi yeteneğini methederek uzak hayallerin tabiatının gözüne zaten yakın olduğunu bu yüzden kaleme benzettiği dürbününün hep elinde olmasının gereksizliğini vurgular. Böylece kalemlle ifade etmeden de hayallerinin engin olduğunu düşündürmüştür:

Ḥayâl-i dūr çeşm-i ṭab'ına nezdik iken Vehbî
Ola der-dest dâ'im dürbîn-i *hâme* ḫâcet ne (256/5)

Eskiden ve hatta günümüzde hat sanatında kullanılan kamış kaleminden veya diğer kalem çeşitlerinden yazı yazarken sesin çıktığı bilinmektedir. Mecmuadaki şiirde de kalemin başka bir yönü olan bu gıcirtısından bahsedilmektedir. Yine kendi şiirindeki mahirliğini öven şairin kaleminin gıcirtısı fitneye bile fitne olmuştur. Adeta şiirindeki edanın sesi olan bu gıcirtı, savaş meydanında yani şiir sahasında akılları almaktadır:

Fitneye fitne Bāhirā oldı şarīr-i *hām*emüz
Şavt-ı edā-yı nazmımız hūş-rübā-yı ma‘reke (96/5)

At hızlı hareket etmesi ve ayağından toz çıkarması ile şiirlerde geçmektedir. Çıkan tozun bir başka dildeki karşılığı olan gubâr kelimesinin bir yazı çeşidinin adı olan gubârî hat ile toz hâlindeki sürme ilgi kurularak kalem için benzetme unsuru teşkil eder (Tok, 2019: 184). Şiirde de memduhunun şanlı vasıflarının atının mucizevî ayağının tozu, kalem atının gözüne acziyet sürmesi olmuştur:

Kuḥl-i ‘acz olmadadur çeşm-i semend-i *ka*leme
Gerd-i mu‘ciz-ka-dem-i eşheb-i vaşf-ı şānı (224/53)

Kirpik, kalemin ilgi kurulduğu vücut aksamından birisi olarak karşımıza çıkar. Şekil benzerliğinin yanı sıra kirpiğin kıl olması, gözün hokkaya, gözyaşının mürekkebe ve kâtime benzetilmesinden kaynaklanan bir teşbihtir (Tok, 2019: 185). Ayrıca kıl kalem ya da fırça da hatırlatılır. Şiirde sevgiliye hasret mektubu yazmak isteyen ve kâtip olarak düşünülen âşık için gönül sayfa, kirpik kalem ve mürekkep isi de göz bebeği olmaktadır:

Şafḥa dil *hā*me müje düde olur merdüm-i çeşm
İstesem yazmağa ol āfete ḥasret-nāme (257/4)

Divan şiirinde âşık sevgiliden sürekli ayırılır ve âşık için bu durum ıstırap vericidir (Pala, 2013: 157). Bu bağlamda şiirde, sevgiliye ayrılık mektubu yazmaya niyetlenen âşığın kalemi, henüz mektubun başındayken âşığın gönül ateşinden dolayı yanmaya başladığı şeklinde tasvir edilmiştir:

Süz-ı dilden ola süzende *ka*lem dildāra
İtsem āğāz eger yazmağa firḫat-nāme (258/8)

k. Kandil (Çerâğ)

Sıvı hâldeki yağa batırılmış bir fitilin yanmasıyla ışık veren aydınlatma aletine *kandil* denilir. Kandilin içindeki fitilin kırmızı rengi ve yaraların da aynı renkte olması nedeniyle benzetme kurulmuştur. Divan şiirinde âşık sevgiliden sürekli ayırıcıdır ve âşık için bu durumun ıstırap verici (Pala, 2013: 157) olması şiirde âşığın sinesindeki kandile benzettiği yaralarla dolmasına sebebiyet vermiştir:

Pek var o da hicrānuñıla sīnede dāğum
Çokdur güzelüm devlet-i ‘aşkunla *çerāğum* (21)

1. Kâse

Çanak veya kûze olarak da bilinen *kâse*, cam, toprak çini gibi malzemelerden mamul daha çok içki aracı olarak kullanılan bir eşyadır (Pala, 2013: 258). Şiirde altın kâseden bahsedilir. Selvi gibi uzun boylu sevgiliye ya da sakiye seslenen meclis sakini, kâseyi şarapsız görmüş ve akli başından gitmiştir. Zira kâsenin boş olması hem şarabın içilmesinden doğan sarhoşluk hâline hem de şarapsız kadehin mecliste hoş karşılanmadığına işaret eder:

Kâse-i zerrīni gördüm sākīyā meyden tehī
Dāne-i ‘aqlum başumdan gitdi ey serv-i sehī (220)

Kâse, şeklinden dolayı şiirlerde ay, güneş ve âşığın gözüne benzetilir (Pala, 2013: 258). Şiirde feleğin kâsesi ile güneş kastedilir. Âşıklar sevgiliden gelen her türlü eziyete tahammül eder ve bu eziyet aşkı daha çok artırır. Zaten âşık da bunu istemektedir. Geceleyin daha çok artan aşktan dolayı âşık için gece gündüzden daha kıymetlidir. Çünkü sevgiliyi düşünüp dertlenmek aşkının artmasına yardım eder (Pala, 2013: 422). Şiirde de güneşin doğmasını istemeyen âşıktan söz edilir. Sevgili naz güneşine teşbih edilerek, naz güneşinin artık gönül zerresinin her vakit inleyen feleğin kâsesini yani altından yapılmış kâseyi eline almamasını, günün doğmamasını ister:

Ey mihr-i nāz alma yeter zerre-i dilūñ
Her dem enīn-i *kāse-i gerdūn-ṭanīdesin* (93/4)

m. Kayık/ Sandal/ Tekne/ Gemi (Fülk/ Sefine/ Keştî/ Zevrak)

Osmanlı toplumunun bir parçası olan deniz ve denizcilik ile ilgili kavramlar, konusunu âdetler, inanışlar, tarihî olaylar ve şahsiyetler gibi farklı birçok alandan alan divan şiirinin de muhtevasında yer alır. Mecmuadaki şiirlerde deniz taşıtlarıyla ilgili *kayık, sandal, tekne (firkata), fülk, sefine, keştî, kalyata* ve *zevrak* kelimelerine rastlanmıştır. Ayrıca *çekdiri, levend, alarga tur* gibi denizcilik terim ve tabirleri de zikredilmiştir.

Osmanlı donanmasını teşkil eden gemiler kürekli ve yelkenli olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Kürek ve kısmen yelkenle hareket eden gemiler *çektiri/çektirme/çektirir* olarak tabir edilirken sadece yelkenle hareket eden gemilere *yelkenli* denilmektedir. Çektiri gemiler ise büyük donanma gemileridir. Mecmuada bu donanma gemilerinden başlıca *başarda, kalyata* ve *firkataya* rastlanmaktadır. Kalyata gemisi diğer donanma gemilerine göre daha büyüktür ve ileri gelenlerin bindiği gemilerdendir (Bostan, 1996: 13). Kalyata/ kal yata kelimesinin tevriyeli kullanımı söz konusu olan ve gözyaşlarının denize, tenin limana benzetildiği şiirde limanda geceleyen kalyata gemisi gibi sevgilinin de ten limanında gecelemeşi istenir:

Baħr eyledüñ yaşıñ niçe bir seyr-i *kalyata*
Liman-ı tende bir gicecik bārī *kal yata* (61/1)

Bir diğer donanma gemisi olan *firkata*, ayrılık anlamına gelen *fürkat* kelimesiyle tevriyeli kullanılmıştır. Şiirde âşığın, sevgiliyle Türkçe küçük tekne anlamına gelen kayıkla gezmeyi hayal ettiği görülür:

Yāri çeküp kenāra *kayık* seyrin eylesek
Olmasa bādī *fürkate* bārī o *firkata* (61/2)

Donanma gemilerinden biri de *başarda*dır. Şiirde denizcilikte deniz aracını kıyıda bekletmek olarak tabir edilen *alarga* durmaktan da bahsedilir. Gönlüne seslenen ve gönlünü deniz aracı gibi düşünen şair, kıyıda durmaması gerektiğini, *başarda* gemisine benzeyen güzele yönelip yaklaşması gerektiğini dile getirir:

Çağ başdan ey gönül saña kim dir alarğa *tur*
Başarda kışlı bir güzele *toğrulup çata* (61/3)

Tenin gemiye teşbih edildiği şiirde gece gündüz denmeden ten gemisinin rüzgâra bırakılması gerektiği söylenir. Böylece gemi ya Akdeniz’de batacak ya da karaya çıkacaktır. Rüzgârın geminin daha hızlı gitmesini sağladığı ve Akdeniz’in Osmanlı donanmasındaki yeri de vurgulanmıştır. Diğer şiirde ten yine bir başka deniz taşıtı olan kayığa benzetilir. Ayrıca deniz şarap, kayık da sandal olarak düşünülür ve şair ten kayığını deniz üstünde yüzdürdüğünü ifade eder:

Şal rüzgâra *fûlk*-i teni rûz u şeb dime
Yâ Aşkdeñizde bata yâhud karaya ata (61/4)

Deryâ yüzinde *çekdiri* gör *zevrağ*-ı teni
‘Âlî şarâb-ı *sandal* odur câna cân kıta (61/5)

Gemi, deniz, girdap ve rüzgâr kelimelerinin birlikte işlendiği şiirde ayrılık denize, sabır gemiye ve gam girdaba benzetilmiştir. Gam girdabıyla dolu ayrılık denizinde sabır gemisine uygun rüzgâr olmadığından söz edilir:

Hemîn girdâb-ber-girdâb şad-ğamdur yem-i fûrkat
Bu yolda *keştî*-i şabra muvâfık rüzgâr olmaz (89/7)

Osmanlı bahriye teşkilatında donanmada ve kıyılarda hizmet veren askerî sınıfa *levend* denmektedir. Şiirde de Akdeniz, sefine ve levend kelimeleriyle ilgi kurulmaktadır:

Yem-i sefidde bir tâze *koç-levendî* sevip
Sefîne başına fânûs yakmasağ mı gerek (186/2)

n. Kûp (Hum)

Şarap *küpü* diye de bilinen *hum* kelimesi, eskiden şarapların küpte korunması nedeniyle şiirlerde çok kullanılmıştır (Pala, 2013: 212). Mecmuadaki şiirde de bu bağlamda söz konusu olmuştur. Şairliğini metheden Nef’î, kendine seslenerek şiirlerinin âlemi sarhoş etmesine şaşılmayacağını çünkü şiirlerin aşk şarabını muhafaza eden küpe benzettiği mizacından çıktığını ifade eder:

Bâde-i ‘aşka *hum* olmuş bir tabî‘atden çıkar
‘Âlemi mest itse ey Nef’î n’ola eş‘arımız (126/7)

o. Makas (Mikrâz)

Makas, iki bıçaktan oluşan ve saplarındaki yuvalara parmakların yerleştirilmesiyle kullanılan ve bir şeyleri kesmeye yarayan alete denir. Terzilikle ilgili aletlerin başında gelen makas şiirlerde de terzilikle ilgili kavramlarla birlikte anılır. Daha önce de değindiğimiz gibi *hayyât-ı kazâ* ifadesiyle Allah, felek, kaza, kader gibi insanın hayatına yön verme, yaşam biçimini ve şartlarını belirleme gibi güçlerin insan üzerine etkisi somutlaştırılarak aktarılmıştır (Atik Gürbüz, 2015: 163). Şiirde ayrılığın parmak ucunu kader terzisinin parmak ucuna benzeten şair, bu parmağın tıpkı bir makas gibi hasret eteğinin gömleğini kestiğini veya parmak ucuyla kumanda edilen bir makası kullandığını düşünmüştür:

Ḥayyât-ı kazâ itdi ser-engüşt-i firâkı
Mikrâz-ı girîbân-der-i pîrâhen-i ḥasret (127/4)

ö. Micmer (Buhurdan)

Micmer veya *buhurdan*, içine tütsü yakılan kap olarak tanımlanır. Divan şiirinde âşığın sinesi, canı, hatta kendisi micmere benzetilerek kullanılır. Yanma eylemi esas olduğu için (Pala, 2013: 316) şiirde de âşıkların gönlü amber konan micmer gibi yanmaktadır:

Sûz u güdâz ile saña ‘âşık olanlaruñ
Güyâ derûnı *micmer-i* ‘anber-nihâdedür (15/3)

p. Mum (Şem)

Eskilerin aydınlanma aracı olarak kullandığı *mum*, divan şiirinde genellikle yanması, ışık kaynağı olması ve pervanenin etrafında dönmesiyle birlikte ele alınır. Pervane âşığa benzetilince sevgilinin yüzü ve yanağı mum olarak düşünülür. Mumun yanışı ise baştan ayağa doğrudur (Pala, 2013: 427). Mecmuadaki şiirlerde gerek bu doğrultuda gerekse çeşitli şekillerde mumla ilgili hayallere yer verilmiştir.

Âşığın gönlü, dilberin/ sevgilinin mum gibi parlak yüzünün ateşine pervane olmuştur. Meclise ışık veren, dostların ve arkadaşların sevinci olan mum, kimi zaman sevgili dışında âşık için de kullanılmıştır. İnleyen âşığının kıymetini bilmeyen sevgilinin, onun canına mumlar yaksa da bulamayacağı dile getirilir:

Bü'l-'aceb mi olsa sūzende-i tāb-ı nār-ı şevk
Pertev-i *şem* 'i cemāl-i dilbere pervānedür (234/3)

Elā ey *şem* 'i cem 'i encümen-tāb
Sürür-i sīne-i yārān u aşhāb (121/1)

Pervāneñ iken kadrini bil Hāylī-i zārīñ
Mūmlar yaqasın bulmayasın sen anı cāna (34)

Mumun baştan ayağa doğru yandığına işaret eden şiirde, gönül ateşinden sarığının ucu yanan kimsenin, keder meclisinde coşku ve heyecan veren bir muma benzediği hayal edilmiştir. Coşku ve heyecan veren mumun etrafında da başını gayretle ateşe atacak pervane tabiatlı kuşun nerede olduğu sorulmaktadır:

Bezm-i gāmda cismümüz bir *şem* 'i şevk-engīz olur
Āteş-i dilden tutuşsa gūşe-i destārumuz (126/6)

Ķanı bir murğek-i pervāne-meniş gayret ile
Şem 'ā-āsā serini şu 'le-penāh eyleyecek (115/3)

r. Mühre

Ham kâğıtları düz hâle getirip parlaklık vermek için kullanılan alete *mühre* denilmektedir (Derman, 2006a: 527). Parlatma özelliği ile öne çıkan mühre, şiirde de bu doğrultuda söz konusu olmuştur. Şimşegin çaktığı esnadaki oluşan görünümün kılıca benzetilmesi sebebiyle baharın şimşeginin kılıcını ve gümüşlerini parlattığı düşünülen şeyin yağmur olması muhtemeldir:

Mühre-gerdān-ı hāll-i sīm-i bahār
Şayqal-efzā-yı tīg-i berķ-i bahār (122/3)

Akik, yeşim, yemen taşı gibi pürüzsüz tesviye edebilen iri badem biçimine getirilmiş taşlar (Derman, 2006a: 527) mührelemek için kullanılmaktadır. Şiirde de yaraya benzetilen mühre, renk dolayısıyla akik veya kırmızıya çalan renkteki bir taş mühreyi işaret eder. Âşık, sayfayı canına, canındaki yaraları da mühreye teşbih eder. Böylece âşıklar sevgiliye aşk mektubu yazmaya niyetlenseler sevgilinin aşkının

düşüncesiyle önce can sayfaları yara mühresiyle parlatılır. Gerçekten de yazı yazmak için önce kâğıdın mührlenmesi gerekir:

Şafha-i cāna virür *mühre*-i dāğ ile cilā
Yazsa maḥbūbuna ‘uṣṣāk maḥabbet-nāme (257/3)

s. Mürekkep İsi (Dûde)

Eski zamanlarda *mürekkep isi* elde etmek için toprak kaplara bezir yağı konularak rüzgârsız bir yerde içine fitil yerleştirilip yakılmış. Ardından üzerine çanaklar kapatılır ve çıkan isler kuş kanadıyla bir kaba alınmıştır. Daha sonra fırında ekmek içinde pişirilerek is yağdan arındırılarak kullanıma hazır hâle getirilmiştir. Bu isler hat sanatında kullanılan mürekkebin kalitesinin ölçütü olmuştur. Mürekkebin kalitesi, içerisine konan isin iyice ezilerek zamkın içinde erimesine bağlıdır (Derman, 2006b: 46). Divan şairi sıkça yazı ile ilgili kavramlara şiirlerinde yer vermiştir. Mecmuadaki şiirde de yazı için gereken malzemeler çeşitli benzetmelerle tasvir edilmiştir. Sevgiliye hasret mektubu yazmak isteyen âşığın gönlü sayfa, kirpiği kalem, göz bebeği ise mürekkep isi olarak düşünülmüştür:

Şafha dil ḥāme müje *dûde* olur merdüm-i çeşm
İstesem yazmağa ol āfete ḥasret-nāme (257/4)

ş. Sorguç (Çeleng)

Sorguç, eskiden seçkinlik alameti olarak kavuklar üzerine takılan altın, gümüş tellere veya uzun kanatlara denilmiştir (Onay, 2016: 374). Sorguç, padişahların düğün, cülus, gibi merasimlerde şehir içine çıktıklarında veya üst düzey görevlilerin, sadrazam maiyetinde bulunan kişilerin alaylarda özellikle seferlerde başlıkları üzerine taktığı çeşitli hayvan tüylerine verilen isimdir (Tarım Ertuğ, 2009: 379). Şiirde, alaylarda sorguç takıldığı vurgulanır ancak Çavuşzade'nin görevleri arasında sorguç takmanın olmadığını ifade eden şair, eğer bunu yaparsa, kendisinin akılsız başını gam değneğine benzeyen bedeninden azat etmesini yani idamını istediğini ifade eder:

Ser-i bî-mağzımı çevgân-ı gamdan itsün āzāde
Çeleng taķınmaķ isterse alaylarda Çavuş-zāde (166)

t. Şişe

Şişe, içine her türlü sıvı madde konan, camdan mamul, çeşitli şekillerde ve büyüklükte, ağız kısmı dar olan kaplara denilmektedir. Cam eşyalar kırılmandır. Şiirde de düşmanın kalbi kırılğan olması yönüyle şişeye benzetilmektedir. Yaşanan kırgınlığın gönülde kalıp kalmayacağını kendine seslenerek soran şaire göre düşmanın şişeye benzeyen kalbinin de kırılacağı söylenir:

Lem'î alur mı dilde olan inkisārumuz
Bulmaz mı yohsa *şīşe*-i alb-i 'adū şikest (243/7)

u. Tarak (Şâne)

Tarak, divan şiirinde saç ile ilgili unsurlarla birlikte kullanılır. Sevgilinin saç için tarağa ihtiyaç duyulur. Âşığın kirpikleri (Pala, 2013: 420), gönlü hatta bedeni bir tarak olarak düşünülür. Mecmuadaki şiirde gönül sevgilinin gelişini ümit etmeye heveslidir. Bekleyişi zülfe benzeten şair, bu zülfe ümitli bakışların ipliğinin tarak olduğunu dile getirir:

Dil heveskār-ı ümīd-i madem-i cānānedür
Rište-i enzār zülf-i intizāra *şāne*dür (234/1)

Âşığın bedeninin tarağa benzetildiği şiirde, sevgilinin gamzesini düşünen âşığın bedeni delik deşik duruma gelmiştir. Bu hâliyle ayrılık derdine benzettiği saç tellerine tarak olmuştur:

Tenüm sūrāh sūrāh şöyle itdi fikr-i amzeñ kim
Cihānda tār-ı zülf-i derd-i hirc *şāne* oldum ben (240/4)

Şair bir başka şiirde farklı bir hayal kurmuştur. Şaire göre tarağı savunan sevgili vardır ve ona tarağı savunmamasını öyle ki savunduğunda gönüllerin harap olduğunu söyler. Çünkü tarak sevgilinin kākülünün her telinde kıl kıl kırıklar bulmaktadır:

İtme avāle *şāneyi* diller arāb olur
Her tār-ı kākülüñde bulur mū-be-mū şikest (243/2)

ü. Terazi/ Kantar

Eski bir ağırlık ölçüsü olarak kullanılan *kantar*, mecmuada iki yerde geçmektedir. İki şiirde de göz terazisi tabiriyle kullanılmıştır. Değerini, niteliklerini yaklaşık olarak tahmin edebilen anlamındaki *el terazi*, *göz mizan* sözünü hatırlatan ve aynı doğrultuda olan bu şiirlerde kimi zaman sevgili âşıkla göz terazisine alarak onları tartıp gözden geçirir kimi zaman da kertiği yerinde, topuzu ve sapı hazır bir kantar gerektiğinde Muhtesipzade'nin gözünün tartı olarak yeteceği dile getirilir:

‘Uşşâk-ı zârı aldı *terâzî*-yî dîdeye
Gözden geçirdi nâzile cânân birer birer (54/2)

Yerinde kertigi topı müheyyâ şapı âmâde
Eger lâzım ise *kanţar* nazarda Muhtesib-zâde (151)

v. Tespih (Sübha)

Allah'ı ululamak için sözleri kalple veya inanış yönüyle gerçekleştirilen ve O'nu her türlü noksan sıfatlardan uzak tutarak *subhanallah* demeye *tespih* denir. Tespihin diğer anlamı ise namazın sonunda tespih okunurken sayıyı karıştırmamak için elde çekilen tanecikli alettir (Pala, 2013: 451). Tekrar edilen zikir sayısını belirlemek için kullanılan ipe dizili boncukların şiirlerde birer birer çekildiği ya da hangi maddeden elde edildiği, tespihin sürekli devretmesinin zikri bol kişiye işaret ettiği gibi konularla işlenmiştir. Daha önce de değindiğimiz üzere zahitler, ellerinden ve dillerinden tespihi eksik etmediklerini gösterecekler de dar kalıplı fikirlere bağlı ve riyakârlardır (Pala, 2013: 488). Bu duruma değinen şair zahidin amacının boş hayaller olduğunu, tespihinin sürekli devretmesine rağmen ilerleyememesinden yola çıkarak dile getirir:

Hayâl-i bâtil imiş kaçdı zâhidiñ bildüm
Bağınca *sübhası*mıñ devrine teselsülüne (124/4)

y. Testi (Sebû)

Toprağın pişirilerek üretildiği su kaplarına *testi* denir. Şarap testisi olarak kullanılan *sebû* kelimesi (Pala, 2013: 393) şiirlerde de içine şarap konulan bir eşya olarak meyhaneye kavramlarıyla birlikte geçmektedir. Mecmuadaki şiirde dünyaya

benzetilen meclisteki testinin değil de arzunun gönlündeki baş ağrısının başının kırılması istenir:

Tek bulmasun bu bezm-i cihānda *sebū* şikest
Olsun ser-i hūmār-ı dil-i ārzū şikest (243/1)

İşret meclisi, herkesin gam ve kederden kurtularak coşup eğlendiği bir mekândır. Burada genellikle sevgili saki kimliğinde, elinde kadehle dönerek şarap ikram eder (Pala, 2013: 71). Farsça el anlamına gelen dest kelimesinden türetilen testi ve ayaklı kadeh veya kadeh anlamında kullanılan ayak kelimesi birbirine zıt olarak (Pala, 2013: 43) şiirlerde işlenmiştir. Şiirde sevgilinin işret meclisine gelerek şarap kadehini vermesi beklenir. Ancak bu mecliste sevgilinin ikram edeceği ne şarabın ayağı/ kadehi ne de testinin eli vardır. Şarabın ayağı da testinin eli de kırılmıştır:

Gelsin mi bezm-i ‘işrete virsin mi cām-ı mey
Oldı ayağ-ı bâde vü dest-i *sebū* şikest (243/6)

z. Torba (Zembîl)

İçine öteberi konulan elde taşımaya mahsus sazdan örülmüş ve üst tarafında yine sazdan kulpları olan ağzı geniş kaba *zembil* denilmektedir (Pakalın, 1971c: 652). Güncel Türkçe sözlüğe göre *gökten zembille inmek* ifadesi, Tanrı’nın özel olarak gönderdiği, saygınlık görmesini istediği kişi veya uğraşmadan, didinmeden, kendiliğinden türeyen şey anlamına gelmektedir. Tek gecelik hilal ile son dönümde oluşan hilal kastedilmektedir. Zembilin torba kısmı ayın dolunay hâline, kulp kısmı ise hilale benzetilmiştir. Gökteki ayın nasıl hilali yoksa gökten zembille inmeyen ayın da kulpu olmadığı söylenmiştir. Şiirde ayın, gökten zembille inmediği bu yüzden tek gecelik hilal gibi kulp takılmaması yani gökteki ayın varlığı için bir bahane ya da kusur bulmamak gerektiği söylenir:

Felekden inmedi *zenbîl*-i hâle ile o mäh
Hilâl-i yek şebeveş kulb taķmasaķ mı gerek (186/4)

aa. Üzengi (Rikâb)

Üzengi, ata binildiği zaman ayakları koymak için eyerin iki tarafına birer kayışla asılan altı düz madenî halkaya verilen isimdir. Üzenginin padişahlara özel

altından mamul olanları da vardır (Pakalın, 1971c: 562). Mecmuadaki kasidede yer alan beyitte üzeninin şeref verdiği düşünülmüştür. Böylece memduhun şeref veren üzeninin üzerinde cömertliğe bindiği ve ata binen memduhun bu hâliyle İrem bağının tavusuna benzediği dile getirilmiştir:

Rākib-i cūd-ı *rikābī*-i şeref-āver çün kim
Aña ṭāvūs-ı İrem dirler ise erzānī (224/20)

I.2.3.11. Giyecekler ve Kumaşlar

Toplumların kendine has özelliklerini yansıtmaya yarayan bir başka unsur giyim kuşam ve bu sahada kullanılan kumaşlardır. Şiirlerde karşımıza çıkan giyim kuşamla ilgili işlenen kavramlarla birlikte toplumun ve dönemin örf, adet, gelenek, görenek ve inanış gibi konuları hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Mecmuada yer alan giyecekleri *ayakkabı (pâpûş)*, *elbise (câme/ kabâ/ libâs/ siyâb)*, *etek (dâmen)*, *gömlük (pîrehen)*, *hırka (peşmîne)*, *kemer (zunnâr)*, *külâh/ küleh*, *sarık (destâr)*, *tâc*, kumaşları ise *atlas*, *dibâ* ve *hârâ* başlıkları altında inceledik.

a. Atlas

Atlas, diğer adı saten olan, ipeğin parlaklığını en belirgin biçimde gösteren, sert bir kumaş türüdür. Çeşitli renklerde ve desenlerde olan atlasın kırmızı renginin daha çok tercih edildiği görülür. Fazla rağbet görmesi ve boyamada kullanılan rengin pahalı olması nedeniyle de kırmızı atlas diğerlerine göre daha pahalı fiyata satılmaktadır (Erdem, 1991: 80-81). Mecmuada yer alan şiirlerde atlasın pembe renkte geçtiğini görmekteyiz. Sevgilinin yanağı genele bakıldığında farklı bir şekilde kırmızıya değil ona yakın olan pembeye teşbih edilmiştir. Pembe atlasın üzerinde ise samur renginde yani siyah renkli desenlerin olduğu tasvir edilmiştir. Bu bağlamda şair gönlüne seslenerek sevgilinin yanağına siyah ayva tüylerinin geldiğini görünce pembe atlası samur renkte desenin çok yakıştığını dile getirmiştir:

Gelmiş ḥaṭ-ı siyâh ruḥuna billâh ey gönül
Semmûr hoş yakışmış o gül-pembe *atlasa* (188/4)

Atlasın sözlükteki anlamı gökyüzüdür. Ayrıca hiçbir taayyün olmadığı için dokuzuncu feleğe de atlas denmiştir. Düz ve desensiz türü olan kumaşlar için de atlas ismi bu yüzden verilmiştir (Pala, 2013: 41). Mecmuadaki şiirde atlas gökyüzüne

benzetilir. Tarikat oluşumunun ardından tarikat ehlinin takva ve manevi kemal sembolü olarak başlarına taç giydikleri bilinen zahitlerden olmayan (Ceyhan, 2010: 363), rint bir şair olan Bâhir, rintlerin zahitler gibi dünya malına rağbet etmedikleri için başı açık yani taçsız olarak düşünülmemesi gerektiğini söyler. Çünkü atlas kumaşa benzeyen felekler onun için hâlâ örtüdür:

Bizi şanmañ ki dehrîñ ser-bürehne rindiyüz Bâhir
Bizüm'cün *atlas*-ı eflâk hâlâ bir nühünbendür (112/6)

b. Ayakkabı (Pâpûş)

Ayağı korumak amacıyla giyilen bir çeşit giyim eşyasıdır. Mecmuada yer alan şiirde ayakkabı, terlik vb. şeyler yapıp satan esnafa verilen isim olan haffaf ile birlikte kullanılmıştır. Şiire göre Topal Faik, tenhada sevgilisine kendisi için sadece sağ ayakkabının dikilmesini istediğini söyler:

Fâyiğ-i leng dimiş dilberine tenhâda
Şağ *ayağkabı* dikilsin bre Haffâf-zâde (169)

Mecmuada rastladığımız bir diğer örnekte sosyal hayatta karşılaşılan bir davranıştan bahsedilir. Bu davranış insanların camiye girdiklerinde ayakaltına giydikleri ayakkabılarını el üstünde taşımalarıdır. Şair bu durumu hakir görülen kimselerin, Allah'ın kapısında aziz yani el üstünde taşınıp hürmet gördüklerine benzetmiştir:

Zillet erbâbı olur bâb-ı İlâhîde 'azîz
Halk câmi'de el üzre götürür *pâpûşın* (172/2)

c. Dibâ ve Hârâ

Mecmuada yer alan şiirlerde düz, ipek veya altın işlemeli kumaşlar *dibâ* ve *hârâ* gibi isimlerle anılmaktadır. Terziyi aşka benzeten şair kumaşı da naza teşbih eder. Terzilerin aldıkları işi vaat ettikleri sürede bitirdiklerine de dikkat çekilerek aşk terzisinin bir iki gün içerisinde naz kumaşından o çocuk için kaftanı yetiştireceği söylenmiştir:

Dîbâ-yı nâzdan bir iki günde seyr idüñ
Hayyâ-ı 'aşk o tıfla *qabâyı* yetiştirür (59/2)

Şiirde hârânın düz kumaş olduğuna işaret edilir. Böylece şiirde gökyüzüne benzetilen atlas kumaşının, cennetin düz hârâ kumaşlarından daha değersiz olduğu dile getirilerek dilencilerin bu dünya malını temsil eden feleğin atlas kumaşına baş eğmedikleri, asıl zenginlik olan cennetin düz renkli gösterişsiz hârâ kumaşlarını giyindikleri ve onlara rağbet ettikleri düşünülmüştür:

Gedāvârdur kabâ-yı atlas-ı gerdûna baş egmez
Libâsı ol gürûhuñ cennetiñ *hârâ*larındandır (131/6)

ç. Elbise (Câme/ Kabâ/ Libâs/ Siyâb)

Elbise kelimesinin karşılıklarından biri olan *câme*, sırta giyilen her şey için kullanılsa da aslında yenleri bol, rahat ev kıyafetine denmektedir (Pala, 2013: 83). Şiirde gülün henüz açılmamış etrafını yaprak sarılı tomurcuk hâli yeşil elbiseye benzetilmiştir. Gülün açılmasını parçalanma şeklinde yorumlayan şair, bu görünümü yeşil örtülü ya da püsküllü, kırmızı çuhadan imal edilen fese teşbih eder:

Çāk itmesin mi *câme*-i sebzın görünce gül
Bağ ol yeşil muqaddeme ol kırmızı fese (188/2)

Kabâ, elbise anlamında kullanılan bir diğer kelimedir. Sözlükte üste giyilen cübbe, kaftan manasına gelmektedir. Divan şiirinde âşığın yaralı bedeni gül işlemeli kabâyâ benzetilirken, sevgilinin güzelliği ve nazı da kabâyâ benzetilmektedir (Pala, 2013: 244). Şiirde de sevgilinin güzelliği kabâyâ benzetilerek sevgilinin nazının boyuna güzellik kabâsının yaraşacağı söylenir:

Ey nev-nihâl-i devha-i gülşen-serây-ı hüsn
Şâyeste kıdd-i nâzuña zibâ *kabâ*-yı hüsn (236/1)

Libâs ifadesi Arapça giyecek şey demektir. Divan şiirinde kabâ kimi zaman gökyüzüne benzetilir (Pala, 2013: 244). Mecmuada yer alan şiirde tevriyeli kullanılan atlas, gökyüzündeki dokuzuncu felektir ve yıldızsız olması dolayısıyla bu feleğe benzetilen desensiz atlas kumaşın, cennetin düz hârâ kumaşlarından daha değersiz olduğu söylenmiştir. Böylece dilencilerin bu dünya malını temsil eden feleğin atlas kumaşına baş eğmeyerek, asıl zenginlik olan cennetin düz renkli gösterişsiz hârâ kumaşlarından giyindikleri ve onlara rağbet ettikleri söz konusu edilmiştir:

Gedāvārdur *ḳabā*-yı atlas-ı gerdūna baş egmez
Libāsı ol gürūhuñ cennetiñ hārālarındandır (131/6)

Siyāb, Arapça bez, elbise anlamına gelen *sevb* kelimesinin çoğuludur. Şiirde yine atlas kumaşından dikilmiş elbiseden bahsedilir. Mektuplar, özleyen kimselerin haberini verdiği için atlas kumaşından yolculuk giysileri diktikleri düşünülmüştür:

Nāmeler müştāklarıñ virmede çün kim haberin
 N’ola atlasdan iderlerse *siyāb*-ı seferin (155/1)

d. Etek (Dâmen)

Divan şiirinde *etek* mecazi ve gerçek anlamda çeşitli kelimelerle birleşik kelimeler kurularak işlenir. Mecazi olarak tebasbus ve temelluk (Pakalın, 1971a: 568) yani dalkavukluk ve yaltaklanma anlamında kullanılan etek öpmek tabiri Mecmuada yer alan şiirde *būse-dād-ı ceyb ü dâmen* ile cep ve etek öpmek şeklinde geçmektedir. Sevgiliye benzetilen gonca, âşığın rakipleriyle gül bahçesi seyrine açıldığı için, yakaya benzettiği tahammülü o goncanın cebini ve eteğini öpmek ister. Böylece âşığın yakasının yere doğru etek ve cep öpmek için dalkavukça gerçekleştirdiği hareketi sayesinde âşık, gül bahçesini, güle benzeyen sevgiliyle seyretmeyi ummuştur:

O gönçe ğayrılarla açılınca seyr-i gülzāra
 Gırībān-ı taḥammül buse-dād-ı ceyb ü *dāmendür* (112/2)

Yine güle benzetilen sevgilinin yüzünde ayva tüyelerinin çıkmasıyla birlikte sevgilinin güzelliği solmaya başlamıştır. Şair bu durumu gül yaprağını temaşaya, sevgilinin yüzüne hasret kaldığı için de eteği, yüz olarak hayal edip hasrete benzetmiştir. Solmaya başlayan güzelliğin tasvirini de sevgilinin yüzündeki ayva tüyü olarak düşündüğü temaşa gül yaprağının, hasret eteğini dolacağı şeklinde ifade etmiştir:

Geldi ḥaṭı ḥüsn irdi ḥazāna n’ola olsa
 Gül-berg-i temāşā ile pür *dâmen*-i ḥasret (127/2)

Mecmuadaki bir diğer şiirde *dâmen-i pervâne* tabiri kullanılmaktadır ve bu tabir ile pervanenin kanatlarının kastedildiğini düşünmekteyiz. Sevgilinin güzelliği öylesine ışıklar saçar ki iki önemli ışık kaynağı olan mum ve ay ile benzetme kurulur.

Bu bağlamda meclis ortamındaki mum, etrafında dolaşan pervanenin eteğini, ay ise haleyi hayâ perdesi olarak örtünür:

Şeb ki pertev-pâş ola hüsnuñ niķāb-ı şerm ider
Şem‘-i bezme *dāmen*-i pervāne māha hāleyi (245/2)

e. Fes

Fes, kırmızı çuhadan imal edilen, tepeye doğru daralan ve silindir şeklinde üstünden püskül sarkan bir baş kıyafetidir (Tezcan, 1995: 415). Gülün şiiirde henüz açılmamış etrafı yaprak sarılı tomurcuk hâli ile yeşil elbiseye benzetildiğinden daha önce söz etmiştik. Şair gülün açılmasını parçalanma şeklinde yorumlamış ve bu görünümü yeşil ya da püsküllü kırmızı fese teşbih etmiştir:

Çāk itmesin mi cāme-i sebzın görünce gül
Bağ ol yeşil muķaddeme ol kırmızı *fese* (188/2)

f. Gömlek (Pîrehen)

Gömlek, elbise altına giyilen bir tür iç giysisidir. Divan şiiirinde âşîğın bağındaki ve bedenindeki yaralar ile âşîğın kendi teni bir gömlek olarak düşünülür (Pala, 2013: 371). Ancak mecmuada yer alan şiiirde âşîğın değil sevgilinin bedeni yaralarla dolu gül gömlekleli kimsedir. Şiiire göre dünya âşîğa, Hz. Yûsuf’un kırmızı yaralarla dolu bedeni ise gül gömleğe teşbih edilmiştir. Hz. Yûsuf’un kuyuya atılma hadisesine, Mısır’a aziz olmasına ve eşsiz güzelliğine telmih vardır. Sevgili olarak ifade edilen Hz. Yûsuf’un aşkının belası da kuyuya benzetilir. Böylece şair, Mısır’ın gül gömlekleli Yûsuf’una seslenerek, aşkının belasının kuyusuna dünyanın düştüğünü dile getirmiştir:

Ey Mışır-ı nāza Yûsuf-ı gül-*pîrehen* senüñ
Çāh-ı belā-yı ‘aşkuña ‘ālem fütādedür (15/2)

g. Hırka (Peşmîne)

Kelime anlamı *kumaş parçası, yamalık; yamalı ve eski elbise* anlamına gelen *hırka*, zahit ve sufilerin, tarikatların oluşumundan sonra tarikat mensuplarının züht ve takva sembolü olarak giydikleri pek çok çeşiti bulunan kıyafete verilen addır (Uludağ, 1998: 373). Şairin, züht ve takva sembolü olarak tarikat mensuplarının giydiği hırkayı

zahidin giymiş olmasının, onun hırkayı hak edecek züht ve takvaya sahip olduğu anlamına gelmeyeceğini söylediğinden daha önce de bahsetmiştik. Şiirde zahidin dervişlik hırkasının yükünü çekmesine şaşılmaz. Çünkü eşek için semerin yük olmadığı söylenerek ilgi kurulur:

Çekse ne ‘aceb şıķlet-i *peşmîneyi* zâhid
Meşhûr meşeldür h̄ara olsun mu şemer bâr (250/6)

ğ. Kemer (Zünnâr)

Zünnâr, papazların bir alamet olmak üzere bellerine bağladıkları ucu püsküllü ve ucunda haç asılı kuşağa verilen isimdir. Divan şiirinde genellikle renginden dolayı küfrü simgelediği için saça benzetilir. Tasavvufta kendini Tanrı’ya adama, riyazet ve sülûk alametidir (Pala, 2013: 496). Brahma dini, Hindistan’da kutsal metin kabul edilen Vedalarda din adamları statüsündeki Brahmanlar tarafından, halk üzerinde dinî ve sosyal yapıya hâkimiyetlerini artırarak ortaya çıkan dindir (Tümer, 1992: 329). Bu dinde mürşit veya rehber manevi yönden önemlidir. Ferdîyetçi ve sadece Tanrı’ya olan bağlılık ile itaatkâr olmaları (Tümer, 1992: 331-332) tasavvuftaki sülûk düşüncesine benzetilmektedir. Mecmuadaki şiir de bu bağlamda zikredilir. Salık, mürşidin elinden bu tarikat kemerini kuşansa, taklit Brahma evinde zünnara gerek kalmayacağını zaten ortamın bu istikamette olduğunu söyler:

Kemer-bend-i tarîķat olsa sâlik dest-i mürşidden
Berehmen-h̄âne-i taķlîdde *zünnâra* yer ķalmaz (175/3)

h. Külâh/ Kûleh

Şeyhlerin veya sülûkte belli bir mertebeye ulaşan dervişlerin tarikat kıyafeti olarak kullandıkları ve tarikatlara göre farklı renk ve şekillerdeki başlıklara *külâh* ya da taç denilmektedir. Bu külâhlar kimi zaman yeşil çuha üzerine gül işlenerek kimi zaman da yeşil destâr sarılarak kullanılmaktadır. Sarık sarılan kenarı çevreleyen tûlbendin yeşil renkte seçilmesiyle kullanan kişinin hangi tarikata mensup ya da hangi mertebede olduğu anlaşılmalıdır (Ceyhan, 2010: 363-365). Ayrıca şekil itibarıyla aleve benzetilen külâh çeşitleri vardır. Şiirde de ayrılığın alevini külâha, mumu da külâh giyen kimseye benzetir. Âlemin alev külâhını giymesi, güneşin başlık olarak külâh giyen kimseye benzetir. Âlemin alev külâhını giymesi, güneşin başlık olarak düşünülüğünü gösterir. Alevi, yeşil mücevherli taca benzetmesi alevin içindeki yeşil

rengin varlığını işaret eder. Diğer taraftan bütün âlem, mum gibi ayrılığın alev külâhını giysin diye Allah yeşil mücevherli güzel bir taç giydirmiştir:

Ki şem‘-āsā *külâh*-ı şu‘le-püş-ı hecr ola ‘âlem
Hâk ilbâs itdi rağmâ sebz-gevher tâc-ı a‘lâyı (195/3)

1. Peçe (Lisâm/ Nikâb)

Birçok İslam ülkesinde özellikle kadınların doğal etkilerden ve kötü amaçlı bakışlardan korunmak için yüzlerinin tamamını veya bir kısmını kapatmaya yarayan örtüye *peçe* denmektedir. Eski Ahit’te ise iffeti korumak ve kadının yüz güzelliğine gizem vermek için kullanılan bir aksesuar olarak yer almaktadır (Bozkurt, 2007: 210-211). Divan şiirinde sevgilinin yüzünü örtmesi âşık tarafından istenen bir durum değildir. Zira âşık sevgilinin güzelliğini görmek ister ve sevgilinin peçeli yüzüne bakmasının sebebi âşığın gönlünün güzelden şefkat beklemesinden dolayıdır. Yoksa peçeye razı değildir:

Ümîd-i şefkati senden ider gönül yoğsa
Kıyâs eyleme luğf-ı *lişâma* kâ’ildür (262/2)

Mecmuada yer alan şiirlerde yüzü peçeli güzellerden bahsedilir. Bu parıltılar saçan güzellerin yanakları parlak şimşekler, dudakları şekil ve renk dolayısıyla gonca gibidir. Peçe ardında gizlenen sevgilinin yüzünün hiçbir zaman görünmemesi, o gonca dudaklının açılmayarak örtülü kaldığı yani utandığı şeklinde düşünülür. Diğer taraftan peçenin açılma sebebi ancak sevgilinin yanağının şimşeği ile örtülerin yanması sonucudur. Bu vesileyle sevgilinin güzelliğinin nurlarının parıltısı görülebilir. Aksi hâlde yine kimse göremeyecektir:

Dâ’im cemâl-i yâr görünmez *nikâb*da
Ol gönçe-leb açılmadı kaldı *hicâb*da (197/1)

Görmezdi kimse şu‘le-i envâr-ı hüsnini
Yanmasa berç-ı tâb-ı ruh ile *nikâb*lar (129/2)

i. Sarık (Destâr)

Eski giyim eşyaları arasında önemli bir yeri olan *sarığın*, çeşitli şekillerde ve farklı sarılış biçimleri vardır. Hatta bu sarılış biçimi sayesinde kişinin tarikatı

derecesi anlaşılmaktadır. Divan şiirinde ise daha çok kenarına çiçek takma âdeti ile söz konusu edilmiştir (Pala, 2013: 113). Mecmuada yer alan şiirde de bu hususa değinilmiştir. Şaire göre ne vakit şarabın etkisiyle akıl örtüsü baştan giderse, sarhoş âşğın başındaki sarıkta güle değil sarığa bile yer kalmayacağı ifade edilmektedir:

Ne dem kim zūr-ı meyden kelle-pūş-ı hūş ola bīrūn
Serinde mest-i ‘aşkıñ gül degül *destāra* yer almaz (175/4)

Mecmuadaki şiirde âşğın gönül ateşinden sarğının köşesinin tutuşmuştur. Şair bu durumu keder meclisinde bedeni coşku ve heyecan veren bir mumun ipinin yandığı şeklinde tasvir eder:

Bezm-i gāmda cismümüz bir şem‘-i şevk-engīz olur
Āteş-i dilden tutuşsa gūşe-i *destārumuz* (126/6)

j. Tâç

Hükümdarların resmî günlerde başlarına giydikleri işlemeli ve mücevherli başlığa *taç* denilmektedir (Pala, 2013: 435). Taç, tasavvufta ise şeyhlerin veya sülûkte belli bir mertebeye ulaşan dervişlerin tarikat kıyafeti olarak kullandıkları, tarikatlara göre farklı renk ve şekillerdeki başlıklara verilen isimdir. (Ceyhan, 2010: 363). Mecmuadaki şiirde Cem ve taç birlikte zikredilir. Cem, İnan mitolojisine göre uzun yıllar yaşayan bir hükümdardır. Güneşin doğuşuna yakın mücevher süslü tahtına, yine mücevherlerle bezenmiş tacını ve kaftanını giyerek oturmuştur. Güneşin doğuşu ile parlayan Cem’in (Pala, 2013:86) bu durumu şairler tarafından şiirlere konu olmuştur. Şiirde Cem’in söz konusu olan tacına telmih vardır. Bu bağlamda aşkın şarabını içen kimselerin Cem’in mücevherli tacına meyletmeyip, kadehiyle yetinecek kadar tokgözlü oldukları ifade edilmiştir:

Cemūñ *tācına* rağbet itmeyüp cāmın murād itmek
Mey-āşāmān-ı ‘aşkuñ farç-ı istignālarındandır (130/3)

Bir diğeri şiirde her ikisi de başlık anlamına gelen taç ve külâh birlikte kullanılmıştır. Şiire kullanılan bu terimler daha çok tasavvufi anlamıyla öne çıkmaktadır. Dervişlerin dünya malına rağbet etmedikleri, taç ve külâha gerek görmedikleri şeklinde ifade edilmiştir. Böylece şiire göre elbise töhmetine

bulaşmaktan başka gam yoktur. İnsanın taç ve takkeye heveslenecek bir durumu olmaması gerektiği ve elbise kabahatinin lüzumsuz aynı zamanda keder verici olduğu düşünülmüştür:

Töhmet-âlûd-ı libās olmadan özge gam yok
Ne bu deñlü heves-i *tâc* u külâh eyleyecek (115/4)

Daha önce külâh maddesinde değindiğimiz gibi şiirde ayrılığın alevi külâha, mumu da külâh giyen kimseye benzetilir. Âlemin alev külâhını giymesi, güneşin başlık olarak düşünüldüğünü gösterir. Alevin, yeşil mücevherli taca benzetilmesi ise alevin içindeki yeşil rengin varlığına işaret etmektedir. Diğer taraftan bütün âlem, mum gibi ayrılığın alev külâhını giysin diye Allah, yeşil mücevherli güzel bir taç giydirmiştir:

Ki şem‘-âsâ külâh-ı şu‘le-püş-ı hecr ola ‘âlem
Hâk ilbâs itdi rağmâ sebz-gevher *tâc*-ı a‘lâyı (195/3)

I.2.3.12. Milletler

Osmanlı Devleti üç kıtada geniş topraklara sahip olması ile çok uluslu bir yapıdaydı. Siyasi ve kültürel bakımdan zenginlik sağlayan bu durum aynı zamanda sosyal hayata da aksetmiştir. Bu ortamda yaşayan, gezen, gören, etkilenen ve daha pek çok şekilde dönemin içinden ilham alan divan şairi de bu zenginliği şiirlere çeşitli hayallerle aktarmıştır. Böylece insan ilişkileri ve toplumun yapısı hakkında haberdar olmaktadır. Mecmuada *Çerkez*, *Çin*, *Frenk (Fireng)* ve *Tatar* olmak üzere dört çeşitli milletten bahsedilmiştir.

a. Çerkez

Kafkaslar’da yaşayan bir halk olan *Çerkezler*, mecmuada yer alan şiirde asker gönderilen bir yer olarak geçmektedir. Fes kelimesiyle tevriye kuran şair, bu ülkede yaşayan insanların siyah tenleri ile meci diye feslerinin yandan sarkan siyah püskül arasında benzerlik kurmuştur. Aynı zamanda sevgilinin saçının siyah olması da püskülle ilişkilendirilmiştir. Şiire göre olası sevgilinin şapkasının püskülü ya da saç ile mavi gözü Batıya ve Fas’a zarar vermiş, Çerkezlerin yaşadığı ülkeye de asker göndermiştir:

Zülfü külâhı virdi hâlel Mağrib ü Fese
Çeşm-i kebûdî şaldı aqın mülk-i *Çerkese* (188/1)

b. Çin

Çin, bir ressam olan ve kutsal kitabını güzel minyatürlerle süsleyen Mani'nin dininin yayıldığı yerdir. Divan şiirinde Çin, resim sanatının merkezi olarak düşünülen ve resimle ilgili kavramlarla sıkça kullanılan bir ülkedir (Pala, 2013: 103). Ayrıca şiirlerde de mecmuada yer alan şiirde olduğu gibi Çin'deki güzellerden de bahsedilmiştir. Şiirdeki tasvire göre Çinli, kâkülü kaşları üzerine inen bir güzeldir. Bu hâliyle sanki mukarnas kemere Çin resmi çizmektedir:

Ebrûlar üstüne dökülüp kâküli Nedîm
Taşvîr-i *Çîn* yazmış o tāk-ı muḳarnasa (188/5)

c. Frenk (Fireng)

Avrupalı anlamında kullanılan kelime divan şiirinde adı geçen milletler arasındadır. Güzelleri, putları ve kâfirlerinin yanı sıra müslüman olmayan ülke sıfatıyla (Pala, 2013: 158) da söz konusu olmaktadır. Mecmuada yer alan şiirde gönül, gayrimüslim yani Frenk sevgilinin kıvrım kıvrım kâkülüne esirdir. Çünkü kâkül siyah olmasından dolayı küfrü simgeler ve Frenklerin de kâfir olması sebebiyle ikisi arasında ilgi kurulmuştur (Kavaklıyazı, 2016: 239). Böylece şair Hz. Muhammed'in ümmetine seslenerek müslüman gönlün neden bir Frenge yani gayrimüslime bağlandığını bildiği hâlde sorgulamaktadır:

Dil esîr-i kâkül-i ḥam-der-ḥam-ı cānānedür
Ey Muḥammed ümmeti kayd-ı *fireng* āyā nedür (10)

Şiirde sevgilinin bakışları gönül aldatici olmasından dolayı Frenk'e benzetilmiştir. Diğerinde ise güzel bir dilberin yabancı birine sevgisi fark edildiğinde o güzele, Frenk tasviri olsa bile yüzüne bakılmaması gerektiği, Frenklerin çok güzel olduklarına değinilerek ifade edilmiştir:

Taşvîr-i *fireng* ise de baḳma yüzine
Bir dilber-i ra'nā k'ola bîḡāne-perest (11)

‘Ālem-bahā degül mi hezār āşinālığı
Taşvîr-i dil-firîb-i *fireng*-i nigâhınıñ (12)

ç. Tatar

Divan şiirinde *Tatarlar*, yağmacı, zalim, kavgacı, cesur, usta avcı ve ok atıcı gibi özelliklerinin yanı sıra güzelleriyle de söz konusu olmuştur (Yeniterzi, 2012: 328). Mecmuadaki şiirde de şair bu doğrultuda Tatar’ı ecele benzeterek zalim ve yağmacı olduğundan ve bu can ile onu Yenikapı’dan kapıp götürdüğünden bahseder:

Der-i nevden rübûde itdi bu pindâr ile âhîr
Ecel didikleri bir pür-cefâ *Tâtâr*-ı yağmâyî (195/2)

Gamze, âşığın canına kirpik okları ile kasteder. Hatta can ülkesini kılıç zoruyla ele geçirir (Pala, 2013: 162). Şiirde de Tatarların yağmacı olmalarıyla gamzenin kirpik oklarını kullanması arasında bağ kurularak can ülkesine akın edilmesinden ve kirpik okunun kemiğe kadar işleymesinden bahsedilmiştir:

Şaldı *Tâtâr*-ı ğamze aqın mülk-i cāna dek
Te’şîr itdi tîr-i müjeñ üstüh’āna dek (251/1)

I.2.3.13. Oyun

Sanatını çeşitli kültürel kaynaklardan besleyen şairler için sosyal hayat zengin malzemeler sunmaktadır. Sosyal hayatın unsurlarından biri olan oyunlar ise şairler tarafından farklı hayallerle ve düşüncelerle işlenerek dönemin eğlence hayatı hakkında bizlere bilgiler vermektedir. Mecmuada ise sadece *tavla* (*şeşder*)dan bahsedilmiştir.

a. Tavla (Şeşder)

Altı kapı manasına gelen *şeşder*, Nuşirevan’ın veziri Nürdüçehri tarafından icat edilen ve bugünkü adıyla *tavla* olarak bilinen oyunun adıdır. Tavla, iki kişi arasında iki adet zarla birlikte 15 beyaz ve 15 siyah olmak üzere toplamda 30 pulla ve üzerinde 12 kapı veya çizgi bulunan tablada oynanan bir oyundur. İlk olarak zar atılır ve büyük sayıyı atan oyuna başlar. Çift zarları atarak gelen sayıya göre hamleler yapılır. Oyunun amacı rakibin pullarını bitirmektir (Kaplan ve Poyraz, 2010: 154).

Divan şiirinde tavla, daha çok zar kelimesi ile birlikte çeşitli benzetmelerle kullanılmıştır. Mecmuada ise iki şiirde tavla oyunundan söz edilmiştir. Tavlayı

fakirliğe benzeten şair, zar kelimesini tevriyeli olarak hem ağlamak hem de oyundaki anlamıyla kullanmıştır. Zar zar ağlayarak dolaşan kişi tavlanın puluna hasretle bakmaktadır. Çünkü zarın yüksek gelmesini umar. Eğer yüksek gelirse fakirlikten hasret kaldığı zenginliğe kavuşacaktır. Başka bir hayalle zarı atan kişiye sürekli düşük sayının gelmesi sonucu tavlasının pulunu rakibe vermek istemeyen bir kişi de düşünülebilir:

Olan bu *şeş-der-i* faqr içre zâr u ser-gerdân
Bağar nigâh-ı tağassürle tavlanın puluna (124/9)

Tavla bu kez muhabbete teşbih edilir. Muhabbetin tavlasına ise başı dönmüş iki gözbebeği zar gibidir:

Ser-geşte ka‘beteyn gibi merdüm-i nigâh
Bu *şeş-der-i* mağabbete zâr olsun olmasun (228/4)

I.2.3.14. Savaş Aletleri

Osmanlı Devleti’nde gaza inancı dolayısıyla kuruluşundan itibaren gerçekleşen savaşlar, zaferler, savaş taktikleri, savaşta kullanılan aletler vb. konular divan şiirine yansımıştır. Sosyal hayatta önemli bir yer tutan bu savaşlar ve savaş aletleri çeşitli hayallerle edebî ürünleri zenginleştirerek süslemiştir. Mecmuada da rastladığımız *hançer*, *kalkan (siper)*, *kement*, *kılıç (şemşîr/ tîğ)*, *mızrak (nîze)*, *ok (nâvek/ tîr/ hadeng)*, *sadak* ve *yay (kemân/ kavs)* gibi savaş aletlerinin hangi özellikleri üzerinde durulduğunu ve şiiirlerde ne şekilde işlendiğini inceledik.

a. Hançer

Hançer, ucu sivri ve eğri, iki tarafı keskin bir tür bıçaktır. Aslında savaş aleti olan hançer, divan şiirinde eğriliğinden dolayı sevgilinin kaşına, âşıkta yara açmasından dolayı da sevgilinin gözüne, kirpiğine veya gamzesine benzetilir (Pala, 2013: 190). Mecmuada yer alan şiiirlerde kimi zaman savaş aleti olarak kimi zaman da sevgilinin vasıflarına benzetilen olarak ele alınmıştır. Kendini aşk padişahı olarak nitelendiren âşık, feleğe emir verdiğiğinde şekil ve parlaklık yönünden yeni aya benzetilen hançerli hizmetçiyi göndererek feleğin emrine uyduğunu söyler:

Şāh-ı ‘aşkuz her ne emr itsek musahhardur felek
Oldı māh-ı nevlē hizmetkār-ı *hançer*dārumuz (126/3)

Hançer bir diğēr şiirde delici, kan dökücü ve yara açıcı olması gibi özellikleriyle vurgulanır. Öyle ki tekrar tekrar yara açılan gönül, dalgalı cevhere benzemektedir. Ancak hançer yarasından akan kandamlası bu görüntüyü oluşturmuştur. Savaş alanı olarak hayal edilen yıldırımlı gökyüzünde ise çarpışan hançerden çıkan parıltılar sanki yıldırım doğurmaktadır. Sevgiliye ait bir vasıf olarak belirtilen hançer de kimi zaman *hançer be-kef* ifadesiyle karşımıza çıkar. Böylece hançer sevgilinin elindeymiş gibi düşünülür ve sevgilinin bu güzel hâliyle dünyadan sesler yükselmektedir:

Dil-i mecrūha zahm urduğda kalmış kaṭre-i hūnı
Görinen mevc-i cevher şanma *hançer*-dāğ-ber-dildür (178)

Ey leme‘āt-ı *hançeri* şā‘iḳa-zā-yı ma‘reke
Nīze-i dil-şikāf ile ‘ukde-güşā-yı ma‘reke (96/1)

Yine *hançer* be-kef ol dil-rubā mestāne olmağ var
Yine bu hāy u hūy ol āfet-i devrāna olmağ var (205/1)

b. Kalkan (Siper)

Bir savaş aleti olan *kalkan*, kılıç, mızrak, ok gibi darbelere karşı korunmak amacıyla sol elde tutulan demir vb. maddelerden imal edilen bir çeşit *siper*dir. Mecmuadaki şiirde de koruyucu olma özelliği mecazi şekilde zikredilmiştir. Âşık, gönlünü sevgilinin oka benzeyen kirpiklerine bırakarak teslim olmasını söyler. Böylece kaza oku dediği kirpik oklarına teslimiyetten daha iyi kalkan olamayacağını belirtir:

Eyle havāle nāvek-i müjgāna sīneñi
Teslīm gibi tīr-i ḳazāya *siper* mi var (204/4)

c. Kement

Kement, uzaktaki bir kişiyi çekip yakınlaştırmak için kullanılan eski bir savaş aletidir. Divan şiirinde sevgilinin saçı, zülfü veya kâkülü kement olarak düşünülür. Böylece âşıklarımı avlayacak (Pala, 2013: 266) veya kendine çekecektir. Mecmuadaki

şiiirde de aynı fikir mübalağa ile söz edilmiştir. Gökyüzünün damında olduğu hayal edilen gönle, saçı bela bağı olan sevgili, kemendini gönlün bulunduğu yere kadar ulaştırmıştır:

Dil bām-ı āsumānda daḥi olsa Şabriyā
Zülfi *kemend-i* bend-i belāyı yetişdirür (59/5)

ç. Kılıç (Şemşîr/ Tîğ)

Kılıç, uzun, kesici ve çelikten imal edilen bir savaş aletidir. Divan şiiirinde şeklinden dolayı sevgilinin kirpiklerine, öldürücü ve yaralayıcı olmasından dolayı da sevgilinin gamzesine ve cevr ü cefasına benzetilir. Mecmuada yer alan şiiirlerde çeşitli hayallerle ele alınmıştır. Örneğin sevgilinin gözüne çektiği sürme, âşık öldürmek için kılıcına keskinlik verdiği şeklinde düşünülmüştür. Kılıcın kimi zaman gönül kastıyla kan saçması kimi zaman da baş koparıp atma özelliği üzerinde durulmuştur. Şiiirde dilberi gören âşığın gönlünün meyletme sebebi, baş koparıp atan kılıcının kabzasına elini koymuş birini istediği içindir:

Şanma ey Ḥaylî çeker dīdesine kuḥl-i siyāh
‘Āşık öldürmek için zāğ virür *şemşîre* (72/5)

Ne dem ki kaşd-ı dile *tîğ*-ı ḥün-feşān çekilür
Ṭaraf ṭaraf o şehe gerden-i amān çekilür (221/1)

Āh meyl eyledügi dilberi dil gördükçe
Dest-ber-kaḥba-i *şemşîr*-i ser-endāz ister (73/2)

Sevgiliye yönelik özelliklerin kılıca yüklenmesi dışında âşığın âhları ve inlemeleri de kılıcın özelliklerine benzetilmiştir. Bu kez kılıcın kınında paslanan âşığın gönlü bundan sonra âh ve inleme kılıcını feleğe çekeceğini söylemektedir:

Pāsdār oldu ğılāf-ı dilde besdür Vehbiyā
Çarḥa çekmek niyyetüm *şemşîr*-i āh u nāleyi (245/5)

d. Mızrak (Nîze)

Mızrak, ucunda sivri bir demir bulunan, uzun saplı eski bir savaş aletinin adıdır. Farsça *nîze* şekliyle mecmuada sadece bir şiiirde karşımıza çıkar. Gece vakti

gökyüzünde savaş ortamı tasvir edilen şiirde hançer parıltılarıyla birlikte mızrağın gönül yarıcı olma özelliği üzerinde durulmuştur:

Ey leme‘āt-ı hançeri şā‘iķa-zā-yı ma‘reke
Nîze-i dil-şikâf ile ‘ukde-güşâ-yı ma‘reke (96/1)

e. Ok (Nâvek/ Tîr/ Hadeng)

Farsça *nâvek*, *tîr* ve *hadeng* olarak kullanılan *ok*, yay denilen aletle fırlatılan ve ucunda sivri demir bulunan kısa değneğin adıdır. Divan şiirinde sevgiliye ait birçok güzellik unsuruyla birlikte ele alınır. Sevgilinin aşkı, kirpiği, boyu, gamzesi ve gözü okun yaralayıcı özelliğinden dolayı benzetilen olmaktadır. Mecmuadaki şiirlerde sevgilinin bakışı bazen gam okuna, bazen cefa okuna benzetilir. Genelde sevgilinin kirpiklerine benzetilen oklar âşıkların canına kasteder ve âşıklarının gönlünü güçsüz bırakır:

Ümmîd-i selâmile tûrur rehğüzerinde
Hep çille-keşândur
Tîr-i ğamına ķâmet-i ‘uşşâķ kemândur
Ey ķaşu kemânvâr (35/7)

Dirîĝ eyler nigâhın zahme-i tîr-i cefâ kılmaz
Sitemķârânîñ ol bî-dâd istişnâlarındandır (130/2)

Yâre urulmadan ne ķadar ķaçsa cân u dil
Ol ğamzeler *hadeng*-i cefâyı yetiştirür (59/3)

Sitem-i tîr-i zahm-ı yârânuñ
Cânı terk itdirir cihânı degül (82/2)

Ey kemân-ebür ser-i teslîm-bend-i ‘aşķuñam
Ķaşd-ı nevk-i tîr-i müjĝânîñ egerçi cânedür (234/5)

Söyle ey dil seni bî-tâb iden ğamze midür
Tîr-i müjĝânı mı ebrûsu mudur yâ görelüm (133/3)

Sevgilinin eziyetinden şikâyet etmek divan şairi için mümkün değildir. Bu duruma şikâyet eden kimse için ayıplama söz konusudur. Bu bağlamda okun sevgili

dışında rakibin ayıplama bakışına benzetildiği de olmuştur. Ayrıca ok, düşmana yönelik göğe çıkan âhlar gibi yakıcı gücenme okuna teşbih edilmiştir:

Sezâdur olsa hedef *tîr*-i ʔa'n-ı aġyâra
Cefâ-yı dilber-i pür-kîneden şikâyet iden (226/8)

Dûd-ı âh-ı âsumân-peyvest-i dilveş haşma hîç
Âteşin-te'şîr *tîr*-i inkisâr olmaz baña (74/3)

Okların daha düzgün gitmesini sağlamak için arka kısmına güvercin, kuğu veya karga gibi bazı kuşların tüylerinden yapılan ve *yelek* adı verilen kuyruk takılırdı (Bozkurt, 2007: 334). Söz konusu yelek, şiirde kanat kavramıyla karşılanmaktadır. Kanatsız okun hedefi bulamayacağı gibi kişinin maksadının menziline ancak himmetle varabileceği ifade edilmektedir:

Himmetle ʔayy-i menzil-i maşşûd ider kişi
Yohsa varur mı *nâvek*-i bî-per nişâna dek (251/6)

f. Sadak

Sadak, ok kuburu ya da ok kılıfı da denen okların konulduğu bir çeşit çantadır. Mecmuada yer alan şiirde sevgilinin gözü sarhoş gamzesinin eline ok ve yay vererek âşığının göğsünü ok kuburu olarak hedef göstermiştir. Sevgilinin yan bakışıyla âşığın göğsü okla dolmuş kubur olarak hayal edilmiştir:

Sadak(?) virmiş sîne-i 'uşşâkı âmâc eyleyüp çeşmüñ
Eline ġamze-i ser-mestüñüñ *tîr* ü kemân virmiş (64/4)

g. Yay (Kemân/ Kavs)

Yay, iki ucu arasında bir kiriş gerili olan ve ok atmak için kullanılan bir savaş aletidir. Ancak savaş aletinden çok sevgilinin kaşı için benzetmelerde söz konusu edilmiştir. Şekil olarak kavisli görünümü kimi zaman âşığın bükük boyuna, kimi zaman da ayrılığa benzetilmiştir. Ayrılık yayı, idman yapan gönül pazusuna bazen zor bazen kolay gelmiştir:

Ķâmetini ġam ider her 'âşık-ı üftâdeniñ
Tıfl iken *yayın* çeker yok Yaycıbaşı-zâdeniñ (171)

İdmān-ı meşq-i *ķavs*-i firākile ol mehiñ
Bāzū-yı dilde zūr geh artar geh eksilür (249/5)

Daha önce de belirttiğimiz gibi yay genellikle sevgilinin kaşına benzetilmiştir. Mecmuadaki şiirlerde keman kaşlı olarak hitap edilen sevgili için âşıklar sevgiliden gelecek oklara canlarını hedef gösterirler. Hatta sevgilinin gam okuna bedenleriyle yay olmak isterler. Ayrıca uğruna canlarından vazgeçtikleri sevgili için kirpik oklarının temrenleri tesir etmez. Zira âşıklar sevgilinin aşkına başlarını teslim etmişlerdir:

Ümmîd-i selām ile tūrur rehğüzerinde
Hep çille-keşāndur
Tîr-i ğamına ķāmet-i ‘uşşāk *kemāndur*
Ey kaşı *kemānvār* (35/7)

‘Āķibet sîneye çekdüm o nihāl-i nāzı
Tîrine cānı hedef kaşı *kemāmm* diyerek (206/2)

Ey *kemān*-ebrū ser-i teslîm-bend-i ‘aşkuñam
Ķaşd-ı nevk-i tîr-i müjgāniñ egerçi cānedür (234/5)

I.2.3.15. Ülkeler/ Şehirler/ Yerleşim Yerleri/ Mekânlar

Osmanlı Devleti’nin geniş topraklara yayılması pek çok medeniyetten dinî, sosyal ve kültürel bakımdan etkilenmeye ve böylece şiirlerin zenginlik ile çeşitliliğe sahip olmasına yarar sağlamıştır. Toplumun bir parçası olup bilgi, birikim ve hayal dünyasını kullanarak şiirler üreten şair, yaşadığı mekânı da şiirlere konu etmektedir. Bu sayede yaşanan veya hayal edilen mekânların nasıl ve ne şekilde, hangi amaçla kullanıldıkları bizlere dönemin şiir anlayışı hakkında bilgi vermektedir.

Mecmuadaki şiirlerde yer alan mekânla ilgili kavramları *Eymen vadisi*, *Hoten*, *İrem bağı*, *Kafdağı*, *Mağrip ve Fas*, *meyhane* (*harâbât/ meykede/ bezm*), *Mısır*, *Nahşeb kuyusu*, *pazar* (*bâzâr*), *saray ve kâşâne*, *tekke* (*hâne/ hânkâh*), *Yedikule* ve *Yenikapı* (*Der-i nev/ Bâb-ı cedîd*) başlıkları altında ele aldık.

a. Eymen Vadisi

Eymen vadisi, Hz. Musa’nın Tur dağında Allah’ın tecellisine mazhar olduğu yerdir. Mecmuadaki şiire mekân olan Eymen vadisinde, bu hadiseye ve Mecnun’un

aşkından aklını yitirerek çöllere düşüp dolaşmasına telmihen Leyla tecellinin güzelliğine, Mecnun ise kervanbaşına benzetilmiştir. Leyla ve Mecnun'un ayak izleri ise o vadinin eteği olarak hayal edilmiştir:

Biz ol Mecnūn-ı ser-kervān-ı Leylā-yı tecellīyüz
Ki naqş-ı pāyımızdur dāmen-i şahrā-yı *Eymendür* (112/5)

b. Hoten

Çin'in kuzeyi ile Türkistan toprakları olarak bilinen *Hoten*, özellikle misk ve âhû kavramlarıyla birlikte anılmaktadır. Misk âhûlarının bu bölgede yaşaması ve miskin buradan diğer ülkelere aktarılması nedeniyle Hoten önemli bir yere sahip olmuştur (Pala, 2013: 197). Mecmuada yer alan şiirde de Hoten ceylanına rastlamaktayız. Şiirde safa veren atın hareketi, Hoten ceylanına her daim hayranlık cilveleri vermektedir:

Cünbiş-i raqş-ı şafā-bağş-ı olur hemvāre
Āhuvān-ı *Hotene* cilve-dih-i hayrānī (224/3)

c. İrem Bağı

İrem bağı, Şam veya Yemen'de eski Âd kavminin kralı Şeddad tarafından cennete benzetme amacıyla inşa edilen bahçenin adıdır (Pala, 2013: 234). Divan şiirinde güzel bahçeyi ve köşkü anımsatarak kullanılır. Mecmuadaki şiirde memduhunu öven şair, onun şeref üzengisi üzerinde cömertliğe benzettiği ata bindiğini söyler. Bu at, sanki İrem bağı, memduh binici ise görkemli hâliyle bu bağın tavus kuşu gibidir:

Rākib-i cūd-ı rikābī-i şeref-āver çün kim
Aña tāvūs-ı *İrem* dirler ise erzānī (224/20)

ç. Kafdağı

Kafdağı, dünyanın etrafı çevrelediğine ve aşılmasının mümkün olmadığına inanılan, ankanın, Yecüc ve Mecüc'ün, cinlerin arkasında yaşadığına inanılan dağlar zincirinin adıdır. Şiirlerde yüksekliğin, ihtişamın ve uzaklığın sembolü olarak kullanılmaktadır (Pala, 2013: 248). Mecmuadaki şiirde de aslında var olmayan uzakları ifade etmek için zikredilmiştir. Şaire göre eğer bahtın pazısı yayı ısıtacak

olursa, hedefi isterlerse Kafdağının arkasına koysunlar, şans yardımıyla mutlaka okun hedefe ulaşacağı dile getirilmiştir:

Bāzū-yı baht germ iderise kemānumı
İster verā-yı *Kāfā* kosunlar nişānumı (20)

d. Mağrip ve Fas

Batı ülkeleri anlamına gelen *Mağrip*, eskiden Mısır hariç kuzey kısımda bulunan Tunus, Berberiyeye, Trablus, Merakeş gibi ülkeler için kullanılmaktaydı. *Fas* da bu batı ülkelerinden birisidir. Teni siyah olan insanların içinde yaşaması dolayısıyla şiirlerde saç ile benzerlik kurularak kullanılmıştır (Pala, 2013: 294). Mecmuada yer alan şiirde Fas şehri *fes* kelimesiyle tevriyeli kullanılmıştır. Şapkanın püskülü mecdiye feslerinin yanından sarkan siyah ve saça benzer püsküle işaret etmektedir. Böylece olası sevgili imajı çizilerek Batıya ve Fas'a şapkasının püskülü veya siyah saçlarıyla zarar veren kişi, diğer taraftan mavi gözüyle Çerkez ülkesine asker göndermiştir:

Zülfü külāhı virdi hālel *Mağrib* ü *Fese*
Çeşm-i kebūdı şaldı aqın mülk-i Çerkese (188/1)

e. Meyhane (Harâbât/ Meykede/ Bezm)

Hayatın katı gerçekleri karşısında rintlerin teselli aradığı, neşe, zevk ve sanat mahalli olarak kabul edilen içkili eğlence yerine *meyhane* denir. Şiirde de meyhane eğlencesinin yiyip içme vaktinden söz edilir. Ayrıca ululuğuna güvenerek tanrılık iddiasında bulunan ancak halkın yüz çevirmesi sonucu yerine Dahhâk'ın geçmesiyle Cem'in devri de son bulmuştur (Pala, 2013: 87). Meyhane eğlencesinin yiyip içme vaktinin elbet bir gün Cem'in akıbeti gibi sonlanacağı söylenmiştir:

Şafā-yı *meykedenün* 'işret ü demin gördük
Hezār maştaba-i devletün Cemin gördük (56/1)

Daha önce değindiğimiz üzere meyhane içki sunan kimseye saki denir. İçki tasavvufi anlamda düşünülürse aşk-ı ilahidir. Bu bağlamda kadeh sunan kişi, yardım eli uzatana teşbih edilmiştir. Hakikat sakisi eline yardım kadehini aldığı anda mecazın harabe meclisinde ayık kimse kalmaz. Kimi zaman burada olduğu gibi harabe meclis

dünya olarak düşünülür. Ayık kimsenin kalmaması, Allah'ın ikazı veya ihsanıyla insanlığın hakikati anlaması şeklinde yorumlanmıştır:

Alursa deste sākī-i ḥaḳīḳat cām-ı iḥsānın
Harābāt-ı mecāzistānda bir hüşyāra yer ḳalmaz (175/2)

f. Mısır

Mısır, memleket, ülke ve Mısır ülkesi anlamındadır. Divan şiirinde sıkça kullanılan ülkeler arasındadır. Ayrıca memleket ve Hz. Yûsuf'la ilgili anlamıyla tevriyeli olarak kullanılır (Pala, 2013: 315). Yûsuf peygamberin Mısır'a kervanla gitmesi ve birtakım olaylar sonucu oraya aziz olması şiirlere konu olmuştur. Mecmuada yer alan şiirde de daha evvel bahsettiğimiz gibi Yûsuf peygamberin eşsiz güzelliğine ve kuyuya atılmasına telmih vardır. Sevgili olarak ifade edilen Hz. Yûsuf'un aşkının belasını kuyuya, dünya âşığına, Hz. Yûsuf'un kırmızı yaralarla dolu bedeni ise gül gömleğe teşbih edilmiştir. Böylece şair, Mısır'ın gül gömleklili Yûsuf'una seslenerek, aşkının belasının kuyusuna dünyanın düştüğünü dile getirmiştir:

Ey *Mısr-ı* nāza Yûsuf-ı gül-pîreḥen senüñ
 Çāh-ı belā-yı 'aşḳuñā 'ālem fütādedür (15/2)

Hz. Yûsuf'un rüyaları güzel tabir etmesi, Mısır'da tarımı geliştirerek kıtlık zamanı için zahire biriktirmesi ve bu zahireyi adaletli bir şekilde halka dağıtması şiirlerde işlenen bir diğer husustur (Pala, 2013: 483-484). Ayrıca ilim, irfan ve fazilet sahibi olarak nitelenen Hz. Yûsuf'un bu vasıfları denize benzetilmiştir. Yûsuf'luk denizi denilen deniz, ilim ve fazilet dalgalarıyla doludur. İrfan Mısır'ı içinde memleketi hem güzelliği hem de ilmî yönüyle süsleme vazifesi Hz. Yûsuf'a verilmiştir:

Çü baḥr-ı Yûsufî pür mevce-i 'ilm ü fazā'ıldür
 Müsellem *Mısr-ı* 'irfān içre aña milket-ārāyî (195/7)

g. Nahşeb Kuyusu

Nahşeb, günümüzde Özbekistan içerisinde yer alan, Semerkant yakınlarında bulunan bir diğer adıyla Nesef olarak bilinen bir Orta Asya'da şehridir. Mecmuadaki

şiiirde kuyusu ile anılmaktadır. Bu kuyu bir münecimmin çukuru olarak bilinmektedir. Şiiire göre Dürrî'nin gözü keskindir ve yüz kere aferin denmektedir. Çünkü Dürrî münecim çukuru olan Nahşeb kuyusundayken gökteki nurları görmektedir. Dürrî'nin gözü kuyunun veya çukurun göğe açılan deliği gibi düşünülmektedir. Böylece Dürrî'ye münecimlik yani gök bilimci vasfı yüklenmektedir:

Ĥiddet-i bâşira-i Dürrîye şad bār pesend
Çāh-ı Nahşebde iken gökde görür envārı (140/1)

ğ. Pazar (Bâzâr)

Pazar kelimesi sözlükte alıcı ve satıcıların ticaret için belli zamanlarda toplandıkları üstü açık kamu alanı olarak tanımlanmaktadır. Pazarlar, sosyal hayatın önemli bir parçasıdır. Giyecek, yiyecek gibi temel ihtiyaçların karşılandığı pazar yerlerinde kumaşlar da satılmakta ve bu kumaşlar pazarın en değerli yerinde, ana girişin yakınında yoğunlaşmaktadır (Kallek, 2007: 199). Diğer taraftan pazarlarda standart üretimin olmaması pazarlığı kaçınılmaz bir eylem yapmaktadır (Kallek, 2007: 202). Ayrıca büyük pazarların kurulduğu yerlerde terzi dükkânları da yer almaktadır (Kallek, 2007: 196). Şiiirde pazar kelimesiyle anılan bir diğer kelime arabulucu anlamına gelen *miyâncî* kelimesidir. Alışverişte ortayı bulma, kavgayı yatıştırma gibi manalara karşılık olarak kullanılan bir ifade olup bu işi yapan ve anlaşmayı sağlayan kişiye de arabulucu denmektedir (Tunç, 2015: 80). Şair, terzi dükkânında sevgiliyle pazarlığa girerek sevgilinin arabulucusunun orta yolu bulmasını ister. Çünkü orta yol bulunursa iyiliğe cömertlik kumaşı yetişecektir ve pazara gitmeye ya da tekrar gitmeye gerek kalmayacaktır:

Miyâncî-i maḥabbet Nābiyā olsa revāc-engīz
Çıkar iḥsāna kālā-yı kerem *bāzāra* yer ḳalmaz (175/5)

h. Saray ve Kâşâne

Hükümdarların yaşadığı gösterişli ve büyük yapılara *saray* denir. Sarayla yakın anlamda kullanılan Farsça *kâşâne* kelimesi ise mükellef, büyük ve süslü köşk demektir. Mecmuada yer alan şiiirde ve divan edebiyatında saray gönle benzetilen olmaktadır. Yapı inşa etme vasfı ile söz konusu olan Kerpiççizade'nin cennet gibi olan saraya girmesi için önce gönül sarayını yapması gerekmektedir:

Dilerse girmek eger aşr-ı behişt-ābāde
Gōñul *sarāy*ını yapsun Kerpiçi-zāde (150)

Gül bahesinin saraya, gözyaşlarının sele benzetildiği şiirde gözyaşı seli kendi mizacına uygun başta gelen bir selvi aramaktadır:

Gülşen-*sarāy*-ı dehrde seyl-āb-ı eşk-i eşm
ab‘ınca bir ser-āmede serv-i emān arar (231/6)

Sevgilinin gurur hazinesine benzetildiği şiirde āřık, onu yıkık dökük gönül evine gizlice ağırmaktadır. Böylece gurur hazinesini de beraberinde getirecek olan sevgili, o yıkık dökük evdeki varlığıyla sarayları kıskandıracaktır. şair gönlünde, sevgilinin varlığını hazine olarak görmektedir:

Eyle ey gencīne-i naşvet nihānī cilvegāh
Genc-i vīrān-hāneme *kāřāneler* reşk eylesün (247/3)

1. Tekke (Hāne/ Hānkāh)

Tarikat mensuplarının topluca ibadet ve törenlerini gerçekleştirdikleri yere *tekke* denmektedir. Halka açık konaklama yeri olarak kullanılan tekkeler, fakir ve yolcuların da barındığı bir yer olarak görülmektedir (Pala, 2013: 112). Divan şiirinde bu gibi kişilerin tekkede ekmek parasıyla yetindikleri dile getirilmiştir. Gülřenī tekkesinden *Gülřenī-hane* kelimesi kullanılarak söz edilen şiirde, tören gerçekleştiğini düşündüğümüz bir ortamda yer alan kişilerin, bir anda iki gül yüzlüyü görmelerinin şaşılacak durum olmadığı söylenmektedir:

Naşra-i vāhidede gördigine itme ‘aceb
Gülřenī-*hāne*de birden iki gül-ruřsārı (139/1)

Hankah, tekkenin büyüğüne ve hem kuruluş hem de değeri bakımından üstününe verilen isimdir. Pir makamı olarak kabul edilen hankah (Pala, 2013: 191) mecmuadaki şiirde dünyaya benzetilmektedir. Dünya tekkesinde bütün bağlara düşman olan bir adam için halkın adetlerinin yük olmadığı dile getirilmiştir:

Hānkāh-ı dehrde merd-i ‘alāyık-düşmenüm
Hergiz esbāb-ı rūsüm-ı halk bār olmaz baňa (74/4)

i. Yedikule

Surların, kulelerin ve çok sayıda tarihî yapının yer aldığı bir İstanbul semti olan *Yedikule*, şiirde görevi kale muhafızlığı olan dizdar ile birlikte kullanılmaktadır. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in talimatı üzerine onarılan Saray-ı Atîk-i Âmire adındaki sarayın iç hisarına da Yedikule denmektedir (İnalçık, 2001: 221). Şiirde Yedikule semti bu bağlamda dizdar ile ilgi kurularak zikredilmiştir. Yedi yaşında Dizdarzade'nin Yedikule'de, ayın on dördünü kendi güzelliğine âşık etmesi söz konusudur:

Hüsnine itdi meh-i çâr-dehümi üftâde
Yedi yaşında *Yedi kullede* Dizdâr-zâde (145)

j. Yenikapı (Der-i Nev/ Bâb-ı Cedîd)

Klasik Türk edebiyatını derinden etkileyen, Osmanlı'nın sanat ve edebiyat merkezi olan İstanbul'da bir semt adı olan *Yenikapı*, nahiyeleri (İnalçık, 2001: 226), cami ve zaviyeleri (İnalçık, 2001: 228), mevlevihaneleri olan özellikle de İstanbul'un büyük tekkelerinin en önemlilerinden sayılan Yenikapı Mevlevihanesi'ni içinde barındıran bir semttir. Ayrıca XVII. yüzyılda Ermeni nüfusun yoğunlaştığı bir semt olmuştur (İnalçık, 2001: 235). Mecmuada yer alan şiirde bir mekân ismi olarak geçmektedir. Tatarların yağmacı ve zalim olma vasıflarına değinen şair, onları ecele benzetir. Ecel, onu bu can ile Yenikapı'dan kapmış götürmüştür:

Der-i nevden rübûde itdi bu pindâr ile âhîr
Ecel didikleri bir pür-cefâ Tâtâr-ı yağmâyî (195/2)

Divan şiirinde Hz. İsa, nefesi ile körlerin görmesini sağlaması ve hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi gibi birçok yönden söz konusu edilmiştir (Pala, 2013: 235). Şair, Hz. İsa'nın nefesindeki sırrın etkisinin gelişini, İstanbul'da bir semt olan Yenikapı'da olanların yeni bir can bulmalarına bağlamıştır:

N'ola *bâb-ı cedîdîñ* ehli nev cân bulsalar zîrâ
K'irişdi mağdem-i âşâr-ı sırr-ı nefh-i İsayî (195/8)

I.2.3.16. Yiyecekler ve İçecekler

Sosyal hayatın vazgeçilmezi olan yiyecek ve içecekler şairlerin hayal dünyasında işlenerek edebî ifadelerle birlikte şiirlerde kullanılmıştır. Kimi zaman sevgiliye ait birçok özelliğin yüklendiği, kimi zaman içtimai hayattan bilgilerin verildiği kimi zaman da hikemî tarzın kullanıldığı yiyecek ve içecekler, çeşitli teşbih ve mecazlarla anlatılmıştır. Mecmuada sosyal hayatın bu yönüyle ilgili birçok örnek yer almaktadır. Yiyeceklerle ilgili olan örnekleri *badem (bâdâm)*, *ekmek (nân)*, *kebab*, *şeftali*, *şeker (tatlı)*, *tuz (nemek)*, *un (dakîk)* ve *üzüm (engûr)*, içeceklerle ilgili olan örnekleri ise *afyon (tiryâk)*, *şarap (bâde/ mey)* ve *şerbet* başlıkları altında inceledik.

a. Afyon (Tiryâk)

Tiryâk, *afyon* anlamının yanı sıra zehirlenmeye karşı kullanılan panzehir anlamına da gelmektedir. Tiryaki tabiri afyon anlamından dolayı türetilmiştir (Pala, 2013: 458-459). *Afyon* ise haşhaş kozalağının sütünden ibaret olan maddeye denir. Keyif verici maddeler arasında sayılan afyonu kullanan kimseler, kısa sürede tiryakisi olmaktadır. Evvela mercimek kadar içilen afyonlar zamanla fındık büyüklüğünde içilmiştir. Afyon müptelaları, Ramazan ayında bu zevki devam ettirmek için afyonu birer, ikişer, üçer kat kâğıda sararak yutarlarmış. Böylece belli aralıklarla patlayan afyonun etkisiyle tiryaki zevk almaya devam edermiş. Divan şiirinde bu durum âşığın sevgilisine tiryaki olması ve âşığın sevgiliden gelen zehre yani acıya alışkanlık kazanmış olması şeklinde işlenmiştir (Pala, 2013: 8-9). Şiirde orucun etkisiyle tiryakilerin afyondan uzak kalacak olmaları o kadar korkutmuş ki oruç düşüncesinin korkusundan dilsiz kaldıkları ifade edilmiştir:

Ol kadar tırsîdelerdür infi‘âl-i rûzeden
Lâldür *tiryâkiyân* vehm-i hayâl-i rûzeden (23/1)

b. Badem (Bâdâm)

Badem, pembe ve beyaz çiçekli, yemişi şekerlikte ve tatlıcılıkta kullanılan bir bitkidir. Divan şiirinde tadı, şekli, çiçeğinin rengi, çekirdeğinden çıkarılan yağı gibi özellikleriyle sevgilinin gözüne, gamzesine, ağzına, dudağına, şaraba veya kana benzetilen olmuştur. Badem şekeri kullanılarak üretilen yiyeceklere (Gülhan, 2008: 352) değinen ve mecmuada şiiri yer alan şair, acı bademe badem şekeriyle bile tatlılık

verilemeyeceğinden bahseder. Bu olguyu, fesat yaradılışlı kimseleri acı bademe benzeterek onlara güzel ahlakın yani badem şekeri ile tatlılığın verilemeyeceğini söyler:

Ṭab‘-ı fāsīd olana hūlḳ-ı hūsūn kār itmez
Telh *bādāma* şekerle de ḫalāvet gelmez (75/2)

c. Ekmek (Nân)

Buğday ve diğer tahılların unundan elde edilen gıda maddesi olarak tanımlanan *ekmek*, parça anlamındaki *pâre* kelimesi ve tuz anlamındaki *nemek* kelimesi ile birlikte anılmaktadır (Pakalın, 1971b: 653). Tuz ve ekmeğin bir arada geçtiği şiire tuz maddesinde yer vereceğiz. Mecmuada yer alan diğer şiirlerde ise ekmek, gök cisimleriyle ilgi kurularak bahsedilmiştir. Ekmek parçasının hilale benzetildiği şiirde, o dönemde hilalin ilgi odağı olduğu anlamı çıkarılabilir. Çünkü tekkede ekmek parçasıyla yetinen kimse tıpkı hilal gibi bakışların ilgi odağı olmaktadır:

Nigāh-ı rağbete şāyān olur mişāl-i hilāl
Bu tekyegāhda *nān*-pāreye ḳanā‘at iden (226/7)

Dünyayı, Allah’ın nimetlerini sunduğu bir sofraya benzeten şair, bu sofradaki güneş ve ayı iki ekmek olarak düşünür. Böylece ekmeklerin daha çok yuvarlak biçimde tüketildiği anlaşılır. Diğer taraftan bu sofrada güneşe kimse dokunmamıştır fakat ay ortada doğranmıştır. Şair, ayın formunun değişmesine rağmen güneşin görünümünün sabit kalmasını bu şekilde yorumlamıştır:

H‘ān-ı Ḥaḳdur bu felek mihrile mehdür iki *nān*
Mihre kimse degmemiş ortada mehdür ṭoğranan (19/1)

Şiirin devamında şair, her ne kadar eksilirse yine o kadar artar diyerek ayın döngüsüne değinmiştir. Şair, ayın ilk olarak hilal evresinden dolunaya kadar tamamlanmasını, daha sonra eksilerek tekrar hilal evresine geçmesini nimetin ne kadar eksilirse yine o kadar artacağı şeklinde düşünmüştür. Bu bağlamda nimetin sürekli artması için durmadan ekmek doğranması yani ayın döngüsünde olduğu gibi eksilerek artmanın gerekliliğini ifade eder:

Her ne deñlü eksilürse ol kadar artar yine
Ni‘metüñ artsun dir iseñ ırma dā’im ırgra *nān* (19/2)

ç. Kebap

Kebap, ateşte veya susuz olarak bir kap içinde pişirilen et yemeğine verilen isimdir. Divan şiirinde âşıkların aşk ateşiyle yanan ciğerleri ya da bütün vücutları kebaba benzetilir (Onay, 2016: 250). Ciğer pişirilirken üzerinden kan damlar. Bu damlalar âşığın kanlı gözyaşları gibidir. Ciğer daima ateşte pişer. Ayrıca âşık sevgiliden ayrı olduğu için ciğeri yanıp kebab olmuştur. Şiirde sevgilinin dudakları tuza teşbih edilerek âşığın yaralı ciğerine tuz basmaktadır. Bilindiği üzere *yaraya tuz basmak* deyimini bir derdin acısını daha da çoğaltmak anlamını taşır. Zaten gerçekte de yaranın üzerine tuzun gelmesi acı verici bir durumdur. Böylece şair, âşığın kebab gibi olmuş ciğerindeki yanık ve ağlayışın sebebini sevgilinin âşığın ciğerindeki yaraya tuz basmasına bağlar:

Urmaz ise yarasına lebleriñ nemek
Bu süz ile bu girye nedür *kebābda* (197/4)

d. Şarap (Bāde/ Mey)

Farsçası *bāde* ve *mey*, Türkçesi *çakır* olarak adlandırılan *şarap*, özellikle üzüm suyundan imal edilen ve sarhoş eden bir çeşit içecektir. Divan şiirinde meclisin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Renginden dolayı sevgilinin dudağına, kana, kanlı gözyaşına, yanağa benzetilirken sarhoş edici ve lezzetli olması yönüyle de birçok teşbih ve mecaz yoluyla şiirlere konu olmuştur. Şiirlerde şarap, gerek içiliş şekliyle gerek şairlerin vazgeçilmezi olmasıyla gerekse içildikten sonraki etkisiyle ele alınan bir unsur olmuştur. (Pala, 2013: 52). Şarap şiirlerde genellikle içkiden sonraki baş ağrısı olarak tanımlanan humâr, saf şarabı ifade eden nâb, şarabın üzümünden mamul olması dolayısıyla üzümü ifade eden engûr, sarhoş anlamındaki mest, meyhaneci, bezm gibi kelimelerle birlikte işlenmektedir.

Mecmuadaki şiirde sevgilisine seslenen âşık, onun meclisindeki hâl dolayısıyla üzüm şarabının yeterli olduğunu, mezeye gerek olmadığını söyler. Şarabın ruha ruh kattığı düşünülür. Ancak âşığın gönlünde şarabın verdiği keyif, onun hayalindeki sevgilinin saf dudağına benzettiği şarabın humarı bile değildir:

Bezmünde ne hâlet var eyâ gıbta-i hür
Kim bî-mezedür anda *şarâb*-ı engür (78/1)

Pîr-i muğânı gör bu kadar *bâde*-keşlere
Şahbâ-yı 'îş-ı rûh-fezâyı yetişdirür (59/4)

Leb-i la'î-i hayâlinüñ dilde
Dem-i keyf-i *şarâb* humârı degül (82/1)

Meclise ney, şarap ve tüysüz yanağın dost olması gerektiğini düşünen şair, bunların varlığıyla gönül hoşluğunun geldiğini ve böylece şarap içen gönlün şen olacağını belirtir. Diğer taraftan şarap içmek temiz bedenini güçlü ve neşeli olmasını sağlamaktadır. Şarap içmenin vaktinin bahar olduğu da ifade edilmiştir:

Ney ü meyle ruḥ-ı sâde Enîs olmak gerek bezme
Şafâ-yı hâtır olmazsa dil-i *mey*-hör şen olmazmış (128/5)

Şarâb iç cism-i pâküñ neş'edâr u tâb-gîr olsun
O süst-endâmlık gitsün birez cünbiş-pezîr olsun (95/1)

Geldi bahâr nûş-ı *meyiñ* vaḳtidür diyü
Çeşmiñ zen olmada dile seyret habâblar (129/7)

Cennetteki bir suyun adı olan Kevser ile sevgilinin dudağına benzeyen saf şarabın tortusunun karşılaştırıldığı şiirde Kevser suyunun, sevgilinin dudağının saf şarabının dibinde kalan ve yere saçılan tortusu bile olamayacağı düşünülmüştür:

Bâde-i nâb-ı la'linüñ Kevşer
Dürd-i mînâ-yı teh-nişârı degül (81/2)

Divan şiirindeki şarap ve tuz arasındaki ilgi, sarhoş edici maddelere tuzun ilavesiyle bu etkinin ortadan kalkması ve helal olması inancına dayandığından daha önce de bahsetmiştik. Söz konusu şiirde şarap, renginden dolayı sevgilinin dudağına benzetilir. Ayrıca şiirde, dudağın tuz saçma özelliğinden de bahsedilerek kadehin kenarına sevilinin dudağının değmesiyle, şaraba tuz eklendiği böylece şarabın kat kat helal olduğu söylenir. Divan şairi için sevgilinin dudağını öpmeyi istemek, kavuşmak anlamına gelmektedir. Ancak ayrılmanın korkusu da âşığı rahat bırakmaz. Bu yüzden

âşığın, sevgilinin dudağını öpme arzusu kabahat olarak görülür. Dudağı tuzlu şaraba, öpmeyi de tuzlu şarabı içmeye benzeten şair, tıpkı tuzlu şarabın sarhoş etmeyeceği gibi öpmenin de zevk vermeyeceğini ve bundan zevk aramanın ahmaklık olduğunu söyler:

Doğunsun tek hemân la‘l-i nemek-rîzin leb-i câma
 Katarırsın *bāde*-i nāba nemek k̄at k̄at helâl olsun (113)

Ümîd-i būs-ı la‘l-i dil-rubā elḥaḳ ḳabāḥatdür
Şarāb-ı pür-nemekden neş’e-cūy olmaḳ ḥamāḳatdür (210)

Sakiye seslenen şair, sakinin çene çukurunu boş kadehe benzetir. Böylece boş kadehle şarap meclisinde övünülmeyeceği vurgulanır. Şarap içmek için meclise giden âşıklar sevgilinin gamından/ aşkından dolayı içmektedirler. Saki tarafından art arda sunulan ve köhne sıfatıyla yıllanmış, eski anlamı verilen şarap/ içki ise sakinin gönül yarasını temizleme amacıyla gerçekleştirdiği bir eylem olarak görülür:

Neden sākî bize çāh-ı zekanla imtinān itmek
 Tehî sāğarla bezm-i *meyde* hergîz iftiḥār olmaz (89/4)

Mest-i *mey*-i ğamîñ geçinür ser-be-ser cihān
 Dünyā nice yıkılmasun ey şūḥ-ı dil-sitān (103)

Pey-ender-pey şunar cām-ı *şarāb*-ı köhneyi gūyā
 İder zaḥm-ı dile tedbîr sākî şüst ü şūlarla (132/4)

Renginden dolayı gül-gün olarak nitelenen şarabın üzerindeki kabarcıklar sevgilinin kırmızı dudağına daima hevesli âşığın canına benzetilmiştir. Beyaz şaraptan söz edilen şiirde ise tıpkı beyaz gülün dikensiz gönlü parçaladığı gibi beyaz şarabın da sarhoş etmediğine dikkat çekilmiştir:

Gör *bādenüñ* beyāzını kim bî-ḥumārdur
 Bî-ḥār dil-ḥırāş olur ekşer gül-i sefid (84)

Düşmezdi böyle *bāde*-i gül-gūna dā’imā
 La’liñ hevāsı olmasa cānā ḥabābda (197/3)

e. Şeftali

Kelime anlamı semiz erik (şeft-âlû) anlamına gelen *şeftali*, sulu, güzel kokulu, lezzetli, turuncuya yakın renkte bir meyvedir. Divan şiirinde şekli, rengi, çiçeği gibi yönleriyle sevgilinin yüzüne, dudağına veya ağzına benzetilerek söz konusu edilmiştir (Gülhan, 2008: 365). Mecmuada yer alan şiirde sevgilinin, at takımları, eyer ve koşum yapan, onları sırma ve ipekli işlemelerle süsleyip satan saraca, yanağının ise renginden ve şeklinden dolayı şeftaliye benzetildiğinden daha önce de bahsetmiştik. Sevgili melek yüzlü, altın işleyen ve yanağının yansıması sonucu dünyayı şeftali rengine boyayan güzel biridir. Bu durum hem gerçek anlamda saracın atın dizginlerini bezemek için eline aldığı hem de dizgini eline alması görünümüyle âşık ettiği kimsenin yönetimini eline aldığı şeklinde düşünülebilir:

‘İnānım aldı bir serrāc-ı zerdūz-ı melek-peyker
Ki çarhı ‘aks-i ruḥsārı gül-i *şeftālū*-reng eyler (48)

f. Şeker (Tatlı)

Bir yiyecek olan *şeker*, divan şiirinde mecazen sevgilinin dudağına benzetilir. Sevgilinin tatlı sözler söylemesi dudağının şeker gibi olduğunun göstergesidir. Ayrıca papağanın konuşması için karşısına ayna konduğu ve şekerle beslendiği hususuna da değinilir. Mecmuada yer alan şiirde ayna, şeker ve papağan kelimeleri bu konuya çağrışım yapmaktadır. Şair, sevgilinin yüzünü aynaya, kendi sözlerini papağana teşbih eder. Böylece şairin gönlüne, ayna yüzlü sevgilinin yansımasıyla şeker saçan dudağı geldiğinde şairin gönül kalemi güzel sözler söyleyen bir papağan olur:

Ey āyine-rū kilki olur tūḫī-i hoş-gū
Geldikçe dil-i Vehbīye ol la‘l-i *şeker*-bār (250/7)

Her iki şiirde de sevgilinin dudağı şekere benzetilir. Bazen sevgilinin şeker dudağı tatlı tatlı gülümser ve bunu gören zahidin imanını bozup yaratılışını inkâr etmesine sebep olur bazen de bir beyit olarak düşünülen dudağın her iki kısmına dünyanın şekerinin sığıdığı hayal edilir:

Zāhid görünce ṭarz-ı *şeker*-ḥand-ı la‘lini
İnkār-ı cevher eyledi bozdı ‘aḳīdesin (92/3)

Leb-i hūbān gibi Nābī saña maḥşūş itmek
 ʤarf-ı yek-beytde güncide cihānīñ *şekerin* (155/9)

g. Şerbet

İçecek anlamının yanı sıra mikroplardan, hastalıklardan korunma amacıyla serum hâlinde bir çeşit ilaca da bu isim verilir. Ayrıca yılan ve akrep gibi hayvanların sokmaması için *ocak* adı verilen kimseler tarafından okuyup üflenmeye de şerbetlenme denilmektedir (Onay, 2016: 392). Mecmuadaki şiirlerde şerbet, iyileştiren, şifa veren bir çeşit deva veya ilaç gibi düşünülmüştür. Bazen sevgilinin dudağını bırakıp zülfüne meyleden âşık için bu deliliğine şerbet fayda vermez. Bazen de gam ateşiyle yanan âşığın gönlüne vuslat şerbeti çare olacaktır. Diğer taraftan bir tabip inleyen âşığın gönlüne çare için sevgilinin dudağına benzeyen şerbeti hatırlamasını söylemektedir:

Çünkü la‘lūñ ḳodı dil zülfüne meyl itdi senūñ
Şerbet uşlatmaz o dīvāne’i çek zencire (72/2)

Nār-ı ğamla yandı bağı Es‘ad-ı dildādeniñ
Şerbet-i vaşlın içirse n’ola Balcı-zāde (154)

Getirsin *şerbet-i* la‘lile çeşmi hastasın yāda
 Devā-sāz olmak isterse dil-i zāra ʤabīb-zāde (165)

ğ. Tuz (Nemek)

Yiyecek veya içeceklere lezzet vermek için kullanılan *tuz*, divan şiirinde ekme ve şarapla birlikte zikredilir. Ayrıca yaraya tuz basmak deyimiyle de söz konusu edilen tuzla ilgili şiirden daha önceki maddede bahsetmiştik. Mecmuadaki bir diğer şiirde geçen fotula ekmeği, Ramazan pidesine benzer şekilde ince, fazla mayalanmış özsüz hamurdan yapılan, kolay kopan ve daha çok saraylarda, imarethanelerde, yeniçerilere ait fırınlarda pişirilerek bazı görevlilere maaşın yanında verilen bir ekme çeşididir (Emecen, 1996: 167). Bu ekmeği yapana fotulacı denmektedir. Şair, bu bağlamda şiirde ortada bu kadar ekme ve tuz yenmişken Fotulacızade’nin karşısındakini ekme isteğinden bahsetmiştir:

Bu kadar nān u *nemek* yenmiş iken ortada
Beni ekmek diler imiş Foṭulacı-zāde (161)

Divan şiirindeki şarap ve tuz arasındaki ilgi, sarhoş edici maddelere tuzun ilavesiyle bu etkinin ortadan kalkması ve helal olması inancına dayanmaktadır. Şarap, renginden dolayı sevgilinin dudağına benzetilir. Şiirde dudağın, tuz saçma vasfının da olduğu düşünülerek kadehin kenarına dudağının değmesiyle, şaraba tuz kattığını böylece şarabın kat kat helal olmasını sağladığına işaret vardır. Diğer taraftan divan şairi için sevgilinin dudağını öpmeyi istemek, kavuşmak anlamına gelmektedir. Âşık kavuşmayı ister ancak her kavuşmanın sonu ayrılıktır ve ayrılmanın korkusu da âşığı rahat bırakmaz (Pala, 2013: 476). Bu yüzden âşığın, sevgilinin dudağını öpme arzusu kabahattir. Dudağı tuzlu şaraba, öpmeyi de tuzlu şarabı içmeye benzeten şair, tıpkı tuzlu şarabın sarhoş etmeyeceği gibi öpmenin de zevk vermeyeceğini ve bundan zevk aramanın ahmaklık olduğunu söyler:

Ümīd-i būs-ı la‘l-i dil-rubā elḥaḳ ḳabāḥatdür
Şarāb-ı pür-*nemek*den neş’e-cūy olmak ḥamāḳatdür (210)

Doḳunsun tek hemān la‘l-i *nemek-rīzin* leb-i cāma
Ḳatarsın bāde-i nāba *nemek* ḳat ḳat ḥelāl olsun (113)

h. Un (Dakık)

Dakık, sözlükte ince, ufak, duyulmaz anlamının yanı sıra toz hâline getirilmiş şey, *un* olarak da tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 2013: 184). Mecmuada yer alan şiirde un, mesleği tahıl öğütmek olan uncu ile birlikte zikredilmiştir. Aslında uncu birinin her gün gerçekleştirdiği eylem olan un öğütme işini, şair farklı şekilde tasvir eder. Değirmeni ayrılık acısına benzeterek kullanan şair, Uncuzade'nin âşığı ayrılık acısının değirmenine düşürüp ona inceden inceye, un gibi işler yaptığını dile getirir:

Āsiyāb-ı elem-i hicie idüp üftāde
Pek *dakık* işler ider ‘āşıḳa *Uncu-zāde* (149)

1. Üzüm (Engûr)

Üzüm, asma adı verilen ağaççıktan salkım hâlinde meydana gelen taneli, çekirdekli, tatlı, ince kabuklu bir meyvedir. Divan edebiyatında şarabın üzümden

üretilen kırmızı renkte bir içecek olması, şiirlerde sevgilinin dudağına benzetilerek zikredilmiştir (Pala, 2013: 139). Mecmuada yer alan şiirde de bu doğrultuda adı geçen üzüm, içki meclisinin vazgeçilmezi ve en kıymetlisidir. Şair, sevgilinin güzellik derecesini mübalağa ile ifade eder. Öyle ki güzelliğine hurilerin bile gıpta ettiği sevgilisine seslenen âşık, onun meclisinde bir hâl olduğunu bu yüzden sevgilinin kırmızı dudağını kastederek üzüm şarabının mezeye ihtiyaç olmadan içildiğini söyler:

Bezmüñde ne hâlet var eyâ gıbta-i hür
Kim bî-mezedür anda şarâb-ı *engür* (78-1)

I.2.4. Tabiat

Muhteva yönünü incelediğimiz mecmuanın içerisinde çeşitli tabiat unsurlarına rastlamaktayız. Bu tabiat unsurlarını *bağ/bostan/çemen ve ilgili unsurlar, bitkiler, dört unsur (anâsır-ı erbaa), hayvanlar, kozmik âlem ve zaman* alt başlıklarında sınıflandırarak detaylı bir şekilde göstermeye çalıştık.

I.2.4.1. Bağ/ Bostan/ Çemen ve İlgili Unsurlar

Mecmuada yer alan şiirlerde doğayla iç içe olunan mekânlardan çoğu bahçe ile ilgili kavramlardan oluşur. Divan şiirindeki tasavvura göre bahçede, türlü çiçekler, ağaçlar, kuşlar ve ırmak kenarında selviler bulunur. Sevgilinin güzelliği, bahçedeki özelliklere benzer. Bu bahçede âşık bülbül, âşığının gözyaşı ırmak, sevgilinin yanağı gül, dudağı gonca, saçı sümbül, beni bahçıvan veya bekçidir. Şiirde çeşitli hayallerle bu tasvirler işlenmiştir. Güle seslenen şair, bahçede bulunan bülbüllerin âhından sakınması gerektiğini, aksi takdirde diğer âh alan goncalar gibi açılmama ihtimali olduğunu bildirir:

Hâzer bu *bâğ*da âh-ı hezârdan ey gül
Şüküfte olmadı çok gonçe-i terin gördük (56/3)

Başka bir örnekte bülbüle seslenen şair, sevgiliye benzetilen bahçedeki güle âşık olanların kendinden ibaret olmadığını ve o gülün ayağında binlerce âşığının olduğunu dile getirmiştir:

Bülbül *çemende* ol güle üftâde sen misin
Pâyında sencileyin anıñ şad-hezârı var (184/3)

Bahçeyi ümide benzeten şair, bu bahçede gül toplamak isterken, bahçede feryat ederek şarkı söyleyen bülbül olduğunu ifade eder:

Müyesser olmadı gül-çîn-i gülşen-i ümmîd
Hemân bu *bāğa* nevâ-senc-i âh u zâr olduk (91/5)

Hafif esen saba rüzgârı, sevgilinin güzelliğe benzeyen bahçesine estiği ve güle benzeyen yanağının kırmızı goncasının bu rüzgâr sayesinde açtığı düşünülmüştür:

İtmiş güşâde gönçe-i ruhsâr-ı alini
Olmuş vezîde *bâğ*-ı cemâle şabâ-yı hüsn (236/4)

Bağ kelimesinin ikinci anlamı sözlükte *üzüm ağaçlarını hâvi mahal* (Sami, 1417: 268) olarak geçmektedir. Buna göre şair bağdaki asma kütüklerinin budandığı vakit kütükten akan sıvıyı gözyaşına benzetmiştir. Asmadan elde edilen üzüm ise sonunda şarap olmuş ve içenlerin gözünde, kütüğün gözyaşının tesir etmesiyle sarhoşluk hâli gelmiştir:

Dîde-i mey-keşde âhir itdi âşârı zühûr
Tâk-i *bâğ*îñ dökdügi göz yaşı zâyi‘ olmadı (244)

Âşğın gözyaşları ırmağa, sevgilinin boyu bahçede ırmağın kenarındaki selviye benzetilmiştir. Şaire göre âşğın gözyaşı ırmağı sevgilinin boyunun selvisi için, sokak sokak kavuşacağı zamanı arayıp dolaşmıştır:

Cüy-ı eşküm serv-i kıddüñ’çün ço aqsun sū-be-sū
Büstân-ı vaşluñ arayı dolaşdum kû-be-kû (18/1)

Gül, kat kat görünümüyle kulağa benzetilir. Ancak henüz açılmamış gonca duymayan kulak gibidir. Ayrıca kâmetin iki anlamı vardır. Biri ezan diğeri ise boydur. Şiirde de bahçedeki goncaya selvinin boyunu anlatmanın, duymayan biri için iki kere ezan okumaya veya selvinin boyundan bahsetmeye benzediğini ve böyle bir şeyin dünyada olmayacağı söylenmiştir:

Çemende gönçeye kıddiñ o serviñ añladamam
Felekte hiç iki kâmet olur mı şağır için (191/3)

Çemen, yeşil otlarla kaplı geniş alanı ifade etmektedir. Şair, sevgilinin yanağında ayva tüyleri çıktı diyenlere inanmaz çünkü sevgilinin al yanağı ateşe benzemektedir. Ateşte ot bitmeyeceğine göre sevgilinin yanağında da ot bitmeyecektir:

Hağ belürdi dirse iller ‘arız-ı dildârda
İ‘timâd itmeme *çemen* bitmez miyân-ı nârda (7/2)

I.2.4.2. Bitkiler

Divan şairinin sıkça başvurduğu, çeşitli hayal ve benzetmelerle gerek mecaz gerekse gerçek anlamda kullanarak ele aldığı konulardan biri de bitkilere dir. Mecmuada yer alan bitkileri *ağaçlar* ve *çiçekler* olmak üzere iki ana başlıkta tasnif ettik. Söz konusu maddeyi hakkında şiirlerden örnekler vererek açıklamaya çalıştık.

I.2.4.2.1. Ağaçlar

Mecmuada *çınar*, *selvi*, *şimşir* ve *tuba* ağaçları ile yetişmekte olan ağacın taze hâli anlamına gelen *nihalden* bahsedilmektedir. Bu ağaçlar, şekli, boyu, rüzgârda salınışı, türüne göre meyve verip vermemesi, dikilmesi gibi yönleri ele alınmaktadır. Ayrıca su kenarında, çemende ya da bahçede bulunmaları ile de söz konusu olmaktadır.

a. Çınar (Çenâr)

Yaprakları bir eli andıran şekilde beş parçalı, gövdesi kalın, uzun ömürlü, koyu gölgeli büyük bir ağaç çeşididir. Divan şiirinde genellikle yaprağının şeklinden dolayı ele benzetilerek kullanılır. Mecmuada yer alan şiirde ağacın rüzgârla salınması ve yaprağının ele benzetilmesi ile söz konusu olmuştur. Feleğe yani gökyüzüne rüzgârla birlikte uzanmak isteyen kişi çınar ağacına benzetilmektedir. Elbette uzanma eylemini gerçekleştirmek için ele gerek vardır. Şiirde de gökyüzüne rüzgârla ulaşmak isteyen çınar gibi sinesinin aynı şeye yanmasına yani aynı acıyı çekmesine gerek olduğu söylenir:

Çol şalmağ isteyen felege rüzgâr ile
Hem-süz-ı sîne olmağa muhtâc *çenâr* ile (185/1)

b. Nihal

Taze ve düzgün fidan, sürgün anlamına gelen *nihal* kelimesi, divan şiirinde düzgün ve ince olmasından dolayı sevgilinin boyuna ve endamına benzetilmektedir (Pala, 2013: 359). Şiirde naza benzetilen fidanın, âşığın sam yelinin hararetine dayanamayacağını, üstelik yeni yetişmiş olduğu için dikkat etmesi gerektiğini söyler:

Tāb-ı semūm-ı āhuma döymeysin el-ḥazer
Sen ey *nihāl*-i nāz daḥi nev-resīdesin (92/4)

Şiirde emele benzetilen fidanın meyve vermesi umulmuştur. Sevgilinin meyveye benzetilen yanağının hasretini çeken âşık hiç olmazsa emel fidanının meyve vermesini bekler:

Ḥasret çekerüz mīve-i ruḥsārına her bār
Virmezse *nihāl*-i emelüm ḥayf eger bār (250/1)

Şiirde nihal kelimesi sevgilinin boyuna değil yaş almış kişinin boyuna benzetilmiştir. Fena ehli yani benliğini Allah'ın varlığında yok eden ve kesret âleminden sıyrılan kimseler için ömür ağır bir yükür. Bu yükten dolayı yaş almış kimselerin fidan boyu iki büklümdür:

‘Ömr olduğına bār-ı girān ehl-i fenāya
Dāl oldı *nihāl*-i ḳad-ı pīrānda dü-tāyī (125/4)

c. Selvi (Serv)

Selvi, her mevsim yaprakları yeşil kalan, uzun ömürlü, güzel kokulu, kozalaklı, ince uzun ve çoğunlukla mezarlıklara, bahçe kenarlarına dikilen bir ağaçtır. Divan şiirinde en çok bahsedilen ağaç olan selvi, şekli dolayısıyla sevgilinin boyuna benzetilir. Rüzgârda salınışı sevgilinin yürüyüşüne benzetildiği için farklı hayallere söz konusu olmuştur (Pala, 2013: 400). Mecmuadaki şiirde âşığın âhı rüzgâra benzetilerek naz selvisine esmektedir. Böylece rüzgârın etkisiyle naz selvisi düşmanın semtine meyletmış yani o yöne doğru gitmiştir:

Nesīm-i āhımız ol *serv*-i nāziñ ey Vehbī
Raḳīb semtine bādī odur temāyülüne (124/10)

Selviyi kişileştiren şair, başında kavak yelleri olduğunu söyler. Kavak yelleri tabiri ile anlatılmak istenen kişinin olmayacak şeyler düşünerek vakit geçirmesidir. Kır gezintisine çıkan ve selviye benzeyen her bir güzel kendini tek sanır. Bu yüzden gerçek olmayan bir şeyi düşünmeleri başlarında kavak yelleri estiği şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca selvilerin rüzgârla birlikte salınmaları da hatırlatılır:

Seyr-i çemende kendüsin āzādesi şanur
Serviñ başında daği kavak rüzgârı var (184/6)

Şair bütün güzelleri selvi boylu olarak düşünür. Böylece şiirde selvi boylu sevgililer içinde onun için değerli olan selvi boylunun boyunun fidanına söylenecek söz yoktur. Çünkü bütün selvi boylular aynı görünüşe sahiptir. Ancak onu diğerlerinden üstün kılan şeyin güzel ahlakı olduğu ifade edilmiştir:

Serv-kağler içre söz yok gerçi nađl-i kađdiñe
 Hüsni hülkuñdur seni ammā ser-efrāz itdiren (193/4)

Bu kez sevgili selviyle kıyaslanmış ve sevgilinin daha güzel olduğu vurgulanmıştır. Sevgiliyi öven şair, selvilerin onun yürüdüğünü gördüklerinde ayakta kaldıklarını ifade eder. Selvilerin dik ve uzun olmalarını sevgilinin yürüyüşünü gördüklerinden dolayı ayakta kaldıkları şeklinde düşünen şair sevgiliyi güzellik fidanına ve cihan gülşenin güneşine benzetir:

Sen ol nađl-i leñāfet gülşen-efrüz-ı cihānsın kim
 Görelden *servler* reftārıñı kaçdı kıyām üzre (194/3)

Şiirde selvinin meyvesiz ağaç olmasına değinilmiştir. Sevgiliye benzetilen selvinin meyvesi de ondan gelecek güzel bir davranışa benzeyecektir. Ancak meyvesiz olmasına da razı olan âşık, selvinin sadece gölgesinin mutluluğunun yettiğini ve bunun kıymetini bildiğini söyler:

Çün sāyesi erbāb-ı dile cāy-ı şafādur
Serviñ bilürüz kağrini virmezse de ger bār (250/5)

ç. Şimşir (Şimşâd)

Şimşir, bahçelerde süs bitkisi olarak dikilen, yaprakları her zaman yeşil kalan ve odunundan çeşitli eşyalar üretilen bir ağaç türüdür. Divan şiirinde sevgilinin boyuna

benzetilir (Pala, 2013: 432). Mecmuada sadece bir şiirde geçen şimşir ağacı da sevgilinin boyuna benzetilen olmaktadır. Şiirde aşk kelimesinin Farsça *aşekadan* türediği ve Türkçe karşılığının *sarmaşık* olduğu hatırlatılarak sarmaşığın dolaştığı bitkiyi kökünden kuruttuğuna da değinilmiştir. Âşığın gönlü bahçede o uzun boylu ve şimşir ağacı endamında sevgiliden başkasını görmemiştir. Bu yüzden sarmaşık gibi o şimşir endamlıya sarılmaktadır. Eğer bir başka şimşir endamlı görse ona sarılacağından söz eder:

Bu gülşende şarılmaz mıydı dil çün ‘âşık-ı pîçân
Göreydi ser-bülend ol kâmeti *şimşâddan* gayrı (242/4)

d. Tuba

Tuba, sidrede bulunan kökü yukarıda dalları aşağıda olan ve bütün cenneti gölgeleyen ilahi ağacın adıdır. Divan şiirinde boyu ve gölgesi ile anılmaktadır (Pala, 2013: 459). Mecmuadaki şiirde Tuba ağacı sevgilinin boyuna benzetilmektedir. Kendini rint olarak gören divan şairi, zahide seslenerek dünya bağında Tuba ağacı gibi gönül alıcı boy üstüne boy görmediğini söyler:

Bâğ-ı ‘âlemde be-ħaħk-ı nahl-i *Ṭūbā* zâhidâ
Görmedüm kâddin hele ol kâdd-i dil-cū üstüne (255/2)

Şiirde Tuba ağacını anımsatan bir güzelden bahsedilir. Kadere benzetilen fidan ustası, sevgilinin boyunun fidanını hikmet eliyle güzellik bağının içine dikmiştir. Güzellik bağı ile cennet, sevgilinin boyu ile Tuba ağacı kastedilmektedir. Böylece bu fidan, Tuba ağacını hatırlatmaktadır:

Nahil-bend-i kâder kâddüñ nihâlin dest-i hikmetle
Diküp bâğ-ı melâħat içre *Ṭūbâdan* nişân virmiş (64/3)

I.2.4.2.2. Çiçekler

Divan şiirinde çiçekler renk, şekil, koku gibi özellikleriyle çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Mecmuada *gül (verd)*, *lale*, *menekşe (benefşe)*, *nergis*, *sümbül* ve *yasemin (semen)* çiçeğine rastlamaktayız.

a. Gül (Verd)

Divan şiirinde en çok adı geçen çiçek, hoş kokusu ve güzel renkleriyle *güldür*. Arapça *verd* olarak da karşımıza çıkan gül, sevgilinin yüzü ve yanağına benzetilir. Bahçenin veya çemenin vazgeçilmez unsuru ve sultanıdır. Diğer taraftan gül, bülbülün sevgilisidir. Karşısında durmadan şakıyan âşık, bülbül olarak düşünülür. Âşığın rakibi ise gülün dikenidir. Gülün gerek yaprağı, dalı, fidanı gerekse tazelik, incelik, narinlik, nazlılık gibi unsurları sevgilinin boyu, yüzü, yanağı gibi pek çok yönden sevgiliye benzetilen olmuştur (Pala, 2013: 171-172). Mecmuada gül, henüz açılmamış anlamında *gonca/ gonçe*, gül bahçesi anlamında *gülzâr, gülşen, gülistân*, gül toplayan anlamında *gülçîn*, gül renkli anlamında *gülfâm* ve *gülgûn*, gül yüzlü anlamında ise *gülçehre* ifadeleri kullanılarak çeşitli hayallerle sevgili-âşık-rakip üçlüsü etrafında ele alınmıştır.

Sevgilinin yanağı veya yüzü renk yönünden çiçeklere/ güle benzetilir. Şiirde, sevgilinin yanağının çiçekleri, gül bahçesine cazibe vermiştir. Hatta o güzelin saçının rüzgârı dünyaya yeni can vermektedir. Mecliste mey sunan ve sevgili olarak düşünülen sakinin yüzü de güle benzetilir. Feyiz kadehini sunan saki, âşığı adeta konuşan bülbüle çevirir. Ayrıca yüzü güle benzeyen sevgilinin kirpikleri, bülbülün bağırında yadadır:

O şūhuñ kim bahār-ı ruhları *gülzāra* ān virmiş
Nesīm-i zülfi ser-cümle cihāna tāze cān virmiş (64/1)

Bülbül-i gūya ider Vākıf bilürsin kıymetin
Cām-ı feyz-i sākī-i *gül-çehrenüñ* bir pāre gör (253/5)

Reng-i cemāliñ it *güle* Allāh emāneti
Zahm-ı müjeñ de bülbüle Allāh emāneti (190/1)

Gül sevgili, bülbül ise âşıktır. Bülbül henüz açılmamış gonca gülün karşısında ona güzel sözler söyler, iltifatlar eder. Bazen de feryat eder. Ancak gül, bülbülün onca ötüşüne ve feryadına rağmen ona yüz vermez. Yani yapraklarını açarak güle dönüştüğündeki o güzelliği ona göstermez. Şayet perişan bülbülün ateş renkli yanağa benzeyen açılmış gülü görmesi onun teninin yanmasına sebep olur. Fakat şair, gülün bu yüz vermeme durumunu bülbülün aşk sırrını feryat ederek açık etmesine bağlamıştır. Ancak gülün incinmemesi gerekir. Çünkü bülbülün bu feryadı gül

bahçesinin avlusunun süsüdür. Hatta bülbüle ümit bahçesinde gül toplamak nasip olmasa da bu bahçenin feryatlarla şarkı söyleyen bülbülü olmuştur. Gülün bu bahçedeki en güzel çiçek oluşu onun âşıklarının birden çok olduğuna işaret eder. Böylece feryat ederek şarkı söyleyen bülbül gibi binlercesi gülün ayağındadır:

Çü ‘arz itdi ‘izār-ı âteşin *gül*
Ten-i âşüftesin yandırdı bülbül (218)

Esrār-ı ‘aşkı ketm idemez *gül* ‘aceb midür
Yüz virmezise bülbül-i âşüftekarına (238/2)

Ser-i küyuñda ey *gül* nāle itsem olma rencide
Fiğān-ı ‘andelibān zīver-i şaḥn-ı *gülüstāndur* (90/3)

Müyesser olmadı *gül-çīn-i gülşen-i ümmīd*
Hemān bu bāğa nevā-senc-i āh u zār olduk (91/5)

Bülbül çemende ol *güle* üftāde sen misin
Pâyında sencileyin anıñ şad-hezārı var (184/3)

Gül, güzel ve çekici olmasına rağmen çok nazlı ve çabuk solan bir çiçektir (Pala, 2013: 171). Bu durum kederin gül bahçesinin bülbüllerinin ateş nağmeli olması dolayısıyla güllerin sıcak havadan soldukları şeklinde ifade edilmiştir. Hatta gonca ağızlı sevgilinin yanağının rengi gibi solan güller, dili tutulmuş, konuşmaya mecali olmayan bülbüllere benzetilmiştir:

Gülüstān-ı ğamıñ bülbülleri âteş-nevādur hep
Anıñ’çün *güleri* pejmürde-i tāb-ı hevādur hep (203/1)

Çün berg-i *gül* işkeste olup reng-i ‘izārı
Ol *gonçe*-dehanuñ
Bülbül gibi bī-şıyt u şadā beste-zebāndur
Yok tākāt-i güftār (35/5)

Perişan hâlde, feryat eden bülbüllerin ötüşü âha benzetilmiştir. Bülbüllerin âhları sonucu pek çok gülün açılmadığı belirtilmiştir. Diğer taraftan bülbülün inlemelerine karşılık vermeyen taze gülün, mahallesindeki diğer feryat edenlerin yardımına, kavuşma kokusuyla yetiştiği düşünülür:

Ḥazer bu bāğda āh-ı hezārdan ey *gül*
Şüküfte olmadı çok *ğonçe*-i terin gördük (56/3)

Gülün yapraklarından söz edildiğinde defter, divan, tomar, varak, yazı ile ilgili eşyalar akla gelmektedir (Pala, 2013: 172). Şiirde bir gül cinsi olan inayetten bahsedilmektedir. İyilik, lütuf gibi anlamlara gelen *inayet* kelimesi tevriyeli olarak inayet gülü manasında da kullanılmıştır. İnayet elçisi tarafından gönderilen bu inayet gülü kat kat/ sayfa sayfa mektuba benzetilmiştir:

Geldi şeh-bender-i ‘irfān tarafından Vehbī
Gülçe-i cins-i ‘ināyet gibi çat çat nāme (257/8)

‘Aceb bilsem kime feryād-res-i bŷy-ı vişāl oldiñ
Seniñ ey *verd-i ter* küyuñda nālāniñ hezārāndur (176/2)

Şiirde gülşen ifadesiyle içinde bulunulan zaman veya devr kastedilmiştir. Şair için bu zamanın gülşeni, cennet rüzgârıyla büyüse bile güzel kokmamaktır, felek eziyetini sürdürmektedir:

Olmaz nesīm-i cennet ile olsa perveriş
Bu *gülşemüñ* şüküfeleri nŷkhet-āşinā (116/5)

Eski giyim eşyaları arasında yer alan ve başa sarılan sarık çeşitli şekillerde ve farklı sarılış biçimleriyle kullanılmıştır. Ancak divan şiirinde daha çok kenarına çiçek takma âdeti ile söz konusu edilmiştir (Pala, 2013: 113). Şaire göre ne vakit şarabın etkisiyle akıl örtüsü baştan giderse, sarhoş âşğın başındaki sarıkta güle değil sarığa bile yer kalmayacağı söylenmiştir:

Ne dem kim zŷr-ı meyden kelle-pŷş-ı hŷş ola bŷrŷn
Serinde mest-i ‘aşğıñ *gŷl* degŷl destāra yer almaz (175/4)

Çok güzel renklere sahip olan gül, şiirlerde bu özelliğiyle söz konusu olmuştur. Kimi zaman kanlı gönöl, kimi zaman sevgilinin kırmızı dudağı gül renkli şaraba benzetilmiştir. Gülün kırmızı rengi dışında beyaz rengi de sarhoş etmeyen özelliğiyle beyaz şaraba benzetilerek ele alınmıştır. Ayrıca toz pembe anlamında kullanılan gül pembe rengi de zikredilmiştir:

Ġamiñla ħod-be-ħod ‘iş eylerüm bī-minnet [ey] sāķī
Yiter ħūn-ı derūnum bāde-i *gūlfāma* ħacet ne (256/3)

Düşmezdi böyle bāde-i *gūl-gūna* dā’imā
La’liñ hevāsı olmasa cānā ħabābda (197/3)

Gör bādenūñ beyāzını kim bī-ħumārdur
Bī-ħār dil-ħırāř olur ekřer *gūl-i sefid* (84)

Gelmiş ħař-ı siyāh ruħuna *billāh* ey gōñül
Semmūr ħoř yaķıřmıř o *gūl-penbe* ařlasa (188/4)

Gülden kimi zaman çiy taneleriyle birlikte söz edilir. Şiirde goncanın üzerindeki çiy tanesi goncanın ağzının üzerindeki uçuk olarak hayal edilmiştir:

Çehre göster kıll perīde reng-i rüy-ı lāleyi
Eyle tebhāle dehān-ı *gonçe* üzre jāleyi (245/1)

b. Lale

Lale, uzun yapraklı, kadeh biçiminde çiçek açan bir çeşit çiçektir. Divan şiirinde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağına, âşığın gözyaşlarına, şekil yönüyle ise kadehe, sancağa, kana, şaraba ve mum gibi birçok şeye benzetilir. Lalenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla sevgilinin bağrında oluşan bir yara veya dağlama olarak düşünülür (Pala, 2013: 284). Böylece şairin de dile getirdiği gibi sevgilinin yara dolu sinesi lale bahçesine benzer. Memnuniyetini ifade eden şair, dünyanın solgun gül bahçesinde yara dolu sine gibi bir lale bahçesi bulunmayacağını söyler:

Vāķıfā bu gülşen-i pejmürde-tāb-ı dehrde
Sīne-i pür-dāğveř bir *lālezār* olmaz baña (74/5)

Şair, kırmızı lalelerin de olduğu bir gül bahçesi hayal etmiştir. Böylece şiirde sevgilinin bu gül bahçesine geldiğini gören âşık, kırmızı laleye benzettiği gönül kanından dökülenleri etrafına koymuştur:

Gülşene ‘azmiñ görüp eřrāfuma řarĥ eyledüm
Lāle-āsā ħūn-ı dilden rīĥte-i pergāleyi (245/3)

Ateşçi olarak da bilinen meslekte Ocakzade'nin elinde tuttuğu düşünülen ateş, renginden dolayı laleye benzetilmiştir. Ayrıca şiirde Ocakzade, onun lütfundan çimen ülkesinin bahçe kıtasını, bu tuğa benzer laleyle almak istemiştir:

Bir Ocağ-zāde gedik şāhibidür luṭfiñdan
Çemen iklîmini bir tûğ ile ister *lāle* (196)

c. Menekşe (Benefşe)

Koyu renkli, güzel kokulu, kısa boylu ve çiçeği eğri açan bir çiçek türüdür. Divan şiirinde şekil, koku ve renk yönüyle anılmaktadır. Renk ve şekil yapısıyla sevgilinin benine veya ayva tüyüne benzetilirken koku yönüyle de misk gibidir (Pala, 2013: 305). Şiirde de menekşe, misk kokulu ayva tüyüne teşbih edilir. Sevgilinin yüzünün kastedildiği güzellik bahçesini süsleyen şeyin, sevgilinin yeni çıkmış misk kokulu ayva tüyleri olduğu düşünülür:

Hem-çün *benefşe* zîb-i çemenzâr-ı hüsn olan
Yāruñ demîde tāze ḥaṭ-ı ‘anberînidür (67/3)

ç. Nergis

Nergis, beyaz veya sarı çiçekli bir çeşit süs bitkisidir. Mitolojiye göre Narsis/ Narkisos olarak bilinen nergis, çok güzel, aşktan anlamaz ve sevenlerini aşk derdinden perişan eden bir delikanlıymış. Bu yüzden aşk derdinden perişan olan kızlar bu delikanlıyı tanrılara şikâyette bulunmuşlar ve tanrılar bu genci kendisinin deredeki yansımaya âşık ederek cezalandırmışlardır. Narsis, kendine öylesine âşık olmuştur ki kendini seyrederken suya atlamış ve boğulmuştur. Vücudunun çürüdüğü yerde ise, bütün güzellere hayran hayran bakan göze benzer bir çiçek bitmiştir. Böylece şiirlerde sevgilinin âşığına hayran bir şekilde bakması bu hikâyeye teşbih edilmiştir (Pala, 2013: 356). Mecmuada yer alan şiirde nergis şaire, sevgili ise nergisin sabaha kadar hayran hayran baktığı ay yanaklı sevgiliye benzetilmiştir:

Nergis-āsā gice bîdār olup eyler seyrān
Şubḥa dek Dürri-i nā-dîde o meh-ruḥsârı (141/1)

Daha önce de değindiğimiz gibi şiirlerde nergisin kendini görünce âşık olması ve sonunda ölmesi bir hastalık olarak düşünülmüştür. Böylece şairler tarafından nergis

ile göz göze gelen kimsenin, Mesih'in yardımı olmasına rağmen sağlığına kavuşamayacağı şiirde ifade edilmiştir:

Bir kez o *nergis* ile nigāh-āşinā olan
Olmaz Mesīh olursa eger şihhat-āşinā (116/2)

d. Sümbül

Sümbül, salkım şeklinde, keskin güzel kokulu açık mor renkte çiçek açan bir bitkidir. Divan şiirinde şekil ve koku yönünden sevgilinin saçına benzetilir. Kıvrımlı ve dağınık bir görünüme sahip olan sümbül çiçeği, şairler tarafından sıkça anılmaktadır (Pala, 2013: 414). Şiirde sümbül omza dökülen saçta benzetilirken koku yönünden âhûnun miskiyle kıyaslanmaktadır. Şair için bahçıvanın sümbül dediği, sevgilinin omza dökülen saçıdır. Misk âhû için gerekliyse âşığa da koku yani saçın gerektiği ifade edilmiştir:

Bāğbān *sümbül* okur biz dağı gīsü diyelüm
Nāfe âhûya gerekse bize de bû diyelüm (76/1)

Şiirde şekil yönünün ön planda olduğu sümbül, sevgilinin kıvrımlı kâkülüne benzetilir. Nazın ay yüzlü güzelinin yani sevgilinin kâkülünün kıvrımları, çimenliğe benzetilen yüzünde sümbül için ilahi emanet olarak düşünülmüştür. Bu kıvrımlı yapı sümbüle Allah tarafından verilen ve korunması gereken bir özelliktir:

Pîçiş-nümā-yı kākūliñ ey meh-liqā-yı nāz
Şahñ-ı cemende *sümbüle* Allāh emāneti (190/2)

e. Yasemin (Semen)

Yasemin, güzel kokulu, genellikle beyaz renkte çiçekler açan, sarmaşık cinsinden bir bitkidir. Divan şiirinde rengi, kokusu ve yaprağı ile anılan yasemin, sevgilinin yanağıyla bağlantılı olarak ele alınır (Pala, 2013: 480). Mecmuadaki şiirde sevgilinin yüzüne benzetilerek kullanılmıştır. Bir bahçe tasvir eden şair, bahçeyi sevgiliye, bahçeden geçen ırmağı âşığın gözyaşına ve yasemin çiçeklerini de sevgilinin yüzüne teşbih eder. Bu bağlamda güzellik bahçesinde âşığın gözyaşı ırmağının coşup taşmasının sebebi bahçedeki yasemin yüzlü sevgiliden dolayıdır:

Ço taşsun cūy-ı eşkūm cūş idüp bāğ-ı melāhatde
Yine bu halet ol bāğıñ *semen-sīmālarındandır* (131/5)

I.2.4.3. Dört Unsur (Anâsır-ı Erbaa)

Çâr unsur ya da *Anâsır-ı Erbaa* denilen, *ateş, hava, su* ve *toprak* öğelerinden oluşur ve varlık âlemini meydana getirir. İnsanların karakter ve mizaçlarına hâkim olduğu düşünülen bu dört unsur, mûsıkî, astronomi gibi ilimlere de uygulanır (Pala, 2013: 23).

Divan edebiyatında da çokça kullanılan bu dört unsur, şiirlerde sevgili-âşık-rakip etrafında çeşitli hayallerle işlenmektedir. Örneğin ateş, aşkın yakıcılığı veya sıcaklığı yönüyle öne çıkarken hava, rüzgâr ve âşığın âhı gibi konularda öne çıkmaktadır. Su, daha çok âşığın gözyaşları, deniz ve yağmur gibi hususlarda söz konusu edilirken toprak, sevgilinin ya da sevilenin eşiği, dergâhı veya ülkesindeki özlem duyulan ayak tozu olarak bahsedilmiştir.

a. Ateş

Eskiden günlük hayatın önemli bir parçası ve dört unsurdan biri olan *ateş*, divan şairleri tarafından sıkça istifade edilen bir konu olmuştur. Divan şiirinde daha çok aşkla ilgili konularda söz konusu edilen ateş, ayrıca renk, şekil, sıcaklık, aydınlanma gibi özellikleriyle de ele alınmıştır. Nâr, teb, sūz, âteş gibi kelimelerle ateş kavramı çeşitli hayallerle şiirlerde işlenmiştir. Ateş, kimi zaman renginden dolayı sevgilinin al yanağı, güneş, gül veya çiçek, kimi zaman diğer şairlerin kıskançlıkla dolu kalpleri, kimi zaman şekil ve yakıcılık yönünden âşığın âhları, kimi zaman yanan gönül, kimi zaman da sevgilinin yürüyüşü olarak düşünülmüştür:

Şanmañ o āfetüñ dile çīn-i cebīnidür
Bā'ış bu sūz-ı tāba ruḥ-ı āteşīnidür (67/1)

Çü 'arz itdi 'izār-ı āteşīn gül
Ten-i āşüftesin yandırdı bülbül (218)

Cihānda gülşen-i āteş-bahār-ı ālāma
Hirās-ı āfet-i pey-der-pey-i ḥazān olamaz (225/5)

Gökde her bir ahtere yüz biñ şerār eyler kırān
Kevkebe başdırdı çarhı āh-ı *āteş*-bāzımız (126/2)

Dil-i nālān-ı *āteş*-dāğ-ı hasret var iken bir dem
Bağılmaz muṭribuñ sūz u güdāz-ı nāyına şimdi (254/4)

O yalın yüzünüñ *āteş* gibi reftār-ı hoş-kāmı
Bütün bir şehre düşürdür bisāt-ı şabr u ārāmı (202)

Bazen bülbülün nağmeleri, yakıcılık yönünden ateşe benzetilerek gülleri sıcak havadan solduran keder bahçesinin bülbülü olarak düşünülür:

Gülistān-ı gāmıñ bülbülleri *āteş*-nevādur hep
Anıñ çün gülleri pejmürde-i tāb-ı hevādur hep (203/1)

Hz. İbrahim'in Nemrud tarafından ateşe atılması hadisesine telmihen ateşten bahsedilmektedir. Bu bağlamda şiirde sevgili, âşığı öyle bir ateşe atmıştır ki, Nemrud'un ateşi o ateşin kıvılcımı bile olamaz:

Beni bir *āteş*e bıraktıñ kim
Nār-ı Nemrūd anuñ şerārı degül (83/2)

Soyut anlamıyla ön plana çıkan ateşin yakıcılığından söz eden şairler, kıskançlık, dert, şevk gibi duyguların insanda bıraktığı etkiler doğrultusunda şiiri şekillendirmişlerdir. Örneğin âşık için sevgilinin rezil kimselere yakın olması kıskanlık ateşiyle yanmasına sebebiyet vermektedir:

‘Aceb mi *āteş*-i gayretle olsa sūzende
Erāzil-ülfet olan dilbere maḥabbet iden (226/6)

Pervanenin mum alevinin etrafında dönerken bir anda aleve kendini kaptırması ve yanarak yok olması hadisesine de değinilmektedir. Şiirde gönül şevk ateşinin hararetiyle yanar. Zira sevgilinin mum gibi parlak yüzünün ateşine pervane olmuştur:

Bü'l-‘aceb mi olsa sūzende-i tāb-ı *nār*-ı şevk
Pertev-i şem'-i cemāl-i dilbere pervānedür (234/3)

b. Hava

Anâsır-ı erbaa olarak da bilinen ve dört unsurdan biri olan *hava*, bütün canlıların yaşamı için elzemdir. Divan şiirinde hava ve hava ile ilgili muhtelif anlam inceliklerini dile getirmek için *rüzgâr, bâd, yel, nesîm, havâ/ hevâ, semûm, sabâ* gibi kelimelere başvurulmuştur. Örneğin divan şairleri hafif ve hoş esen rüzgâr için *nesîm* kelimesini, çölden esen sıcak sam yeli için *semûm* kelimesini, sabaha doğru hafif hafif esen rüzgâr için *sabâ* kelimesini tercih etmişlerdir. Genel anlamda hava ve hava ile ilgili en çok zikredilen rüzgâr ifadesini şairler, farklı cihetlerden esmesi, hızı ve esmesindeki özellikleri, haberci vasfının yüklenmesi, estiği yönde bıraktığı olumlu ya da olumsuz etki, hareketi sağlaması gibi hususlarıyla şiirlere söz konusu etmişlerdir.

Rüzgâr, kimi zaman sevgilinin saçının kokusunu veya güzel kokuları ihtiva eder ve onları getirir, kimi zaman da gam denizi içinde sabır gemisini yürütecek şeydir. Naz selvisine benzetilen sevgilinin düşman semte meyletmesine sebep olacak âh rüzgârı ya da herhangi bir haberi iletmek amacıyla ulak, peyk veya postacı olarak da karşımıza çıkar. Rüzgârın esişi bazen tozu havaya kaldırır ve böylece sevgilinin ayağının tozu âşîğın gözüne sürme olarak ulaşır bazen de gönül goncasının açmasını sağlar. Yeni yetişmiş naz fidanına benzetilen sevgilinin de âşîğın âhının sam yelinin hararetine dayanamayacağı ifade edilir:

O şūhuñ kim bahâr-ı ruhları gülzâra ân virmiş
Nesîm-i zülfi ser-cümle cihâna tâze cân virmiş (64/1)

Açıldı dest-i Bukrâîs *bâd*-ı bûy-âverden
 İdince sürme çeşme gerd-i râh-ı müjde-peymâyı (195/11)

Hemîn girdâb-ber-girdâb şad-gâmdur yem-i fûrkat
 Bu yolda keştî-i şabra muvâfık *rüzgâr* olmaz (89/7)

Nesîm-i âhımız ol serv-i nâzîñ ey Vehbî
 Raķîb semtine bâdî odur temâyülüne (124/10)

Ey peyk-i hoş-hıram-ı *şabâ* sür'atîñ nedür
 Ol nev-resîn tâze gülden haber mi var (204/2)

Açılmaz gönçe-i hâtır *nesîm*-i zülf-i dilbersiz
 Ğubâr-ı ğam mükedder itdi mir'ât-ı dil-i zarı (208/1)

Tâb-ı *semûm*-ı âhıma döymeysin el-ğazer
 Sen ey nihâl-i nâz daği nev-resîdesin (92/4)

c. Su

Farsça *âb*, Arapça *mâ* Türkçe *su* kelimesiyle karşılanan *su*, hayat kaynağıdır. Su, hem dünyanın hem de insanın büyük ve önemli bir bölümünü oluşturur. Divan şiirinde de su ve su ile ilgili kavramlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Gerek deniz, yağmur, akarsu, girdap gibi kelimelerle gerekse gözyaşı, çemen, bahçe, abıhayat gibi kavramlarla birlikte çeşitli teşbih ve mecazlar çerçevesinde farklı hayal ve tasavvurlarla zikredilir. Su kelimesi ile birlikte susamış anlamına gelen *teşne*, sulamak anlamına gelen *suvarmak* ifadeleri de kullanılmaktadır.

Su, tahrip etme, boğma, batırma gibi özellikleriyle tehlikeyi, temizleme, güzelleştirme, geliştirme gibi özellikleriyle de nimeti andırır (Pala, 2013: 1). Şiirde olumsuz bahsedilen su, yokluk selidir ve dünyayı boğar. Ardından gözyaşları deniz gibi coşacaktır. Diğer şiirde de rahmet ve deniz arasındaki ilgi görülmektedir. Şiirde su ile ilgili olan rahmet denizinin coşmasından bahsedilir. Bir diğer şiirde ise hayrete benzetilen denizin girdabına tutulan kimse kıyısız denize dalarak boğulmaktadır:

Cihânı ğarğa-i *sey*-i fenâ ider bir dem
Sirişk-i çeşm-i terin cüşiş-i yemin gördük (56/4)

‘Ağ-yı İzedî derkâr olursa kâra yer kalmaz
 Gelürse *bağr*-ı rahmet cüşa istiğfâra yer kalmaz 175/1)

Olup fütâde-i *girdâb*-ı lücce-i hayret
 Ğarîğ-i ğavğa-ğor-ı bağr-i bî-kenâr olduk (91/4)

Genellikle gözyaşına benzetilen su, yağmur şekliyle âşıkların gözünden yere inerken, akarsu hâliyle selviye benzeyen sevgiliyi aramak için akar durur. Kimi zaman deniz olarak telakki edilen gözyaşı, âşığın sevgiliye döktüğü gözyaşlarının birikintisidir. Kimi zaman da pişmanlığa benzetilen gözyaşıyla sulanan amel bahçeleri, cennetin meyvesinin lezzetini verecektir. Hem gerçek hem mecaz anlamıyla

yeni yetişmiş arzu fidanının heves suyuyla sulanması da söz konusudur. Gerçek anlamda sevgiliye duyulan yeni arzunun sonunda isteğe ulaşma olsun veya olmasın gözyaşlarıyla sulanır. Mecazi anlam doğrultusunda ise yeni arzu fidanı meyve versin veya vermesin heves suyuyla sulanmaktadır. Böylece suyun besleyip büyütme vasfı da dile getirilmiştir:

Gönlüni yapup rakībūñ alur ol seng-i yede
Ehl-i ‘aşkuñ yaşı *bārān* olmasun mı dīdede (22)

Cūy-ı eşküm serv-i kıaddūñ’çün ço aqsun sū-be-sū
Būstān-ı vaşluñ arayı dolaşdum kū-be-kū (18/1)

Bahr eyledūñ *yaşım* niçe bir seyr-i kıalyata
Liman-ı tende bir gicecik bārī kıal yata (61/1)

Lezzet-i mīve-i cennetden olur şīrīn-kām
Suvaran eşk-i nedāmetle riyāz-ı ‘amelin (65/3)

Āb-ı hevesle itmedeyüz anı terbiye
Nev-reste naħl-i kāmda bār olsun olmasun (228/6)

Ölümsüzlük suyu olarak tanımlanan abıhayat, su ile ilgili kavramlardan biridir. Mecmuada yer alan şiirde sevgilinin dudağının nazikçe konuşma özelliğine sahip olmasından dolayı aşk ölülerine can verecek abıhayat olduğu düşünülür:

Ĥayāl-i la‘l-i nābīñ mürdegān-ı ‘aşkıña cāndur
Ki hem-ħāşiyet-i luṭf-ı ĥiṭābīñ *āb*-ı ĥayvāndur (91/2)

ç. Toprak

Dört unsurun sonuncusu *topraktır*. Divan şiirinde toprak ve toprakla ilgili unsurlar değişik mecaz ve teşbihlerle kullanılmaktadır. Genelde sevgilinin veya övülenin ayak toprağı âşıktır. Yani yüksekte görülen sevgilinin makamının toprağı ya da tozu olmak, âşığın yüceliğini gösterir. Bunların yanı sıra insanın topraktan yaratılıp tekrar toprak olacağı konusuna da değinilir. Mecmuada yer alan şiirlerde bu unsurlara rastlarız. Toprak için *hāk*, toz için *gubâr* ve *gerd* gibi kelimeler kullanılmaktadır. Şiirde âşık, her ne kadar niyaz toprağına yüz sürerse sürsün zamane güzeli âşıklarına şefkat

göstermemektedir. Sevgilinin/ övülenin ayağının tozu ya da dergâhının tozu âşığın gözüne sürme olur:

‘Aceb ki her ne kadar olsa *hāk*-māl-i niyāz
Zamāne dilberi ‘uṣṣāka mihrbān olamaz (225/6)

Ġubār-ı maḳdemın kuḥl-ı cilā-yı çeşm-i cān eyle
Resīm ol serv-i hoş-reftārı gördüñ dīdeler rüşen (259/7)

Toprak ya da toz, şiirlerde kimi zaman âşığın gönlüne hayret veren, sevgilinin ayva tüylerine benzetilirken kimi zaman da gurur tozu olup idrak gözünü kör eden bir sürme niteliği taşır. Toz ayrıca sevgilinin yüzündeki ben olarak da düşünülür:

Bā-ḥuşuş ide *ġubār*-ı ḥaṭ-ı rüyın iş‘ār
Virür elbette dil-i ‘āşıka ḥayret nāme (258/3)

Hāk-i ḥaḳīre itme nazār nūr-ı pāki gör
Kuḥl-i ġurūr dīde-i idrāki kūr ider (63/5)

Âşıklar sevgili için ölmeye hazırdır. Böylece idam edilen âşığın kanı, sevgilisinin ayak toprağını kana bulamıştır. Bu kanlı toprağın yansıması ise mavi göğü kızıla boyamaktadır. Bir diğer husus da ölenin toprak olacağıdır. Şiirde Sâdî'nin o tarihlerde merhum olduğu bilindiğine göre sevgilinin yeni çıkan ayva tüylerinin sırlarına erişen yani aşka düşen âşık, yalvarma yolunda Sâdî gibi toprak olacağını ifade eder:

Siyāsetgāh-ı ‘aşkıñ *hāk*-i ḥün-āğāştesin seyr it
Şafāḳ-baḥşādur ‘aks-i rengi çarḥ-ı nīlfām üzre (194/5)

Olunca nā'il-i esrār-ı ḥaṭṭ-ı nev-ḥīzi
Reh-i niyāzda Sa'dī gibi *ġubār* olduk (91/7)

I.2.4.4. Hayvanlar

Divan şairi çeşitli benzetme ve hayallerle birçok hayvanı şiirlerine dâhil etmiştir. İncelediğimiz mecmuada da birtakım hayvana rastlamaktayız. Bu tespit ettiğimiz hayvanlardan *aslan (şîr)*, *ceylan (gazâl/ âhû)*, *keklik (kebk)*, *kartal*, genel anlamda *kuş (murg)* ve *şahin (şehbâz/ doğan)* daha öncelerde bahsettiğimiz *Av/ Avcılık* konu başlığı altında incelemeyi uygun gördük. Diğer hayvanları ise bu başlıkta

inceledik. Bu hayvanlardan şiirlerde en çok adı geçen hayvan *at* olmuştur. Daha sonra *bülbül* en çok işlenen hayvandır. Mecmuada karşılaştığımız diğer hayvanlar ise *balık (mâhî)*, *bukalemun*, *çekirge (cerâd)*, *deve (şütür)*, *eşek (har)*, *fâre (mûş)*, *haşere (şeşpâ)*, *hümâ*, *kedi (gürbe)*, *papağan (tûtî)*, *pervane*, *samur (semmûr)*, *sülün (tezerv)*, *tavus ve yılan (mâr)*dir.

a. At

Türk kültüründe atın yeri büyüktür. Savaşlarda ve günlük hayatta faydalanılan atlar geçmişten beri masallarda, efsanelerde, adet, gelenek ve inanç gibi pek çok hususta Türkler için önemli bir yer teşkil etmektedir. Divan edebiyatında da bu durum devam ederek atla ilgili gerek müstakil gerekse müşterek edebî ürünler verilmiştir. Divan şairi atı, rengi, nalı, hızlı koşması, güzelliği, çevikliği, gücü gibi birçok yönden şiirlerinde sanatlı şekilde işlemiştir. İncelediğimiz mecmuada da at ile ilgili şiirlere rastlamaktayız. Mecmuadaki şiirlerde atın on iki farklı kelimeyle ifade edildiğini görmekteyiz. Renk, cins vb. özelliklerinden dolayı çeşitli isimlerle anılan bu atların büyük çoğunluğu mecmuadaki 224 şiir numaralı tek kasidede yer almaktadır. Mecmuada atı ifade etmek için en çok kullanılan kelimeler sırasıyla esb, rahş ve semendir. Aşağıda mecmuada geçen şiirlerden örnekler vererek atlara verilen çeşitli isimler incelenmiştir.

Aşkar: Koyu kırmızı doru bir at olan aşkar, aynı zamanda Battal Gazi'nin atının da adıdır. Divan şiirinde özellikle de kasidelerde maharet yönünden memduhun atı için kullanılmaktadır (Pala, 2013: 39). Memduh, Aşkar'ın önünde hünerini gösterse, Aşkar ona o kadar imrenir ki saçını başını dağıtmasına sebep olacağı düşünülür:

İtse izhâr-ı hüner pîşgeh-i Aşkarda
Tâbiş-i gıbta olur bâ'îş-i müy-efşânî (224/14)

Esb: Genel anlamda at demektir. Şiirde at arzuya ve isteğe teşbih edilmiştir. Eski zamanlarda hayvanın kaçmasını önlemek için iki ayağına kısa ip veya zincir bağlanırmış. Bu hususa değinen şair arzu atının yakınlık kösteği ile bağlandığını, istek atı gibi serbest olmadığını söyler. Böylece arzularının kontrol altında isteğinin ise kontrol dışı olduğunu ifade eder:

Semend-i kāmumuz elbet şikāl-i ülfet olur
Mişāl-i *esb*-i taleb muṭlaḳu'l-‘inān olamaz (225/3)

Atın ayağındaki nal, şekil itibarıyla hilale benzetilir. Ancak şiirde Mirahurzade, nazın güzel atına hareket verirse, güneş ve ayın atın ayağına nal olacağı düşünülür:

Zer-i hūrşīd ü mäh-ı çarhı na‘l-i hemm-i *esb* eyler
Semend-i nāzına cevlān virse Mīr-āḫor-zāde (25)

Eşheb: Alacalı, kır veya beyaz at anlamına gelir. Söz konusu atın ayağının saçtığı tozlar dünyanın gözüne sevincin cila veren sürmesi olmaktadır:

Dīde-i dehre olur kuḫl-i cilā-baḫş-ı sürür
Eşheb-i re’feti itdikçe gubār-efşānī (224/33)

Edhem: Karayağız at demektir. Aynı zamanda divan şiirinde kelime oyunları yapılarak meşhur mutasavvıf İbrahim Edhem ile birlikte de anılmaktadır (Pala, 2013: 133). Memduhun atının övüldüğü şiirde şimşekten parlayan siyah nur, renginden dolayı ata teşbih edilmiştir:

Edhem-i saḫt-süm-i merdüm-i bī-hem-tā kim
Berḳde nūr-ı siyeh-tābişe oldur şānī (224/18)

Feres: At ve beygir anlamına gelmektedir. Atı bakışa benzeten şair, bakış atının önde gittiğini ve diğer göz gezdirme atının ona imrendiğini söylemiştir:

Ṭarfetü’l-‘ayn-ı semend-i nazarı sebḳatde
Oldı maḡbūṭ-ı *feres*-rān-ı nigh-cevlānī (224/7)

Gülgün: Kelime anlamı gül renkli olan gülgün, bir cins ata verilen isimdir. Diğer taraftan Hüsrev’in Şirin’e hediye ettiği at da bu isimle anılmaktadır (Pala, 2013: 173). Şiirde inayete benzetilen atın binicisinin, her an yanında alay olan atın sürücüsü olması istenir:

Ola ol rākib-i *gülgün*-ı ‘ināyet her dem
Fārisü’l-ḫayl-i biḫīn-mevkibe-i zī-şānī (224/56)

Hayl: At, at sürüsü veya yılık anlamlarına gelmektedir. *Mīr-i hayl* terkihi ise atlara bakan kişileri yani imrahorları ifade eder. Şiirde imrahor kadere benzetilir. Şair,

kader imrahorunun, hızlı hareket eden mavi feleği, ayağı kutlu o kişiye yani memduhun biniciliğine verdiği söylemiştir:

Mîr-i *hayl*-i kâder itdi o hümâyün-*kâdemiñ*
Ezrak-ı çarh-ı sebük-cünbişi zîr-i rânı (224/36)

Kümeýt: Hem koyu doru at hem de kırmızı şarap olarak tanımlanır. Kimi zaman tevriyeli olarak kullanılmaktadır. Şiirde adaletin süslü atının binicisi ve o güzel zatın yani memduhun vasıflarının atı için dünya canını verse değecektir:

O bihîn rākib-i zībende-*kümeýt*-i ‘adliñ
Raḥş-ı evşāfina cān virse cihān erzānī (224/39)

Raḥş: Gösterişli, yürük ve güzel at demektir. Zaloğlu Rüstem’in atı ile aynı ismi taşımaktadır (Pala, 2013: 374). Şiirde de atın saba rüzgârı gibi hızlı gidişinden ve heybetinin hayranlık uyandırdığından bahsedilmektedir:

Habbezā *raḥş*-ı şabā-seyr-i sebük-cevlān kim
Oldı ‘acz-āver-i ḥayyāl-i ḥayāl iz‘ānı (224/4)

Ki olur debdebe-i *raḥş*-ı mehābet-baḥşı
Sāḥagah-ı felege lerze-dih-i ḥayrānī (224/37)

Semend: Güzel, süratli, çevik ve kula yani al ile kır arasında bir renge sahip olan at demektir. Şiirde de hızlı ve çevik olması yönünden ele alınan ve şairin kendi tabiatının atına benzettiği semend, söz çölünde diğer atlarla atbaşı gidemeyeceği şekilde ifade edilmiştir:

Hezār ḥamd ki deşt-i suḥende ey Vākıf
Semend-i ṭab‘um ile kimse hem-‘inān olamaz (225/7)

Tevsen: Serkeş, dik başlı at olarak tanımlanmaktadır. Şair kendini şiirin geniş meydanını yağmalayan dik başlı ata benzetir. Kendini soyutlar ve dizgini olmamasının şiirde mahirlik olduğunu bildiği hâlde dizginlerinin olup olmadığını sorar:

Türk-tāzī-var yine pehnā fezā-yı nazmda
Tevsen-i ṭab‘uñ ‘aceb Vākıf ‘inānı yoḫ mıdur (233/7)

Yekran: Rengi sarı ve kırmızı arasında olan soylu cins at anlamına gelmektedir. Memduhun atında bütün güzellikler toplanmıştır. Bu yüzden büyücü at onun atına karşı güç yetirememektedir:

Cāmi‘-i cümle-i eşkāl-i meḥāsin k’olamaz
Esb-i cādū daḥi tākātgerī-i *yekrām* (224/12)

b. Balık (Māhî)

Divan şiirinde *balık*, deniz veya suda yaşayışı, avlanması gibi hususlarıyla söz konusu olur. Mecmuada yer alan şiirde denizin dalgalarla kumu açığa çıkarmasının nedeni gümüş renkli balığı avlamak için yem döktüğü şeklinde düşünülmüştür:

Mevc rîkin zāhir itdi şanma dām u dānedür
Şayd için ol *māhî*-i sîmîni deryā yem döker (53/1)

c. Bukalemun

Bukalemun, buldukları yere göre renk değiştirebilen bir çeşit sürüngendir. Şiirde çeşitli renkleri barındırmasına değinilmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere Allah’ın yaratmadaki üstünlüğü, zeval bulmayan sanat ressamının fırçasına benzetilmiştir. Bu fırça ile benzersiz bir kemer yapılmış ve zamanın ya da o dönemin resmi/ görünümü Engelyun, zeminin nakşı bukalemun gibi olmuştur. Kemer ile gökyüzü, zemin ile yeryüzü kastedilmiştir. Göğün nakşının aksettiği zemin de bukalemun olarak hayal edilmiştir:

Tarḥ idüp bu revāk-ı bî-bedeli
Kilk-i ressām-ı şun‘-ı lem-yezelî (122/4)

İtdi resm-i zamānı Engelyün
Kıldı naqş-ı zemîni *būḳalemūn* (122/5)

ç. Bülbül

Bülbül, çok güzel öten küçük bir kuş türüdür. Farsçası *hezâr* ve *bülbül*, Arapçası *andelîb*dir. Divan şiirinde sıkça ele alınan hayvanlardan biri olan bülbül genellikle gül ile olan münasebetiyle söz konusu edilmiştir. Güle âşık olarak kabul edilen bülbül, bu hâliyle âşığı temsil eder. Gül maşuk, bülbül âşıktır. Bülbül, şakıyılarıyla ağlayıp inleyen, sevgilisinin güzelliklerini anlatan, ona aşk sözleri

söyleyen bir âşık gibidir ve o âşığın bazen canı, bazen gönlü, bazen de kendisidir. Sevgilinin eziyetlerinin âşığın bağırmı deldiği gibi gülün dikenleri de bülbülün ciğerini deler. Seher vaktinde karşısına gülü alarak öten bülbül, gülü gördüğü için mutludur. Aksi hâlde inleyişler içinde kalmaktadır (Pala, 2013: 77).

Mecmuada gül ile bülbül birlikte değişik hayallerle ve mecazlarla ele alınmıştır. Gül, bülbüle naz ederken bülbül gülün karşısında niyaz etmektedir. Gül renginden dolayı sevgilinin hem dudağına hem de yanağına benzetilir. Şiirde gonca ağızlı sevgilinin yanağının rengi gül yaprağı gibi solmuştur. Bu hâl konuşmaya mecali olmayan sessiz sedasız dili tutulmuş bülbüle teşbih edilmiştir:

Çün berg-i gül işkeste olup reng-i ‘izârı
Ol gönçe-dehanuñ
Bülbül gibi bî-şıyt u şadâ beste-zebândur
Yok tākāt-i güftār (35/5)

Bülbül, gülün aşkından dolayı onun karşısında adeta perişan aşk nağmeleri söyleyerek şakımaktadır. Ancak gül, bülbülün bu perişan hâline karşın ona yüz vermemektedir. Zira bülbül, güle olan aşkını gizlemeyip şakımaktadır:

Bülbül-i zār u perîşān-nağme-i ‘aşkuñ daħi
Gülşen-i kūyında yāruñ āşiyānı yok mıdur (233/4)

Esrār-ı ‘aşkı ketm idemez gül ‘aceb midür
Yüz virmezise *bülbül*-i āşüftekārına (238/2)

Sevgilinin yanaklarının güle, şairin tabiatının hasretle inleyen bülbüle benzetildiği şiirde âşık, eğer o gül yanakların vuslat kokusunu alabilseydi tabiatının bülbülünü hasretle inletmeyeceğinden söz etmiştir. Yine de vuslatla gelen mutluluğun hayal olduğunu bilen şair bülbül gibi perişan olsa da o gül yüzlü sevgiliden mutluluk yüzü görmeyeceğini söyler:

O gül-ruhsārenüñ bŷy-āşinā-yı vaşlı olsayduķ
Hezār-ı t̄ab‘ı Vākıf nālekār-ı ḥasret itmezdük (239/7)

Bülbül-āsā olsaķ āşüfte görünmez Vākıfā
Rŷy-ı ḥandānī o gül-ruhsārdan şimden girü (260/5)

Sokağının başında feryat eden ve güle seslenen bülbül, onun incinmemesini söyler. Çünkü bülbüllerin feryadı, gül bahçesinin avlusunun süsü gibidir. Diğer taraftan güzellik bahçesinin şakıyan bülbülleri sanki her gece sabaha kadar inleme alıştırmaları yapmaktadır:

Ser-i küyuñda ey gül nâle itsem olma rencîde
Fiğân-ı ‘*andelîbân zîver-i şahñ-ı gülistândur* (90/3)

N’ola eylerse meşğ-i nâle her şeb tâ-seher ‘Ārif
Ki ol gülzâr-ı hüsniñ *bülbül-i güyâlarındandır* (130/6)

Bahçedeki gül çiçeklerin şahıdır. Bu yüzden olmalı ki güle âşık/ düşkün çoktur. *Hezâr* kelimesinin tevriyeli olarak bülbül ve bin (1000) anlamında kullanıldığı şiirde *hezâr* her iki anlamda da gülün ayağındaki âşıkların ifade etmiştir:

Bülbül çemende ol güle üftâde sen misin
Pâyında sencileyin anıñ şad-hezârı var (184/3)

Bülbülün niyazlarına karşın gülün karşılık vermemesi bülbülün âh etmesine yol açmıştır. Bülbülün âhi ise gülün açılmadan taze gonca hâlinde kalmasına sebep olmuştur. Bir başka ifadeye göre gül bahçesinin bülbülleri ateş nağmelidir. Bu yüzden de güller bülbülün ötüşüyle ortaya çıkan sıcak havadan solmuşlardır:

Hâzer bu bâğda âh-ı *hezârdan* ey gül
Şüküfte olmadı çok gönçe-i terin gördük (56/3)

Gülistân-ı ğamiñ *bülbüleri* âteş-nevâdur hep
Anıñ’çün gülleri pejmürde-i tâb-ı hevâdur hep (203/1)

Şiirdeki yeteneğini övmek isteyen şairler kendilerini bülbülün şarkı söylemesine benzetirler. Öylesine güzel öterler ki daha önce duyulmamış cıvıltılar dinletirler:

Oldı *hezâr-ı hâme-i Vâkıf* terâne-sâz
Güş eyle çeçeh-i nağam-ı nâ-şenîdesin (94/6)

d. Çekirge (Cerâd)

Bir böcek türü olan *çekirge* divan şiirinde genellikle Hz. Süleyman ile birlikte anılır. Kuşlar ve hayvanlarla konuşup onları anlayabilmektedir. Mührü sayesinde kuşlar ve vahşi hayvanlar ona itaat etmektedirler. Genellikle iktidar ve gücün timsali Hz. Süleyman, aczin sembolü ise karıncadır. Hz. Süleyman bir gün ordusuyla sefere giderken vadiye ulaştıklarında karınca beyinin diğer karıncalara kaçmasını emrettiğini duyar ve Hz. Süleyman bu duruma gülererek onu yanına davet eder. Karınca, kendisi için pek kıymetli olan çekirge budu ile davete icabet eder. Hz. Süleyman buta dua ederek onu bereketlendirir ve bütün ordusu o butun yarımıyla doyar. Diğer yarısını da karıncaya iade eden Hz. Süleyman, ondan öğüt ister. Sonrasında bir peygamber olduğunu ve karıncaları ezebileceğini nasıl olur da düşünebildiğini sorar. Bunun üzerine karınca, onun debdebesine dalarak tembihini unutmalarını diye ikazda bulunduğunu söyler (Pala, 2013: 411-412). Mecmuadaki şiirde de bu duruma telmih vardır. Şair, âşığı karıncaya benzetir. Sevgili ise zamanın Hz. Süleyman'ı gibidir. Âşık, sabır sermayesini tıpkı çekirge ayağı/ butu gibi, zamanın Süleyman'ı olan sevgilinin ayağına saçmaya getirmiştir:

Getürdüm naqd-i şabrum nîme-i ricl-i *cerâd*-âsâ
Nişâra sen Süleymân-ı zamānuñ pâyına şimdi (254/2)

e. Deve (Şütür)

Bir binek hayvanı olan *deve* ve at eski zamanların ulaşım, taşıma, yük çekme gibi işleri için kullanılmaktaydı. Günümüzde de benzer işlerde faydalanılan söz konusu deve ve at, sosyal hayatın birçok unsurunun yansıtıldığı divan edebiyatında da yer almaktadır. Mecmuadaki şiirde at ve deve yükünün gerçek anlamının yanı sıra mecazen *aşırı*, *çok fazla* anlamı da kastedilmektedir. Şiirden, insanın Allah tarafından at ve deve ile yükünün gittiği ya da at ve deve yükü kadar çok fazla olan yükünün azaltıldığı, böylece yükü hafifleyen kimsenin hızlandığı ya da iyi hissettiği anlaşılır:

Ger gitdi ise esb ü *şütür* bārı ile
Bārī ne şükürler ki sebük-bār olduk (55/2)

f. Eşek (Har)

Mecmuada karşılaştığımız bir diğer hayvan *eşektir*. Bir yük hayvanı olan eşek şiirde de aynı doğrultuda mecazlı ifadeyle kullanılır. Şair, züht ve takva sembolü olarak tarikat mensuplarının giydiği hırkayı zahidin giymiş olmasının, onun hırkayı hak edecek züht ve takvaya sahip olduğu anlamına gelmeyeceğinden bahseder. Böylece zahidin dervişlik hırkasının yükünü çekmesine şaşılmaz. Çünkü eşek için semerin yük olmadığı söylenerek ilgi kurulmaktadır:

Çekse ne ‘aceb şıklet-i peşmîneyi zâhid
Meşhûr meşeldür *hara* olsun mu şemer bâr (250/6)

g. Haşere (Şeşpâ)

Kelime anlamı *altı ayak* olan *şeşpâ* ile altı ayaklı *haşere*ler kastedilmektedir. Mecmuada yer alan şiirde de haşereden bahsedilmektedir:

Hem-‘inân olsa leked-kûpî-i sebkatle olur
Lengî-i haclet-i *şeş-pâ* sebab-i noğşânı (224/13)

ğ. Hümâ

Hümâ, Kafdağında ve daima karlar bölgesinde yaşadığı kabul edilen, boz renkli, kanatları zümrüt yeşili efsanevi bir kuştur. Gölgesinin bir kimsenin üzerine düşmesi sonucu o kimsenin başına devlet kuşu konacağına inanılır. Mecmuada hümâ kuşu, devlet getirmesi, gölgesinin kutlu alameti, yüceliği, yüksekte yaşaması gibi yönleriyle söz konusu edilmiştir. Şiirde güzellik hümâsı sevgilinin başına devlet yuvası yapmıştır. Böylece âşıklar o yuvanın veya hümânın gölgesine sığınır. Diğer şiirde sevgilinin kaşının kenarındaki mis kokulu ben, bulutların köşesindeki rahat hümâ kuşuna benzetilir. Hümânın yüksekte yaşaması dolayısıyla bulutlara yakın olduğu hayal edilerek ilgi kurulmuştur:

Üftâdegân-ı ‘aşkı nola olsa müstażil
İtmiş serinde lâne-i devlet *hümâ*-yı hüsn (236/2)

Hâl-i müşkîni ki yârûñ gûşe-i ebrûdadur
Bir *hümâ*dur kim kenâr-ı ebrde âsüdedür (69/1)

h. Kedi (Gürbe) ve Fare (Mûş)

Mecmuada *kedi* ve *fâre* arasındaki münasebete de değinilmiştir. Şair kedinin ağzındaki dünyanın faresini işaret ederek çalıntı lokma yemeye tövbe edilmesi gerektiğini, kişinin kendi rızkını kendi çabalayarak kazanmasının önemini ifade eder:

Loğma-i ğaşbdan olmaz mı dehen-şü-yı ferâğ
Gürbe ağzında gören dâr-ı fenânîñ mûşın (172/4)

1. Papağan (Tûtî)

Duyduğu sesleri taklit edebilen, kendine öğretilen sözleri öğrenebilen renkli tüylere sahip bir kuştur. Farsçada *tûtî*, Arapçada *bebgâ*, Türkçede *papağan* veya *dudu* olarak bilinen bu kuş, divan şiirinde daha çok tûtî ismiyle anılmaktadır (Güler, 2014: 62). Eskiden papağanlara konuşmayı öğretmek için karşılıklarına ayna konulmaktadır. Böylece yansımalarını tekrar ettiklerini sanan papağanlar konuşmayı öğrenirlermiş (Pala, 2013: 47). Ayrıca şekerle ödüllendirilen papağanlar şiirlerde de bu bağlamda söz konusu edilmiştir. Aşağıdaki şiirde de olduğu gibi papağanın şeker ve ayna ile birlikte anılmasının temel sebebi budur. Mecmuadaki şiirde sevgili, şeker dudaklı ay gibi güzel, âşık konuşan bir gönül papağanı olarak düşünülmüştür. Sevgilinin şeker dudaklı yüzünün aynasını göremeyen gönül papağanın dilinin tutulmuş olması normaldir. Zira şeker verilmeyen papağanın konuşmadığı gibi gönül de sevgilinin şekere benzer dudağının aynasını göremeyince konuşamamaktadır:

N'ola *tûtî*-i dil lâl olsa ol mâh-ı şeker-lebsiz
Anı güyâ iden âyîne-i ruhsâr-ı cânândur (90/5)

i. Pervâne

Pervâne, geceleyin ışık veya mumun çevresinde görülen bir çeşit küçük kelebeğdir. Divan şiirinde âşığı temsil eden pervâne, mumun etrafında tekrar tekrar dönerken kendini mumun alevine bırakmasından dolayı muma âşık olarak kabul edilir. Divan şairi ise sevgiliyi mum ışığına benzetirken kendini pervâneye benzetir. Zira pervâne, sessizce can veren, kendini tek bir ışık etrafında yakıp yok eden sadık bir âşıktır. Pervânedeki mecmuaya yer alan şiirlerde de bu doğrultuda bahsedilmektedir. Şaire göre sevgilinin mum gibi parlak yüzünün ateşine pervâne olan gönlün, şevk ateşinin hararetiyle, pervâne gibi yanacak olsa şaşılmayacağından bahseder:

Bü'l-‘aceb mi olsa sūzende-i tāb-ı nār-ı şevk
Pertev-i şem‘-i cemāl-i dilbere *pervānedür* (234/3)

Divan şiirinde pervâne ve mum arasındaki münasebete dayalı kalıplaşmış ifadeler ve deyimler kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de *mumlar yakmak* deyimidir. Şair sevgilisine hitaben kendinin kıymetini onun pervânesiyken bilmesini söyler. Aksi takdirde onun canına mumlar yakıp arasa da bulamayacağını dile getirir:

Pervāneñ iken kıadrini bil Hıylı-i zārıñ
Mūmlar yaqasın bulmayasın sen anı cāna (34)

j. Samur (Semmûr)

Samur, yumuşak ve ince tüylü, kısa kuyruklu, koyu kahverengi veya siyah renkli postu için avlanan küçük bir hayvandır. Mecmuada yer alan şiirde, sevgilinin pembe yüzündeki siyah ayva tüyleri, pembe atlas üzerindeki samura benzetilmiştir:

Gelmiş haţ-ı siyāh ruḥuna billāh ey göñül
Semmûr hoş yaqışmış o gül-pembe atlasa (188/4)

k. Sülün (Tezerv)

Uzun kuyruklu güzel bir kuş olan *sülün*, divan şiirinde av kuşu ve güzelliği yönünden ele alınır. Mecmuada yer alan şiirde avlanmasından bahsedilir. Sevgilinin yüzündeki siyah tüyler, aleve benzetilen sülün için kara dumandan tuzağa benzetilmektedir:

Şafā-yı rūyuña temkīn virür haţ-ı siyeh kim dir
Tezerv-i şu‘leye dūd-ı siyehden dāma ḥācet ne (256/4)

l. Tavus

Tavus çok güzel, süslü, parlak ve hoş renkli bir kuştur. Divan şiirinde renkli oluşu, salınışı gibi özellikleriyle anılır. Mecmuadaki şiirde Şeddad tarafından cennete benzetme amacıyla inşa edilen İrem bağının tavusu olarak bahsedilmektedir. Çünkü divan şiiri tasavvuruna göre bahçede, türlü çiçekler, ağaçlar, ırmak kenarında selvilerin yanı sıra çeşitli kuşlar da bulunmaktadır. Bu yüzden şair bir bahçenin gösterişli ve en güzel kuşlarından biri olan tavusu, İrem bağına layık görür. Zira şiirde memduhunu öven şair, onun şeref üzengisi üzerinde cömertliğe benzettiği ata bindiğini söyler. Bu

at, sanki İrem bağı, memduh binici ise görkemli hâliyle bu bağı tavus kuşunu andırmaktadır:

Rākib-i cūd-ı rikābī-i şeref-āver çün kim
Aña *ṭāvūs*-ı İrem dirler ise erzānī (224/20)

m. Yılan (Mâr)

Divan şiirinde *yılan*, sevgilinin saçına ve âşığın âhlarına benzetilir. Yılanın uzunluğu, kıvrımlı oluşu, siyahlığı, zehri vb. özellikleri ile saç veya âha benzeyen olmuştur (Pala, 2013: 297). Yılanla ilgili bir diğer husus ise yeşil renkli kıymetli bir taş olan zümrüdü gördüğünde gözünün kör olacağıdır (Onay, 2016: 441). Mecmuada geçen şiirde felek zümrüt renkli yeşil, eğri bir yılanı benzetilmiştir. Yılanın ısırıcı özelliğine de değinen şair, şiirde zümrüt gören yılanın gözünün kör olacağını hatırlatır. Böylece yılanın kendi vücudunu görmesiyle yine kör olacağından bahseder. Yine kelimesiyle zaten talihinin kör olduğunu ve tekrar kör olacağını düşündürür. Bir diğer şiirde şekil yönünden saçın her bir teli keder zincirine ve sıkıntı yılanına benzetilir:

Felek ki ham-şode bir *mâr*dur zümürüd-reng
Vücūdudur yine ol cān-gezāyı kör idecek (14)

Her kılı zencîr-i gam her târı bir *mâr*-ı elem
Böyledür ol zülf-i pür-ham diğkat itdüm mû-be-mû (18/2)

I.2.4.5. Kozmik Âlem

Divan şiirinde sıkça karşılan konulardan biri de kozmik âleme ait unsurlardır. Şairlerin çeşitli hayal ve mecazlarla işlediği kozmik unsurlara mecmuada yer alan şiirlerde de rastlamaktayız. Bu kozmik âleme ait unsurları *gökyüzü*, *yıldızlar*, *bazı yıldızlar ve burçlar*, *gezegenler*, *ışık/ aydınlık*, *karanlık* ve *gölge* alt başlıklarında örneklerle inceledik.

a. Gökyüzü

Gök, *semâ*, *felek*, feleğin çoğulu olan *eflâk*, *atlas*, *kürsü*, *çarh*, *asumân*, *gerdûn* gibi isimlerle anılan *gökyüzü*, temel anlamının yanı sıra şiirlerde dünya, kader ve/ veya talih anlamında da kullanılan bir tabiat unsurudur. Divan şiirinde gökle ilgili yaygın inanişâ göre dünyayı soğan zarı gibi iç içe geçmiş dokuz felek çevrelemektedir. Dünya

göğünden başlamak üzere yedi gezegenin yedi feleği vardır. Yedi gezegen sırasıyla *Ay, Utarid, Zühre, Güneş (Mıhr), Merih, Jüpiter ve Zuhak*dir. Sekizinci felek *sabit yıldızlar ve burçlar*, dokuzuncu felek ise en yüksek felek olan *atlas/ arş/ felek-i a'zam* isimleriyle anılan felektir. Atlas feleğinin ters dönüşü ve diğer felekleri de bu ters dönüş zorlaması insanların talihleri ve mutlulukları üzerinde etki oluşturmaktadır. Ayrıca dokuzuncu felekten sonrası Allah'ın ilminin başlangıcı olduğundan insanlar şikâyetlerini bu feleğe yüklemektedirler (Pala, 2013: 149).

Gerçek anlamıyla işlenen gökyüzü ve gökle ilgili unsurlardan bahsedilirken gökyüzünün renginden, muhtemel şeklinden, gökteki ay, güneş, bulut gibi cisimlerden, gökkuşağı, şimşek, yıldırım gibi semavi hadiselerden söz edilmiştir. Mecaz anlamıyla işlendiğinde ise âşıkların göğe çıkan âhlarından ve feleğin yani kaderin dönekliği ile eziyetinden bahsedilmiştir. Felek ile hem gökyüzünün hem de kaderin kastedildiği şiirde gönlüne seslenen şair, üstünde felekten başka dönenin olmadığını, feleğin adı olsa bile onu güzel görmek gerektiğini dile getirir:

*Çarh*dan ğayrı döner var mı dilâ üstümüze
N'ola ednâ ise de biz anı a'lâ görelüm (133/5)

Feleğin eziyetini belirten şair, gam durağında bu eziyete sabretmeyen kişinin derviş olamayacağından söz eder:

Bār-ı mihen-i *çarh*a bu menzilgeh-i ğamda
Şol şahş ki şabr itmeye dervîş degildür (227/3)

Gök cisimlerinden olan güneş ve ay çeşitli benzetmelerle söz konusu edilmiştir. Feleğin altına benzeyen güneşi ve ayı, atın nalı olmuştur. Şekil ve renginden dolayı feleğin kâsesine teşbih edilen naz güneşi ise sevgili olarak düşünülmüştür. Ayrıca güneşin yüceliğini, gönül zerresi ve naz güneşi ile tezat kurarak vurgulamıştır. Bir diğer şiirde Allah'ın sofrası olarak nitelenen bu dünyadaki güneş ve ay iki ekmektir. Güneşe dokunulmamış fakat ayın hâlleri anımsatılarak ay, doğranan ekmek şeklinde yorumlanmıştır:

Zer-i *hürşid*ü *māh*-ı *çarh*ı na'l-i hemm-i esb eyler
Semend-i nāzına cevlān virse Mîr-āhor-zāde (25)

Ey *mıhr*-i nāz alma yeter zerre-i dilūn
Her dem enīn-i kāse-i gerdūn-ṭanīdesin (193/4)

H'ān-ı Hāḫdur bu *felek mıhr*le *mehdūr* iki nān
*Mıhr*e kimse degmemiş ortada *mehdūr* ṭoḡranan (19/1)

Şair, felek veya göğü kişileştirerek dünyanın kendi ekseninde dönmesiyle meydana gelen gece ve gündüzün gökteki belirgin etkisini farklı şekilde ifade etmiştir. Gök, farkında olmadan yıldıza benzetilen incileri güneşin doğmasıyla birlikte kaybetmektedir. Güneşin batması ve muma benzettiği ayın gökte belirmesiyle de kaybettiği incileri aramaktadır:

Bilmezlikile zāyi' ider niçe gevheri
Şem'-i *kamerle* soñra yine *āsumān* arar (232/3)

Yıldırım, şimşek, gökkuşağı gibi semavi hadiseler, hayatın içinden çeşitli unsurlarla ve benzetmelerle söz konusu olmuştur. Kimi zaman savaş alanındaki hançerlerin çarpışmasıyla meydana gelen parıltılar yıldırımını andırılmış kimi zaman şimşek gibi olan bakış, canın harman yeri için afet olmuştur. Şimşek kimi zaman da bulutla ilgi kurularak işlenmiştir. Buluttan inen yağmuru ağlama zamanı olarak düşünen şair bu esnada gerçekleşen olayı şimşek olarak değil feleğin aslında bencil kimselerin yersiz hâllerine güldüğü şeklinde yorumlamıştır. Gökkuşağı ise gökyüzündeki kuyruklu yıldızın görülebileceği kadar yüksekte meydana gelen bir hadise olarak zikredilmiştir:

Ey leme'āt-ı hançeri *şā'ika-zā*-yı ma'reke
Nīze-i dil-şikāf ile 'ukde-güşā-yı ma'reke (96/1)

Berḫ-i nigehiñ āfet-i ḫırmengeh-i cāndur
Baḫdıḫça n'ola eylerisem āh-ı şerer-bār (250/3)

Nesībā *berḫ* şanma vaḫt-i giryānī-i ebr içre
Felek evzā'-ı nā-ber-cāy-ı ḫod-kāmāna ḫandāndur (90/6)

Şāḫibā *ḫavs-ı ḫūzah* gibi çıkarsañ *feleḡe*
Göremeziñ ol iki kevkeb-i ḡisūdārı (141/2)

Gökyüzü, âşığın gönlünden göğe doğru çıkan âhları ile doludur. Bazen sevgilinin mahallesinin göğündeki kuşu uçuran hava değil de âşığın âhlarıdır, bazen de düşman için göğe çıkan âh dumanı kadar yakıcı gücenme oku yoktur:

Âhsız dil bir nefes kûyuñda cevlân eylemez
Murğa te'sîr-i hevâdur *gökde* pervâz itdiren (193/3)

Dûd-ı âh-ı *âsumân*-peyvest-i dilveş haşma hîç
Âteşin-te'sîr tîr-i inkisâr olmaz baña (74/3)

Şiirlerde gökyüzünün renk ve şekil özelliklerinden bahsedilmektedir. Dönen, devreden anlamına gelen *gerdûn* kelimesi şiirde dünya, semâ, felek anlamlarıyla kullanılmıştır. Cama benzetilen felekte görünen hilal ve yıldızlar ise kesik tırnağa teşbih edilmiştir. Şekil olarak yarım daireyi andırdığı için şiirde gökyüzü dam olarak görülmüştür. Rengi mavi olan felek kimi zaman hızlı hareket etmesiyle kimi zaman da âşığının kanıyla boyanmış yârin kanlı toprağının mavi feleğe yansması sonucu gün doğumundaki kızıl renge dönmesi ile söz konusu edilmiştir:

Sitâreyle degildür mâh-ı nev *gerdûn*-ı mînâda
Keserken tırnağın pür-rîze itmiş Nâhunî-zâde (163)

Dil *bâm*-ı *âsumânda* daği olsa Şabriyâ
Zülfi kemend-i bend-i belâyı yetişdirür (59/5)

Mîr-i hayl-i kader itdi o hümâyün-çademiñ
Ezrağ-ı *çarh*-ı sebük-cünbişi zîr-i rânı (224/36)

Siyâsetgâh-ı 'aşkıñ hâk-i hün-âğâştesin seyr it
Şafağ-bağşâdur 'aks-i rengi *çarh*-ı nîlfâm üzre (194/5)

Göğün dokuzuncu katı olan *atlas*, yıldızsız bir felektir. Genellikle atlas kumaşı ile ele alınır. Şiirde de hârânın atlas gibi düz ve desensiz kumaş olduğuna işaret edilir. Böylece şiirde gökyüzüne benzetilen atlas kumaşının, cennetin düz hârâ kumaşlarından daha değersiz olduğu dile getirilerek dilencilerin bu dünya malını temsil eden feleğin atlas kumaşına baş eğmedikleri, asıl zenginlik olan cennetin düz renkli gösterişsiz hârâ kumaşlarını giyindikleri ve onlara rağbet ettikleri düşünülmüştür. Kendilerini rint olarak gören divan şairleri, dünya malına rağbet

etmedikleri için başlarının açık olarak düşünülmemesi gerektiğini söylerler. Zira atlas kumaşa benzeyen felekler rintler için başlarının üstünde bir örtü niteliği taşımaktadır:

Gedāvārdur ḳabā-yı *aṭlas-ı gerdūna* baş egmez
Libāsi ol gürūhuñ cennetiñ ḥārālarındandır (131/6)

Bizi şanmañ ki dehiriñ ser-bürehne rindiyüz Bāhir
Bizüm'çün *aṭlas-ı eflāk* ḥālā bir nühünbendür (112/6)

Yücelik, ululuk, sonsuzluk gibi kavramlarla birlikte anılan sevgilinin dergāhı felek ile eşdeğer görülür. Ancak yüksekte makam edinen felek yere meyledemez. Bu durum âşîğın, sevgilinin felek kadar yüce dergāhına ne kadar yüz sürerse sürsün âşîğına bakmayacağı şeklinde düşünülmüştür. Diğer şiirde de feragat köşesini makam edinen yüce ahlaklı kişiler felekler kadar yüce ve yüksekteyken bile felekleri ayaklarının altına kürsü edinmemişlerdir:

Ne deñlü sürse yüz dergāh-ı *gerdūn-sāyına* şimdi
Niğāh itmez gedā-yı ḥüsn-i miḥnet-ḥāyına şimdi (254/1)

Eflāki zīr-i pāyına kürsī idinmedi
Künc-i ferāğı cāy iden 'ālī-cenāblar (129/3)

Şiirde dinî anlamda her katında seviyelerine göre ruhların ve meleklerin bulunduğu inanılan yedi kat gökten ve kelime anlamı yer, mahal, taban anlamındaki zeminden bahsedilerek bu yer ve gök ehlinin vefat eden kişi için dua ettiği belirtilmiştir:

Rıḫletlerin gūş eyleyen ehl-i *semāvāt* ü zemīn
Didi Ḥudāyā ḳıl anı dāḫil gürūh-ı şāliḫe (4/2)

b. Yıldızlar

Yıldız divan şiirinde *sitāre*, *kevkeb*, *ahter*, *necm* ve necmin çoğulu *encüm* gibi kelimelerle ele alınmaktadır. Şiirlerde gökyüzünün yıldızlarla dolu olması, yıldızların yüksekte yer alması, geceleyin ağlanması ve sayısız olması açısından gözyaşlarına benzetilmesi, gece vakti ortaya çıkıp güneşin doğuşuyla kaybolmaları, sevgilinin gerdanındaki bene benzetilmesi ve yeryüzünden çok küçük görülmeleriyle söz konusu edilmiştir. Ayrıca yıldızların insan üzerine etkisi de bilinmektedir.

Yıldızlarla ilgili telakkilerden biri de uykusuz kişilerin yıldız saymasıdır (Pala, 2013: 482). Şair göz, inci, yıldız ve gözyaşı kelimeleri arasında ilgi kurduğu şiirde bu durumu âşğın gözyaşlarına benzettiği yıldızları sayması şeklinde düşünmüştür. Nihayetinde inciye benzettiği yıldızı görmüş ve gözü aydın olmuştur:

Sirişk-i çeşm ile her şeb şümār-ı encüm eylerdiñ
O dürrî *kevkeb*-i seyyārı gördüñ dīdeler rüşen (259/3)

Göge çıkan âşğın âhlarından daha önce de söz etmiştik. Bu kez şiirde âşğın ateş yağdıran âhlarının kıvılcımları, feleğın en yükseklerinde yer alan yıldızlara yaklaşacak kadar yükseğe çıkmaktadır. Yıldıza kadar yaklaşan âhlar sayesinde âşğın feleği/ kaderi yıldıza mağlup olmuş yani kaderi olumlu yönde değişmiştir:

Gökde her bir *ahtere* yüz biñ şerār eyler kırān
Kevkebe başdırdı çarhı āh-ı āteş-bāzımız (126/2)

Sevgilinin gerdanındaki amber kokulu ben, ufukta doğan yıldıza benzetilmektedir. Çünkü idealize edilen sevgilinin gerdanı tıpkı ufuk gibi parlaktır. Ben ise ufukta doğan yıldız gibi koyu renktedir:

Miyān-ı gerden-i dilberde hāl-i ‘anberfām
Mişāl-i *necm* ki țarf-ı ufukda țālī‘dür (68/8)

Yıldızlar, felekteki küçük görünümünden dolayı tırnak parçalarına benzetilmiştir. Ayrıca dünyanın kendi ekseninde dönmesiyle meydana gelen gece ve gündüzün gökteki etkisine de değinilmiştir. Gece ortaya çıkan yıldızların güneşin doğmasıyla kayboluşunu irdeleyen şair, bu durumu göğün farkında olmadan yıldıza benzetilen incileri, güneşin doğmasıyla birlikte kaybettiği ardından güneşin batması ve muma benzettiği ayın gökte belirmesiyle kaybettiği incileri aradığı şeklinde düşünmüştür:

*Sitāre*yle degildür māh-ı nev gerdūn-ı mināda
Keserken tırnagın pür-rīze itmiş Nāhunī-zāde (163)

Bilmezlikile zāyi‘ ider niçe *gevheri*
Şem‘-i kameranle şoñra yine āsumān arar (232/3)

c. Bazı Yıldızlar

Mecmuada genel anlamda yıldız kavramının dışında başka yıldızlar da ele alınmıştır. Bu yıldızları *ferkadân yıldızları*, *kuyruklu yıldız* ve *süreyya* olmak üzere üç başlık altında inceledik.

Ferkadân Yıldızları: İslam astronomi metinlerine göre küçük ayı takımyıldızı, tıpkı büyük ayı takımyıldızı gibi *na* ş adı verilen ve dört yıldızdan meydana gelen bir dörtgen ile *benât* adı verilen üç yıldızdan oluşan bir kuyruktan meydana gelir. *Ferkadân yıldızları* ise bu dörtgendeki parlak ve ön plana çıkan iki yıldızın adıdır. Birisi kutba yakın durduğu için kutup yıldızı olarak adlandırılmıştır. Ferkadân yıldızları divan edebiyatının sıkça kullanılan mazmunlarından biri olmuştur. Bunun sebeplerinden biri aynı yerden doğup aynı yerden batması dolayısıyla sabit yıldız olmasındandır. Diğer bir sebep ise kutuplara çok yakın oldukları için gökyüzünün en yüksek ayrıca en parlak yıldız sayılmalarındandır (Şener, 1995: 399-400). Ferkadân yıldızları mecmuadaki şiirde de yüksekte yer almalarıyla söz konusu edilir. Böylece şiirde Vâkîf isimli şairin beğenisini gözetken Vehbî, yazdığı şiirin beğenilmesi durumunda tabiatının başının adeta Ferkadân yıldızlarına kadar yükseleceğini dile getirir:

Tahsin iderse Vâkıf-ı ‘âlî-nijâd eger
Farğ-ı tabî‘atım irişür *Ferğadâma* dek (251/8)

Kuyruklu Yıldız: Kirlikartopu olarak da bilinen *kuyruklu yıldız*, yıldıza benzer çekirdeği etrafında parlak bir kütle bulunan, ışıklı uzun bir kuyruğa sahip, güneş etrafında elips yörüngede dolaşan bir gök cisimidir. Mecmuada yer alan şiirlerde *kevkeb-i gîsûdâr* tamlamasıyla zikredilmiştir. Şairler sevgilinin kâküllü yanağını, kuyruklu yıldız olarak düşünmüşlerdir. İki kuyruklu yıldız bazen gökkuşağı kadar gökyüzüne çıksalar da, dört gözle çok isteyerek baksalar da görememişlerdir. Bazen de bir anda gördüklerini dile getirirler. Kendini marifete benzettiği feleğin güneşi olarak gören şair ise iki kuyruklu yıldız kendine şahit göstermiştir:

Şâkıbâ kıvı-ı kızah gibi çıkarsañ felege
Göremezsiñ ol iki *kevkeb-i gîsûdân* (141/2)

Çār çeşmile baķanlar göremezken gördi
Bir göz ile ol iki *kevkeb-i gīsūdān* (140/2)

Dürriyā laħza-i vāhidde hezārān taħsīn
Nice gördüñ ol iki *kevkeb-i gīsūdān* (138/2)

Āfitāb-ı felek-i ma‘rifetüm dirse eger
Aña şahiddür iki *kevkeb-i gīsūdān* (137/2)

Süreyya: Türkçede *Ülker*, Farsçada *Pervin*, Arapçada *Süreyya* denilen yıldız kümesidir. Divan şiirinde Süreyya yıldızının iki sıra hâlinde dizilmesi pek çok teşbih unsuru olarak kullanılmasına yol açmıştır. Bu teşbih unsurlarından biri de Süreyya'nın parlaklığına ve düzgün sıralanışına işaret edecek şekilde sevgilinin parıldayan mücevher bir gerdanlığı (ıkd) olarak düşünülmesidir (Uzun, 2010: 162-163). Mecmuada yer alan şiirde de kendini soyutlayarak kendine seslenen şair, tabiatının incisinin bu düzende kalması sonucunda, Süreyya yıldız kümesinin ortasını yani sevgilinin gerdanlığının kenarındaki gönlünü dağıtacağını söyler:

Dil-i ‘ıkd-ı *Süreyyāya* virür āhir perişānī
Kālursa Bāhirā lü'lü'-i tab‘ın bu nizām üzre (194/7)

ç. Burçlar

Eskilerin telakkisine göre güneş, dünya etrafında dönmesi esnasında on iki eşit dilimden geçmiş ve her dilime içinde bulunduğu takımyıldıza istinaden isimler konulmuştur. Her biri ayrı özellik arz eden bu burçlar insanların duygu, ahlak, huy, sağlık gibi yönlerini etkilerler. On iki burç sırasıyla *hamel (koç)*, *sevr (boğa)*, *cevzâ (ikizler)*, *seratân (yengeç)*, *esed (aslan)*, *sünbüle (başak)*, *mizân (terazi)*, *akrep*, *kavs (yay)*, *cedy (oğlak)*, *delv (kova)* ve *hût (balık)* (Pala, 2013: 76). On iki burç dışında sevgilinin övüldüğü ve yüceltildiğini ifade için *burc-ı şeref* tamlaması da kullanılmıştır. Şiirde dördüncü felekte bulunduğu inanılan ve gök cisimleri içinde sultan olarak kabul edilen güneşin şeref burcunda yer aldığı düşünülmüştür. Sevgili de âşığın gönlünün sultanı olduğuna göre onun yanağındaki güzellik nurları tıpkı şeref burcunda parlayan güneş gibidir:

Ruḥunda pertev-i envār-ı ḥüsn sâti‘dur
Mişâl-i mihr ki *burc*-ı şerefde lâmi‘dür (68/1)

Seratân: Mecmuada yer alan şiirlerde sadece *seratân* (*yengeç*) burcuna rastlamaktayız. Ayın hanesi oluşu ile söz konusu edilen (Uzun, 1992: 425) *seratân* burcu, mecmuadaki şiirde yıldızları görecektedir kadar yüksekte bir yer olarak düşünülmüştür.

Seratân burcuna çıksañ göremezsiñ Şākıb
Dürri gibi ol iki kevkeb-i gīsūdārı (139/2)

d. Gezegenler

Dünyayı iç içe geçmiş soğan zarı gibi dokuz felek çevrelemektedir. Bu dokuz feleğin yedisi dünya göğünden başlamak üzere sırasıyla *Ay*, *Utarid*, *Zühre*, *Güneş* (*Mihr*), *Merih*, *Jüpiter* ve *Zuhak*dir (Pala, 2013: 149). *Seb’a-i seyyâre* olarak da bilinen bu yedi gezegenin her biri bir felek içerisinde yer almaktadır.

Ay (Kamer): İlk felekteki gezegen, Arapçası *kamer*, Farsçası *mah* olan aydır. Divan şiirinde ay, sevgiliye ait özellikleri ihtiva eder. Ayın nurlu ve bu nurla güzel olması, yüzeyinde bir takım lekelerin bulunması, ışık saçması, kimsenin elinin değemeyeceği kadar uzak ve yüksekte yer alması, sabit durmaması, karanlığı aydınlatması gibi birçok özellik sevgilide de bulunur. Sevgilinin yüzü, alını, yanakları ve dahası ayla birlikte ele alınır (Pala, 2013: 42). Mecmuada da şairler bu doğrultuda ayla ilgili çeşitli benzetmeler kurmuşlardır. Sevgili, kimi zaman âşıkları kendine çeken ay yüzlü, kimi zaman aşk çarşısında aranan ay parçası, kimi zaman da ay yanaklı güneş gibidir. Şiirde ayın hareket ettiği için arandığı vurgulanır. Bir diğer şiirde bu durum ayın her gece bir mekân dolaşdığı şeklinde yorumlanır:

Şaḫın her bir *kamer*-rüyân-ı ‘âşık-cüya meyl itme
Severseñ bāri bir maḥbüb sev kim bî-naẓîr olsun (95/4)

Şeh-râh-ı kûy-ı vaşlda ol *mâh*-pâreye
Dil kûçe-gerd-i ‘aşkı duçâr olsun olmasun (228/5)

Ḥurde-bînân bün-i câh-ı taraşsudda iken
Görmemişlerdi o ḥurşîd-i *kamer*-ruḥsârı (138/1)

Her gice bir menzili seyr eylemekdi ‘âdetiñ
Ey *kamer* hercâyisin bildik hele mâhiyyetiñ (108)

Şiirde ayın, Hz. Yûsuf’un rüyasında göremeyeceği ve tabir bile edemeyeceği kadar güzel olduğu düşünülmüştür. Böylece Hz. Yûsuf’un rüyasında gördüğü aya telmihen sevgiliye seslenen âşık, Hz. Yûsuf’un rüyasında onun güzelliğine benzer bir ay görmediğini, böylece aya benzeyen güzelliğini tabir etmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir:

Görmedi Hâzret-i Yûsuf bu cemâli düşde
Hüsünüñ ey *mâh* nice qâbil [ola] ta‘bîre (74/4)

Hançer, divan şiirinde eğri olması ve yara açması yönüyle sevgilinin kaşına, gözüne, kirpiğine veya gamzesine benzetilirken aslında bir savaş aleti olarak kullanılmıştır. Mecmuadaki şiirde ise yeni ay şekil ve parlaklığı dolayısıyla hançerli hizmetçiye benzetilmiştir:

Şâh-ı ‘aşkuz her ne emr itsek musahhardur felek
Oldı *mâh-ı nevl*e hizmetkâr-ı hançerdârimuz (126/3)

Ayın geceyi aydınlatması ve ışık saçması şiirde feleğin bilmeden pek çok inciye benzetilen yıldızı kaybettiği daha sonra muma benzettiği ayla aradığı şekilde bir hayal ile belirtilmiştir. Güneşle birlikte ele alınan ay, şiirde iki ekmek olarak ifade edilir. Ancak ayın ilk dördün, son dördün gibi hâlleri Allah’ın sofrası olarak nitelenen bu dünyada ikiye doğrandığı şeklinde düşünülmüştür:

Bilmezlikile zâyi‘ ider niçe gevheri
Şem‘-i *kamerle* soñra yine âsumân arar (232/3)

H’ân-ı Hâkdur bu felek *mihri*le mehdür iki nân
Mihre kimse degmemiş ortada mehdür toğranan (19/1)

Güneş: Seb’a-i seyyâre olarak da bilinen bu yedi gezegenin dördüncü feleğinde *Güneş* yer almaktadır. Farsçası *hurşîd*, *hûr*, *âfitâb* veya *mihri*, Arapçası *şems* olan Güneş gök cisimlerinin sultanı olarak değerlendirilmektedir. Divan şiirinde genellikle ışık saçması, parlaklığı ve ısıtması gibi yönleriyle söz konusu edilir (Pala, 2013: 176). Şiirde güneşin dünyaya sığmayan ışık dolu alev veya parıltısından bahsedilir.

Sevgilinin cemalinin benzetildiği güneş, cihanı aydınlatmaktadır. Diğer taraftan güneşin ulaşılamaz bir yükseklikte yer alması, seçkinlik kazanmak isteyen kimse için örnek olarak gösterilmektedir:

Şıgmaz felege şu‘le-i pür-tâb-ı cemâli
Hürşîd-şifat şa‘şa‘a-endâz-ı cihândur (36)

Dâhil ol kâmillere bulmağ dilersin imtiyâz
 İrtifâ‘-ı kârdür *hürşîd* mümtâz itdiren (193/2)

Güneşin gökteki tek ve en parlak cisim olması yönü şiirde memduh için övgü unsuru olmuştur. Ayrıca ışık saçması ve her an parlaması da güneş misali memduh içindir. Yine aynı memduhun memleketi tanzim etme dizgini, onun fermanının güneşinin şekil olarak pençeye benzeyen elinde olduğu söylenir:

Müfred-i zâtı ile şüret-i nev‘iyyesine
 Hemçü *hürşîd* görülmek nice mümkün şânî (224/29)

Olmada lâzım-ı mâhiyyet-i *mîhr*-i zâtı
 Lem‘a-pîrâyî-i re’fetle hemîn raşşânî (224/28)

Zîver-i zîn-i şadâret ki ‘inân-ı tanzîm
 Der-kef-i pençe-i *hürşîd*veş-i fermânı (224/25)

Peri gibi sevgilinin yanağındaki ayva tüyünün gölge olarak düşünülmesi ve böylece bu tüylerin değişken hâli, tıpkı güneşin gündüzün çeşitli saatlerindeki gölge boyuna etki etmesine benzetilmiştir. Doğuşuyla birlikte ısıyı yüzünden geceleyin oluşan çiy tanelerinin kaybolmasına sebep olan güneşin gülleri açtırdığı düşünülür ki şair bu durumu bekçinin kafile malları arasında bir şeyler aramasına benzetir:

Bir hâlde kıomaz hağ-ı ruhsârın ol perî
 Mânend-i zıll-ı *hür* geh artar geh eksilür (249/4)

Her şubh *mîhr*-i jâle-rübâ gülleri açar
 Güyâ metâ‘-ı kâfileyi dîdebân arar (232/5)

Şiirde feleğin kâsesi ile güneş kastedilir. Hem renk hem şekil olarak benzerlik arz eden güneş kâseye teşbih edilir. Âşık, naz güneşi diyerek hitap ettiği sevgiliden,

inleyen gönlünün zerresi kadar küçük olmasına rağmen feleğin kâsesi olarak tanımladığı güneşi, eline almamasını ister:

Ey *mîhr*-i nâz alma yeter zerre-i dilûn
Her dem enîn-i kâse-i gerdün-ţanîdesin (93/4)

e. Işık/ Aydınlik ve Karanlık

Mecmuada aydınlık ve ışık unsurları *rûşen*, *efrûz*, *nûrânî*, *tâb*, *lem'a*, *fürûğ* ve *pertev* gibi kelimelerle ifade edilirken karanlık *zulmânî*, *zulmet* ve *deycûr* kelimeleriyle ifade edilmiştir. Aydınlik veya ışık, bazen sevgiliden/ övülden kaynaklı bazen meclisin mumundan bazen de ay veya güneş gibi doğaya ait unsurlardan kaynaklanır. Mecmuadaki şiirlerde daha çok sevgiliden/ övülden kaynaklı aydınlanma söz konusudur. Kimi zaman sabahı aydınlatan, ışıklar saçarak parlayan güneşe, kimi zaman da gecenin karanlığını süsleyen aya benzetilen sevgilinin/ övülenin yüzü veya yanağı yeryüzünü aydınlatır. Hatta gök cisimlerinin sultanı olarak kabul edilen güneşin, şeref burcunda yer aldığı düşünöldüğünde âşığın gönlünün sultanı olan sevgilinin yanağındaki güzellik nurları, tıpkı şeref burcunda parlayan güneş gibi parlayacaktır:

Olmada lâzım-ı mâhiyyet-i mihr-i zâtı
Lem'a-pîrâyî-i re'fetle hemîn rahşânî (224/28)

Ĥabbezâ pâdişeh-i tahtgeh-i şevket kim
Nûr-ı dîdârı ile rûy-ı zemîn *nûrânî* (224/32)

Ruĥunda *pertev*-i envâr-ı ĥüsn sâti'dur
Mişâl-i mihr ki burc-ı şerefde *lâmi*'dür (68/1)

Ĥurfa-şem'üz iktibâs-ı feyz-i nûr-ı ĥüsnile
Mihr-i şubĥ-*efrûz* [u] mâh-ı zulmet-ârâ-yı şebüz (88/4)

Şair, ayrılığı, geceyi, ayı ve akşamı karanlıkla, kavuşmayı, sabahı ve güneşi aydınlıkla belirtmiştir. Allah'ın memduh olduğı şiirde ise Allah'ın nuranî güneşin kümbetini aydınlattığı ve akşamın evini yaktığı dile getirilmiştir. Bir diğeri şiirde ise akşamın başkomutanı olarak düşünölen fener, karanlığın saflarını yarmaktadır:

Bi-ḥamdillāh ṣeb-i deycūr-ı firḳat irdi encāma
Fūrūġ-ı ṣubḥ-ı vaṣl-ı yāri gördüñ dīdeler rūṣen (259/4)

Künbed-*efrūz-ı mihr-i nūrānī*
 Hānumān-sūz-ı ṣām-ı *zulmānī* (122/2)

Ṣām ser-‘askeridür ṣaf-ṣiken-i zulmetdür
 Fener āhenden iderse n’ola ḳat ḳat kemerin (155/2)

I.2.4.6. Zaman

Genel anlamda zaman kavramı mecmuadaki şiirlerde *zamân*, *zamâne*, *vakt*, *dem*, *dehr*, *rūzgâr*, *devr* ve *gâh* gibi kelimelerle karşılanmıştır. Olumsuz anlamı ön plana çıkan zaman, hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Zaman acımasız, sevgiliden uzakta bırakan, kavuşmayı bekleyen âşıklar için çok uzun süren, insanların veya şairlerin kıymetini bilmeyen gibi özellikler taşımaktadır. Ayrıca rüzgâr ve devr kelimelerinin de tevriyeli kullanıldığını görmekteyiz.

Yıl, *mevsimler*, *aylar* ve *günler* zamanı meydana getiren parçalardır ve mecmuada yer alan şiirlerde zaman kavramını bu parçalar ile birlikte inceledik.

a. Yıl

Yıl, mecmuada pek sık karşılaşılan bir kavram değildir. Sadece iki şiirde rastladığımız yıl kavramına birinde *eski*, *köhne* anlamındaki *kühen* ve Farsça yıl anlamına gelen *sâl* kelimesiyle tamlama şeklinde ele alındığını, bir diğerinde ise Türkçe şekliyle *yıl* olarak işlendiğini görmekteyiz. Çok uzun zamanı anlatma amacıyla kullanılan *kühen-sâl*, çok seneler yaşamış kişileri ifade eder. Vurgulanan kişi ise sevgilidir. Şiirde yaş almış sevgililerin zaman gelip pişmanlıkla âşıklarından özür dileyişlerine, peri gibi güzel sevgililerin ibret alarak bakması gerektiği söylenmiştir:

Baḳmaz mı dilberān-ı kühen-*sāl*ñ ol perī
 ‘Uṣṣāḳa riṣ-ḥāy olarak i‘tizārına (237/6)

Yılda iki bayram olduğuna ve divan şiirinde âşık için sevgilinin yüzünü görmenin bayram sayıldığına göre bayramın hem gerçek hem de mecaz anlamı vurgulanmıştır. Yıl kavramının bu doğrultuda gerçek anlamı üzerinde durulmuştur.

Bayramlık olarak buse isteyen âşık, birini almış diğeri için de çabalayarak yılda iki bayram edeceğini hesaplamıştır:

Birin aldık dahı bir bûseye ikdām iderüz
Biz de bu ‘aqlile *yı*’da iki bayrām iderüz (110)

b. Mevsimler

Mecmuada mevsim genel anlamda bir işin gerçekleştirildiği belirli zaman kastedilerek ele alınmıştır. Ancak bir takvim yılının iklim şartları bakımından farklılıklar gösteren *ilkbahar*, *yaz*, *sonbahar* ve *kış* diye adlandırılan dört bölümü hatırlatılarak bu dünyanın çeşitli hâllere büründüğü de vurgulanmıştır. Her mevsimin kendine has özellikleri divan şiirinde farklı çağrışım ve algılar oluşturmuştur. Buna bağlı olarak yaz ve bahar mevsimleri ne kadar hoş ve güzelse sonbahar ve kış mevsimleri de o kadar zorluk ve ayrılık getirmiştir. Şiirde de hoş davranan dünyanın çeşitli mevsimlerinin bulunduğu hatırlatılmıştır:

İ‘timād it geldi *mevsim* ki târîh itdiler
Sünbül-i renginler açıldı miyân-ı nârdâ (7/4)

Haṭ-âver dilber-i dîde nazardan rûşen olmazmış
Meger sünbül *zamâm*nda şafâ-yı gülşen olmazmış (128/1)

Virdüm ol beyt-i leṭâfet-baḥşa bu vecche cevâb
Gör ne *mevsimler* gelürmiş dehr-i şîrînkârda (7/3)

Mecmuada yer alan mevsimleri *bahar*, *hazan* ve *şitâ* başlıkları altında inceledik. Yaz mevsimine ait bir kelimeye rastlamadık.

Bahar: Divan şiirinde *bahar* önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü gül, lale, sümbül gibi her çeşit çiçeğin açtığı, bahçelerin güzelleştiği, bülbüllerin öttüğü, suların coştuğu, çemen seyrine çıkılarak meclisin kurulduğu, içkilerin içildiği bir mevsimdir. Bu mevsimde esen rüzgâr tatlı, yağın yağmur berekettir. Mecmuada da bu bağlamda şiirler yer almaktadır. Örneğin şair baharın gelişi ile şarap içmenin vakti olduğunu söyler. Bu sevgiliye benzer güzel mevsimde yağın yağmur, âşığın sevgili karşısında döktüğü gözyaşları olarak düşünülür. Benzer şekilde tüylerin ortaya çıkmasının

baharın gelişi olarak görüldüğü şiirde, âşığı ağlatan şeyin baharın delilik suyunu coşturması olarak düşünülür:

Geldi *bahār* nūş-ı meyiñ vaḳtidür diyü
Çeşmiñ zen olmada dile seyret ḥabāblar (129/7)

Ḥaṭṭıñ z̄uhūra gelmeyicek girye itmezüz
Şād-ābī-i cünūnumuz evvel *bahār* ile (185/3)

Gönüller, bahar mevsiminin gelmesiyle tövbe düşmanı olmuştur. Çünkü bu mevsim çemen seyrine çıkıp güzelleri izlemenin, bezm meclislerinde eğlenmenin vaktidir:

Bahār irdi yine diller serāpā tevbe-düşmendür
Niḡāh-ı çeşm-i dilber cāna āfet zühde reh-zendür (112/1)

Divan şiirinde âşık, gönlünün sevginin yaralarıyla dolu olmasını ister. Aynı istekte bulunan şair de, birçok çiçeğin açtığı bahar gibi renginden dolayı yaraya benzetilen bir tek gülün açmasıyla bahar olmayacağını, pek çok yara istediğini dile getirir:

Derūn-ı sīne pür-dāḡ-ı maḥabbet olmak ister kim
Meşeldür Sālimā ‘ālemde bir gülle *bahār* olmaz (89/8)

Hazan: Divan şiirinde *hazan*, yaprakların sararıp dökülmesi, baharda gerçekleşen içki meclisinin dağılmasıyla beraber yorgunluk, bitkinlik gibi ifadelerle tabir olunur. *Sonbahar* veya *güz* diyebileceğimiz hazan mevsimi sıklıkla bahar ile tezat oluşturacak şekilde kullanılmaktadır. Kimi zaman sevgilinin yanağında çıkan ayva tüyleri bahar olarak düşünüldüğünde güzün gelmesi ve yaprak misali ayva tüyünün gitmesi istenir. Kimi zaman da yüzde çıkan ayva tüyleri, hazan mevsiminde olduğu gibi güzelliği soldurduğu düşünülür. Ancak sonbaharın peş peşe gelen afetleri, dünyadaki elemelerin ateş çiçekli gülşenine korku vermediği de dile getirilir:

Mevsim-i ḥaṭ revnaḡ-ı bāḡ-ı ruḥuñ eyler şikest
Bu *bahāruñ* ey gül-i ḥod-rū ḥazānı yok mıdur (233/3)

Geldi ḥaṭı ḥüsn irdi *ḥazāna* n’ola olsa
Gül-berg-i temāşā ile pür dāmen-i ḥasret (127/2)

Cihānda gülşen-i āteş-*bahār*-ı ālāma
Hirās-ı āfet-i pey-der-pey-i *hazān* olamaz (225/5)

Şitâ: *Şitâ*, Arapça kış mevsimi anlamına gelmektedir. Kış mevsimi soğuk, rüzgârlı, yağışlı ve çetin geçmektedir. Şiirlerde ise kıştan sonra ilkbahar mevsiminin gelişi ile ilgili çeşitli hayaller içinde anlatılır. Sevgilinin ayva tüylerinin çıkması sonucu gönlün ısınacağı söylenir. Tıpkı kış mevsiminin açtığı yaraların ardından ilkbaharın gelmesiyle ortamın ısınarak otların yeşermesi, çıkması gibidir:

Germiyet-i derūn muḳarrer gelince ḫaṭ
Zaḫm-ı *şitān*ıñ ‘ālem-i evvel *bahān* var (184/4)

c. Aylar

Yılın on ikiye ayrılan her bölümünden birine *ay* denilmektedir. Mecmuada da bu on iki Arabî aydan *Ramazan* ve *Şevval* aylarına yer verilmiştir. Bunun dışında ayla ilgili bir kelimeye rastlanmamıştır.

Ramazan ve Şevval: *Ramazan*, Arabî ayların Şâban ve Şevval ayları arasında kalan ve devamı boyunca oruç tutulan 9. ayı, *Şevval* ise Ramazanla Zilkâde arasında kalan ve ilk üç günü Ramazan bayramı olan 10. ayıdır. Şiirlerde Şevval ayının ilk üç gününe rastlayan Ramazan bayramının üzerinde durulmuştur. Oruç, hilal, bayram gibi kavramlarla da desteklenmiştir. Öyle ki kimi zaman ayrılık orucu güçsüz bırakarak vuslata susatır. Böylece Ramazan hilaline benzeyen sevgilinin kaş, hilali kıskandırır ve onu gördükçe inler. Zira oruca Ramazan hilalinin görülmesiyle başlanmaktadır. Diğer taraftan gözlenen Şevval hilalinin görülmesiyle de bayramın geldiği anlaşılmaktadır. Şiirde bu hilal, memduh olan sadrazamın atının nalına teşbih edilmiştir. Aslında gökteki hilal değil sadrazamın atının nalının göğe yansımadır ve bu hilal bekleyen halkın gözüne nuranî şekilde görünmektedir:

Eylerse n’ola rûze-i hecr ‘Ākifi bî-tâb
Dil-teşne-i vuşlat
Ebrū-yı bütân reşk-i hilâl-i *ramazān*dur
Gördükçe olur zâr (35/8)

‘Aks-i na‘li görünür gurre-i *Şevvāl-āsā*
A‘yün-i cümle-i nuzzāra o dem nūrānī (224/46)

ç. Gün

Mecmuada *gün* veya *gündüz* anlamına gelen Farsça *rûz* kelimesi 24 saatlik bir günü değil etrafın henüz aydınlık olduğu bir zamanı ifade için kullanılmıştır. Genelde *rûz u şeb* zıtlığıyla karşımıza çıkan bu terkihi ilerleyen kısımda inceleyeceğiz. Türkçe *gün* kelimesi ise 24 saatlik zaman dilimi kastedilerek verilen taahhüt süresini ve ayın on dört günde tamamlanması hususuna değinilerek beklenen zamanı belirtmek için zikredilmiştir:

Dībā-yı nāzdan bir iki *günde* seyr idüñ
Hayyāt-ı ‘aşk o tıfla kabāyı yetiştirür (59/2)

On üç on dört *gün* [olur] görmedüm [ey] mäh seni
Ey efendüm bu şeb aḥşamlaya şād eyle beni (215)

Gün ile ilgili unsurlara *şafak*, *seher*, *sabah*, *akşam* ve *gece* gibi kavramlarla rastladık. Mecmuada öğle vaktine ait bir kavram bulunmamaktadır.

Sabah (Şafak, Seher): Mecmuada sabahla ilgili kavramlar *şafak*, *seher* ve *sabahtır*. Her bir kavram sabahı anlatsa da bu kavramların ince nüansları vardır. Şafak, güneş doğmadan önce ufukta görülen kızılık veya aydınlık olarak tanımlanırken seher, tan yerinin ağarmasından biraz önceki zamanı veya şafağın sökmek üzere olduğu vakti ifade eder. Sabah ise günün başlangıcı ve gündüzün ilk saatleridir. Güneşin doğuşundan itibaren öğleye kadar olan zamanı kapsar. Zıttı olan akşam veya geceyle sıkça karşımıza çıkan sabah, genel anlamda güneşin doğuşuyla aydınlanmanın, karanlıktan kurtulmanın yaşandığı ve diğer taraftan çiçeklerin açtığı kutsal zamanı belirtir. Ancak sevgiliye kavuşamayan, onun aya benzer yüzünü göremeyen âşık için beklenen kavuşmayla özdeşleşen bir vakittir. Gece ise ayrılıktır. Zira geceler boyu mum ışığında sevgilisi için ağlayan âşık, kendiyile beraber mumunun da sabahladığını söyler:

Haḫ geldi yāre görmedik *şabāh*-ı vaşl
Pāyāne irse bu şeb-i hicrān ‘aceb midür (229/4)

Şabāḥa kalma *şem* ‘üz Yūsuf-āsā olma dāmen-keş
Bizüm engüştümüzden destimüz ey māh kūtehür (42)

Âşık için sevgili, sabahı aydınlatan güneş, gecenin karanlığını süsleyen aydır. Bazen sevgilinin perçemi kara akşama, perçemin altındaki gönül ise ateşli dünya sabahına benzetilir:

Ṭurfa-şem‘üz iktibās-ı feyz-i nūr-ı ḥüsnile
Mihr-i *şubḥ*-efrüz [u] māh-ı zulmet-ārā-yı şebüz (88/4)

Şām-ı sevād-ı perçemüñ *şubḥ*-ı cihān-ı āteşī
Mihr-i zamīr-i rüşeniñ rāh-nümā-yı ma‘reke (96/4)

Şair, güneş doğmadan önce ufukta görülen kızılığın sebebini sevgili için kanını döken âşığın ve onun kanıyla boyanmış toprağın göğe yansması olarak hayal eder:

Siyāsetgāh-ı ‘aşkıñ ḥāk-i ḥün-āğāştesin seyr it
Şafāk-bahşādur ‘aks-i rengi çarḥ-ı nılām üzre (194/5)

Seher vakti, dinî açıdan duaların kabul olduğu, Allah’ın rızıkları dağıttığı önemli bir zamandır (Pala, 2013: 384). Bu bağlamda şiirde sabah/ seher vakti edilen duanın kabul olduğunu bilen bir kimsenin âh ettiği vurgulanır. Ancak bu âhlar haksız yere olduğu için ve Allah’ın adaleti sayesinde âh edilen kişiye tesir etmemektedir. Şair, sabah vakti çiçeklerin açmasını, gümrük memuruna benzettiği çiy tanelerinin, gülleri sanki kabile malları içinde bir şey ararcasına açtırdığı şeklinde hayal eder:

İtmiyor hîç eşer āh-ı *seḥergāh* saña
Meger inşāf vire Ḥāzret-i Allāh saña (261/1)

Her *şubḥ* mihr-i jāle-rübā gülleri açar
Güyā metā‘-ı kâfileyi dīdebān arar (232/5)

Akşam (Şām/ Mesâ): Güneş battıktan sonraki ilk saatleri kapsayan akşam, genellikle karanlık vasfıyla ele alınır. Akşam, şiirde ay yüzlü sevgilinin akşamladığı, geceyi geçirdiği bir yer olarak düşünülür. Karanlığın vurgulandığı şiirde de karanlığın saflarını yaran fener, akşamın başkomutanı olur:

Çande *ahşamladı* āyā [diyü] ol mähveşi
Şehre şaldum seheri hâne-be-hâne (?) güneşi (216)

Şām ser-‘askeridür şaf-şiken-i zulmetdür
Fener āhenden iderse n’ola kat kat kemerin (155/2)

Sabah ve akşam kelimeleri tezat kuracak şekilde *şām u seher* ve *subh u mesâ* ifadeleriyle ele alınır. Zaman unsuru olarak öne çıkan bu ifadeler geniş bir zamanı ve sürekliliği belirtir. Mesela âşığın yıkık gönlüne pencere olan ve uyku girmeyen hayret gözü, sabah akşam yani her zaman açıktır. Bir başka yorumla gönül, sabah akşam vuslata doymuştur:

Bâz olsa n’ola *şām u seher* dide-i hayret
Vîrânkede-i cāna odur revzen-i hasret (127/3)

Sîr iken hân-ı vişâline gönül *subh u mesâ*
Kendüyi tatlı şatar Baqlavacı-zâde baña (148)

Gece (Şeb): Gece, güneşin batmasıyla başlayıp doğuşuna kadar süren karanlık zamanı ifade eder. Divan şiirinde gece, sevgilinin siyah saçlarına benzer. Sevdaların arttığı, sevgilinin düşünülerek dertlerin çoğaldığı gece vakti sohbet ve bezm daha çok gerçekleşir. Sevgilinin yanağı gündüz, saçları geceye benzetilerek tezat oluşturulur. Geceleyin mum yanar, pervane döner, âşık gece boyunca ağlayıp inler ve gözü uyku görmez (Pala, 2013: 422).

Sevgilinin saçı geceyken yüzünün aya benzetildiği durumlar da vardır. Geceleyin ortaya çıkan ayı sevgili olarak gören âşık, hâlini ona anlatmayı, aşk derdini onunla paylaşmayı ister. Böylece vuslat hayali kuracaktır. Ayrıca her gece inleyen âşık âhlarını, gönlü ile sevdasının kaldığı ve geceye benzettiği sevgilinin siyah perçemine doğru çıkarır. Sabaha kadar inleyen âşığın bu davranışının güzellik bahçesinde şakıyan bülbüle benzetildiği de olmuştur:

Zülf-i *şebinde* yâriñ meh yüzini gören dir
Mağribde bir çalender āyîne tutmuş aya (156)

Bir *şeb* o mehe ‘arz-ı merâm eyleyebilsek
Vaşlıyla dili nâ’il-i kām eyleyebilsek (51/1)

Be-her *şeb* āh-ı serdüm n'ola efzün itsem 'ālemde
Periṣān gönlümüñ sevdāsı qalmıṣdur o perçemde (174)

N'ola eylerse meşq-i nāle her *şeb tā-seher* 'Ārif
Ki ol gülzār-ı hüsniñ bülbül-i güyālarındandır (130/6)

Mecmuada genellikle gece ve gündüz *rûz u şeb* ifadesiyle birlikte ele alınır. Şiirlerde bu ifade zaman kavramını gözetmeksizin her zaman anlamını vurgulamak için kullanılmıştır. Her an Allah'a sevgilinin devleti için şükür ve minnetle dua eden âşık, Allah'tan sevgilisinin yüzünü görmeyi dilemektedir. Tene benzetilen geminin ise gece gündüz denilmeden her an rüzgâra bırakılması gerektiği söylenir:

Bi-ḥamdillāhi ve'l-mennih du'ā-i devlete meşgûl
Hemānā *rûz [u] şeb* Ḥaḳdan cemāliñ görmedür mes'ûl (120)

Şal rüzgâra fülk-i teni *rûz u şeb* dime
Yā Aḳdeñizde bata yāḥud qaraya ata (61/4)

I.2.5. Atasözleri, Deyimler ve Kalıplaşmış İfadeler

Her dilin söz varlığında anlatımı güçlü, canlı ve güzel kılan sosyal, kültürel, ahlaki açılardan mesaj içeren atasözleri, deyimler veya kalıplaşmış ifadeleri vardır. İncelediğimiz mecmuada da dilin anlatım ve kullanımını geliştiren öğüt veya hikmetli söz biçiminde kalıplaşmış olarak kullanılan *atasözlerine* rastlanmaktadır. Atasözlerinin yanı sıra anlatımı güzelleştirmek, savunulan düşünceyi daha etkili kılmak ve az sözle çok şey anlatmak için *deyimler ve kalıplaşmış ifadelere* de yer verilmiştir. Mecmuada tespit edilen atasözleri, deyimler ve kalıplaşmış ifadelerin anlamları hem Türk Dil Kurumu (TDK)'nun Güncel Türkçe sözlüğü kaynak alınarak hem de şiirdeki mana yapısına uygun ifade verilerek açıklanmıştır.

I.2.5.1. Atasözleri

Acı bademe şekerle tatlılık gelmez: Eğer insanın tabiatında güzellik yoksa dışarıdan hiçbir müdahale etki edemez.

Tab'-ı fāsîd olana ḥulq-ı ḥüsün kār itmez
Telḥ bādāma şekerle de ḥalāvet gelmez (75/2)

Avını almayan doğan yuvasından çıkmaz: Kişinin istediğini elde etmek için kararlı olması gerekir. Harekete geçmek için dürtülenmek lazımdır.

Nigāhum buse-çîn olmağda la‘l-i dil-sitānından
Şikārın almayan şeh-bāz çıkmaz āşiyānından (50/1)

Başkalarından yansımaya aynaya hoşluk gelmez: İnsanın özünde ne varsa onu dışına yansıtır. Başka kimselerle etkileşimi onun yansımaya tesir etmez.

Ḳalbinūñ levhini sil eyle mücellā yoğsa
Ġayrıdan ‘aks ile mir’āta leṭāfet gelmez (75/4)

Bir çiçekle bahar olmaz (Bir gülle bahar olmaz): Tek bir güzel şey ile bütün kötü durumlar düzelmez veya her şey güzelleşip yoluna girmez.

Derūn-ı sīne pür-dāğ-ı maḥabbet olmak ister kim
Meşeldür Sālīmā ‘ālemde bir gülle bahār olmaz (89/8)

Bir ülke içinde iki hükümdar olmaz (Bir iklim içre iki şehriyar olmaz): Bir kişi için sadece kendi eylemleri faydalı olur. Başkaları tarafından müdahale etkili olmaz.

Hemīşe taḥtgāh-ı ḳalbe ġayruñ naḳşı el virmez
Meşeldür kim bir iḳlīm içre iki şehriyār olmaz (89/2)

Etrafi fethedilmeden kale ele geçmez: Amaca ulaşmak için çaba gösterilmedilir.

Ḳıırdan geçmeyecek lübbe zafer müşkildür
Ḳal‘a girmez ele fetḥ itmeyecek varuşın (172/6)

Eşeğe semeri yük olur mu? (Hâra semer bâr olur mu?): Kişinin uzvu insana yük olmaz.

Çekse ne ‘aceb şıḳlet-i peşmīneyi zāhid
Meşhūr meşeldür ḥara olsun mu şemer bâr (250/6)

Kabuktan geçilmeden öze ulaşmak zordur: Zorluklarla mücadele etmeden zafere ulaşmak mümkün değildir.

Ḳıırdan geçmeyecek lübbe zafer müşkildür
Ḳal‘a girmez ele fetḥ itmeyecek varuşın (172/6)

Kitaplar cahile bir harf bile söylemez: Anlamak isteyen küçük bir hareketle anlar. Ancak anlamak istemeyene konuşmak kâr etmez.

Erbâb-ı dânişe şeref-i şoḥbeti yiter
Bir ḥarf söylemez cühelāya kitāblar (129/5)

Mektup yazılmadan barış sağlanmaz: Savaşın bittiğini ilan eden mektup yazılmadan savaş sona ermez.

Gelmedikçe ḥatı itmez nigehi ref'-i setîz
Şulḥ çıkmaz başa yazılmasa elbet nāme (257/7)

Olgun insan ayakta durur, eksik insan sedire geçer: Akli başında insanlar duracağı, konuşacağı nerede nasıl davranacağını bilirken kendini ilim sahibi sanan kimseler ölçsüz davranır.

Bize pā-būsı yiter sīnesin ister iller
Kāmil ayakda kalur nāķış olan şadra geçer (58)

Sert taşa cila sürmekle saflık gelmez: Bir maddenin özünde saflık yoksa dış etkiyle bu özellik kazandırılmaz.

Luṭfile ḳalb-i ḥasedkāra maḥabbet gelmez
Seng-i ḥārāya cilā virme ki şaffet gelmez (75/1)

I.2.5.2. Deyimler ve Kalıplaşmış İfadeler

Açığa çıkarmak (Fâş itmek): Ortaya çıkarmak, gözler önüne sermek, anlaşılır duruma getirmek.

Pîr-i ḥıred naşîḥat idüp gönlüme didi
Fâş itme rāz-ı 'aşķı seversen Muḥammedi (107)

Ağır gelmek (Girân gelmek): Gücüne gitmek, onuruna dokunmak. Yapılması güç gelmek.

Girân gelür dile vaşlın niyāz o āfetten
Ṭabî'at ehline 'arz-ı ricā pek ağır imiş (45/2)²⁰

²⁰ Benzer örnek için bk. 250/4.

Ağzına almamak (Ağzına koymamak): Yiyip içmemek. Anmamak, sözünü etmemek.

Kem māye alan keyf-i mey-i şāf-ı keremden
Ağzına kıomaz āb-ı hayāt olsa da lāyı (125/2)

Ağzından çıkmak (Dehânından almak): Bir sözü istemeden, farkına varmadan söylemek, söylemiş bulunmak.

Mülāyim gösterür ‘uşşāk-ı zāra kendisin ammā
Alınmaz ħarf-i vuşlat ol sitemkāruñ dehânından (50/2)

Ağzını açmak (Leb-i hāmûşu bâz itmek): Konuşmak.

Güş-māle olur elbette münebbih şāyān
Gelmedin sâ‘ati bâzitse leb-i ħāmûşın (172/3)

Âh eylemek/ etmek: Acı ile içini çekmek. İlenmek.

Dilde zaĥm-ı müjesi sînede dāğ-ı hecri
Ne var ey ‘āşık-ı miĥnet-zede āh eyleyecek (115/2)²¹

Aklı başından gitmek/ uçurmak/ çıkmak: Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak.

Kāse-i zerrîni gördüm sâķiyā meyden tehî
Dāne-i ‘aqlum başumdan gitdi ey serv-i sehî (220)

Şikenc-i tırra-i Aĥmed gönül murğın şikār itdi
Uçurdu fikret ü ‘aqlum serümden tārümār itdi (60)

Ne dem kim zūr-ı meyden kelle-püş-ı hüş ola bîrün
Serinde mest-i ‘aşkıñ gül degül destāra yer kıalmaz (175/4)

Aklı başında olmamak: İyi düşünebilir durumda olmamak.

Nola ser-der-hevā-yı miĥnet-i hicrān isem Vākıf
Heveskārî-i zülf-i yārile dîvāne oldum ben (240/5)

²¹ Benzer örnek için bk. 132/5.

Aklını almak (Hûş-rübâ): Birini çok şaşırtmak, bir şey düşünemeyecek hâle getirmek, çok etkilemek.

Fitneye fitne Bâhirâ oldı şarîr-i hâmemüz
Şavt-ı edâ-yı nazmımız hûş-rübâ-yı ma‘reke (96/5)

Aklını kaybetmek (Aklını aldirmek): Aklın baştan gitmesi, mantıklı düşünememe hâli.

‘Aklın aldirmiş iki mâhveşiñ beyninde
Görmedik ‘âşıkîñ âyîne kadar medhûşın (172/7)

Alarga turmak: Uzakta durmak. Deniz aracını kıyıdan veya başka bir deniz aracından uzakta bekletmek.

Çağ başdan ey gönül saña kim dir alarğa tur
Başdarda kıçlı bir güzele toğrulup çata (61/3)

Aralamak: Gezmek, dolaşmak. Süslemek, bezemek.

Yine bir ‘âlem-ârâ fitne-cü araladı şehri
Füsün u fitne varsa hîç degil ârâlarındandır (131/2)

Arkasını duvara vermek (Dîvâra püşt virmek): Dönmek.

Halk imsâki için püşt virür dîvâra
Bâba iqbâl olunur açmağ ile âğüşın (172/8)

Âşinâlık eylemek: Yakınlık kazanmak.

Vaşlından iftirâkı müferrih gelür baña
Kimse âşinâlık eylesin intizâr ile (185/2)

Atbaşı gitmek (Hem-inân olmak): Eşit durumda olmak veya önde gitmek.

Hezâr hamd ki deşt-i suhunde ey Vâkıf
Semend-i tab‘um ile kimse hem-‘inân olamaz (225/7)²²

²² Benzer örnek için bk. 224/13.

Ayağına düşmek/ kapanmak (Pâyına düşmek): Çok yalvarmak. Alçalırcasına yalvarmak, bağışlanmak için yalvarmak.

Düşerüz pâyına ‘arz eylerüz aĥvâl-i dili
Hele bir kez o perî-peykeri tenhâ görelüm (133/4)²³

Ayağına yüz sürmek (Pâyına yüz sürmek): Kişinin büyüklüğünü kabul etmek.

Pâyına yüzüm sürmege çün yok baña ruĥşat
Hep ‘arz-ı ‘ubûdiyyetimi sen ideceksin (118/2)

Ayaklar altına almak/ altında olmak/ çiğnenmek (Pâyimâl itmek/ olmak): Önem verilmesi gerektiği hâlde birisi tarafından hiçe sayılmak, çiğnenmek.

Ĥirâm-ı nâzile pâyimâl-i ĥaşr itme dili
Esîr-i şîve-i reftâruñ olmasun dimezüz (230/6)²⁴

Ayakta kalmak (Kıyam üzere kalmak): Oturacak yer bulamamak. Yıkılmamak, çökmemek.

Sen ol naĥl-i leĥâfet gülşen-efrüz-ı cihânsın kim
Göreliden servler reftârını ĥaldı kıyâm üzere (194/3)

Ayna tutmak: Yansıtmak, yardım etmek.

Zülf-i şebinde yâriñ meh yüzini gören dir
Mağribde bir ĥalender âyîne tutmuş aya (156)

Bağrını delmek: İçine işlemek, çok dokunmak.

Bir güzel Arna‘udun ĥamzesi kâr itdi dile
Bağrımı deldi geçüp câna ciger ĥaşdı ile (79)

Bağrını kana bulamak (Bağrını kan eylemek): Delmek, zarar vermek, kan çıkarmak.

Dime dâğ-ı belâya sabrı yok durmaz fiğân eyler
Benüm rûĥum maĥabbet âdemiñ bağrını ĥan eyler (119/1)

²³ Benzer örnek için bk. 115/1.

²⁴ Benzer örnekler için bk. 89/1, 236/9, 235/9, 237/1.

Bağrı yanmak: Üzüntü çekmek, çok acı duymak. Çok susamış olmak.

Nār-ı ğamla yandı bağı Es‘ad-ı dildādeniñ
Şerbet-i vaşlın içirse n’ola Balcı-zāde (154)

Bahtı uyanmak: Şansı açılmak.

Baht uyansa h̄vāba varsa dīde-i bīdārımız
Düşde bāri ğayrıdan tenhā düşürsek yārimüz (126/1)

Başa çıkmak: Bir işe güç yetirmek, baş edebilmek. Üstünlük taslamak, şeref kazanmak, arzularına kavuşmak.

Vādī-i ‘aşk içre terk-i ser kılan ‘āşıklaruz
Çıkmasa Ferhādveş başa ‘aceb mi kārımız (126/4)

Baş açık rint (Ser bürehne rind): Çaresizlik, zavallılık, fakr ve zilletin ifadesi için başın tacsız olması durumu.

Bizi şanmañ ki dehrin ser-bürehne rindiyüz Bāhir
Bizüm’çün atlas-ı eflāk h̄lā bir nühünbendür (112/6)

Başdan aşmak: Pek çok olmak, pek çoğalmak.

Nola Vākıf aşarsa h̄y u h̄y-ı ‘aşk başumdan
Bağar mestāniñ ‘ālem cümle h̄y u h̄yına şimdi (254/5)

Baş eğmek: Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak. Direnmekten vazgeçip buyruk altına girmek, inkıyat etmek

Gedāvārdur kabā-yı atlas-ı gerdūna baş egmez
Libāsı ol ğürūhuñ cennetiñ h̄rālarındandır (131/6)

Başüstüne: Bir isteğin, buyruğun hemen yerine getirileceğini bildiren söz, oldu.

Baş üstüneydi dergehine rü-nihādelik
Olsa ğubār-ı h̄āk-i rehi ger cibāh dōst (97/2)

Başa üşmek: Her yandan çokça bir araya gelmek, toplanmak, birikmek.

Murgān-ı belā vü sitemi başıma üşdi
Evvel kuş uçurmazdı o āfet üzerimden (104)

Başı havada olmak (Ser-der-hevâ): Sevinçli olmak. Kibirli, gururlu olmak.

Ser-der-hevâ-yı ‘aşkıñı eylerse rüz u şeb
Zülfün hevâsı bî-ser ü sāmān ‘aceb midür (229/6)

Başına gün doğmak: Sabah olmak, aydınlamak.

Tırāş olsam o berber şūhuna ger
Benüm ’çün başına gün toğdı dirler (223)

Başını terk etmek (Terk-i ser kılmak): Bir amaç uğruna tüm varlığıyla kendini vermek, canından vazgeçmek.

Vādī-i ‘aşk içre terk-i ser kılan ‘āşıklaruz
Çıkmasa Ferhādveş başa ‘aceb mi kārımız (126/4)

Başını yakasına gömdürmek (Ser-be-ceyb itmek): Baş eğdirmek.

‘Āşıkı endīşe-i rüyuñla itmiş ser-be-ceyb
Nağş-ı hayret vaz’ iden mir’āt-ı zānū üstine (255/3)

Başkalarına el açmak (Gayra kef açmak): Dilenmek. Başkasının yardımını isteyecek durumda olmak. Kâğıt açmak.

Ey gāfil-i dağāyık-ı esrār-ı mā-selef
Zinhār çekme rencişi-i endīşe-i ‘alef
Tā key sihām-ı zülle vücūduñ ola hedef
Külliyet ile eyle ğam-ı ‘işi ber-ṭaraf
İtse nuğūd-ı ‘ömrüñü faqr u fenā telef
‘Ankâ-yı Kâf-ı himmet olup açma ğayra kef (134/I)²⁵

Baştan ayağa (Serâpâ): Tamamıyla, hepsi, baştan sona kadar.

Bahār irdi yine diller serâpâ tevbe-düşmendür
Nigāh-ı çeşm-i dilber cāna āfet zühde reh-zendür (112/1)

Baş vurmak (Baş urmak): Bir işin yapılması için bir kimsenin aracılığını istemek. Bir şeye yararlanmak amacıyla el atmak.

²⁵ Benzer örnekler için bk. 134/I-II-III-IV-V-VI.

Taḥammül Bî-sütûn-ı ğamda gücdür tîşe-i ‘aşka
Bu kâra kimse baş urmaz ser-i Ferhâddan ğayrı (242/2)

Bâzârı germ olmak: Etkileşimin bir mekânda yoğun olması dolayısıyla meydana gelen hararetilik.

Gülşenî şeyhi o şem‘-i ḥarem-i ‘irfânîñ
Germ olursa yeridür mihr gibi bâzârı (137/1)

Beyaza çalmak (Temize çekmek): Bir yazının karalamasını temiz olarak yazmak. Yaşanılan hoş olmayan olayları unutmak.

İtdi tırâş şanma ḥatt-ı nev-demîdesin
Ol büt beyâza çaldı melâḥat cerîdesin (93/1)

Bin türlü (Bin dürlü): Birbirinden çok farklı, çok değişik, bin çeşit. Birbirinden çok farklı, çok değişik bir biçimde.

Bâhir ‘aceb ki sîne-i maḥşer-nümünemüz
Biñ dürlü da‘vî-i ğam ile ḥalvet-âşinâ (116/6)

Boşboğazlık eylemek: Gereksiz, yersiz, düşüncesiz konuşmak.

Çünkü şurâhî eyledi bu boşboğazlığı
Sâķî felekde bülbüle Allâh emâneti (190/4)

Büyükler meclise sonradan gelir: Bir ortama bilgili ve hürmet gösterilen kişinin en son teşrif eder.

Geldümse n’ola ben şu‘ārâ devrine yine âḥir
‘Âdet budur âḥirde gelür bezme ekâbir (198/1)

Caka satmak (Cebe satmak): Gösteriş yapmak, çalım satmak.

Zirihci-zâdeyi çeksem ten-i bî-sâmâna
Göstereydüm cebe şatmaķ nice olur yârâna (159)

Cana geçmek: Delmek, içine işlemek.

Bir güzel Arna‘udun ğamzesi kâr itdi dile
Bağrımı deldi geçüp câna ciger kaşdı ile (79)

Cana kastetmek (Kasd cānedür): İntihara kalkışmak, birini öldürmeye hazırlanmak.

Ey kemān-ebrū ser-i teslīm-bend-i ‘aşkuñam
 aşd-ı nevk-i tır-i müjgāniñ egerçi cānedür (234/5)

Cana minnet bilmek: Bir lütuf olarak kabul etmek.

Cāna minnet bilürüz kāle-i ‘ömrü itsek
 ādem-i rahşına ferşide dem-i püyānī (224/40)

Canı burnunda olmak: Çok yorgun ve bezgin olmak.

Cānı burnunda o miñnet-zedeniñ
 Öz arındaşdır Aydın Dedeniñ (219/2)

Canı terk etmek: Ölüme hazır olmak, hayatından vazgeçmek.

Sitem-i tır-i zaħm-ı yārānuñ
 Cānı terk itdirir cihānı degül (82/2)

Canı yerine gelmek: Yorgunluğu geçmek. Sağlığını, gücünü kazanmak.

Dile maħz-ı şifā oldı dem-i teşrifi cānāniñ
 Hele cānı yirine geldi ol bīmār-ı hicrāniñ (177/1)

Can vermek: Ölmek. Ruha güç vermek. Canlanmasına yol açmak. Bir şeyi çok istemek.

O şūhuñ kim bahār-ı ruħları gülzāra ān virmiş
 Nesīm-i zülfi ser-cümle cihāna tāze cān virmiş (64/1)²⁶

Çakmak: Ateşlemek.

Zinād-ı himmet-i merdāne Şābitā hāzır
 Şu şem‘i yakmağa bir kerre akmasak mı gerek (186/6)

Çarha çekmek: Göğe doğru uzatmak.

²⁶ Benzer örnek için bk. 224/39.

Pâsdâr oldı ğılâf-ı dilde besdür Vehbiyâ
Çarha çekmek niyyetüm şemşîr-i âh u nâleyi (245/5)

Çarhın gözüne sürme olmak: Göge siyah duman çıkarmak.

Bizi yakdıqça gam çarhıñ gözine tütüyâ olduk
Ki hâkisterle elbet dîde-i âyîne rüşendür (112/3)

Çekip çevirmek: Hâle yola koymak, yönetmek.

Çekdi çevirdi kıble-nümâ gibi ‘âşıkun
Mihrâb-ı ebruvâni dil-i pür-ıtapîdesin (93/5)

Değerini bulmak: Bir şeyi ederinde satmak.

Hâne-i hâtır-ı vîrâne ki maḥlûlûndür
Degerin bulur iseñ şat Mütevellî-zâde (26/2)

Deliye dönmek/ Deli olmak (Divane/ Mecnûn olmak): Çok sevinmek. Çok üzölmek. Çok kızmak.

Nola ser-der-hevâ-yı miḥnet-i hicrân isem Vâkıf
Heveskârî-i zülf-i yârile dîvâne oldum ben (240/5)²⁷

Der-dest olmak (Elinde olmak): Yakalamak, tutmak, ele geçirmek.

Hayâl-i dür çeşm-i ṭab‘îna nezdîk iken Vehbî
Ola der-dest dâ’im dürbîn-i hâme hâcet ne (256/5)

Ders almak: Bir konu üzerinde bir öğrenci yetkili bir kimseden bilgi edinmek.
Bir olaydan deneyim kazanmak, ibret almak.

Ders almasaydı benden eger Vehbiyâ hezâr
Fenn-i hevâda çıkmaz idi Gülsitâna dek (251/7)

Destâra çiçek takmak: Destar, başlık üzerine sarılan sarıktır. Hocalar sarıklarının arasına aksesuar olarak çeşitli çiçekler takmaktadırlar. Mecmuada gül takıldığına işaret vardır.

²⁷ Benzer örnekler için bk. 187/1, 213, 247/4.

Ne dem kim zūr-ı meyden kelle-pūş-ı hūş ola bīrūn
Serinde mest-i ‘aşkıñ gül degül destāra yer almaz (175/4)

Dili tutulmak (Lāl olmak/ Beste-zebān): Sevinç, korku, şaşkınlık vb. sebeplerle birdenbire söz söyleyemez olmak.

Çün berg-i gül işkeste olup reng-i ‘izārı
Ol gönçe-dehanuñ
Bülbül gibi bī-şıyt u şadā beste-zebāndur
Yok tākāt-i güftār (35/5)

N’ola tūṭī-i dil lāl olsa ol māh-ı şeker-lebsiz
Anı gūyā iden āyīne-i ruhsār-ı cānāndur (90/5)

Diz dize (Zānū-be-zānū): Dizleri birbirine degecek biçimde birbirine yakın oturmak.

Meclis-ārā-yı kıyāmet rind-i ālī-meşrebüz
Yār ile zānū-be-zānū cām ile leb-ber-lebüz (88/1)

Dört gözle bakmak (Çār çeşmile bakmak): Çok isteyerek veya özleyerek beklemek.

Çār çeşmile baanlar göremezken gördi
Bir göz ile ol iki kevkeb-i gīsūdārı (140/2)

Dünya başına zindan olmak: Yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz duruma gelmek.

Sen Yūsuf-ı melāḫati bir dem ki görmeyem
‘Ālem olursa başuma zindān ‘aceb midür (229/3)

Eğri bakmak (Kec bakmak): Kötü düşünce ile bakmak.

Neyzen bezimde muṭrıba hemvāre kec baar
Bilmem miyānlarında neden bu münāfese (188/3)

Ele avuca sığmamak: Söz dinlememek, baskı altına alınmamak, zapt edilememek. Şımarık davranmak.

Ele avuça şıgmaz şuyu serddür sîm-i hām-āsā
Zenaḥdān şanma dest-efşār olur ‘ayn ile āhendür (112/4)

Ele bakmak/ Yabancı eline bakmak (İl eline nazır olmak): Muhtaç olmak.

Gözün aç il eline olma nāzır
Gedā-çeşm olmadan kör olma yegdür (17)

Ele geçmek (Ele girmek): Yakalanmak. Edinilmek.

Ḳırdan geçmeyicek lübbe zafer müşkildür
Ḳal‘a girmez ele fetḥ itmeyicek varuşın (172/6)

El uzatmak (Dest-âver): Birinden bir hakkı almaya kalkışmak. Yardım etmek.

Nigāhın her kaçan dest-âver-i şemşîr-i müjgāndur
Helāk-i ‘āşika ol ğamzeler berçide-dāmāndur (176/1)

El üstünde götürmek (El üzre götürmek): Bir kimseye çok saygı ve sevgi göstermek.

Zillet erbābı olur bāb-ı İlahide ‘azîz
Ḥalk cāmi‘de el üzre götürür pāpūşın (172/2)

El üstünde tutmak (El üzre tutmak): Bir kimseye çok saygı ve sevgi göstermek.

Ey şeh n’ola şeh-bāz-şifat tutsañ el üzre
Şehriñde biziz şimdi gözi bağı misāfir (198/3)

El vermek (El virmek): Yardım etmek. Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek.

Ya vuşlat el vire ya göstere yüz şüret-i hicrān
Yüri var ‘arz-ı ḥāl it ey dil-i şeydā ne olmaḳ var (205/2)²⁸

Eşeğe semeri yük olmamak: İnsanlık değerinden yoksun kişinin, kılık kıyafetle, makam ve mevkiyle değer kazanmayacağını ifade eden bir sözdür.

²⁸ Benzer örnek için bk. 89-2.

Çekse ne ‘aceb şıķlet-i peşmîneyi zâhid
Meşhûr meşeldür ĥara olsun mu şemer bâr (250/6)

Eteğini çekmek (Dâmen-keş olmak): Günah sayılan vb. işlerden uzak durmak.

Şabâĥa ĥalma şem‘üz Yûsuf-âsâ olma dâmen-keş
Bizüm engüştümüzden destimüz ey mâĥ kûtehdür (42)

Eteğini öpmek/ öpmek istemek (Bûse-dâd-ı dâmen): Yaltaklanmak, dalkavukluk etmek.

O ĥonçe ĥayrılarla açılınca seyr-i ĥülzâra
Girîbân-ı taĥammül bûse-dâd-ı ceyb ü dâmendür (112/2)

Fitne koparmak: Karışıklık, kargaşalık çıkarmak.

Yine bir fitne ĥopar çeşm-i füsûnbâzîndan
Ĥaberüm var seniñ ĥamze-i ĥammâzîndan (37)

Gam çekmemek (Gam-nâ-keşîde): Tasalanmamak, kaygılanmamak, üzülmemek.

Ĥam çekme Vâşîķâ hele ferdâ-yı ĥaşrda
Pâķîze-tıynetâni Ĥudâ ĥarķ-ı nûr ider (63/7)²⁹

Farķ-ı kederle künc-i ferâĥat-ĥüzîn olur
Endûĥkâr iden dil-i ĥam-nâ-keşîdesin (94/2)

Gece gündüz dememek (Rûz u şeb dimemek): Vaktin uygun olup olmadığına bakmamak, vakit seçmemek. Bir işi sürekli olarak, ara vermeksizin yapmak.

Şal rûzgâra fûlk-i teni rûz u şeb dime
Yâ Aķdeñizde bata yâĥud ĥaraya ata (61/4)

Geminin başına fanus yakmak: Yerini belli etmek.

Yem-i sefidde bir tâze koķ-levendi sevip
Sefîne başına fânûs yakmasaķ mı gerek (186/2)

²⁹ Benzer örnek için bk. 198/2.

Germ olmak (Hararetli olmak): Bir ortamın canlı, coşkulu olması.

Gülşenî şeyhî o şem‘-i harem-i ‘irfânîñ
Germ olursa yeridür mihr gibi bâzârı (137/1)

Gökten zembille inmek (Felekten zembille inmek): Tanrı’nın özel olarak göndermesi. Uğraşmadan, didinmeden kendiliğinden türemek.

Felekden inmedi zenbîl-i hâle ile o mâh
Hilâl-i yek şebeveş kulb taḫmasaḫ mı gerek (186/4)

Gönlünü yapmak: Birini sevindirmek, memnun etmek. Bir kimsenin kırılganlığını gidermek için söz veya davranışla mutlu etmek.

Gönlünü yapup raḫîbûñ alur ol seng-i yede
Ehl-i ‘aşkuñ yaşı bârân olmasun mı dîdede (22)

Gönül bağlamak (Dil-bend): Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

Râhat bulur mı dehr-i ğam-âbâdda meger
Dil-bend-i târ-ı zülfini âşüfte-ḫâl iden (235/7)³⁰

Gözden geçirmek: Tartmak. Okumak. Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek.

‘Uşşâḫ-ı zârı aldı terâzû-yı dîdeye
Gözden geçirdi nâzile cânân birer birer (54/2)

Gözler aydın olmak (Dîdeler rûşen): Sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan bir kullama sözü.

Göñül ol şüh-ı meh-ruḫsârı gördüñ dîdeler rûşen
Peyâm ister iken dîdârı gördüñ dîdeler rûşen (259/1)³¹

Gözü dikili olmak (Çeşm dûhte): Kör olmak. Herhangi bir şeyden ümit kesmek, beklentisi olmamak.

³⁰ Benzer örnek için bk. 228/3.

³¹ Benzer örnekler için bk. 259/2-3-4-5-6-7.

Şeh-bâz-ı gamım dühtedir çeşm-i ümîdüm
Târ-ı nigehe oldu müjem sūzen-i hasret (127/6)

Gözünden sakınmak: Üzerine titremek, kollayıp gözetmek.

Gerd-i rahş-ı keremin halk gözünden şakınur
Nūr-ı çeşm oldu gubâr-ı kadem-i zî-şanı (224/34)

Gözünü açmak: Görüşünü değiştiren bilgi vermek, uyarmak.

Gözün aç il eline olma nâzır
Gedâ-çeşm olmadan kör olma yegdür (17)

Gözünü karartmak: Bir işe atılırken hiçbir şeyden çekinmemek.

Sürmelerle görünür şimdi o çeşm-i pürkâr
Göz karar dur gibi ‘uşşâkı helâk itmege yâr (86)

Gözü tutmak (Çeşmi tutmak): Güvenmek, beğenmek.

Gözi ey mâh-peyker sen ala çeşmi tutar ancak
Nigâh-endâz olan hûbân-ı ‘aşr alayına şimdi (254/3)

Göz terazisine almak (Terâzû-yı dîdeye almak): Değerleri, nitelikleri yaklaşık olarak tahmin etmek. Uygunluğunu ölçmek.

Uşşâk-ı zârı aldı terâzû-yı dîdeye
Gözden geçirdi nâzile cânân birer birer (54/2)

Gül yüzü göstermek: Beklenenin ortaya çıkması.

Ko feryâd eylesün incitme cânâ gül yüzün göster
Bu vaktiñ şimdi ‘Abdî bülbül-i güyâlarındandır (131/7)

Harman savurmak: Tahılı samandan ayırmak için dövülmüşünü rüzgâra karşı savurmak.

Hâşılı ‘aşşına kendüm olalı üftâde
Hırmen-i şabrumı şavurdu Şamancı-zâde (153)

Havale etmek/ eylemek: Bir şeyin alınmasını, yapılmasını bir kimseye bırakmak, ısmarlamak, devretmek. Göndermek, yollamak.

Vehbî zevâl-i devlet-i hüsnün o âfetiñ
İtdiñ havâle fitne-i haññ-ı izârına (237/7)³²

Hercailik etmek: Döneklik etmek. Hiçbir şeyde kararlı olmamak, konudan konuya geçmek. Değişken, vefasız olmak.

Çünkü hercâyilik itdi bize de meh-rûlar
Geliñüz bizde vefâsızlara yâ hû diyelüm (76/2)

İki büküm olmak (Dü-tâyî olmak): Yorgunluk, hastalık, yaşlılık vb. nedenlerle beli bükülmek, öne doğru eğilmek. Mecazen riyakârlık, dalkavukluk, gerçek olmayan saygı vb. nedenlerle iki kat olup öne eğilmek.

‘Ömr olduğına bār-ı girân ehl-i fenâyâ
Dâl oldı nihâl-i kad-ı pîrânda dü-tâyî (125/4)

İşmet-deride (İffeti yırtılmak): Utanç duyulacak şeyleri sıkılmadan yapan kimse.

Her kânde olsa dañi ‘işmet-deridedür
‘Älemde i‘timâd idecek tâze kalmamış (52/3)

Kadeh çekmek (Ayak/ Sâgarı çekmek/ Sâgar-keş): İçki içmek.

Bu bezm-i fâniden ayak çekdi Neşâî pür-neşât
Kevşer şarâbın Hâk naşîb ide o şeyh-i şâmihe (4/1)³³

Kana bulamak (Hûn-âgaşte): Kan içinde bırakmak.

Siyâsetgâh-ı ‘aşkıñ hâk-i hûn-âgaştesin seyr it
Şafağ-bağşâdur ‘aks-i rengi çarh-ı nîlfâm üzre (194/5)

Kanına susamak: Birine karşı öldürme hırsı duymak.

³² Benzer örnekler için bk. 204/4, 243/2.

³³ Benzer örnekler için bk. 54/1, 51/3.

Çeşm-i hûn-h'vâriña meyl-i dil-i İkbâli gören
Şuşamış kanına kim kendüye gâdirdür der (189/5)

Kanını yere dökmek: Cana kıymak, ölüme yol açmak.

Gösterüp yâre ruḥ-ı zerdümi raḥm itdirdüm
Dökme şâhum yire nâ-ḥaḥ yere kanum diyerek (206/3)

Kanlar ağlamak: Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

Unutma anı kim sen cām içerin(?) kanlar ağlardum
Seniñle itdigimiz demleri yād eyle sulṭānum (192/2)

Kara perde çekmek: Bir şeyin önünü kapatmak, örtmek, gizlemek, karaltılmak.

N'ola āhimla çeksem ṭāḳ-ı 'arşa 'anberīn perde
Beni lebrīz-i sevdā itdi bir zülfi siyeh-çerde (173)

Karaya çıkmak (Karaya atmak): Göl veya denizden karaya ulaşmak, varmak.

Şal rüzgāra fülk-i teni rüz u şeb dime
Yā Aḳdeñizde bata yāḥud qaraya ata (61/4)

Karaya girmek (Karalara bürünmek): Yas tutmak.

Hāle-āsā zīr-i gīsūda nihān idüp ruḥuñ
Qaraya girmiş o meh-pāre melāl-i rüzeden (23/3)

Kavak yelleri (Kavak rüzgârı): Sorumluluk duygusundan uzak, zevk ve eğlence peşinde koşmak. Gerçekleşmeyecek şeyler düşünerek vakit geçirmek.

Seyr-i çemende kendüsin āzādesi şanur
Serviñ başında daḥi qavaḳ rüzgārı var (184/6)

Kemiğe kadar etki etmek (Üstühâna dek tesir etmek): İyice, en son sınıra dek hissetmek.

Şaldı Tatār-ı ğamze aḳın mülk-i cāna dek
Te'sīr itdi tīr-i müjeñ üstüh'vâna dek (251/1)

Kemer-bend olmak: Kemer bağlamak. Hizmete hazır durumda olmak.

Kemer-bend-i tarīkat olsa sālīk dest-i mürşidden
Berehmen-hāne-i taqlīdde zünnāra yer qalmaz (175/3)

Kendini beğenmek (Hod-pesend): Başkalarını küçümseyerek kendini üstün görmek.

Hod-pesend-i ‘ālem-i iṭlāk olaldan gönlümüz
Şermsār-ı hall ü ‘ıqd-ı baht-ı ‘ālī-kevkebüz (88/3)

Koku burnuna gelmek (Nefha meşâma irmek): Bir nesnenin kokusunu algılamak. Gizli tutulan bir şeyi sezme.

İder mi bîhude fikr-i vişāl Vākıf-ı zār
İrerse nefha-i zülfi meşâma kâ’ildür (262/5)

Kokusu burna değmek (Bûy meşâm üzre tokınmak): Bir nesnenin kokusunu algılamak. Gizli tutulan bir şeyi sezme.

Zükām-ı ye‘sile efsürde eyler kām-ı ‘uşşâkı
Tokınmadan daḥi bûy-ı gül-i maṭlab meşâm üzre (194/6)

Kola çıkmak: Hırsız, polis vb. faaliyete geçmek, işe başlamak.

Bir mäh-ı nev yeñiçeri sevdüm yine dilā
Eyvāh eger ki çıkmaz ise bu gice kola (47)

Kol salmak (Kol atmak): Bitkinin gövdesinden ayrılan bir dal bir yöne uzanmak. Çevreye yayılmak, genişlemek, ulaşmak, uzanmak.

Ḳol şalmaḳ isteyen felege rüzgār ile
Hem-süz-ı sīne olmaḡa muhtāc çenār ile (185/1)

Kucak açmak (Âgûş açmak): Korumak. Sığınacak yer vermek.

Halk ımsāki için püşt virür dīvāra
Bāba iḳbāl olunur açmaḳ ile āgûşın (172/8)³⁴

³⁴ Benzer örnek için bk. 228/7.

Kulağa küpe olmak (Gûş-bend olmak): Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak.

Gûş-bend olmadı derd-i dil-i zârumdan olan
Güher-i zemzeme-i şekve-i cāngāh saña (261/5)

Kulağa küpe yapmak (Zîb-i gûş itmek): Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak.

Zîb-i gûş itmege āvāz-ı niyāzıñ cūşın
Bāb-ı erbāb-ı kerem hālkāveş açmış gūşın (172/1)

Kulağı bükmek (Gûş-māle olmak): Bir sorun karşısında dikkatli davranması için uyarıda bulunmak.

Gûş-māle olur elbette münebbih şāyān
Gelmedin sā'ati bāz itse leb-i hāmūşın (172/3)

Kulağını tıkamak (Gûş-bend itmek): Dinlemek istememek.

Gûş-bend it gāh u geh şefkatde ol zann eyleme
Nāliş-i pey-der-pey-i 'uşşāk hep efsānedür (234/4)

Kulp takmak: Bir kimseyi, bir şeyi kusurlu göstermek için bahane, kusur bulmak.

Felekden inmedi zenbîl-i hāle ile o māh
Hilāl-i yek şebeveş kulb taķmasāk mı gerek (186/4)

Kumaşı çıkışmak: Kumaşı yetişmek. Tamamen uygun olmak.

Her bār ķadd-i kāma çıkışmaz ķumāş-ı cūd
Endāze mi olur geh artar geh eksilür (249/3)³⁵

Kurban olmak (Bismil olmak): Bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek.

Herkesüñ kārı degül bismil-i cānān olmaķ
Bez-i cān eylemege 'āşık-ı ser-bāz ister (73/3)

³⁵ Benzer örnek için bk. 175/5.

Kuş uçurmamak: Hiçbir şeyin veya kimsenin kaçmasına, geçmesine imkân vermemek.

Murgān-ı belā vü sitemi başıma üşdi
Evvel kuş uçurmazdı o āfet üzerimden (104)

Külâh eğmek: Başlığını yüzünü doğru indirmek. Saklanmak.

Külehiñ egme didüm yāre hilāl ebrūña
Çeşm-i bedden anı hıfz itmege çadırdur der (189/3)

Minnet et(me)mek/ eyle(me)mek (İmtinân it(me)mek): Birinin iyiliğine karşı borçlu olmak/olmamak. Boyun eğmek/eğmemek.

Sezā-yı serzeniş ancak huşûl-i maṭlab için
‘Adū-yı kīne-nihāda cihānda minnet iden (226/5)³⁶

Mumlar yakmak: Mumla aramak, çok isteyerek ve özlemle aramak.

Pervāneñ iken qadrini bil Haylī-i zārīñ
Mūmlar yaqasın bulmayasın sen anı cāna (34)

Nazar (değmek): Uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek.

Yoğ cünbiş-i nigāhuma mecāli o nev-resiñ
Bilmem mizāc-ı nergisi üzre nazar mı var (204/3)

Nokta kadar söz olmamak: Ufacık bir değeri bile olmamak.

Dehān-ı tengine hiç nokta deñlü söz yokdur
Hudā bilür ki güzeldür kitāb hükmince (30)

Orta yolu bulmak: Herkes tarafından kabul edilebilir şekilde davranmaya çalışmak.

Miyāncī-i maḥabbet Nābiyā olsa revāc-engīz
Çıkar ihsāna kālā-yı kerem bāzāra yer qalmaz (175/5)

³⁶ Benzer örnekler için bk. 89/4, 256/3.

Parmağını dişlemek (Engüşt-hâ olmak): Büyük şaşkınlık duymak.

Füsüs-*h*^vân olup engüşt-*h*â-yı hayret olur
Hemîşe fevt-i dem-i intihâz-ı fırsat iden (226/3)

Pençeye düşmek: Yakalanmak. Buyruğu altına girmek.

Kebk-i dil şaydına pervâz ider iken der-hevâ
Pençe-i kartala hayfâ düşdi Seyfî-zâdemüz (143)

Pervane olmak: Birinin yanında onun hizmetine hazır olduğunu gerekli gereksiz göstermek

Degildür mîve-i maşşûda mümkün dest-res çünkim
Hayâl-i şem‘-i bezm-i dilbere pervâne oldum ben (240/4)³⁷

Rüzgâra salmak: Bırakmak, teslim etmek. Savurmak.

Şal rüzgâra fülk-i teni rûz u şeb dime
Yâ Akdeñizde bata yâhud qaraya ata (61/4)

Sabaha kalmak: Sabahlamak. Herhangi bir sebeple bütün geceyi uyumadan geçirmek.

Şabâha kalma şem‘üz Yûsuf-âsâ olma dâmen-keş
Bizüm engüştümüzden destimüz ey mâh kûtehdür (42)

Saçını başını dağıtmak (Mûy-efşân): Çok üzölmek, üzüntüsünden dövünmek.

İtse izhâr-ı hüner pîşgeh-i Aşkarda
Tâbiş-i gıbta olur bâ‘iş-i müy-efşânî (224/14)

Ses kalmamak (Âvâze kalmamak): Sözü tükenmek, sesi kesilmek, bitmek.

Her târı eylemekde sürüd-ı keder beyân
Sâz-ı felekde şevkde âvâze kalmamış (52/2)

Sokak sokak aramak: (Kû-be-kû aramak): Aranan kişiyi bulmak için her yeri inceden inceye araştırmak, yoklamak.

³⁷ Benzer örnek için bk. 234/3.

Cūy-ı eşküm serv-i kıaddūñ'çün kıo akşun sū-be-sū
Būstān-ı vaşluñ arayı dolaşdum kū-be-kū (18/1)

Söz açmak (Feth-i kelām eylemek): Bir konu üzerine konuşmaya başlamak.

Kem-māyelere baħş-ı me'ānīde söz açma
Cevrī gibi üstād-ı sūħandānile söyleş (252/5)

Şūrīdelik āsān çü hezār ey gül-i nev-ħīz
Bir kerre saña feth-i kelām eyleyebilsek (51/4)

Tenħa düşürmek: Yalnız bulmak.

Baħt uyansa ħvāba varsa dīde-i bīdārımız
Düşde bāri ġayrıdan tenħa düşürsek yārimüz (126/1)

Tırnak kadar: Çok küçük, çok az.

Bize kaçınmaġa tırnak mı kıodı mülk-i dūnyāda
Eger tırnak kıadar luş eyleseydi Nāħunī-zāde (164)

Toprak olmak (Gubār olmak): Ölümünün üzerinden çok zaman geçtiġi için artık çürümüş olmak, topraġa karışmış olmak. Ölmek.

Olunca nā'il-i esrār-ı ġařı-ı nev-ħīzi
Reh-i niyāzda Sa'dī gibi ġubār olduġ (91/7)

Tuġra çekmek (Nişān çekmek): Osmanlı Devleti'nde ferman, berat ve resmī belgelere tuġra koymak.

Zamān ġelür yed-i kıudretle o sitemkārīñ
Berāt-ı ġüsn-i dil-ārāsına nişān çekilür (221/2)³⁸

Tuzaġa düşmek/ düşürmek: Birini önceden hazırlanan kötü bir duruma uğratmak, oyuna getirmek.

Ol āħū-yı deřt-i ġarem-i nāzı cihānda
Bir ġāl ile üftāde-i dām eyleyebilsek (51/6)³⁹

³⁸ Benzer örnek için bk. 248/2.

³⁹ Benzer örnek için bk. 91/2.

Uçurma vermek: Kandırmak, mavi boncuk dağıtmak. Avcı kuşu ava alıştırmak için uçurulan ehlileştirilmiş av kuşunu, avcı kuşa ödül olarak vermek.

Şāhin-i ṭab‘ıma şayyād-ı ezel Cibrīli
Ta‘līm-i şayd-ı şikār itmege uçurma virür (8)

Uykuya varmak/ uyutmak (Hâba varmak/ Der-hâb itmek): Uyumak, uyutmak. Sükûnet, sessizlik, hareketsizlik içine girmek.

O şūhuñ h^vāba varmış çeşm-i pür-hışmı çatup kaçın
Uyur şeh-bāz-ı vaḥşīdür kınadına çeküp başın (33)⁴⁰

Uzak olmak (Dûr olmak): Araya mesafe koymak, uzak durmak.

Ne ḥācet ‘arz-ı ḥācāt her ḥasīse
Edānīden kişi dūr olma yegdür (16)

Yad eller: Baba ocağından uzak yerler, gurbet. Yabancı kimseler, yabancılar.

Olur hādī reh-i maḫşūda bir gün Ḥāzret-i Bārī
Bu yad illerde ḫalmaz dāmgāh-ı ḡam giriftārı (85)

Yād etmek/ eylemek: Anmak, hatırlamak.

Yād eylemez egerçi o meh şimdi Vākıfā
Bir vaḫt olur bendesini çoḡ zamān arar (231/7)⁴¹

Yâ hû demek: Elveda demek.

Çünkü hercāyilik itdi bize de meh-rūlar
Geliñüz bizde vefāsızlara yâ hû diyelüm (76/2)

Yanıp yakılmak/ yakmak (Sûz u güdâz): Sızlanmak, şikâyet etmek.

Sûz u güdâz ile saña ‘āşık olanlaruñ
Güyâ derūnı micmer-i ‘anber-nihâdedür (15/3)⁴²

Yaraya tuz basmak (Yaraya nemek urmak): Bir derdin acısını çoḡaltmak.

⁴⁰ Benzer örnekler için bk. 13, 126/1.

⁴¹ Benzer örnekler için bk. 78/2, 192/2, 242/3.

⁴² Benzer örnek için bk. 254/4.

Urmaz ise yarasına lebleriñ nemek
Bu sūz ile bu girye nedür kebābda (197/4)

Yār olmak: Dost ve yakın olmak, yardımcı olmak.

Bī-cā ise nezzāre-i bīgānesi nola
Dil-bend-i ‘aşkıyuz bize yār olsun olmasun (228/3)

Yay çekmek: Yay atışa hazır duruma getirmek. Gerdirmek.

Ḳāmetini ḥam ider her ‘āşık-ı üftādeniñ
Ṭıfl iken yayın çeker yok Yayıbaşı-zādeniñ (171)

Yedilmek: Götürülmek.

Ḥatt-ber-āverde olan tāzeye eyleñ rağbet
Ḳanda çekseñ bir ḳılile yedilir bī-minnet (182)

Yer kalmamak: Başka bir şeyin yer almasına imkân vermemek, mahal olmamak. Gerek duyulmamak.

‘Aṭā-yı İzedī derkār olursa kāra yer ḳalmaz
Gelürse baḥr-ı raḥmet cūşa istiğfāra yer ḳalmaz (175/1)⁴³

Yıldıza bastırmak: Göğü yıldızla veya yıldızla benzer şeylerle doldurmak.

Gökde her bir aḥtere yüz biñ şerār eyler ḳırān
Kevkebe başırdı çarḥı āh-ı āteş-bāzımız (126/2)

Yıldızları saymak (Şümār-ı encüm eylemek): Geceleri uyku uyuyamamak.

Sirişk-i çeşm ile her şeb şümār-ı encüm eylerdiñ
O dürrī *kevkeb*-i seyyarı gördüñ dīdeler rüşen (259/3)

Yok yere: Hiçbir gereği ve sebebi olmadan, boşu boşuna.

Ḳucdurmaz idiñ çünki beliñ Ḥaylī-i zāra
Ey şūḥ n’içün yok yere ḳaddiñ kemer itdiñ (105)

Yüz çevirmek (Rû-gerdân): Gösterdiği ilgiyi kesmek.

⁴³ Benzer örnekler için bk. 175/2, 175/3, 175/4, 175/5.

Fakr evinden yüz çevirme ey dil-i dervîş kim
Derd bu derd ise derdiñe devā bu derdedür (157)

Debistān-ı hünerden tıfl-ı dil olmaz mı rû-gerdān
Ne itdi istifāde sîlî-i üstāddan ğayrı (242/6)

Yüz göstermek: Ortaya çıkmak. Yüz yüze gelmek.

Ya vuşlat el vire ya göstere yüz şüret-i hicrān
Yüri var ‘arz-ı hāl it ey dil-i şeydā ne olmağ var (205/2)

Yüz sürmek (Rû-nihâdelik): Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek.

Baş üstüneydi dergehine rû-nihâdelik
Olsa ğubār-ı hāk-i rehi ger cibāh dōst (97/2)

Yüz vermek: İlgi, yakınlık göstermek. Önemsemek.

Esrār-ı ‘aşkı ketm idemez gül ‘aceb midür
Yüz virmezise bülbül-i āşüftekārına (238/2)

Zağ vermek: Keskinleştirmek.

Şanma ey Haylî çeker dīdesine kuhl-i siyāh
‘Āşık öldürmek için zāğ virür şemşīre (72/5)

Zahm urmak (Yara açmak): Vücutta veya bir şeyin yüzünde yara oluşmasına sebep olmak. Büyük üzüntü vermek.

Dil-i mecrūha zahm urduğda kalmış kaṭre-i hūnı
Görinen mevc-i cevher şanma hañçer-dāğ-ber-dıldür (178)

Zilzurna/ körkütük (sarhoş) olmak (Siyeh-mest itmek): Çok içip sarhoş olarak kendini bilemeyecek duruma gelmek.

Sevdā-yı haṭiñ şanma beni itdi siyeh-mest
‘Akl oldı siyeh-püş ider şīven-i ḥasret (127/8)⁴⁴

Zincire çekmek: Bağlamak.

⁴⁴ Benzer örnek için bk. 77/1.

Çünkü la‘lũñ kodı dil zũlfũñe meyl itdi senũñ
Şerbet uşlatmaz o dīvāne’i çek zencire (72/2)

I.2.6. Mecmuadaki Bazı Şiirlerin Başlıklarında Verilen Bilgiler

Şiir Numarası	Başlıklar ve Verilen Bilgiler
3	Tārīh-i fevt-i Neşāti-i Merhūm-ı Faşīh
4	Dīger Tārīh
8	Açıkbaş Brusevī
13	‘Ārif Efendi Merhūmuñ
19	Li-Emrī
30	Li-Vākıf-ı Pākīze-edā
41	Ez-müşkilāt-ı ‘Örfī
49	Hāme
54	Nazīm-i Pākīze-edā
65	Li-Merhūm Nābī Efendi
74	Vākıf Çelebi, Fāyız Efendi-zāde
77	Li-rākımıhi
83	Lāedrī
87	Mādihen Der-Haqq-ı ‘Abdullah Mollā, Yahyā-zāde
89	Li-hazret-i Sālim Efendi Sellemehullah
98	Tārīh
100	Lā[edrī]
107	Lā[edrī]
108	Lā[edrī]
129	Bāhir-i Pākīze-sūhan
130	Li-merhūm ‘Ārif Efendi
134	Li-merhūm Nesīb Efendi
135	Nef‘ī Der-Evşāf-ı Temmūz
139	Cevāb
140	Cevāb-ı Dürrī
155	Li-merhūm Nābī Efendi

175	Li-merhūm Nābī
188	Nedīmā
196	‘Ālī Cān
217	Be-nām-ı ‘Alī
218	Be-nām-ı ‘Alī
220	Bi-ismihi Ḥasan
221	Zencīr-beste-i İsmā‘il-zāde
222	Luğaz-ı Sırrī
223	Be-ism-i ‘Alī Rüşdi-zāde [...]
228	Li-Vākıf-ı Pākīze-edā Sellemehullah
233	Vākıfā
237	Li-Seyyid Vehbī
245	Li-Seyyid Vehbī
248	Ve lehu. Nā-tamām

Şiirlerin başlıkları doğrultusunda tabloya bakıldığında şu bilgilere ulaşmaktayız.

Şiirlerin yazıldıkları tarihte şairlerin hayatta olmadıkları ve ölümleri anlaşılan şiirlerin başlıkları ve numaraları: *Tārīḥ-i fevt-i Neşāṭī-i Merhūm-ı Faşīḥ* (3), *Li-merhūm ‘Ārif Efendi* (130), *‘Ārif Efendi Merhūmuñ* (13), *Li-merhūm Nesīb Efendi* (134), *Li-merhūm Nābī Efendi* (65-155), *Li-merhūm Nābī* (175).

Şairin memleketi hakkında bilgi veren şiirin başlığı ve numarası: *Açıkbaş Brusevī* (8).

Şairi belli olmadığı ifade edilen şiirlerin başlıkları ve numaraları: *Lāedrī* (83), *Lā[edrī]* (100-107-108).

Kendileri ve/ veya diğer şairler hakkındaki övgülerinden bahseden şiirlerin başlıkları ve numaraları: *Bāhir-i Pākīze-sūḥan* (129), *Li-Vākıf-ı Pākīze-edā* (30), *Naẓīm-i Pākīze-edā* (54), *Li-Vākıf-ı Pākīze-edā Sellemehullah* (228).

Şairlerin asıl isimleri ve/ veya lakapları ile ilgili şiirlerin başlıkları ve numaraları: *Açıkbaş Brusevī* (8), *Vākıf Çelebi*, *Fā’iz Efendi-zāde* (74), *Zencīr-beste-i*

İsmā‘il-zāde (221), *Be-ism-i ‘Alī Rüşdi-zāde [...]* (223), *Bi-ismihi Hasan* (220), *‘Alī Cān* (196), *Mādiḥen Der-Ḥaḫḫ-ı ‘Abdullah Mollā, Yaḫyā-zāde* (87), *Nedīmā* (188), *Vākıfā* (233).

Şiirlerin nazım türleri hakkında bilgi veren şiirlerin başlıkları ve numaraları: *Tārīḫ-i fevt-i Neşātī-i Merḫūm-ı Faşīḫ* (3), *Dīger Tārīḫ* (4), *Luğaz-ı Sırrı* (222), *Tārīḫ* (98), *Be-nām-ı ‘Alī* (217-218), *Bi-ismihi Hasan* (220), *Be-ism-i ‘Alī Rüşdi-zāde [...]* (223).

Hangi şaire ait oldukları belirtilen şiirlerin başlıkları ve numaraları: *Li-merḫūm ‘Ārif Efendi* (130), *Li-merḫūm Nesīb Efendi* (134), *Li-Emrī* (19), *Li-Vāḫıf-ı Pākīze-edā* (30), *Li-merḫūm Nābī Efendi* (65-155), *Li-merḫūm Nābī* (175), *Li-rāḫımihi* (77), *Mādiḥen Der-Ḥaḫḫ-ı ‘Abdullah Mollā, Yaḫyā-zāde* (87), *Li-ḫazret-i Sālim Efendi Sellemehullah* (89), *Li-Vāḫıf-ı Pākīze-edā Sellemehullah* (228), *Li-Seyyid Vehbī* (237-245).

Şiirin niteliğini belirten başlıklar ve şiir numaraları: *Ez-müşkilāt-ı ‘Örfī* (41), *Hāme* (49), *Nef‘ī Der-Evşāf-ı Temmüz* (135), *Cevāb* (139), *Cevāb-ı Dürrī* (140), *Ve lehu. Nā-tamām* (248).

II. BÖLÜM: METİN VE NESRE ÇEVİRİ

II.1. Metin Kurulurken İzlenen Yöntem

II.1.1. Metnin Düzeniyle İlgili Hususlar

1. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y-619 Numarada Kayıtlı Mecmuadaki Türkçe Şiirleri öncelikle çeviri yazı alfabesine aktardık.

2. Metindeki her şiire sıra numarasını kalın yazı tipiyle verdik.

3. Mecmuada şiirin hangi sayfada yer aldığını dipnotta şiir numarasının yanında koyu şekilde gösterdik: **188 29^a**.

4. Eski rakamlarla yapılan numaralandırmada 30a sayfasından sonra tekrar 29a sayfası geldiği için 30a sayfasından itibaren yeniden numara verdik.

5. Şiirlerin başlıklarını veya şairin mahlasını sıra numarasının altına koyu şekilde yazdık. Ancak başlık yoksa ve belirtilmediği hâlde şairin mahlası belliyse yine koyu şekilde ve köşeli parantez [] içinde şairin mahlasını ekledik.

6. Şiirden hemen önce vezinleri eğik olarak yazdık.

7. Şiirleri, erişebildiğimiz kitap yahut tez gibi çalışmalardan taradık. Tespit edilen şiirlerin kaynaklarını dipnotta gösterdik.

8. Bütün şiirleri nesre çevirdik. Tespit edebildiklerimize göre bu çalışmalar içinde çalışmamızın konusu olan mecmuada yer alan şiirlerdeki farkları da beyitlere göre dipnotlarda nesre çeviriden önce gösterdik: *ol: şu, ol: şol, neden: nedir vb.* Fakat metin oluştururken divan, çalışma veya tezdeki varyantlardan hangisinin mana ve vezin yönüyle doğru olduğunu düşündüysek o şeklini tercih ettik.

9. Şiirlerin dil içi çevirisinde manayı ifade etmeye öncelik verdik. Bu yüzden gerekli görülen yerlerde eklemelerle ve nispeten daha serbest bir tavırla çeviri yaptık. Manaca devam eden beyitleri (beyt-i merhûn) çeviriyi birleştirmeden ayrı ayrı yaptık, ancak üç nokta (...) ile bağlantı kurduk. Birden çok şekilde çevrilebilecek ifade ya da kelimelerde ise kimi zaman eğik çizgi (/) ile farklı çeviri tercihini yansıtmaya çalıştık.

10. Metinde bir yerde geçen ayet iktibasını transkribe ederek eğik biçimde yazdık. Ayetin nesre çevirisini tırnak içinde (“ ”) ifade ettik. Kur’an’daki yerini ise nesre çeviriden önce gösterdik.

11. Metinde okunamayan kısımları köşeli parantez içinde üç nokta [...] ile gösterirken, müstensihin gözden kaçırmış olabileceği veya eksik olduğunu düşündüğümüz kısımlarda, şiiri ses, ahenk, vezin ve anlam bakımından tamamlayacak uygun kelimeyi köşeli parantez [] ile ilave ettik.

12. Tarih şiirlerinde mecmuada geçen hicrî tarihleri miladi tarihe Türk Tarih Kurumu (TTK)’nun sitesi olan Tarih Çevirme Kılavuzu’ndan yararlanarak çevirdik ve ilgili metnin sonuna ekledik: (*Sene 1085/1674*).

13. Anlam veremediğimiz yerlerde hem metinde hem de çeviride parantez içinde soru işaretini (?) kullandık.

14. Özel isimleri büyük harfle başlayarak yazdık.

15. Taradığımız çalışmalardaki isim çeşitliliğinden dolayı (Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni, Seyyid Vehbî ve Dîvânı’nın Karşılaştırmalı Metni vb.) şairin adını divanıyla birlikte zikrettik: Fasîh Ahmed Dede Dîvânı, Seyyid Vehbî Dîvânı vb. Ayrıca dipnotlarda şiirlerin kaynak olan divan, tez veya çalışmalardaki nazım şekillerini ve şiir numaralarını belirttik: *Sabrî Dîvânı, g. 42., Seyyid Vehbî Dîvânı, r. 39. vb.*

16. Mecmuadaki bazı şiirlerde *lehu, ve lehu* başlıkları yer almaktadır. Bu ibarelerin bulunduğu şiirler bir önceki şairi işaret ettiği için şairin *Dîvân*’ında olmasa bile mecmuayı esas alarak bir önceki şairin kabul ettik. Böylece metni oluştururken şiirleri bu hususa göre işaret ettiği şairin şiirinin hemen altına gelecek şekilde sıraladık.

17. Mecmuadaki tek kaside 224. şiirdir. İshak’ın olan bu kaside İshak’ın *Dîvân*’ında yer almaktadır. Ancak İshak’ın mecmuadaki kasidesi ile İshak’ın *Dîvân*’ındaki kasidesi arasında farklar vardır. *Dîvân*’daki kasidenin 2, 25, 31, 41, 43, 44 ve 56. beyitlerine bakılarak kasidenin dönemin padişahı olan III. Ahmed’e sunulduğu söylenebilirken mecmuada bulunan kasidede aynı beyitlere bakıldığında kasidenin III. Ahmed’in damadı olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’ya sunulduğu

anlaşılmaktadır. *Dîvân*'daki ve mecmuadaki kasidenin memduhunun farklı kişiler olması dolayısıyla mecmuadaki kasidede farkları belirtmedik. Fakat metin içerisinde kaynağı gösterdik.

II.1.2. Metnin Vezniyle İlgili Hususlar

1. Vezni problemlili beyitlerin ne sebepten problemlili olduğunu nesre çeviriden önce dipnotta belirttik: *Beyitte hem birinci mısranın okunamayan kısmı hem de ikinci mısradaki ilk iki kelimenin vezne uymaması yüzünden vezin bozuktur.*

2. Vezin gereği tek heceden oluşan bazı kelimeler iki hece okunmuştur: *bezm, bezim, hüsn, hüsün...*

3. Şeddeli kelimeleri yazarken vezne göre hareket ettik. Eğer vezin kapalı hece istiyorsa şeddeli, açık hece istiyorsa şeddesiz yazdık: *kad, kadd...*

4. Vezin gereği bazı yerlerde hece düşmesi yapılmıştır: *bûsey'eylemem, benüm çün, anîñ çün...*

5. Metinde vezin gereği uzun okunması ve/veya kısa okunması gereken heceler transkripsiyonda belirtilmemiştir.

II.1.3. Metnin İmlasıyla İlgili Hususlar

1. Metni kurarken, eserin yazıldığı dönemin ses özelliklerini göz önünde bulundurduk.

2. Mecmuada harf düzeyinde bazı yazım yanlışları vardır. Bu yanlışlar metinde çok olmadığı ve transkripsiyonda bir hata gibi görünmemesi için çeviri yazıda doğru şekliyle aktardık. Örneğin *su* kelimesi ve türevleri dört yerde geçmektedir. Bunlardan sadece 112. şiirin 4. beytinde *su* kelimesi *şâd* (ص) harfi yerine *sîn* (س) harfi ile yazılmıştır. Toplamda dört yerde kullanılmasına bakılırsa mürettibin harf hatası yapmış olduğu söylenebilir. Bu yüzden çeviri yazıda kelimenin doğru şeklini yazdık.

3. Aslında *hemze* (ء) bulunan ancak ye (ي) ile yazılan Arapça/ Farsça kelimeleri hemzesiz şekilde yazdık: *Fâyiż, hercâyi...* *Hemze* (ء) ve *ye* (ي) ile yazılan kelimelerde ise hemzeyi gösterdik: *mâ'il, sâ'il, tâ'ir, dâ'im, kâ'il...*

4. Tamlama yapılırken sonu *elif* (ل) veya *vâv* (و) harfiyle biten Arapça/ Farsça kelimelerde tamlamaya işaret etmek için *yâ-yı izâfet* kullanımının yanı sıra genellikle

hemze (◌) kullanılmıştır. Fakat çeviri yazı yapılırken bütün tamlamalarda izâfet belirtilmediği için hemzeli olan ifadelerde de hemze gösterilmemiştir: *haylî-i zârîñ, gūşe-i ebrudadur, bî-mihri-i çarh...* Ayrıca izâfeti göstermek için *esre (-)* de kullanılmıştır: *nağme-i şeh-nāza, kūrî-i hussād, sîne-i uşşāk...*

5. Mecmuadaki bazı şiirlerin iki farklı seçenikle/ şekilde yazıldığı yerler vardır. Bu durumlarda eğer vezin açısından her iki yazım şekli de uygunsa, şiirin anlam bütünlüğü esas alınarak doğru olduğunu düşündüğümüz ifadeyi yazdık: *çün dîde-i bîmār* yerine *mānende-i bîmān*, *kebk-i bāğ-ı hüsni* yerine *māhî-i sîmîni* tercih ettik.

6. Atıf vâvı yazılmayan ancak anlam gereği atıf vâvının bulunması gerektiğini düşündüğümüz yerlerde atıf vâvlarını köşeli parantez [U/vU] içinde metne ekledik: *rüz [u] şeb, hazān [u] hār, cüst [ü] cüy...* Ayrıca atıf vâvları bazen izâfet görevinde de kullanılmıştır: 88/3 *ıkd-ı*, 99 *‘aşk-ı*, 135 *dür-ı*, 193/4 *hüsni-ı*, 134/4-1 *bend-ı*, 134/6-1 *keşf-ı...*

7. Mecmuadaki *içün* kelimesi eğer kendinden önceki kelimeye bitişik ve/ veya *elif()* harfi olmadan yazıldıysa kendinden önceki kelimeyle bitişik transkribe ettik: *kılmagıçün, anuñiçün, öldürmekiçün...* Fakat kendinden önceki kelimeyle ayrı ve/ veya *elif* harfiyle yazıldıysa kendinden önceki kelimedenden ayrı göstererek aktardık: *şayd için, imsâki için, şagır için*. Bunun dışında daha önce de bahsedildiği gibi vezin için kaynaştırma gereken durumlarda hece düşürdük: *bizüm ’çün, benüm ’çün, anîñ ’çün*.

8. Yazımında ikilik olan kelimelerden biri *fatlıdır*. Mecmuada bir yerde *طتلو*, diğer yerde ise *طتلی* şeklinde geçmektedir. Ancak bir harf hatasından çok imla özelliği olmasından dolayı çeviri yazıda mecmuadaki aslına göre aktardık.

9. Mecmuada bir başka imla özelliği *kim/ki* ekinin genellikle bir önceki harfin durumuna göre bitişik yazılmasıdır: *mîrân kim, oldı kim, çün kim, şevket kim...* Ancak çok olmamakla beraber önceki harf şemsî olsa bile bitişmediği durumlar da vardır: *şûhun kim, seni kim, necm ki, aceb ki*.

10. Mecmuanın toplam üç yerinde *kî*’li yapılarda hece düşmesini göstermek için belli bir işaret (◌) kullanılmıştır. Ancak herhangi bir işaret olmayan ve vezin

gereği kaynaştırma gereken yerlerde *kî*li yapılar örneğin (كيدر) *k'ider* şeklinde yazıldığı için kelime kesme işaretiyle transkribe edilmiştir: *k'anuñ, k'irişdi, k'ide*.

11. *İle* edat/ bağlacı iki şekilde yazılmıştır. İlk yazım tercihinde *elif*(ل) harfi kullanılmıştır. Diğerinde ise *elif* harfi kullanılmadan yazılmıştır. Biz de *elif* harfi imlâda varsa *ile* bağlacını önceki kelimedenden ayrı gösterdik: *zûlf ile...* Ancak *elif* harfi yoksa önceki kelimeyle bitişik yazdık: *hüsniye...* Kaynaştırma ünsüzü “y”nin gelmesi gereken durumlarda da herhangi bir işaret kullanmadan kelimeyi ifade ettik: *efsâneyle...*

12. Mecmuada şeddeli (ğavvâş), tenvinli (ta'cilen) veya birden fazla okuma seçeneği olan kelimelerde (ol/ evvel) genellikle hareke kullanılmıştır. Bunların dışında birkaç kelime daha harekelidir. Söz konusu kelimeler şunlardır: 64/3 *ķader*, 134/I-3 *zülle*, 194/4 *rev-der*, 224/38 *kelef*.

13. *i-* fiilinin çekimleri olan *ise*, *idi*, *imiş* ve *iken* yazımında *elif*(ل) harfinin bulunuşunu göz önüne aldık. Eğer *elif* harfi varsa ayrı yazdık: *dirler ise, ne idi, bes imiş, ister iken...* *Elif* harfi yok ise bitişik yazdık: *iderise, eyleridüm...*

14. Mecmuada durum ifade eden *nice* (nasıl, niçin, hangi) ile miktar bildiren *niçe* (ne kadar, kaç, çok fazla) kelimeleri yazılırken genellikle aradaki anlam farkına dikkat ettik. Ancak fark gözetilmeyen dört yerde beytin bağlamına uygun olan anlamı verdik: 99 *nice*, 103 *nice*, 118/1 *nice*, 159 *nice*.

15. *Ol/şol* kelimelerinin yazımında bir sonraki harf eğer bitişiyorsa çoğunlukla bitişik yazılmıştır: *ol kadar* (23/1), *ol ki* (97/1), *ol sanemüñ* (100), *ol tâze-rû* (181/1), *ol rütbe* (224/15), *şol merd* (227/1), *şol şahs* (227/3), *ol mertebe*, *ol şûh* (227/4), *ol nahl* (228/2), *ol mâh-pâre* (228/5), *ol perî* (237/3), *ol serv* (238/5). Ayrı yazıma şunlar örnek verilebilir: *ol sürme* (27), *ol mâh* (35/1), *ol serv* (124/10), *ol şâh* (237/5), *ol perî* (249/4). Bunlardan başka *girân-mikdâr* (224/30) birleşik yazılmıştır.

16. Kelimelerin başına, sonuna gelen Arapça/ Farsça edat ve eklerin yazımında İsmail Ünver'in (2008) *Çeviriyazıda Yazım Birliğı Üzerine Öneriler* adlı çalışmasındaki tavsiyeleri dikkate aldık.

II.2. Metin ve Çeviri

1.

Kelīm

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Ne sihr ider kalemüm vaşf-ı kaddiñ itdikçe
Ki bir sütün ile biñ beyt şā'irāne yapar

2.

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün (?)

[...] gel baña iki cihān içre cefā
Senden ister luṭf-ı kerem bī-çāre dervīş Muştafā

3.

Tārīḥ-i fevt-i Neşāṭī-i Merhūm-ı Faşīḥ

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Faşīḥā didiler mātem-keşān fevti tārīḥin
Neşāṭī gitmekile eyledi maḥzūn aḥbābı

1. 2^b.

Sevgilinin boyunun niteliğini söyledikçe kalemim nasıl sihirler yapar. Öyle ki bir sütün ile bin beyti şairane yazar.

2. 3^a.

Beyitte hem birinci mısranın okunamayan kısmı hem de ikinci mısradaki ilk iki kelimenin vezne uymaması yüzünden vezin bozuktur.
(?) cefa, iki dünyada da bana gel. Çaresiz derviş Mustafa senden iyilik ihsan etmeni ister.

3. 7^b. Fasīḥ Ahmed Dede Dīvānı, t. 5. (Çıpan, 1991: 441).

Ey Fasīḥ! Yas tutanlar ölüm tarihini söylediler. Neşāṭī giderek dostlarımı üzdü.

4.

DİĞER TĀRĪĦ*Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*

1. Bu bezm-i fānīden ayak çekdi Neşāṭī pür-neşāṭ
Kevser şarābın Ḥaḫ naşīb ide o şeyḫ-i şāmiḫe
- Rıḫletlerin gūş eyleyen ehl-i semāvāt ü zemīn
Didi Ḥudāyā ḫıl anı dāḫil gürūh-ı şāliḫe
3. Rūḫ-ı revān-ı Mevlevī didi Zekī tāriḫ için
Aḫmed Neşāṭī cānına idūñ hediyye Fātiḫa (Sene 1085/ 1674)

5.

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- Hātif-i ḫudsī Zekī didi anuñ tāriḫün
Nā'ilī nā'il-i raḫmet ola bā-luṭf-ı Celīl (Sene 1077/ 1666)

6.

Mef'ülü mef'ülün fā'ilātün fā'

- Didi Zekī Nā'ilī fevtine tāriḫ
Yā Rab ola Nā'ilī nā'il-i raḫmet

4. 7^b.

- 1 Bu fani meclisten sevinçli Neşāṭī kadehini çekti. O yüce şeyhe Allah Kevser şarabını/ suyunu nasip etsin.
2 Onun vefat ettiğini duyan yer ve gök ehli “Allah’ım, onu salihler topluluğuna dāḫil et.” dedi.
3 Ey Zekī! Mevlānā’nın ruhu tarih için şöyle dedi: Ahmed Neşāṭī’nin ruhuna Fatiha hediye edin.

5. 7^b.

Ey Zekī! Kudsī hātif onun vefat tarihini söyledi. Nā'ilī, yüce Allah’ın lütfu ile rahmete erişsin.

6. 7^b.

Zekī, Nā'ilī’nin ölümüne tarih söyledi. Ey Allah’ım, Nā'ilī rahmetine erişsin.

7.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Hatt-ı nev hakkında eylerken mezâmîni taleb
Şöyle gördüm ki dimiş üstâdlar eş'ârda

Haş belürdi dirse iller 'arız-ı dildârda
İ'timâd itmeme çemen bitmez miyân-ı nârda

3. Virdüm ol beyt-i le'âfet-bahşâ bu veche cevâb
Gör ne mevsimler gelürmiş dehr-i şîrînkârda

İ'timâd it geldi mevsim ki târîh itdiler
Sünbül-i rengînler açıldı miyân-ı nârda

8.

Açıkbaş Brusevî

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Şâhin-i tab'ıma şayyâd-ı ezel Cibrîli
Ta'lîm-i şayd-ı şikâr itmege uçurma virür

9.

Mef'ûlü fā'ilātü mef'îlü fā'ilün

Dilşâd-ı 'îd olurdu gönül lîk bî-amân
Tes'îd-i 'îd fırtınası öldürür hemân

7. 7^b.

- 1 Yeni çıkan tüyler hakkında mazmunu isterken/ düşünürken üstadların şiirlerde şöyle dediklerini gördüm.
2 Başkaları, sevgilinin yanağında ayva tüyleri çıktı derlense inanmam. Çünkü ateşin ortasında ot bitmez.
3 O hoşluk veren beyte karşı cevap verdim. Hoş davranan bu dünyaya, gör ne mevsimler gelirmiş.
4 İnan ki mevsim geldi ve tarihini söylediler. Ateşin ortasında renkli sümbüller açıldı.

8. 7^b.

Ezel avcısı, avlanmayı öğretmek için yaradılışımın şahinine Cebrail'i uçurma olarak verir.

9. 7^b.

Gönül, bayramla sevindirdi fakat bayram kutlamasının amansız fırtınası hemen öldürür.

10.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Dil esîr-i kâkül-i ham-der-ham-ı cānānedür
Ey Muhammed ümmeti kıy-ı fireng āyā nedür

11.

Lāedri

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Taşvîr-i fireng ise de bakma yüzine
Bir dilber-i ra'nā k'ola bîgāne-perest

12.

Nā'ilî

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

'Ālem-bahā degül mi hezār āşinālîğı
Taşvîr-i dil-firîb-i fireng-i nigāhınıñ

13.

'Ārif Efendi Merhūmuñ

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yāri bezm-i meyde efsāneyle der-h'āb it hemān
Üstüh'ān-ı kışşa olsun kışşa-yı bî-üstüh'ān

10. 9^b.

Gönül, sevgilinin kıvrım kıvrım kâkülünün esiridir. Ey Muhammed ümmeti, bir Freng'e/ gayrimüslime bağlanmak acaba nedir?

11. 9^b.

Bir güzel dilber kendisine yabancı olanları seviyorsa, Frengin/ Batılının tasviri olsa da yüzüne bakma.

12. 9^b. Nā'ilî-i Kadîm Dîvânı, g. 213/2. (İpekten, 2019: 436).

Onun bir Freng'e benzeyen bakışının gönül aldatan tasvirinin/ resminin birçok kimseyle dostluğu dünyaya değmez mi?

13. 9^b.

Sevgiliyi, şarap meclisinde efsaneyle hemen uyut. Hikâyenin kemiği, kemiksiz hikâye olsun.

14.

Nâ'îlî

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Felek ki ham-şode bir mârdur zümür-rüd-reng
Vücūdudur yine ol cān-gezāyı kör idecek

15.

Sâlik

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Ne keyf-i 'anberîne vü ne şurb-ı bādedür
Ser-hoş-ı 'aşk iden bizi Lādinci-zādedür
Ey Mıŝr-ı nāza Yūsuf-ı gül-pîreheñ senüñ
Çāh-ı belā-yı 'aşkuña 'ālem fütādedür
3. Süz u güdāz ile saña 'āŝık olanlaruñ
Güyā derünü micmer-i 'anber-nihādedür

16.

Mefâ'ilün mefâ'îlün fe'ülün

Ne hācet 'arz-ı hācāt her hāsise
Edāniden kiŝi dūr olma yegdür

14. 9^b. Nâ'îlî-Kadîm Dîvânı, g. 209/4. (İpekten, 2019: 432).

ham-şode: gam-şüde.

Felek ki zümürüt renkli eğrilmiş bir yılandı. Onu yine kör edecek o can ısırın vücududur.

15. 10^a.

1 Ne işret keyfi ve ne bade içeceğidir. Bizi aşk sarhoşu eden Ladincizâdedir.

2 Ey naz ülkesine/ Mısır'ına gül gömleklî Yūsuf, senin aşkının belasının kuyusuna dünya düşmüştür.

3 Yanıp yakılma ile sana âşık olanların gönü, sanki amber konan buhurdan gibidir.

16. 10^b.

Adilere isteklerini sunmaya ne gerek var. Kişinin alçaklardan uzak olması daha iyidir.

17.

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

Gözün aç il eline olma nāzır
Gedā-çeşm olmadan kör olma yegdür

18.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. Cüy-ı eşküm serv-i kıddün' çün ço aqsun sū-be-sū
Büstān-ı vaşluñ arayı dolaşdum kū-be-kū

Her kılı zencir-i gam her tārı bir mār-ı elem
Böyledür ol zülf-i pür-ham diğkat itdüm mū-be-mū

19.

Li-Emrī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. H'ān-ı Hāğdur bu felek mihrile mehdür iki nān
Mihre kimse degmemiş ortada mehdür toğranan

Her ne deñlü eksilirse ol kadar artar yine
Ni'metün artsun dir iseñ turma dā'im toğra nān

17. 10^b.

Gözünü aç, yabancı eline bakma. Dilenci gözlü olmaksızın kör olmak daha iyidir.

18. 10^b.

- 1 Gözyaşı ırmağım bırak boyunun selvisi için her tarafa aksın. Kavuşma bahçeni sokak sokak arayıp dolaşdım.
2 Her kılı keder zinciri, her teli bir sıkıntı yılanıdır. O kıvrım dolu saç tek tek/ tel tel inceledim, böyledir.

19. 10^b.

- 1 Bu dünya, Allah'ın sofrasıdır. Güneş ile ay iki ekmektir. Kimse güneşe dokunmamıştır, ortada doğranan aydır.
2 Her ne kadar eksilirse yine o kadar artar. Nimetin sürekli artsın istersen durmadan ekmek doğra.

20.

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Bâzû-yı baht germ iderise kemānumı
İster verā-yı Kāfa kōsunlar nişānumı

21.

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Pek var o da hicrānuñıla sīnede dāğum
Çokdur güzelüm devlet-i 'aşkunla çerāğum

22.

Hâşimî

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Gönlünü yapup rakībün alur ol seng-i yede
Ehl-i 'aşkuñ yaşı bārān olmasun mı dīdede

23.

Cāzim

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Ol kadar tırsīdelerdür infi'āl-i rūzeden
Lāldür tiryākiyān vehm-i hayāl-i rūzeden

'Āşıka pür-çin idüp ebrū-yı zerrīnūñ o meh
Vaşlın imsākin ider ĩmā hilāl-i rūzeden

20. 10^b.

Bahtın pazısı yayımı ısıtacak olursa isterlerse nişanımı (nişan taşıma) Kafdağının ötesine koysunlar.

21. 10^b.

Sinemde yaram çok var, o da ayrılığınladır. Güzelim, aşkının bahtıyla kandilim çoktur.

22. 10^b. Hâşimî Dīvānı, mt. 288. (Bulan, 1993: 232).

Rakibin gönlünü yapıp o yada taşıma eline alır. Bu yüzden âşıkların gözünde yaşı yağmur gibi olmasın mı?

23. 11^a.

1 Orucun etkisinden o kadar korkmuşlardır ki afyon içen kimseler, oruç düşüncesinin korkusundan dilsiz kalırlar.

2 O ay, altından kaşını çatıp orucun hilalinden, vaslının imsak vaktinin geldiğini bildirir.

3. Hāle-āsā zīr-i gīsūda nihān idüp ruḥuñ
 araya girmiř o meh-pāre melāl-i rūzeden
- Her şebi adr olsa da bilmez yine mīrān kim
 Zāhid-āsā itmez iftār nevāl-i rūzeden
5. Cāzim olsun mı řafā-yı bāl hīç řūret-pezīr
 Pūr-keder mir'āt-ı dil gerd-i kelāl-i rūzeden

24.

Sırrı

Mefā'ılün fe'ılātün mefā'ılün fe'ılün

Lebi lebümde iken būsey'eylemem cūr'et
 Nařībüm ağızuma geldükçe bī-nařīb olurum

25.

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

Zer-i hūrřīd ü māh-ı çarḥı na'l-i süm-i esb eyler
 Semend-i nāzına cevlan virse Mīr-āhor-zāde

26.

Fe'ılātün fe'ılātün fe'ılātün fe'ılün

1. Çār ebrū [vü] ruḥ [u] lā'li görüp dünyāda
 şeş cihetden saña bağılandı dil-i üftāde

3 Hale gibi siyah saçının altında yanağın gizlenmiş sanki o ay parçası orucun üzüntüsünden karalara bürünmüştür.

4 Her gecesi Kadir (Gecesi) olsa da beyler yine bilmez. Öyle ki zahit gibi iftar yiyeceğinden oruç açmaz.

5 Ey Cāzim, gönül mutluluğı hiç meydana gelip anlaşılırsın mı? Gönül aynası orucun yorgunluğunun tozuyla kirlenmiştir.

24. 11^b. Üsküdarlı Sırrı Dīvānı, g. 70/4, (Kazan, 2003: 314).

Dudağı dudağımdayken öpmeye kalkışmam. Zira nasibim ağızıma gelince nasipsiz olurum.

25. 11^b.

Mirahurzāde, nazın güzel atına hareket verse, feleğın altın güneşini ve ayını atının tırnağına nal yapar.

26. 11^b.

1 Sevgiliyi, yanağı ve dudağı dünyada görünce her taraftan düşkün gönül sana bağılandı.

Hāne-i hātır-ı vīrāne ki maḥlūlūndür
Degerin bulur iseñ şat Mütevellī-zāde

27.

Ünsī/ Enīsī

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Dürüşdi(?) māni'-i feyz-i nazardur cevher olsañda
Ġubār ol sürme-i çeşm-i dil ü cān olmak isterseñ

28.

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Gel perī dā'ire-i şahn-ı gülistān Mendel
dā'ire-i 'azīme-ḥ'vān [...]

29.

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün (?)

Zebān ḥāmūş ve lākin dehān biraz süst-'azīmet
be-Ḥaḫḫı ḥod fūrūşān [...]

30.

Li-Vākıf-ı Pākīze-edā

Mefā'īlün fe'ilātün mefā'īlün fe'ilün

Dehān-ı tengine ḥiç nokta deñlü söz yoḫdur
Ḥudā bilür ki güzeldür kitāb ḥükmince

2 Mütevellizāde değerini bulursan sat. Yıkık gönül evi, boş kalmıştır.

27. 12^a.

Cevher olsan da engel, bakışın feyzindedir. Sen çabala (?). Gönül ve can gözünün sürmesi olmak istersen toz ol.

28. 12^a.

(?)

29. 12^a.

Dil suskun fakat ağız biraz iradesiz. (?)

30. 12^a.

Dar ağızına hiç nokta kadar söz yoktur. Allah bilir ki kitap hükmüne göre güzeldir.

31.

Nâbî

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

Yokdur imkân-ı teneffüs çâr-mevc-i şükreden
Biz Hudânuñ garkâ-i ihsân-ı gün-a-günuyuz

32.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Olan mest-i hayâl-i câm-ı la'lüñ bâde-nüş olmaz

33.

Keyfî

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

O şūhuñ h'âba varmış çeşm-i pür-hışmı çatup kaçın
Uyur şeh-bâz-ı vahşîdür kanadına çeküp başın

34.

[Haylî]

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

Pervâneñ iken kadrini bil Haylî-i zârîñ
Mümlar yaqasın bulmayasın sen anı cāna

31. 12^a. Nâbî Dîvânı, g. 259/2. (Bilkan, 1997: 652).

Dört tarafı kaplayan şükür dalgasından nefes alma imkânı yoktur. Biz Allah'ın çeşit çeşit iyiliğine boğulmuşuz.

32. 12^a.

Dudağının kadehinin hayaliyle sarhoş olan, şarabı içmez.

33. 12^b. Gülşen-i Şuarâ. (Solmaz, 1996: 542).

O güzelin kin dolu gözleri, kaşını çatıp uykuya varmış. Sanki kanadını başına çekip uyuyan vahşi doğandır.

34. 12^b. Bursalı Haylî Ahmed Çelebi Şiirleri, g. 1/5. (Ekinci, 2020: 378).

Çokça inleyen Haylî'nin kıymetini, pervanenken bil. Sen onu canına mumlar yaksan da bulamazsın.

35.

[‘Ākif]

*Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün**Mef‘ūlü fe‘ūlün*

1. Ol mäh tülü‘ ideli haylī zamāndur
 Ey çarḥ-ı siyehkār
 Ser-cümle cihān ḥalkı anuñ’çün nigerāndur
 Seyr itmege yek-bār
- Merdāna yiter ḳūt-ı ḳanā’at niçe çeksün
 Ma‘lüm-ı Ḥudādur
 Her ḥar-menişīñ minneti bir bār-ı girāndur
 İnsāna olur bār
3. Mey rīḥte işkeste yatur ḥumm-ı şarābı
 Aḥvāl perişān
 Rindān tehī sāğar gibi ḥamyāze-keşāndur
 Yok teşneden āşār
- İtmiş o meh-i ḥüsne eşer tābiş-i rüze
 Var za‘fi ziyāde
 Ser-germ yatur ğamzesi bī-tāb u tüvāndur
 Mānende-i bīmār
5. Çün berg-i gül işkeste olup reng-i ‘izārı
 Ol ğonçe-dehanuñ
 Bülbül gibi bī-şıyt u şadā beste-zebāndur
 Yok ṭāḳat-i ğüftār

35. 12^b.

- 1 Ey zalim felek! O ay doğalı çok zamandır, bütün cihan halkı onu bir kez görmek için bakıp durmaktadır.
- 2 Mert kimselere çok çekse de rızka kanaat yeter, Allah bilir. Her eşek tabiatlının minneti ağır bir yükür. İnsana üzüntü/ yük olur.
- 3 Şarap dökülmüş, şarap küpü kırılmış, durumlar perişandır. Rintler boş kadeh gibi esniyorlar. Susayandan izler yok.
- 4 O güzellik ayına orucun harareti etki etmiştir, çok zayıflamıştır. Gamzesi hasta gibi yorgun ve bitkin sarhoş yatar.
- 5 O gonca ağızlarının yanağının rengi gül yaprağı gibi solmuş. Bülbül gibi sessiz sedasız dili tutulmuş. Konuşmaya mecali yok.

İtsün kerem it h^vān-ı vişālūñ ile iftār
 İrdi şeb-i haṭṭuñ
 Dil rûze-i firḳat ile bî-tāb u tüvāndur
 Ey şuḥ-ı cefākār

7. Ümmîd-i selām ile ṭurur rehğüzerinde
 Hep çille-keşāndur
 Tîr-i ğamına kām̄et-i ‘uşşāk kemāndur
 Ey kaşı kemānvār

Eylerse n’ola rûze-i hecr ‘Ākifi bî-tāb
 Dil-teşne-i vuşlat
 Ebrû-yı bütān reşk-i hilāl-i ramazāndur
 Gördükçe olur zār

36.

Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün

Şıgmaz felege şu‘le-i pür-tāb-ı cemāli
 Hürşîd-şıfat şa‘şa‘a-endāz-ı cihāndur

37.

Fe’îlātün fe’îlātün fe’îlātün fe’îlün

Yine bir fitne kopar çeşm-i füsûnbâzıñdan
 Haberüm var seniñ ğamze-i ğammâzıñdan

-
- 6 Senin sakalının/ tûyünün gecesı geldi, gönül seniñ kavuşma sofranı ile iftar etsin. Ey zalim güzel! Gönül ayrılık orucu ile güçsüz düşmüştür.
- 7 Ey kaşı yaya benzeyen güzel! Bir selam ümidiyle seniñ yolunun üzerinde dururlar ve çile çekerler. Âşıkların boyu seniñ gamının okunu atmak için yay olmuştur.
- 8 Ayrılık orucu Âkif’i güçsüz bırakır ve vuslata susatırşa şaşılmaz. Çünkü put gibi güzellerin kaşı ramazan hilalini kiskandırır. Onu gördükçe inler, zayıflar.
36. 12^b.
 Cemalinin ışık dolu parıltısı/ alevi dünyaya sığmaz. O, güneş gibi cihanı aydınlatır.
37. 13^a.
 Seniñ söz taşıyan gamzenden haberim var. O sihirbaz gözünden yine bir fitne kopar/ karışıklık çıkar.

38.

Lehu

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

1. Mā'il oldum bir siyeh-çerde civān-ı şeb-reve
 Tāk-ı ebrūsun görenler beñzedür mäh-ı neve
- Zülf-i müşgīnine dil şöyle giriftār oldı kim
 Virmezem hāl-i siyāhı kişver-i Keyhüsreve

39.

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- O şūha hāl-i gerd-i 'arız-ı alin su'ālümde
 Didi düzd-i nigāha pāsbān bāğ-ı cemālümde

40.

Mef'ülü fā'īlātü mefā'īlü fā'īlün

- Hāl-i siyeh ki gerden-i nāzikterindedür

41.

Ez-müşkilāt-ı 'Örfi

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- Şadef gūşın müzeyyen kıлмаğičün dürr-i lafzından
 Kelāmın istimā' eyler pes-i dīvārdan deryā

38. 13^b. Nedīm Dīvānı, n. 8/1. (Macit, 2017: 166).

1 Gece yürüyen genç bir esmere meylettim. Kaşının kemerini görenler yeni aya benzetirler.
 2 Misk rengindeki kara saçına gönül öyle bir tutuldu ki bir siyah beni, Keyhüsrev'in ülkesine vermem.

39. 13^b.

O sevgiliye, kırmızı yanağındaki tozdan benini sordum. Güzellik bahçemde bakış hırsızına bekçidir, dedi.

40. 13^b. Edirneli Kâmî Dīvānı, g. 53/1a. (Erişen Yazıcı, 2017: 196).

Siyah benin ki çok narin olan boynundadır.

41. 13^b. Örfi'nin zorlu beyitlerindedir.

Deniz, sedefe benzeyen kulağını söz incisiyle süslemek için duvar arkasından sözünü dinler.

42.

Ve lehu

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Şabāḥa ḳalma ŧem'üz Yūsuf-āsā olma dāmen-keş
Bizüm engüştümüzden destimüz ey mäh kütēhdür

43.

Veysi

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Yiter nüş eyledüm zehr-i ğamı eyyām-ı ḥüsnünde
Şeh-i mülk-i melāḥatsın baña dād eyle sultānum

44.

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Ḥāşılı yalvaruruz hep saña iḥsān eyle
Ĝarazuñ cevr ü cefā ise yeter sultānum

45.

Mefā'īlün fe'ilātün mefā'īlün fe'ilün

1. Ṭabī'atuñda yoḳ incāze niyyetüñ aşlā
Bilindi va'de-i vuşlat berāy-ı ḥāṭır imiş

42. 13^b.

Ey ay! Biz sabahlamış bir mumuz, sen Yūsuf gibi eteğini çekme. Zira bizim elimiz, parmağımızdan kısadır.

43. 13^b.

Güzelliğinin günlerinde gam zehrini içtim, yeter. Sen güzellik ülkesinin padişahısın, adaletli davran sultanım.

44. 13^b.

Sözün kısası biz sana hep yalvarırız, sen yardım et. Sultanım, amacın eziyet ve sıkıntıysa yeter.

45. 14^a.

- 1 Yaradılışında asla bir sözü yerine getirmeye niyetin yoktur. Kavuşma sözü hatır içinmiş, anlaşıldı.

Girān gelür dile vaşlın niyāz o āfetten
Ṭabī‘at ehline ‘arz-ı ricā pek ağır imiş

46.

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Kerem didikleri bilsem ‘aceb şimdi ne ‘âlemde

47.

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

Bir mäh-ı nev yeñiçeri sevdüm yine dilā
Eyvāh eger ki çıkmaz ise bu gice çola

48.

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

‘İnānım aldı bir serrāc-ı zerdüz-ı melek-peyker
Ki çarhı ‘aks-i ruhsarı gül-i şeftālū-reng eyler

49.

Hāme

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün (?)

1. Her geh geh zillet-i teng bu denk maḥcūr [...] [...] dü ḳadeḫ bāde-i gültreng buḫūr

2 Gönle, o afetten kavuşma ricası/ duası etmek ağır gelir. Bir şey istemek, olgun kimselere pek ağır gelirmiş.

46. 14^a.

Lütuf dedikleri acaba şimdi ne âlemde, bir bilsem.

47. 14^a.

Ey gönül, yine bir yeni aya benzer yeniçeri sevdim. Eğer bu gece devriyeye çıkmazsa eyvah.

48. 14^a.

Bir melek yüzlü altın işleyen ve yanağının yansıması dünyayı şeftali renginde gül/ turuncu gül eyleyen saraç, dizginlerimi aldı.

49. 14^a.

1 (?)

Ger anı [...] ey gâfil
[...] lâyıķ [...]

50.

‘İşmetî

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1. Nigāhum buse-çîn olmaķda la‘l-i dil-sitānından
Şikārın almayan şeh-bāz çıkmaz āşiyānından

Mülāyim gösterür ‘uşşāķ-ı zāra kendisin ammā
Alınmaz ħarf-i vuşlat ol sitemkāruñ dehānından
3. Sebük-sāmān gerekdür rind olan ey dil ħabāb-āsā
Ki açılrsa çıkan ancak havādur cür‘adānından

Dile her çend bir bāzīçe olmaķdur ħarāz yoħsa
Su‘āl itmek ne lāzım va‘de-i vaşluñ zamānından
5. Hemān ey ‘İşmetî cāy-ı ‘ubūdiyyetden ayrılma
Seni kim dūr ider ol şāh-ı ħüsnüñ āsitānından

2 (?)

50. 14^b. İsmetî Dîvānı, g. 64. (Yüksel, 2005: 76).

1 Bakışım, gönül alan la‘l dudaklı sevgiliden buse toplamaktadır. Avını almayan doĝan, yuvasından çıkmaz.

2 kendisin: kendüyi.

İnleyen âşıklara kendisini mülāyim gösterir fakat o eziyet edenin aĝzından kavuşmanın harfi bile çıkmaz.

3 Ey gönül! Rint olanın varlığı, kabarcık gibi hafif gerektir. Zira açıldığında onun kadehinden ancak hava çıkar.

4 olmaķdur: bulmaķdur.

Amaç gönle her zaman bir oyun olmaktır. Kavuşma vaadinin zamanını sormaya ne gerek var.

5 Ey İsmetî, kulluk makamından hiçbir zaman ayrılma. Seni o güzellik padişahının eşiğinden kim uzaklaştırabilir?

51.

Vākıf

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

1. Bir şeb o mehe 'arz-ı merām eyleyebilsek
Vaşılıyla dili nā'il-i kām eyleyebilsek

Āsānter idi şöhret-i nām-āverī-i 'aşk
Şeh-rāh-ı maḥabbetde maḳām eyleyebilsek
3. Taḫşīl-i neşāṭ itmek olur bezm-i cihānda
Sāğar-keşī-i 'iṣ-ı müdām eyleyebilsek

Şūrīdelik āsān çü hezār ey gül-i nev-ḫīz
Bir kerre saña fetḫ-i kelām eyleyebilsek
5. Ey peyk-i seher-kūrī-i ḥussād senüñle
Ol āfete irsāl-i peyām eyleyebilsek

Ol āhū-yı deşt-i ḥarem-i nāzı cihānda
Bir ḫāl ile üftāde-i dām eyleyebilsek
7. Ḥam-geşte-ḳadem reh-güzer-i yārda Vākıf
Ta'zīmde redd-i selām eyleyebilsek

51. 14^b.

- 1 Bir gece o aya hâlimizi anlatabilsek, vuslatıyla gönlü muradına erdirebilsek.
- 2 Muhabbet caddesinde bir yer edinebilseydik, aşkla nam salıp şöhret kazanmak çok kolay olurdu.
- 3 Şarap eğlencesinin kadehini çekebilsek bu, dünya meclisinde neşe elde etmek olur.
- 4 Ey yeni açmış gül! Sana bir kere söz açabilsek âşıklık bülbül gibi kolay olur.
- 5 Ey hasetçilerin seherde görmediği haberci! Seninle o afete bir haber gönderebilsek.
- 6 Nazın çöllerinde gezen ceylanı bu dünyada bir şekilde tuzağa düşürebilsek.
- 7 Ey Vākıf! Sevgilinin yolunda boyum bükülmüştür. Saygıyla selamına karşılık verebilsek.

52.

Lehu

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Muṭrıbdā tāb-ı ḳudret-i āġāze ḳalmamıŝ
Şavt-ı pesîni naġme-i şeh-nāza ḳalmamıŝ

Her tārı eylemekde sūrūd-ı keder beyān
Sāz-ı felekde ŝevḳde āvāze ḳalmamıŝ
3. Her ḳande olsa daḫi 'işmet-derîdedür
'Ālemde i'timād idecek tāze ḳalmamıŝ

Mecmū'a-i dil olsa perîŝān 'aceb midür
Olmuş bürîde riŝte-i ŝîrāze ḳalmamıŝ
5. Ğirrende olmasun dil-i ŝūrîde Vâkıfâ
Bu mülk-i nazm 'Örfî-i ŝîrāza ḳalmamıŝ

53.

Sâlik

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Mevc rîkin zâhir itdi şanma dām u dānedür
Şayd için ol mâhî-i sîmîni deryâ yem döker

52. 15^a.

- 1 Sazendede, şarkı söylemeye takat kalmamış. Alçak ve kalın sesi, şehnaz makamındaki naġmeye yetmemiŝ.
- 2 Her teli gam ŝarkısı söylemektedir. Feleġin sazında, şevkle söylemeye ses kalmamıştır.
- 3 Her nerede olsa da iffeti/ namusu yırtılmıştır. Dünyada güvenccek taze/ genç kalmamıştır.
- 4 Gönül mecmuası perîŝan olsa şaşılır mı? Kopmuŝ, ŝiraze ipi kalmamış.
- 5 Ey Vâkıf! Karmakarışık gönül maġrur olmasın. Bu nazm ülkesi şirazlı Örfî'ye kalmamıştır.

53. 14^b.

Dalga kumunu açığa çıkardı, onlar tuzak ve tohumdur sanma. O gümüş renkli balığı avlamak için deniz yem döker.

54.

Nazım-i Pākīze-edā

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1. Meclisde çekdi sāgarı rindān birer birer
Güyā çekildi sübħa-i mercān birer birer

‘Uşşāk-ı zārı aldı terāzū-yı dīdeye
Gözden geçirdi nāzile cānān birer birer
3. Aldı nigāh-ı nāzı dil ü cānumı benüm
Yāre sayıldı naqd-ı dil ü cān birer birer

Yāre benümle ‘aşık olan olsun imtiħān
Gelsün henüz karşıma merdān birer birer
5. Kaldım miyān-ı meclis-i hayretde ey Nazım
Kendi çekildi kalmadı yārān birer birer

55.

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ülün

1. Gāret-zede-i çarħ-ı sitemkār olduğ
Halkuñ gözine anuñiçün hār olduğ

Ger gitdi ise esb ü şütür bārı ile
Bārı ne şükürler ki sebük-bār olduğ

54. 14^b.

- 1 Mecliste rintler birer birer kadehi çektiler. Sanki mercan tespih birer birer çekildi.
- 2 İnleyen âşıkları göz terazisine aldı. Sevgili, nazla birer birer gözden geçirdi/ tarttı.
- 3 Nazlı bakışı, benim gönül ve canımı aldı. Sevgiliye birer birer can ve gönül parası sayıldı.
- 4 Sevgiliye benimle aynı zamanda âşık olan sınınsın. Şimdi mert olanlar teker teker karşıma çıksın.
- 5 Ey Nazım, hayret meclisinin ortasında kalakaldım. Dostlar birer birer gitti, kimse kalmadı.

55. 14^b.

- 1 Eziyet eden feleğin yağmasına uğradık. Bu yüzden halkın gözüne diken olduk.
- 2 Eğer at ve deve, yüküyle gittiyse de Allah'ım çok şükürler olsun ki yükümüz hafifledi/ hızlı gider olduk.

56.

[Kadrî]

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1. Şafâ-yı meykedenuñ 'işret ü demin gördük
Hezâr maştaba-i devletüñ Cemin gördük

Kemîne cür'a-keşân-ı maḥabbetüñ zâhid
Şeh-i cihâna ider ḥande 'âlemin gördük
3. Hazer bu bâğda âh-ı hezârdan ey gül
Şüküfte olmadı çok gönçe-i terin gördük

Cihâni ğarḳa-i seyl-i fenâ ider bir dem
Sirişk-i çeşm-i terin cūşîş-i yemin gördük
5. Gönülde Kadrî ümîd-i neşât yok dehrüñ
Muvâfaḳat ider ancak hemân ğamın gördük

57.

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Başdan yine sevdâ-zede-i 'aşḳ olup Aḥmed
Dil kayd-ı hevâ-yı ser-i zülfüñle muḳayyed

56. 15^b.

- 1 Meyhane eğlencesinin yiyip içme vaktini gördük. Binlerce devlet sedirinin Cem'ini gördük.
- 2 Zahit, en değersiz aşk sarhoşlarının cihan sultanına güldüğü âlemini gördük.
- 3 Ey gül, bu bahçede bülbüllerin âhından sakın. Açılmayan çok taze goncasını gördük.
- 4 Bir an, dünyayı yokluk seli boğar. Yeni akan gözyaşlarının deniz gibi coşkunluğunu gördük.
- 5 Ey Kadrî, gönülde dünyanın neşesine dair bir ümit yok. Az gönle uyar gibi olsa hemen ardından gamını gördük.

57. 15^b.

Ahmed, yine baştan aşka sevdalanıp, gönlü sevgilinin saçının ucunun heves bağıyla bağlanmıştır.

58.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Bize pā-būsı yiter sīnesin ister iller
Kāmil ayağda kalur nāķış olan şadra geçer

59.

[Şabrî]

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

1. Hālün hayâli habb-ı şafâyı yetiştirür
Vaķt-i keselde rūha gıdâyı yetiştirür
Dībâ-yı nâzdan bir iki günde seyr idün
Hayyât-ı ‘aşķ o tıfla kabâyı yetiştirür
3. Yâre urulmadan ne kadar kaçsa cân u dil
Ol gamzeler hadeng-i cefâyı yetiştirür
Pîr-i muğânı gör bu kadar bāde-keşlere
Şahbâ-yı ‘îş-ı rûh-fezâyı yetiştirür
5. Dil bām-ı āsumānda daķi olsa Şabriyâ
Zülfi kemend-i bend-i belâyı yetiştirür

58. 15^b.

Eller sinesini ister, ancak bize ayağını öpmek yeter. Olgun insan ayakta durur, eksik insan sedire geçer.

59. 15^b. Sabrî Dîvânı, g. 42. (Çeçen, 2010: 326).

- 1 Beninin hayali rahatlık tanesini/ tohumunu büyütür. Gevşeklik zamanında ruha gıdayı sağlar.
- 2 Bakın, aşķ terzisi bir iki günde naz kumaşından o çocuğa kaftanı/ cüppeyi yetiştirir.
- 3 Can ve gönül, sevgiliye vurulmaktan ne kadar kaçsa da o gamzeler cefa oklarını ulaştırır.
- 4 Bak! Meyhaneci, bunca şarap içenlere ruha ruh katan içki kadehini ulaştırır.
- 5 kemend-i bend-i belâyı: aña kemend-i belâyı.
Ey Sabrî, gönül gökyüzünün damında, saçı bela bağı olan kemendini ona yetiştirir.

60.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Şikenc-i tırta-i Ahmed gönül murğın şikâr itdi
Uçurdu fikret ü 'aqlum serümden tărümâr itdi

61.

[‘Âlî]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Baħr eyledüñ yaşum niçe bir seyr-i kıalyata
Liman-ı tende bir gicecik bārī kıal yata
Yāri çeküp kenāra kıayıķ seyrin eylesek
Olmasa bādī fırkıate bārī o fırkıata
3. Çak başdan ey gönül saña kim dir alarğa tır
Başdarda kıçlı bir güzele toğrulup çata
Şal rüzgāra fülk-i teni rüz u şeb dime
Yā Akdeñizde bata yāħud kıaraya ata
5. Deryā yüzinde çekdiri gör zevrak-ı teni
‘Âlī şarāb-ı şandal odur cāna cān kıata

60. 15^b.

Ahmed'in saçının kıvrımı gönül kuşunu avladı. Aklımı ve fikrimi başımdan aldı, dağıttı.

61. 15^b. Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı, g. 1192. (Aksoyak, 2018: 1082).

- 1 tende: dilde.
Gözyaşlarımı deniz ettin. Bir kalyata gemisinin seyri gibi hiç olmazsa ten limanında bir gece kalıp yatasın.
- 2 bādī fırkıate bārī: bād-ı fırkıate bādī.
Sevgiliyi kenara çekip kayıkla gezsek. Bari o tekne ayrılığa sebep olmasa.
- 3 Ey gönül, baştan sana kim açıktadır der. Başdarda kıçlı bir güzele yönelip ona yaklaş.
- 4 Ten gemisini gece gündüz demeden rüzgāra bırak. Ten gemisi ya Akdeniz'de batar ya da karaya çıkar.
- 5 zevrak-ı teni: zevrak-ı meyi.
Ten kaygını deniz üstünde yüzdürmeye gör. Âlî, cana can katan sandal şarabı odur.

62.

Mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Başdarda kıçlı bir güzele durma var
Liman-i tende bir gicecik bārī Ʒal yata

63.

VāsıƷ

Mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Cām-ı lebüñ ki hâtıra gāhī huṭūr ider
Maḥmūr-ı 'aşƷa feyz-i şarāb-ı ṭahūr ider

İsnād-ı rûze eyleme ol çeşm-i kâfire
Kim hûn-ı 'āşıkān ile Ʒaşd-ı fuṭūr ider

3. Ser-germī-i vişāl degül māni'-i hulūş
Keyfiyyet-i şarāb dili bī-şu'ūr ider

Zāhid ḥarīm-i vuşlatuña olsa rāh-yāb
Terk-i hevā-yı şoḥbet-ı ķilmān u ḥūr ider

5. Hāk-i ḥaƷıre itme nazār nūr-ı pāki ķör
Kuḥl-i ķurūr dīde-i idrāki kūr ider

Āyīnevār taşfiye-i bāṭın it hemān
NaƷş-ı verā-yı perde gelūr hep zuḥūr ider

7. ķam çekme VāsıƷā hele ferdā-yı ḥaşrda
Pākīze-tıynetānı Hudā ķarƷ-ı nūr ider

62. 15^b.

Başdarda kıçlı bir güzele durmadan ķit. Hiç olmazsa ten limanında bir gece kalıp yat.

63. 16^a.

- 1 Bazen dudak kadehin hatra gelince aşk mahmuruna temiz şarabın feyzini verir.
- 2 O kâfir göze oruç isnat etme. Çünkü âşıkların kanıyla iftara kasteder/ niyetlidir.
- 3 Kavuşmanın sarhoşluğu doğru olmaya engel değildir. Şarabın niteliği gönü bilinçsiz eder.
- 4 Zâhit, senin kavuşma evine yol bulsa, huri ve ķılman sohbetine heveslenmeyi bırakır.
- 5 Değersiz toprağa bakma, temiz nuru ķör. Gurur tozu/ sürmesi, idrak gözünü kör eder.
- 6 Hemen ayna gibi içini temizle. Perdenin ötesindeki nakışlar/ resimler hep gelir ve ķörünür.
- 7 Ey Vâsık! Üzülme, Allah haşır sabahında temiz yaradılışlı kimseleri nura ķark eder.

64.

[Ġāzî]

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. O şūhuñ kim bahār-ı ruħları gūlzāra ān virmiş
Nesīm-i zūlfı ser-cümle cihāna tāze cān virmiş

Cemālūñ muşhafın taħrīr iderken hāme-i kudret
Koyup bir noқта-i mevhūme nāmını dehān virmiş
3. Nahil-bend-i kader kaddūñ nihālin dest-i hikmetle
Diküp bāğ-ı melāhat içre Tūbādan nişān virmiş

Şadağ(?) virmiş sīne-i 'uşşākı āmāc eyleyüp çeşmūñ
Eline ġamze-i ser-mestūññ tīr ü kemān virmiş
5. Muķārin olalı vaşf-ı hayāt-efzāsına Ġāzî
O şūh-ı 'ālem-ārā cümle-i hūbāna şān virmiş

65.

Li-Merhūm Nābî Efendi

Fe'îlātün fe'îlātün fe'îlātün fe'îlün

1. Yek nefes zevķ-i hayātuñ bulamazsın bedelin
'Ālemūñ cümle fedā eyler iseñ mā-ħaşalın

64. 16^a.

- 1 O güzelin yanağının çiçekleri gül bahçesine cazibe vermiş. Öyle ki saçının rüzgârı bütün dünyaya yeni can vermiştir.
- 2 Güzelliğinin mushafını İlahî kudret kalemi yazarken/ çizerken, bir hayalî nokta koyup adına ağız demiş.
- 3 Kader fidanının ustası, senin boyunun fidanını hikmet eliyle güzellik bağının içine dikip, Tuba ağacını hatırlatmıştır.
- 4 Gözün âşıkların göğsünü hedef göstererek senin sarhoş gamzenin eline ok ve yay vermiştir.
- 5 Ġāzî, onun hayat bağışlayan vasfına yakın olduğundan beri, o âlemi süsleyen sevgili, güzellerin hepsine şān vermiştir.

65. 17^a. Nābî Dīvānı, g. 551. (Bilkan, 1997: 875-876).

- 1 iseñ: isen.
Dünyanın bütün varını feda etsen bile, tek nefeslik hayatın zevkinin karşılığını bulamazsın.

Қысметüñ rûz-ı ezelden müte‘ayyindür hep
‘Älemüñ қағ‘а җalış риште-и ӯл-и emelin

3. Lezzet-i mîve-i cennetden olur şîrîn-kâm
Şuvaran eşk-i nedâmetle riyâz-ı ‘amelin

Dürr-i ma‘nîden olan gûş-ı җабӯли mesdûd
Añlamaz eyleseñ îrâd cihânuñ meşelin

5. Çâr dîvâr-ı fenâ-rîz-i vücûduñ Nâbî
Bilen añlar dañi evvelki nefesde ҳalelin

66.

Nâbî

Mef‘ûlü mefâ‘îlü mefâ‘îlü fe‘ûlün

1. Yâruñ bilürüz bezmümüze rağbeti vardur
Ammâ ki zamânın gözedür sâ‘ati vardur

Bî-mihri-i җarҳ itse de îrâş-i mezellet
Kem-yâbdur erbâb-ı hüner ‘izzeti vardur

3. Tebden bulamam farkını şıķletde raķîbüñ
Ancaķ o җadar var ki tebiñ nevbeti vardur

Pîrâmenini eylemiş aғыâr ihâṭa
Dildâra niyâz itme gönül şıķletti vardur

2 Kısmetin, hep ezel gününden belirlenmiştir. Dünyaya olan isteğin uzun ipliğini kesmeye çalış.
3 Pişmanlık gözyaşıyla amel bahçelerini sulayan kişinin damağında cennet meyvesinin lezzeti kalır.
4 Kabul kulağı, mana incisine kapalı olan kimseye, dünyanın bütün örneklerini/ atasözlerini söyleyen yine anlamaz.
5 Ey Nâbî, varlığın yokluk saçan dört duvarının bozukluğunu, bilen kimseler daha ilk nefeste anlar.

66. 17^b. Nâbî Dîvânı, g. 80. (Bilkan, 1997: 518).

1 Sevgilinin meclisimize rağbeti olduğunu biliriz. Fakat geleceği saatin vaktini gözler/ bekler.
2 Feleğin vefasızlığı/ sevgisizliği onların zilletine sebep olsa da hünerli kimseler az bulunurlar, bu yüzden itibar sahibidirler.
3 Rakibin sıkıntısında ateşten farkını bulamam/ farkı yoktur. Ne var ki sadece sıtmanın nöbeti vardır.
4 Çevresini yabancılar kuşatmış. Gönül, sevgiliye yalvarma, sıkıntısı verirsin.

5. Bīmār ise de her ne kadar çeşm-i siyāhı
‘Uşşākı perīşān idecek kudreti vardur

Çok mı sühan-ı Nābīye bu neş’e-i te’sīr
Rindān-ı harābāt ile çok şöbeti vardur

67.

Vākıf

Mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün

1. Şanmañ o āfetüñ dile çīn-i cebīnidür
Bā’iş bu sūz-ı tāba ruḥ-ı āteşīnidür
Mir’āt-ı çarḥı reng-pezīr eyleyen gönül
Dil-ḥaste-i ğamuñ nefes-i vāpesīnidür
3. Hemçün benefşe zīb-i çemenzār-ı ḥüsn olan
Yāruñ demīde tāze ḥaṭ-ı ‘anberīnidür
Şübhe viren tabī’ata taḥīr-i zeyline
Her bir suḥende tāzelerüñ bir yemīnidür
5. Sīm-ābvār eyleyen ārām-ı nā-şinās
Vākıf o āfetüñ beni lerziş-surīnidür

-
- 5 kudreti: tākati.
Her ne kadar kara gözü hastaysa da âşıkları dağıtacak güçtedir.
- 6 neş’e: neşve.
Nâbî’nin sözüne bu tesir sevinci çok mudur? Ne de olsa o meyhanenin rintleriyle çok sohbet etmiştir.
67. 17^b.
- 1 Bu hararete ve yanmaya o afetin kaşlarını çatması değil, ateşli yanağı sebep olmuştur.
2 Ey gönül, feleğin aynasını renklendiren, dertli gönül hastasının son nefesidir.
3 Menekşe gibi güzellik bahçesini süsleyen, sevgilinin yeni bitmiş/ çıkmış amber kokulu ayva tüyüdür.
4 İnsanın tabiatına şüphe veren şey, taze güzellerin eteklerini temizlemek için her sözlerinde ettikleri yemindir.
5 Ey Vākıf! Beni cıva gibi yerinde duramaz hâle getiren, o afetin titreyen kalçasıdır.

68.

Ve lehu

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1. Ruḥunda pertev-i envār-ı ḥüsñ sâṭı'dur
Mişâl-i mihr ki burc-ı şerefde lâmi'dür
- Kitâb-ı ḥüsni muḥaşşal olunsa ger tedkîk
Muḥassenât-ı kemâl-i bütânı câmi'dür
3. Degil kemâl ile neyl-i merâm-ı kem-pāye
Ki sâzkârî-i vâlâterîn-i ṭâli'dür
- O şûḥa nüşḥa-i aḥvâlüm eyleşem takrîr
Sezâ-yı şerḥ ü beyân zübde-i veḳâyî'dür
5. Ḥaz̄er ḥaz̄er ḥaṭṭ-ı nev olmasun bedîd henûz
Nezâre-sâzî-ı ruḥsâriyân mâni'dür
- Esîr-i 'aşḳ-ı bütân pâk-bâz lâzımdur
Miyân-ı ehl-i maḥabbetde böyle şâyi'dür
7. Bu küçe-gerdî-i 'aşḳ ile mülk-i ğamda gônül
Bir âşinâ nigeḥ-i luṭf-ı yâra ḳâni'dür
- Miyân-ı gerden-i dilberde ḥâl-i 'anberfâm
Mişâl-i necm ki ṭarf-ı ufukda ṭâli'dür

68. 18^a.

- 1 Yanağında, güzellik nurlarının ışığı yükselir. Sanki güneş gibi şeref burcunda parlamaktadır.
- 2 Eğer onun güzelliğinin kitabı eğer incelense put gibi güzellerin mükemmel ahlakını/ güzelliklerini topladığı görülür.
- 3 Olgunlukla itibarı az olan isteğine ulaşmış değil. Öyle ki bahtın yüce uygunluğudur (?).
- 4 O güzele vaziyetimin defterini ifade etsem açıklayıp anlatmaya uygun bir olaylar/ tarih kitabıdır.
- 5 Sakın sakın yeni tüylerin şimdi görünür olmasın. Yanakları seyreden engeldir.
- 6 Put gibi güzellerin aşkına esir olan kimsenin temiz davranışlı olması gerekir. Âşıklar arasında bu böyle bilinir.
- 7 Gönül, gam ülkesinde aşk yüzünden sokak sokak gezerken yârin/ dostun lütufla aşına bir bakışıyla yetinir.
- 8 Dilberin gerdanının ortasındaki amber kokulu ben, ufukta doğan bir yıldız gibidir.

69.

Fehîm*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*

Ḥâl-i müşkîni ki yâruñ gûşe-i ebrûdadur
Bir hümâdur kim kenâr-ı ebrde âsüdedür

70.

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Cenneti itmez isem dâne-i ḥâline fedâ
Baña âdem dimesün bir daḥi ol hür-liḳâ

71.

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Ḥâl-i ḥacerü’l-esvedüñ erbâb-ı şafâya
Büs itmege sa‘y eylemedür farz-ı kifâye

72.

[Ḥaylî]*Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün*

1. Gözlerüñ gönülüm alup yir ḳomadı tedbîre
İki âhû bes imiş pâdişehüm bir şîre

Çünkü la‘lûñ ḳodı dil zülfüne meyl itdi senüñ
Şerbet uşlatmaz o dîvâne’i çek zencîre

69. 17^b. Fehîm-i Kadîm Dîvânı, g. 68/1. (Üzgör, 1991: 396).

Sevgilinin mis kokulu beni, kaşının kenarındadır. Sanki bir hümâ kuşudur ve bulutun köşesinde rahattır.

70. 17^b.

Eğer cenneti senin ben tanene feda etmezsem, bana o huri yüzlü bir daha adam/ insan demesin.

71. 17^b.

Gönül adamları için hacerü’l-esvede benzeyen benini öpmeyeçalışmak farz-ı kifâyedir.

72. 18^a. Bursalı Haylî Ahmed Çelebi Şiirleri, g. 3. (Ekinci, 2020: 379).

- 1 Gözlerin gönülümü çalıp tedbire fırsat vermedi. Sultanım, iki ceylan bir aslana yetermiş.
2 Gönül, senin dudağını bırakıp zülfüne meylettiğine göre o divaneyi şerbet/ ilaç uslandırmaz, sen onu zincire çek/ bağla.

3. Hüsni insānı ‘aķıl dā’iresinden çıkarır
Yohsa çekmek o periyi ne idi teşhîre
- Görmedi Hāzret-i Yūsuf bu cemāli düşde
Hüsünü ey māh nice kâbil ola ta‘bîre
5. Şanma ey Haylî çeker dîdesine kuhl-i siyāh
‘Āşık öldürmekiçün zāğ virür şemşîre

73

Şāhib*Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün*

1. Murğ-ı dil kōnmağa bir naħl-i ser-efrāz ister
Ya‘nî şayd olmağa bir ğamzesi şeh-bāz ister
- Āh meyl eyledügi dilberi dil gördükçe
Dest-ber-ķabza-i şemşîr-i ser-endāz ister
3. Herkesüñ kārı degül bismil-i cānān olmaķ
Bez-i cān eylemege ‘āşık-ı ser-bāz ister
- Dil-nüvāz olmayıcaķ tāzeyeye meyl itmezler
Dilberin hüsni gibi hūlķı da mümtāz ister
5. Bilmeye nükte-i la‘lin o büt-i ‘İsî-demüñ
Tab‘-ı Şāhib gibi bir mevrîd-i i‘cāz ister

3 Güzelliği, insanı akıl dairesinden çıkarır. Yoksa o periyi de ele geçirmek/ tutmak kolay idi.
4 Hz. Yūsuf bu cemali rüyasında görmedi. Ey ay, güzelliğinin tabiri nasıl mümkün olsun?
5 Ey Haylî, siyah sürmeyi gözüne çeker sanma. O, âşık öldürmek için kılıcına keskinlik verir.

73. 18^a.

- 1 Gönül kuşu konmak için bir seçkin/ başı yüksekte olan fidan ister. Yani avlanmak için gamzesi doğan olan birini ister.
- 2 Āh! Gönülün dilberi gördükçe ona meyletmesi, baş koparıp atan kılıcının kabzasına elini koymuş birini istemesindedir.
- 3 Sevgilinin kurbanı olmak herkesin işi değildir. Bunun için canını verebilecek korkusuz âşık gerekir.
- 4 Gönül okşamadıkça sevgiliye yönelmezler. Sevgilinin güzelliği gibi ahlakı da seçkin olmalıdır.
- 5 O İsa nefesli put gibi güzelin dudağından çıkan sözlerini anlamak için Sâhib’in tabiatı gibi bir mucize yolu gereklidir.

74.

Vākıf Çelebi, Fāyız Efendi-zāde

Fā'ılātün fā'ılātün fā'ılātün fā'ılün

1. Hatt-ı nev pūşide-i táb-ı izār olmaz baña
Māni'-i nezzāre-i ruhsār-ı yār olmaz baña

Ben tehī-dest-i nuķūd-ı şabr u ārāmam henüz
Devlet-i dūr-pāşī-i dīde medār olmaz baña
3. Dūd-ı āh-ı āsumān-peyvest-i dilveş haşma hīç
Āteşin-te'şīr tīr-i inkisār olmaz baña

Hānķāh-ı dehrde merd-i 'alāyık-düşmenüm
Hergiz esbāb-ı rūsüm-ı halk bār olmaz baña
5. Vākıfā bu gülşen-i pejmürde-tāb-ı dehrde
Sīne-i pür-dāğveş bir lālezār olmaz baña

75.

Fe'ılātün fe'ılātün fe'ılātün fe'ılün

1. Luţfile kalb-i hasedkāra maḥabbet gelmez
Seng-i hārāya cilā virme ki şaffet gelmez

Ṭab'-ı fāsīd olana hulķ-ı ḥüsün kār itmez
Telḥ bādāma şekerle de ḥalāvet gelmez

74. 18^b.

- 1 Benim için yeni çıkan ayva tüyleri, yanağının parlaklığını örtmez. Yani sevgilinin yanağına bakmaya engel olmaz.
- 2 Ben hâlâ sabır ve huzur parasından mahrumum. Gözün inci saçma saadeti de bana yardımcı olmaz.
- 3 Düşman için, gönlün göğe çıkmış âh dumanı gibi ateş misali yakıcı bir gücenme oku olmaz.
- 4 Dünya tekkesinde bütün bağlara düşman olmuş bir adamım. Bana, halkın âdetleri asla yük olmaz.
- 5 Ey Vākıf, bana bu dünyanın solgun gül bahçesinde, yara dolu sine gibi bir lale bahçesi bulunmaz.

75. 18^b.

- 1 İyilikle kıskanç kalplere sevgi gelmez. Sert taşa cila sürmekle saflık gelmez.
- 2 Fesat yaradılışı olana güzel ahlak etki etmez. Acı bademe şekerle tatlılık verilemez.

3. ‘Aklı-ı kül sahibi ol vech-i haķıķat bulagör
Nesh için hüsni-mecāza dime āyet gelmez

Ķalbinüñ levhını sil eyle mücellā yoħsa
Ķayrıdan ‘aks ile mir’āta leṭāfet gelmez

5. Ṭıfl-ı ma‘nī doķarak eyle sezā-yı ᵑalbe
Nefhasız Meryem-i ṭab‘ olsa velādet gelmez

76.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Bāķbān sünbül oķur biz daħi ķisü diyelüm
Nāfe āhūya gerekse bize de bū diyelüm
Çünki hercāyilik itdi bize de meh-rūlar
Geliñüz bizde vefāsızlara yā hū diyelüm

77.

Li-rāķımihi

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

1. Çeşmüñ ki siyeh-mest-i cünün itdi beni
Dil-şifte-i mekr ü füsün itdi beni
Müjķanlarımıñ sāyesi bār oldu baña
Sevdā-yı ḥaṭuñ şöyle zebün itdi beni

- 3 Küllî akla sahip ol, hakikatin yüzünü bul. Mecazi güzelliķin hükmünü kaldırmaya ayet gelmez, deme.
4 Kalbinin levhasını temizle, parlat. Aksi takdirde başkalarından yansımayla aynaya hoşluk/görünürlük gelmez.
5 Mana çocuķunu doķurarak/ ortaya çıkararak kalbe yakıştır. Tabiatı Meryem gibi olsa da nefessiz doğmaz.

76. 19^a.

- 1 Bahçıvan sümbül der, biz ona omza dökülen saç diyelim. Misk, ceylana gerekiyorsa bize de koku gerekir diyelim.
2 Gelin, biz de vefasızlara yâ hû/ elveda diyelim. Çünkü ay yüzlü güzeller bize döneκlik ettiler.

77. 19^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, r. 39. (Dikmen, 1991: 724).

- 1 Gözlerin beni, aşkın körkütük sarhoşu etti. Beni, hile ve büyüyle aşık etti.
2 Ayva tüyünün sevdası beni öyle âciz bıraktı ki kirpiklerimin gölgesi bana yük oldu.

78.

Lehu

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

1. Bezmünde ne hâlet var eyâ gıbta-i hür
Kim bî-mezedür anda şarâb-ı engür
- Zîrâ hüner-i nâm-ı meyi yâd eylemeden
Sâķî beni mest itdi o çeşm-i maħmür

79.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Bir güzel Arna'udun ğamzesi kâr itdi dile
Bağrumı deldi geçüp cāna ciger kaçdı ile

80.

İķbāl

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1. Reng-i la'l-i dehān-ı mevħūmuñ
Güli şad-çāk ider hezārı degül
- Nice vaş olunur o ğonçe k'anuñ
Gül-i bāğ-ı behişt hārı degül

78. 19^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, r. 11. (Dikmen, 1991: 717).

- 1 Bezmünde ne hâlet var eyâ gıbta-i hür: Sâķî ne bu bezmkede olan feyz-i sürür.
Ey güzelliğine hurilerin gıpta ettiği! Meclisinde ne hâl/ özellik vardır. Zira orada üzüm
şarabının mezesine ihtiyacı yok.
- 2 hüner: daħi, yâd: zıkr, Sâķî: Bi'llâh.
Ey saki, daha şarabın adının hünerini söylemeden o mahmur göz beni sarhoş etti.

79. 19^a.

Gönle bir güzel Arnavut'un yan bakışı işledi/ tesir etti. Ciğerimi delmek amacıyla canıma
geçip, bağrumı deldi.

80. 19^b.

- 1 Hayalî/ belirsiz ağzının kırmızı rengi, bülbülü değil gülü paramparça eder.
2 Cennet bahçesinin gülünün, kendinin bir dikenini bile sayılmayan o gonca nasıl anlatılsın/
övülsün!

81.

Lehu*Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*

1. Tuḥfe kālā-yı ḥüsni dildāruñ
Tār-ı gīsū-yı meh-medārı degül
- Bāde-i nāb-ı la‘linüñ Kevşer
Dürd-i mīnā-yı teh-nişārı degül

82.

Sālik*Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*

1. Leb-i la‘l-i ḥayālinüñ dilde
Dem-i keyf-i şarāb ḥumārı degül
- Sitem-i tīr-i zaḥm-ı yārānuñ
Cānı terk itdirir cihānı degül

83.

Lāedrī*Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün*

1. Göñlümi azar azar İbrāhīm
Aldıñ ammā ki ihtiyārı degül

81. 19^b

- 1 O, sevgilinin yüzünü çevreleyen saçının teli değildir; o saçlar onun hoş giden güzellik kumaşdır.
- 2 Kevser, dudağının saf şarabının kadehin dibinde kalıp yere saçılan tortusu bile olamaz.

82. 19^b.

- 1 Gönülde, şarabın verdiği keyif, hayaldeki la‘l dudağının humarı bile değildir.
- 2 Dostların yaralayıcı okunun eziyeti, dünyayı değil canı terk ettirir.

83. 19^b.

- 1 İbrahim, gönlümü azar azar aldın, ama istemeden oldu.

Beni bir âteşe bıraktıñ kim
Nār-ı Nemrūd anuñ şerārı degül

84.

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Gör bādenüñ beyāzını kim bī-humārdur
Bī-hār dil-hırāş olur ekşer gül-i sefīd

85.

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Olur hādī reh-i maqşūda bir gün Hāzret-i Bārī
Bu yad illerde qalmaz dāmgāh-ı gam giriftārı

86.

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Sürmelerle görünür şimdi o çeşm-i pürkār
Göz qarardur gibi 'uşşāķı helāk itmege yār

87.

Mādiḥen Der-Hāķķ-ı 'Abdullah Mollā, Yahyā-zāde

Mefâ'ilün fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün

1. Bakılsa merdüm-i dīdeyle İbn-i Yahyāya
Sezā ki ben gibidür zümre-i kibār içre

2 Beni bir ateşe attın ki Nemrud'un ateşi onun kıvılcımı bile değildir.

84. 19^b.

Beyaz şarabı bir gör, sarhoş etmez. Beyaz gül çoğunlukla dikensiz gönül parçalar.

85. 19^b.

Hazret-i Allah, mutlaka amaçlanan yola rehber olur/ iletir. Bu gam tuzağına tutulmuş kimseyi yabancı yerlerde bırakmaz.

86. 19^b.

O maharetli gözü şimdi sürmelerle görünür. Sevgili, sanki âşıklarını perişan etmek/ mahvetmek için gözünü karartmıştır.

87. 19^b.

1 Yahya'nın oğluna gözbebeğiyle bakılsa ki benim gibi kibarların topluluğuna olduğunu gösterir.

Taşaddur eyleyicek zümre-i mevālīde
‘Arab ʃaşağma beñzer ʃükūfezār içre

88.

Nâ’ilî

Fâ’ilātün fâ’ilātün fâ’ilātün fâ’ilün

1. Meclis-ārā-yı kıyāmet rind-i ālî-meşrebüz
Yār ile zānū-be-zānū cām ile leb-ber-lebüz

Sîr-çeşm-i seyr-i dildār olmazız Mūsî gibi
Tūr-ı istignāda ʃūfān-ı tecellî-maṭlabuz
3. Hōd-pesend-i ‘ālem-i iṭlāk olaldan gönlümüz
Şermsār-ı ḥall ü ‘ıkd-ı baḥt-ı ‘ālî-kevkebüz

Tūrfa-şem‘üz iḳtibās-ı feyz-i nūr-ı ḥüsnile
Mihr-i şubḥ-efrüz [u] mäh-ı zulmet-ārā-yı şebüz
5. Nüşa-i rāz-ı mezāyā-yı ʃazāyız Nâ’ilî
Pîş-i eṭfāl-i hevesde gerçı levḥ-i mektebüz

89.

Li-ḥazret-i Sâlim Efendi Sellemehullah

Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün

1. Dil-i bî-ḳayd-ı ‘āşıkda hevā-yı i’tibār olmaz
O mir’āt-ı cihān-tenvîr pāymāl-i ğubār olmaz

2 Mollalar/ kadılar topluluğunun başına geçince sanki çiçekler arasında araptıraşına benzer.

88. 20^a. Nâ’ilî-i Kadîm Dîvânı, g. 137. (İpekten, 2019: 376-377).

1 Kıyametin meclisini süsleyen yüksek yaradılışlı rindiz/ gönül eriyiz. Sevgiliyle mecliste diz dize, kadehle dudak dudağayız.

2 Sevgiliyi izlemekten gözümüz doymaz. Musa gibi kanaat Tur’unda, tecelli yağmurunu isteriz.

3 Gönlümüz İlahî âlemin kendini beğeneni olduğundan beri yüce yıldızlı bahtın düğümü ve çözümünün utancımız.

4 Güzellik nurundan feyz alan mumuz. Sabahı aydınlatan güneş ve gecenin, karanlığı süsleyen ayımız.

5 Ey Nâ’ilî, heves çocuklarının önündeki karatahta gibi olsak da biz kaza niteliklerinin sırrının kopyasınız.

89. 20^b. Sâlim Dîvânı, g. 128. (Güfta, 1995: 437-438).

1 O mir’āt-ı cihān-tenvîr pāymāl-i ğubār olmaz: O mir’āt-ı muşaffā- pāymāl-i her ğubār olmaz.

Hemîşe tahtgâh-ı kâlbe ğayruñ naqşı el virmez
Meşeldür kim bir iqlim içre iki şehriyâr olmaz

3. ‘İtâbuñ görmeyen itmez şikâyet sūz-ı miñnetden
Tōkınmadıkça seng-i zinde âteş âşikâr olmaz

Neden sâķī bize çâh-ı zekanla imtinân itmek
Tehî sâĝarla bezm-i meyde herĝiz iftihâr olmaz

5. Dil-i mecrūha ğamzeñ her nigeħde biñ ‘itâb eyler
Nigâh-ı ‘özr-ĥvâha bundan a‘lâ i‘tizâr olmaz

Dil-i mihmâna âsâyiş tevâzu‘dur bu âlemde
Zemîne sâye-i serv-i gülistân düşse bâr olmaz

7. Hemîn girdâb-ber-girdâb şad-ĝamdur yem-i fūrķat
Bu yolda keştî-i şabra muvâfık rüzĝâr olmaz

Derün-ı sîne pür-dâĝ-ı maĝabbet olmak ister kim
Meşeldür Sâlimâ ‘âlemde bir gülle bahâr olmaz

Âşĝın söz dinlemeyen gönlünde itibar hevesi kalmaz. O dünyayı aydınlatan ayna, toprak olup ayak altında çiĝnenmez.

- 2 Başkalarının naqşı kalbin başkentine hiçbir zaman ulaşamaz. Atasözüdür, bir ülke içinde iki hükümdar olmaz.

- 3 Senin azarlamayı görmeyen, kederin yakıcılığından şikâyet etmez. Ateş, sağlam taşa değmedikçe ortaya çıkmaz.

- 4 Ey saki, bize neden çene çukuruyla minnet ettirirsin? Boş kadehle şarap meclisinde asla övünülmez.

- 5 Yaralı gönlümü senin gamzen her bakışta binlerce kez incitir. Özür dileyen bakışına, bundan daha güzel mazeret olmaz.

- 6 Bu dünyada misafir gönül için huzur/ emniyet, alçakgönüllülüktür. Gül bahçesinin selvisinin gölgesi yere düşse, yük olmaz.

- 7 Ayrılık denizi bütünüyle yüzlerce gam girdabı içinde girdaptır. Bu yolda sabır gemisine uygun rüzĝâr yoktur.

- 8 Gönlün derinleri/ gönül, sevginin yarasıyla dolmak ister. Ey Sâlim bir atasözü vardır, bir çiçekle bahar olmaz.

90.

Nesîb Efendi

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Diyâr-ı şabri târâc eyleyen ol çeşm-i fettândur
Şeh-i iklîm-i dil bir pâdişâh-ı nâ-müselmândur
- Hayâl-i la'l-i nâbiñ mürdegân-ı 'aşkıña cândur
Ki hem-hâşiyet-i luţf-ı hiţâbiñ âb-ı hayvândur
3. Ser-i küyuñda ey gül nâle itsem olma rencide
Fiğân-ı 'andelîbân zîver-i şahn-ı gülistândur
- Heveskârânuñ oldı giryesi bîgâne te'sîre
Metâ'-ı kem-nehar bu çârsüda zîb-i dükkândur
5. N'ola tûţî-i dil lâl olsa ol mâh-ı şeker-lebsiz
Anı güyâ iden âyîne-i ruhsâr-ı cânândur
- Nesîbâ berķ şanma vaķt-i giryânî-i ebr içre
Felek evzâ'-ı nâ-ber-cây-ı hod-kâmâna handândur

90. 20^b. Nesîb Dede Dîvânı, g. 28. (Hidayetoğlu, 1996: 306).

- 1 Sabır ülkesini yağmalayan o fitneci gözdür. Gönül ülkesinin hükümdarı kâfir bir padişaktır.
2 Saf dudağın hayali aşk ölülerine can verir. Senin nazikçe konuşma vasıflarını taşıyan bir tek abıhayattır.
3 Ey gül, sokağının başında feryat edersem incinme/ kırılma. Bülbüllerin feryadı gül bahçesinin avlusunun süsüdür.
4 bîgâne te'sîre: bîgâne-i te'sîr.
Heveslilerinin gözyaşı etkiye kayıtsız kaldı. Bu çarşıda eskimemiş mal dükkânın süsüdür.
5 O şeker dudaklı, ay gibi güzel olmayınca gönül papağanının dili tutulsa ne çıkar. Onu konuşuran/ sevgilinin yanağının aynasıdır.
6 Ey Nesîb, bulutun ağlama zamanında gördüğün şeyi şimşek sanma. Felek aslında bencil kimselerin uygunsuz/ yersiz hâllerine gülmektedir.

91.

[Sa'dî]

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1. Rübüde-i ham-ı gîsû-yı zülf-i yâr olduk
Yine kalem-rev-i sevdâya şehriyâr olduk
- Dolaşdı murğ-ı dil-i zâr târ-ı zülfüne âh
Henüz dāmgeh-i 'aşkıña şikâr olduk
3. Bu rûzgârda bir der-kenâr ümîdiyle
Mişâl-i kûlzüm-i ber-mevc bî-ķarâr olduk
- Olup fütâde-i girdâb-ı lücce-i hayret
Ĝarîķ-i ğavķa-ķor-ı baķr-i bî-kenâr olduk
5. Müyesser olmadı ğül-ķîn-i ğülşen-i ümmîd
Hemân bu bâğa nevâ-senc-i âh u zâr olduk
- Henüz neşvesini bulamadım mı kâмін
Dirîĝ haste-dil-i rencîş-i ğumâr olduk
7. Olunca nâ'il-i esrâr-ı ğaķķ-ı nev-ĥîzi
Reh-i niyâzda Sa'dî gibi ğubâr olduk

91. 20^b.

- 1 Sevgilinin omzuna dökülen saçının kıvrımına kapıldık. Yine sevda ülkesine padişah olduk.
2 Ah, inleyen gönül kuşu, saçının teline düğümlendi/ dolaştı. İşte şimdi aşkının tuzağına av olduk.
3 Bu rûzgârda/ zamanda sahile vurma/ çıkma ümidiyle dalga üzerindeki gemi gibi sabit duramadık.
4 Hayret denizinin girdabına tutulup kıyısız denize dalarak boğulduk.
5 Ümit bahçesinde gül toplamak nasip olmadı. Bu bahçenin sadece feryatlarla şarkı söyleyen [bülbülü] olduk.
6 Daha arzunun neşesini bulamadım mı? Yazık, baş ağrısı ıstırabının hasta gönüllüsü olduk.
7 Yeni çıkan ayva tüylerinin sırlarına erişince yalvarma yolunda Sâdî gibi toz/ toprak olduk.

92.

[Nedîm]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. 'Âşık ki gördi haţţ-ı ruĥ-ı nev-demîdesin
Sâyîde itdi sürme-i hayretle dîdesin
- Haţ şanmañuz ruĥunda ki yazmış debîr-i şun'
Bir al kâğıd üstüne sünbül kaşîdesin
3. Zâhid görünce tarz-ı şeker-ĥand-ı la'lini
İnkâr-ı cevher eyledi bozdı 'aķîdesin
- Tâb-ı semûm-ı âhıma döymezsin el-ĥazer
Sen ey nihâl-i nâz daĥi nev-resîdesin
5. Seyr eyle bâġbân-ı ġalaţkârîñ ey gönül
Zülf-i nigâr dedigi ġîsü-bürîdesin
- Nîreng-i ĥürdedür o perîden Nedîm-i zâr
Bî-çâre ġamze añladı çêşm-i berîdesin

92. 21^a. Nedîm Dîvânı, g. 99. (Macit, 2017: 249).

- 1 Âşık yanaġının yeni yetişmiş/ taze ayva tüyünü gördüğünde, hayret sürmesini gözüne çekti/
sürdü.
- 2 ruĥunda ki: ruĥundaki.
Sevgilinin yanaġında ayva tüyü var sanmayın. Gerçekte kudret kâtibi kırmızı bir kâğıt üstüne
sümbül kasidesini yazmıştır.
- 3 İnkâr: İkrâr.
Zahit, dudaġının tatlı tatlı gülüşünü görünce, imanını bozup yaratılışını inkâr etti.
- 4 Tâb: Bâd.
Âhımın sam yelinin hararetine dayanamazsın, dikkat et. Ey naz fidanı, üstelik sen yeni
yetişmişsin.
- 5 Ey gönül, hataya düşen bahçıvanını seyret. Sevgilinin saçı dedikleri omza dökülen saçının
kesintileridir.
- 6 O peri gibi güzel için inleyen Nedim, eskinin büyüündedir. Zavallı (Nedîm), onun kesik
gözünü/ bakışını gamze sandı.

93.

Es'ad Efendi

Mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. İtdi tırâş şanma haţţ-ı nev-demîdesin
Ol büt beyâza çaldı melâhat cerîdesin
- İnbik-i çeşmi kaţre-nişâr-ı gül-âb olur
'Âşık hayâl iderse ruĥ-ı hoy-çekîdesin
3. Olsaydı neşve-yâb-ı leb-i şekkerîn-i yâr
Zâhid o lezzetile bozardı 'akîdesin
- Ey mihr-i nâz alma yeter zerre-i dilüñ
Her dem enîn-i kâse-i gerdün-ţanîdesin
5. Çekdi çevirdi kıble-nümâ gibi 'âşıkun
Mihrâb-ı ebruvânı dil-i pür-ţapîdesin
- Es'ad niyâzmend-i vişâl ol o şüĥ hîç
Mehcür ider mi bende-i miĥnet-keşîdesin

94.

Vâkıf Efendi

Mef'ulü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Ol âfetüñ görüp leb-i la'l-gezîdesin
'Âşık ümîde düşdi murâd-ı remîdesin

93. 21^a.

- 1 O put gibi güzel, yeni çıkan ayva tüylerini tıraş etti sanma. O güzellik mecmuasını temize çekti.
2 Âşık, sevgilinin terlemiş yanağını hayal ederse/ edince göz imbiği gülsuyu damlaları saçar.
3 Zahit, sevgilinin şeker gibi tatlı dudağından neşe bulsaydı o lezzetten dolayı akidesini kaybederdi.
4 Ey naz güneşi, yeter artık gönül zerresinin her vakit inleyen feleğin kâsesini eline alma.
5 Kaşlarının mihrabı, âşığın çırpınan gönlünü kible gösteren pusula gibi çekti çevirdi.
6 Esad, kavuşma için yalvar. O güzel sevgili sıkıntı çeken kulunu asla kendinden uzaklaştırmaz.

94. 21^b.

- 1 O afetin ısırıldığı la'l dudağını görünce âşık ürkmüş dileğinin olacağına ümitlendi.

Farṭ-ı kederle künc-i ferāgat-güzīn olur
Endühkār iden dil-i gam-nā-keşīdesin

3. Üftādegān-ı bādiye-peymā-yı firḫatūn
‘Ālemde kimse görmedi menzil-resīdesin

Şāyeste-i nigāh-ı teraḥḫum ider mi yār
Ārām-düşmen ‘aşık-ı rāḫat-ne-dīdesin

5. İtmez mi dil ḫarīm-i temennāda cilveger
Pāy-ı merām-ı ḫār-ı meşakḫat-ḫalīdesin

Oldı hezār-ı ḫāme-i Vākıf terāne-sāz
Güş eyle çeḫḫeh-i naḡam-ı nā-şenīdesin

95.

[Bāhir]

Mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün

1. Şarāb iç cism-i pākūn neş’edār u tāb-gīr olsun
O süst-endāmlık gitsün birez cünbiş-pezīr olsun

Rakībe tıfl iken ḫançer-keş-i āzār olup olma
Şenā-ḫān-ı ḫüsni didiler fi’l-cümle pīr olsun

3. Mey-āşāmān-ı sūzīş-ülfetiñ efgān ider ister
Ḥamīr-i cām-ı bezm-i sürme-i āvāz-gīr olsun

2 Gam çekmemiş gönülünü tasalandıran kimse, aşırı keder yüzünden feragat köşesini seçer.
3 Ālemde kimse ayrılığın çölünde dolaşan âşıkların varacakları yere ulaştıklarını görmedi.
4 Sevgili, huzur görmemiş ve rahata düşman âşığına, merhametli bir bakışı uygun görür mü?
5 Gönül, meşakkat dikeninin battığı meram/ arzu ayağını temenni bahçesinde dolaştırma imkânı bulamaz mı?
6 Vākıf’ın kalem bülbülü şarkı söyledi. Duyulmamış nağmelerinin cıvıltılarını/ ötüşünü dinle.

95. 21^b.

1 Şarap iç, temiz bedenini neşeli ve güçlü olsun. O zayıf, endamsız görünüm gitsin biraz neşelensin/ hareketlensin.
2 Rakibe “Çocuk iken incitme hançerini çekme, güzelliğimi övme, hele bir yaşlansın.” derler.
3 Yanmaya alışmış sarhoşlar feryat ederler. İster ki feryadı yayan sürme meclisi, şarabının mayası olsun.

Şaķın her bir ķamer-rūyān-ı ‘āşık-cūya meyl itme
Severseñ bāri bir maħbūb sev kim bī-nażīr olsun

5. Hediye Bāhiriñ ħaddi degūldür gerçi sulţānum
Bu elfāz-ı perīşān tuħfe-i ‘abd-i faķīr olsun

96.

[Bāhir]

Müfte ‘ilün mefā ‘ilün müfte ‘ilün mefā ‘ilün

1. Ey leme‘āt-ı ħançeri şā‘ika-zā-yı ma‘reke
Nīze-i dil-şikāf ile ‘ukde-güşā-yı ma‘reke
Dest-i celālīñdedür mā-ħaşal-ı rüsteħīz
Çeşmiñe mevķūf imiş luţf u cefā-yı ma‘reke
3. ‘Aķd-i nikāħ-ı sermedī fitneye zūlf-i ħam-be-ħam
Ġamze ķazāya gūyiyā ħükm-i rızā-yı ma‘reke
Şām-ı sevād-ı perçemūñ şubħ-ı cihān-ı āteşī
Mıhr-i zāmīr-i rüşeniñ rāh-nümā-yı ma‘reke
5. Fitneye fitne Bāhirā oldı şarīr-i ħāmemüz
Şavt-ı edā-yı nażmımız hūş-rübā-yı ma‘reke

4 Sakın, âşıkları kendine çeken her bir ay yüzlüye meyletme. Seversen, bari benzersiz bir güzel sev.

5 Sultanım, hediye vermek Bâhir’in haddi değildir ancak, bu dağınık kelimeler fakir kulunun hediyesi olsun.

96. 22^a.

1 Ey savaş alanının yıldırım doğuran hançer parıltıları, gönül yaran mızrak ile savaş alanının düğüm açanı.

2 Kıyametin sonu senin celalli elindedir. Savaş alanının eziyeti ve ihsanı gözlerine tutuklanmıştır.

3 Kıvrım kıvrım saç, fitneye ebedî nikâh sözleşmesi. Gamze, sanki kazaya/ kadere savaş meydanında olanlara razı olma hükmü.

4 Perçeminin kara akşamı, ateşli bir dünya sabahı. Gönlünün parlak güneşi harp meydanının rehberi.

5 Ey Bâhir! Kalemimizin gıcirtısı fitneye bile fitne oldu. Şiirimizdeki edanın sesi, savaş meydanında akılları alır.

97.

Bâhir*Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*

1. Bir bütdür ol ki gamzesi dâ'im günâh-ı döst
Şermi nezâre düşmen ü şevk-i nigâh-ı döst

Baş üstüneydi dergesine rû-nihâdelik
Olsa gubâr-ı hâk-i rehi ger cibâh döst

3. 'Âkil cihânda kimseden itmez şikâyet
Cevri kişiye düşmeni eylese gâh döst

Yok çâre çeşmi ile nigâh-âşinâlığa
Olmaz o vahşî cennete girse giyâh döst

5. Mahrûm-ı mihr-i feyz oluruz Bâhirâ gibi
Olmazsa nâliş-i dilümüz şubhğâh döst

98.

Târîh*Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün*

1. Çıkup kürsî-i 'aşka oldı kâri'i
Bugün ol gönçe-i bâğ-ı siyâdet

Şeref-yâb eyledi meydân-ı 'aşkı
Kırâ'etle idüp 'arz-ı belâgat

97. 22^a.

- 1 O, gamzesi dostun günahı olan bir puttur/ sevgilidir. Sevgilinin bakma isteği ve rakibin bakmaya utanmasıdır.
2 Ey dost! Alınlar onun yolunda toz toprak olsaydı onun dergâhına yüz sürmek başüstüneydi.
3 Kişiye eziyeti ister düşmanı ister dostu etsin, akıllı kimse dünyada kimseden şikâyet etmez.
4 Onun gözü ile göz aşinalığı elde etmenin yolu yok. O vahşi, otlar cennete girse bile dost olmaz.
5 Gönül iniltimiz sabah vakti bize dost olmazsa Bâhir gibi feyiz güneşinden mahrum oluruz.

98. 22^a.

- 1 O seyitlik bağının goncası bugün aşk kürsüsüne çıkıp okuyucu oldu.
2 Etkili ve güzel okumayla aşk meydanını şereflendirdi.

3. Velîdür ced-be-ced zât-ı şerîfi
Degildür rütbesin ta'rif-e hâcet

Odur hem kâşif-i esrâr-ı Mevlâ
Odur hem zübde-i hayl-i velâyet
5. Şemîm-i hulûkî reşk-i bûy-ı hikmet
Edâ-yı nazmı dil-sûz-ı zarâfet

Daği nev-sâl iken ol tıfl-ı 'ârif
Zuhûra geldi âşâr-ı sa'âdet
7. Bi-ğamdillâh ki Bâhir ol vücûdî
Görüp kürsîde oldum pür-beşâret

Didüm târîhîni gûş eyleyince
Mübârek ola Sâlik bu kıra'et (Sene 1126/ 1714-15)

99.

Şâhîn Girây*Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün*

Bu ruğâm üzre iken kañtara-i 'aşk-ı mecâz
Nice geçmiş anı erbâb-ı hakîkat bilmem

3 Soylu kişiliği nesiller boyunca Allah'ın dostudur. Rütbesini açıklamaya gerek yoktur.
4 Hem Allah'ın sırlarını keşfeden hem de ermişlik zümresinin seçkini odur.
5 Ahlakının rayihası hikmet kokusunu kıskandırır. Nazmındaki eda, zarafetin gönlünü yakar.
6 Hatta o irfan sahibi çocuk körpeyken(?) mutluluk izleri ortaya çıkmıştı.
7 Bâhir, Allah'a şükür olsun ki o varlığı kürsüde görünce müjdeyle doldum.
8 Duyduktan sonra tarihini söyledim. "Ey Sâlik, bu okuman kutlu olsun."

99. 22^b.

Mecazi aşk köprüsü bu mermer üzerinde iken hakikat erbabı onu nasıl geçmiş, bilmem.

100.

Lā[edri]*Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*

Mecāz-ı kaçtara-i 'ālem-i hakikat idi
Geçilse ol şanemün kaç-ı ebruvānından

101.

Meşāmî*Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*

Meşāmî cām-ı Cemşidi şifālar şanmayan serler
Fenā sākîsi destinde döner peymānedür şimdi

102.

Hudāyi*Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*

Şanur mısın kaçala Cem gitmekile hālî cām
Tehî mi kaçorlar erenler begüm bu meydānı

103.

Ve lehu*Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*

Mest-i mey-i gāmıñ geçinür ser-be-ser cihān
Dünyā nice yıkılmasun ey şüh-ı dil-sitān

100. 22^b.

O put gibi güzelin kaçlarının kemerinden geçilseydi, o, hakikat āleminin köprüsü için bir mecazdı.

101. 22^b. Konyalı Meşāmî'nin Şiirleri, g. 3/5. (Yeniterzi, 2001: 7)

Ey Meşāmî, Cemşid'in kadehinin şifa olduğunu düşünmeyen kaçlar, şimdi yokluk sakisinin elinde dönen kadeh olmuşlardır.

102. 23^a.

Cem'in gitmesiyle kadehin boş kalacağını mi sandın? Beyim, erenler bu meydānı boş bırakırlar mı?

103. 23^a.

Ey gönül alan sevgili, insanlar baştan başa senin gāmının/ aşkının şarabının sarhoşu geçiniyorlar. Bu dünyā nasıl yıkılmasın?

104.

Ve lehu

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Murgân-ı belâ vü sitemi başıma üşdi
Evvel kuş uçurmazdı o âfet üzerümden

105.

Haylî

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Ûucdurmaz idiñ çünki belîñ Haylî-i zâra
Ey şüh n' için yok yere ñaddîñ kemer itdiñ

106.

Şabrî

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Şâyed vefâ ide diyü ol yâr-i pür-cefâ
Şabr eyleridüm eylese 'ömrüm eger vefâ

107.

Lâ[edri]

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Pîr-i hîred naşîhat idüp göñlüme didi
Fâş itme râz-ı 'aşkı seversen Muhammedi

104. 23^a.

Bela ve eziyetinin kuşu başıma toplandı. Önceden o güzel sevgili başımın üstünden kuş uçurmazdı/ hiçbir şeye fırsat vermezdi.

105. 23^a. Bursalı Haylî Ahmed Çelebi Şiirleri, g. 7/5. (Ekinci, 2020: 382).

Ey sevgili, inleyen Haylî'ye belini kucaklatmazdım, öyleyse yok yere neden boyunu kemer gibi büktün?

106. 23^a. Sabrî Dîvânı, g. 42. (Çeçen, 2010: 326).

Eğer ömrüm vefa etse o cefalar eden sevgili için belki vefa gösterir diye sabrederdim.

107. 23^a.

Akil üstadı gönlüme nasihat verdi. Hz. Muhammed'i seviyorsan aşk sırrını açığa çıkarma dedi.

108.

Lā[edri]*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

Her gece bir menzili seyr eylemekdi 'ādetiñ
Ey kamer hercāyisin bildik hele māhiyyetiñ

109.

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Bī-vesīlet ḳanı ol dem ki girerdiñ 'arza
Şimdi mektüb ile söyleşmege muhtāc olduk

110.

Şābit Efendi*Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün*

Birin aldık daḫi bir būseye iḳdām iderüz
Biz de bu 'aḳlile yılda iki bayrām iderüz

111.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Sā'atiñ geldi dimekdür 'āşık-ı dil-ḫasteye
Sīnesin açup nezāketle o sā'at gösteriş

108. 23^a.

Her gece bir mekânı dolaşmak âdetindi. Ey ay! Sen yerinde durmazsın, işte iç yüzünü anladık.

109. 23^a.

Hiç sebepsiz anlatmaya başladığın zamanlar nerede? Şimdi mektupla söyleşmeye muhtaç olduk.

110. 23^a.

Bir öpücük aldık, bir daha öpmeye uğraşırız. Biz bu akıl ile yılda iki bayram ederiz.

111. 23^a. Bosnalı Alaeddin Sâbit Dîvânı, g. 162/3. (Karacan, 1991: 432).

Sinesini kibar şekilde açıp o saati göstermesi gönlü hasta âşığa "Saatin geldi." demektir.

112.

[Bâhir]

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Bahâr irdi yine diller serâpâ tevbe-düşmendür
Nigâh-ı çeşm-i dilber câna âfet zühde reh-zendür
- O gonçe gayrılarla açılınca seyr-i gülzâra
Girîbân-ı taḥammül büse-dâd-ı ceyb ü dâmendür
3. Bizi yakdıqça ğam çarḥıñ gözine tütüyâ olduk
Ki ḥâkisterle elbet dîde-i âyîne rüşendür
- Ele avuçâ şıĝmaz şuyu serddür sîm-i ḥâm-âsâ
Zenaḥdân şanma dest-efşâr olur 'ayn ile âhendür
5. Biz ol Mecnûn-ı ser-kervân-ı Leylâ-yı tecellîyüz
Ki naqş-ı pâyimuzdur dâmen-i şahrâ-yı Eymendür
- Bizi şanmañ ki dehrîñ ser-bürehne rindiyüz Bâhir
Bizüm'çün atlas-ı eflâk ḥâlâ bir nühünbendür

113.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Doğunsun tek hemân la'l-i nemek-rîzin leb-i câma
Ḳatarsın bâde-i nâba nemek ḳat ḳat ḥelâl olsun

112. 23^a.

- 1 Yine bahar geldi. Gönüller baştan ayağa tövbe düşmandır. Sevgilinin gözünün bakışı cana afet, takva sahibine eşkiyadır.
- 2 O gonca başkalarıyla gül bahçesi seyrine açılınca tahammül yakası, cebini ve eteğini öpmek ister.
- 3 Keder bizi yaktıkça dünyanın gözüne sürme olduk. Zaten aynanın gözü kül ile parlaklık kazanır.
- 4 Ham gümüş gibi ele avuca sığmaz, suyu serttir. Onu çene zannetme. O eli sıkın/ yaralayan demirin aynısıdır.
- 5 Biz tecelli Leyla'sının kervanbaşı olan Mecnun'uyuz. Ayağımızın izi, Eymen vadisinin eteğidir.
- 6 Ey Bâhir, bizi âlemin başı açık rindi sanmayın. Bizim için feleklerin kumaşı/ atlası hâlâ bir örtüdür.

113. 23^b.

Yeter ki kadehin kenarına tuz saçan dudağın değsin. Saf şaraba tuz katarsın, kat kat helal olsun.

114.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Dili vaşlıñla şād eyle ki bir dem hōş-ḥāl olsun
Kıyarsın bā' dehu cāna ḵanum ḵat ḵat ḥelāl olsun

115.

Bāhir Efendi

Fe'îlātün fe'îlātün fe'îlātün fe'îlün

1. Tāb yoḵ dilde ruḥ-ı yāre nigāh eyleyecek
Ḥāk-i pāyine düşüp tatlu günāh eyleyecek
Dilde zaḥm-ı müjesi sīnede dāğ-ı hecri
Ne var ey 'āşık-ı miḥnet-zede āh eyleyecek
3. Ḷanı bir murḡek-i pervāne-menīş ḡayret ile
Şem'a-āsā serini şu'le-penāh eyleyecek
Tōhmet-ālūd-ı libās olmadan özge ḡam yoḵ
Ne bu deñlü heves-i tāc u külāh eyleyecek
5. Bāhirā keşret-i ekdār ile genc-i dilde
Söz bulunmaz ruḥ-ı mecmu'a siyāh eyleyecek

114. 23^b.

Gönlü kavuşmayla mutlu et ki bir an mutlu olsun. Ondan sonra cana kıyarsın, kanım sana kat kat helal olsun.

115. 23^b.

- 1 Gönülde sevgilinin yanağına bakacak, ayağının toprağına düşüp tatlı günah işleyecek güç yok.
- 2 Gönülde kirpiğinin yarası, sinede ayrılığının yanığı var. Ey sıkıntılar çeken âşık! Âh edecek ne var?
- 3 Tıpkı mum gibi başımı gayretle ateşe atacak pervane tabiatlı kuş nerede?
- 4 Elbise töhmetine bulaşmaktan başka gam yok. Bu kadar taç ve takkeye heves edecek ne var?
- 5 Ey Bâhir! Kederin çokluğu yüzünden gönül hazinesinde defterin yüzünü karartacak/ yazacak bir söz bulunmaz.

116.

[Bâhir]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Çeşmüñ ne deñlü olmaz ise şefkat-âşinā
Eyler mi bāzū-yı nigeħin zaħmet-âşinā
- Bir kez o nergis ile nigāh-âşinā olan
Olmaz Mesīħ olursa eger şihhat-âşinā
3. Bīgānelerle güft ü şenīd eylemez ƙalur
'İrfān-ı dād-ı Ĥaƙla olan şoħbet-âşinā
- Olmazdı maħrem-i ĥarem-i i'tibār eger
Olmasa nūr-ı çeşm-i 'Adin ğurbet-âşinā
5. Olmaz nesīm-i cennet ile olsa perveriş
Bu gülşenüñ şüküfeleri nühket-âşinā
- Bâhir 'aceb ki sīne-i maħşer-nümünemüz
Biñ dürlü da'vī-i ğam ile ĥalvet-âşinā

117.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Aƙaraƙ kūyına vardı eşküm
Yine işāle gönül 'āzimdür
- Şıla-i raħmiñ umar bu dil-i zār
Mā-i mevşüle şıla lāzımdur

116. 23^b.

- 1 Gözlerin her ne kadar şefkat göstermezse de bakışının pazusu, bana zahmet verir mi?
2 O nergisle/ gözle göz göze gelen, Mesih olsa bile sıhate kavuşamaz.
3 Allah vergisi irfanla dolu sohbeti dinleyen, elâlem ile dedikodu etmekten geri durur.
4 Eğer cennetin göz nuru olan Âdem, gurbete düşmeseydi itibarın mahrem evine yükselemezdi/
giremezdi.
5 Cennet rüzgârıyla büyüse bile, bu gülşenin çiçekleri güzel kokmaz.
6 Ey Bâhir, ne garip ki maħşere benzeyen sinemiz, bin türlü keder davasıyla yalnız kalmıştır.

117. 23^b.

- 1 Gözyaşlarım akarak mahallene ulaştı. Gönül onları yine akıtmaya karardır.
2 Bu inleyen gönül seni ziyaret etmeyi umar. Zaten mâ edatına da kavuşma/ bitişme lazımdır.

118.

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

1. Ey nâme saña ğıbta nice itmeyeyüm kim
Ol kân-ı kerem destini būs eyleyeceksin

Pâyına yüzüm sürmege çün yok baña ruşşat
Hep 'arz-ı 'ubūdiyyetümi sen ideceksin

119.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Dime dâğ-ı belāya şabrı yok durmaz fiğān eyler
Benüm rūḥum maḥabbet ādemiñ bağrını kıan eyler

Belāñı nā-resīde tıfl iken çekdüm bilürdüm kim
Seni ḥallāk-ı 'ālem böyle fettān-ı cihān eyler

120.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Bi-ḥamdillāhi ve'l-mennih du'ā-i devlete meşğul
Hemānā rüz [u] şeb Ḥaḫdan cemāliñ görmedür mes'ül

118. 23^b.

- 1 Ey mektup, o cömertlik kaynağının elini öpeceksin, sana nasıl gıpta etmeyeyim?
2 Ayağına yüzümü sürmek için bana izin yoktur. Öyleyse kulluğumu hep sen sunacaksın.

119. 23^b.

- 1 Bela yarasına sabredemedi durmadan feryat eder deme. Benim ruhum, aşk adamın bağrını kana bular.
2 Senin belanı daha küçük çocuk iken çekmiştim. Kâinatın yaratıcısının seni böyle fitneci ettiğini biliyordum.

120. 23^b.

Allaha hamd ve minnet ile onun devleti için dua etmekle meşgul olarak gece gündüz her an Hak'tan senin yüzünü görmeyi istiyorum.

121.

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

1. Elâ ey şem'-i cem'-i encümen-tâb
Sürür-i sîne-i yârân u aşhâb

Kâdem-rencide kıl ta'cilen ey meh
Tapuña muntazırdur cümle ahhâb

122.

Fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ilün

1. Ey nesak-sâz-ı bâğ-ı heft evreng
Naşş-perdâz-ı levh-i reng-â-reng

Künbed-efrüz-ı mihr-i nürânî
Hânumân-süz-ı şâm-ı zulmânî

3. Mühre-gerdân-ı hall-i sîm-i bahâr
Şaykal-efzâ-yı tîğ-i berķ-i bahâr

Tarh idüp bu revâķ-ı bî-bedeli
Kilk-i ressâm-ı şun'-ı lem-yezelî

5. İtdi resm-i zamâni Engelyün
Kıldı naşş-ı zemîni bûkalemün

Eşeri şun'ın ey keşîrû'l-'avn
Oldı reng-i ta'ayyünât-ı dü kevn

121. 23^b.

- 1 Ey meclise ışık veren mum, ey dostların, arkadaşların gönül sevinci!
2 Ey ay! Acil olarak gel. Bütün sevenler senin kapıda seni beklemektedirler.

122. 24^a.

- 1 Ey yedi taht bahçesinin düzenleyicisi, ey rengârenk levhayı nakışlarla süsleyen!
2 Ey nuranî güneşin kümbetini aydınlatan, ey karanlık akşamın evini yakan!
3 Ey baharın gümüşlerini cilalayan, ey bahar şimşeginin kılıcını parlatan!
4 Zeval bulmayan sanat ressamının fırçası, bu benzersiz kemeri yapıp...
5 ...zamanın resmini Engelyun, zeminin nakşını bukalemun etti.
6 Ey yardımı çok olan Allah! Senin sanatının eseri, iki dünyada beliren her şeyin rengi oldu.

123.

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Sebeb budur ki felek himmet itdi eylemege
Fazîlet ehlini maqbûl cāhili merdûd

124.

[Vehbî]

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1. Pesend havşala-i ‘ālemiñ taḥammülüne
Efāzıl üzre niçe cāhiliñ tefazzulüne
Kişi taleble ḥalel virmemek tevekkülüne
Olur ḥuşûl-i merāmıñ sebep-i tesāhülüne
3. Felek benüm gibi ‘âcizdür itmem istimdād
Kim i‘timād ider müflisiñ tekeffülüne
Ḥayāl-i bâṭıl imiş kaşdı zāhidiñ bildüm
Bağınca sübḥasıñ devrine teselsülüne
5. Yiter numüne perîniñ o merdüm-i dāde
Cihānda şüret-i insān ile temeşşülüne
Kemān-ı şadme-i minnet çekenlerin el-ḥaḳ
Pesend Rüstem ise pāzū-yı taḥammülüne

123. 24^a.

Feleğin, fazilet ehlini makbul tutması ve cahili reddetmeye çalışmasının sebebi budur.

124. 24^b. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 193. (Dikmen, 1991: 636).

- 1 Cahillerin fazilet sahibi kimselerden üstün oluşu ve buna âlemin havsalasının tahammül etmesine aferin.
- 2 Kişinin bir şey talep edecek tevekkülünü bozmaması, isteğinin meydana gelmesine kolaylaştırmaya sebeptir.
- 3 Felek benim gibi âcizdir, ondan yardım istemem. Kim iflas etmiş kişinin kefilliğine güvenir.
- 4 Tespihinin sürekliliğine ve devrine bakınca zahidin amacı boş hayallermiş anladım.
- 5 O perinin dünyada insan suretinde görünmesine gözbebeği örnek olarak yeter.
- 6 Defeden kaşına katlananların Rüstem olsalar bile, onun dayanma pazısına gerçekten aferin.

7. Güzeşte tazelere küçegerd-i ‘aşk olmak
Nümünedür selem erbâbınıñ te‘âmülüne
- Olur sūhan müteselsil hadîş-i yār gibi
O şūhıñ eylesem āgāz vaşf-ı kākülüne
9. Olan bu şeş-der-i faqr içre zār u ser-gerdān
Bağar nigāh-ı tağassürle tavlanın puluna
- Nesīm-i āhımız ol serv-i nāzıñ ey Vehbî
Rağīb semtine bādî odur temāyülüne

125.

[Vehbî]

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

1. Taşvîr idüp rahle baña şüret-i lāyı
Eyyām-ı şabāda okudum ders-i fenāyı
- Kem māye alan keyf-i mey-i şāf-ı keremden
Ağzına kıomaz āb-ı hayāt olsa da lāyı
3. Müstağnî-i irşād olur aşhāb-ı haqîkat
Sükkān-ı Harem n’eyler imiş kıble-nümāyı
- ‘Ömr olduğına bār-ı girān ehl-i fenāya
Dāl oldu nihāl-i kıad-ı pîrānda dü-tāyî

7 Geçmiş tazelere aşk müşterisi olmak, alışveriş erbabının tavrına bir örnektir.

8 yār: mār.

O güzelin saçının vasıflarına başlasam, sevgilinin sözü gibi o sözler uzar gider.

9 Bu fakirlik tavlasi içinde zar zar ağlayıp dolaşan kimse, hasret bakışı ile tavlanın puluna bakar durur.

10 Ey Vehbî, âhımızın rüzgârı, o naz selvisinin düşman semtine meyletmesine sebep olmuştur.

125. 24^b. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 262. (Dikmen, 1991: 678).

1 Eyyām: Hengām.

Rahle bana lâ harfî şeklini anlatır. Saba rüzgârının günlerinde yokluk dersini okudum.

2 Keremin saf şarabının keyfinden ufacık maya alan kimse, abıhayat bile olsa tortuyu ağzına almaz.

3 aşhāb: erbāb.

Hakikat sahipleri irşada ihtiyaç duymazlar. Harem sakinleri kıble pusulasını ne yapısın?

4 Yaş almışların fidan boyunun iki büklüm olması, fena ehli kimseler için ömrün ağır bir yük olduğuna delildir.

5. Ğayrın geçirenler yakadan zāde-i ṭab‘ın
Beñzer ki tebennī ide māder be-ḥaṭāyī

Vehbī yine bu ŧi‘r-i ŧerer-bār ile itdiñ
Āteŧkede-i reŧk ḳulüb-ı ŧu‘arāyı

126.

[Nef‘ī]

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Baḥt uyansa ḥvāba varsa dīde-i bīdārımız
Düşde bāri ğayrıdan tenhā düşürsek yārümüz
Gökde her bir aḥtere yüz biñ ŧerār eyler ḳırān
Kevkebe baŧdırdı çarḥı āh-ı āteŧ-bāzümüz
3. ŧāh-ı ‘aŧḳuz her ne emr itsek musaḥḥardur felek
Oldı māh-ı nevle ḥizmetkār-ı ḥançerdārımız
Vādī-i ‘aŧḳ içre terk-i ser ḳılan ‘aŧıḳlaruz
Çıḳmasa Ferhādveŧ baŧa ‘aceb mi kārımız
5. Biz ḥazān [u] ḥār ḳaydından berī bülbüllerüz
Sīne-i pür-dāğımızdur bāğımız gülzārımız

5 telebbün: tebennī.

Başkasının tabiatından doğan ŧeyi yakadan geçirenler baŧka

6 Ey Vehbī! Yine bu kıvılcımlar yağdıran ŧiir ile ŧairlerin kalbini kıskançlıkla ateŧ mabedi kıldın.

126. 24^b. Nef‘ī Dīvānı, g. 55. (Akkuŧ, 2018: 257).

1 ŧansımız uyansa da uyanık gözümüz uyusa. Rüyamızda bari sevgiliyi baŧkalarından ayrı yalnız görsek.

2 Gökten her bir yıldıza yüz bin kıvılcım yaklaŧtırır. Ateŧ yağdıran āhımız feleği yıldıza mağlup ettirdi.

3 Aŧkın padiŧahıyız, felek her ne emir verirse boyun eğmiŧtir. O, yeni ay ile hançerli hizmetçimiz oldu.

4 Vādī-i ‘aŧḳ: Biz reh-i ‘aŧḳ.

Aŧk vadisi içinde baŧını terk eden āŧıklarız. Ferhat gibi iŧimizi istediğimiz gibi sonlandıramazsak buna ŧaŧılmaz.

5 Biz sonbaharın diken kaydından uzak bülbülleriz. Bostanımız, gül bahçemiz yarayla dolu sinemizdir.

Bezm-i ğamda cismimüz bir şem‘-i şevk-engiz olur
 Āteş-i dilden tutuşsa ğuşe-i destārumuz

7. Bāde-i ‘aşka ğum olmuş bir tabī‘atden çıkar
 ‘Ālemi mestitse ey Nef‘î n’ola eş‘ārumuz

127.

[Vehbî]

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

1. Āhumla fūrüzende olup külĥan-ı ĥasret
 Eşkümle nemā-yāftedür ğülşen-i ĥasret
 Geldi ĥaṭı ĥüsni irdi ĥazāna n’ola olsa
 Ğül-berg-i temāşā ile pür dāmen-i ĥasret
3. Bāz olsa n’ola şām u seĥer dide-i ĥayret
 Vīrānkede-i cāna odur revzen-i ĥasret
 Ĥayyāt-ı ĥazā itdi ser-engüşt-i firākı
 Mīkrāz-ı ğirībān-der-i pīrāhen-i ĥasret
5. Āb-ı ğüher-i kāh-rübādan mı şularlar
 Hep zerd kopard böyle ğül-i ğülşen-i ĥasret

6 Gönül ateşinden sarıĝımızın köşesi tutuşsa, keder meclisinde bedenimiz coşku ve heyecan veren bir mum gibi olur.

7 Ey Nef‘î, şiirlerimiz âlemi sarhoş etse şaşılır mı? O şiirler aşk şarabına küp olmuş bir mizaçtan çıkar.

127. 25^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 14. (Dikmen, 1991: 520).

1 Hasret ocaĝı âhımla yandı. Hasretin ğülşeni, ğözyaşımlla yeşerdi.

2 temāşā ile: temāşâyile.

Sevgilinin yüzünde ayva tüyü çıktı ve güzelliĝi solmaya başladı. Hasret eteĝi temaşa ğül yapraĝıyla dolsa şaşılmaz.

3 şām u seĥer: şubĥ u mesā.

Ĥayret gözü sabah akşam açık olsa şaşılmaz. Zira can viranesine hasret penceresi odur.

4 Kader terzisi, ayrılıĝın parmak ucunu, hasret eteĝinin gömleĝini parçalayan bir makas yaptı.

5 Hep: Kim, ğülşen-i ĥasret: dāmen-i ĥasret.

Kehribarın özündeki suyla mı sularlar? Neden hasret bahçesinin ğülü hep sarı renkte meydana çıkar?

Şeh-bâz-ı gâmım dūhtedür çeşm-i ümîdüm
Târ-ı nigehe oldı müjem sūzen-i hâsret

7. Ol şu‘le-ruḥ olsaydı be-dîdâr olurdu
Āfet-zede-i berķ-ı nigh ḥırmn-i ḥasret

Sevdâ-yı ḥatîñ şanma beni itdi siyeh-mest
‘Aql oldı siyeh-pūş ider şîven-i ḥasret

9. Mümkin mi güleşmek gâm-ı hicrânile Vehbî
Ṭaḫat mı kodı ḥamle-i merd-efgen-i ḥasret

128.

Şeyḥ Enîs

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1. Ḥaṭ-âver dilber-i dîde nazardan rûşen olmazmış
Meger sünbül zamânında şafâ-yı gülşen olmazmış
Ḥüsün uçmuş per-i ḥaṭla ḥaber yok âşiyânından
Dem-i pervâz şeh-bâz-ı melâḫat per-zen olmazmış
3. Olur taḥrîrile dirdüm kemâl-i ḥüsn-i dîbâce
Siyeh-ḥaṭ ṭarf-ı ser-levḫâ ziyâde aḥsen olmazmış

6 Ben naz doğanyım, ümidimin gözü dikilidir. Kirpiğim bakışlarımı/ gözümü dikmeye hasret iğnesi oldu.

7 Alev yanaklı görünseydi, hasret harmanı bakış şimşeğiyle afetzedede olurdu.

8 siyeh-mest: siyeh-mağz.

Ayva tüylerinin sevdasının beni zilzurna sarhoş ettiğini sanma. Akıl siyahlara büründü, hasret yası tutar.

9 merd: şîr.

Ey Vehbî, ayrılığın kederiyle güreşmek mümkün değildir. Hasretin yere seren hamlesi insanda güç bırakmadı.

128. 25^a.

1 Tüyü/ sakalı çıkmış göz dilberi bakıştan aydınlanmazmış. Aslında sünbül mevsiminde gül bahçesinin eğlencesi olmazmış.

2 Güzellik, sakal/ tüy kanadıyla uçmuş gitmiş. Yuvasından haber yok. Güzellik doğanı, uçarken kanat vurmazmış.

3 Ön sözün mükemmel güzelliği sadece yazı ile olur derdim. Fakat siyah hatla yazılan başlık çok güzel olmazmış.

Gönül āheng-i tār-ı haṭṭ u zülfi bir tutar ammā
Kemān-āsā maḳām icrāsı her bir telden olmazmış

5. Ney ü meyle ruḥ-ı sāde Enīs olmaḳ gerek bezme
řafā-yı ḥāṭır olmazsa dil-i mey-ḥūr řen olmazmıř

129.

Bāhir-i Pākīze-sūḥan

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

1. Ol řūḥa bir zamān ne idi intisāblar
Ḥaṭ geldi şimdi dillere virdi ḥicāblar
Görmezdi kimse şu'le-i envār-ı ḥüsnini
Yanmasa berḳ-ı tāb-ı ruḥ ile niḳāblar
3. Eflāki zīr-i pāyına kürsī idinmedi
Künc-i ferāḡı cāy iden 'ālī-cenāblar
Esrār-ı 'ařḳıññ ne bilürler ḥaḳīḳatin
Nā-kerde-fehm nükte-i meyl ü incizablar
5. Erbāb-ı dāniře şeref-i řoḫbeti yiter
Bir ḥarf söylemez cühelāya kitāblar
Bilmez ḳalurdı neydüḡini ḥ'āceḡān sürür
'Unvān-ı defter olmasa 'add-i ḥisāblar

4 Gönül, ayva tüyü ve zülfün tellerindeki ahengi bir tutar, fakat keman gibi makam icrası her telden olmazmış.

5 Ney, řarap ve sade/ tüysüz yanaḡın meclise dost olması gerekir. Gönül hořluḡu olmazsa řarap ićen gönül řen olmazmıř.

129. 25^a.

- 1 Bir zamanlar o güzel sevgiliye baḡlanmalar da neydi. Tüyleri ḳıktı, şimdi gönüllere utanḳ verdi.
2 Yanaḡının parlak řimřeḡi ile peḳeler/ örtüler yanmasaydı, güzelliḡinin nurlarının parıltısını kimse görmezdi.
3 Feragat köşesini makam edinen yüce ahlaklı kişiler felekleri dahi ayaklarının altına kürsü edinmediler.
4 Meyletme ve cezbeyle kapılma nüktesini anlamayanlar, senin ařkıñın sırlarındaki hakikati bilmezler.
5 İlim erbabına onunla sohbet/ arkadaşlık etme şerefi yeter. Cahillere bir harf bile söylemez.
6 Defterin başında hesaplar, sayılar olmasaydı, hocalar/ tüccarlar sevincin ne olduḡunu bilmeden yaşardı.

7. Geldi bahār nūş-ı meyîñ vaqtidür diyü
Çeşmiñ zen olmada dile seyret habāblar

Mestānelikle Bāhir-i miskīne bilmezem
Cānāneden bu hāṭıra gelmez ‘itāblar

130.

Li-merhūm ‘Ārif Efendi

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1. Gönül bir bezm-i pür-şevkiñ kadeh-peymālarındandır
Ki rûḥ-ı Cem anıñ ser-mest-i bī-pervālarındandır
Diriğ eyler nigāhın zaḥme-i tīr-i cefā kılmaz
Sitemkārāniñ ol bī-dād istiḡnālarındandır
3. Cemiñ tācina rağbet itmeyüp cāmın murād itmek
Mey-āşāmān-ı ‘aşkıñ farṭ-ı istiḡnālarındandır
Cünün-āmüz-ı ‘aşq ol sāde-levḥ-i mekteb-i gamdan
Ki anlar ol mu‘allim-hāneniñ dānālarındandır
5. O meh-rū kimden öğrensin fūnūn-ı ‘işve-i nāzı
Bütān-ı şehr anıñ hep ‘aşık-ı şeydālarındandır
N’ola eylerse meşq-i nāle her şeb tā-seḥer ‘Ārif
Ki ol gülzār-ı ḥüsniñ bülbül-i güyālarındandır

7 “Bahar geldi, şarap içmenin vaktidir.” diyerek gözün gönle kabarcıklar göstermektedir, bak.
8 Sevgilinin aklına/ gönlüne zavallı Bāhir’e eziyet etmek sarhoşluk yüzünden mi gelmiştir, bilmem.

130. 25^b.

- 1 Gönül, neşeyle dolu meclisin şarap içenlerindedir. Cem’in canı, o meclisin korkusuz sarhoşlarındandır.
2 Bakışından mahrum eder, cefa okunu atmaz. O adaletsiz, zalimlerin istisnalarındandır.
3 Cem’in tacına meyletmeyip kadehini istemek, aşkın şarabını içenlerin fazlaca tokgözlü olmalarındandır.
4 O keder okulunun temiz sayfasından aşk deliliğini bilen anlar. Öyle ki o öğretmen evinin âlimlerindedir.
5 O ay yüzlü nazın cazibesini kimden öğrensin. Şehrin put gibi güzelleri daima onun çılgın âşıklarındandır.
6 Ārif, her gece sabaha kadar inleme alıştırmayı yaparsa şaşılmaz. Çünkü o, güzellik bahçesinin şakıyan bülbüllerindedir.

131.

[‘Abdî]

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1. Göñül bezm-i şafânîñ sâğar-ı şahbâlarındandır
Nedîm-i bezm-i hâş-ı ‘âlem-i bâlâlarındandır

Yine bir ‘âlem-ârâ fitne-cû araladı şehri
Füsün u fitne varsa hîç degil ârâlarındandır
3. Nedür bu meclis-i fânîde ârâm ihtiyâr itmek
Cihân-ı bî-şebâta meyl iden şeydâlarındandır

Ne bilsün n’eylesün n’itsün funûn-ı ‘aşq u sevdâyı
Felâṭun gerçi kendi ‘aşrınıñ dâñalarındandır
5. Kõ taşsun cûy-ı eşküm cûş idüp bâğ-ı melâḥatde
Yine bu ḥalet ol bâğîñ semen-sîmâlarındandır

Gedâvârdur ḳabâ-yı atlas-ı gerdûna baş egmez
Libâsı ol gürûhuñ cennetiñ ḥârâlarındandır
7. Ko feryâd eylesün incitme cânâ gül yüzüñ göster
Bu vaḳtiñ şimdi ‘Abdî bülbül-i gûyâlarındandır

131. 25^b.

- 1 Gönül, eğlence meclisinin şarap kadehlerinden biridir. Yüce âlemin özel meclisinin arkadaşlarındandır.
- 2 Şehri, yine bir dünyayı süsleyen fitneci dolaştı. Büyü ve fitne, galiba onun süslerindedir.
- 3 Bu ölümlü dünyada huzuru istemek de nedir? Kalıcı olmayan dünyaya meyleden, onun delilerindedir.
- 4 Eflatun/ Platon, kendi asrının âlimlerinden olsa da aşk ve sevda ilmini ne bilsin, neylesin, ne yapsın?
- 5 Bırak güzellik bahçesinde gözyaşı ırmağım coşup taşsın. Bu hâl o bahçenin yasemin yüzlülerindedir.
- 6 Dilenci gibidir, feleğin atlas kumaşına baş eğmez. O bölüğün elbisesi, cennetin düz renkli hârâ kumaşlarındandır.
- 7 Ey can, onu incitme gül yüzünü göster, bırak feryat etsin. Abdî, şimdi bu zamanın şakıyan bülbüllerindedir.

132.

Fāyîz

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Naşîb olur mı dil-ḥvâh üzre şoḥbet tâze-rûlarla
Geçer mi yoḥsa bilmem 'ömrümüz bu ârzûlarla

Varırken ol perî-rû ḥâne-i aḡyâra bî-minnet
Bizi iḡfâl ider bîm-i pederle güft ü gûlarla
3. Emîn eyle dil-i rindânı ḡamdan taḡviyet-baḡş ol
Meded luḡf eyle sâḡî meclisi zeyn it sebûlarla

Pey-ender-pey şunar cām-ı şarâb-ı köhneyi gûyâ
İder zaḡm-ı dile tedbîr sâḡî şüst ü şûlarla
5. Nice âh itmesün Fāyîz dil-i bî-çâre inşâf it
Görüp şabr eylemek mümkün mi dildârı 'adûlarla

133.

[Fāyîz]

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

1. Didüm ey şūḡ seniñile mey-i ḡamrâ görelüm
Didi biñ nâz ile ol dilber-i ra'nâ görelüm

132. 25^b. Edirneli Fâiz Dîvânı, g.39. (Demir, 2006:164-165).

- 1 Gönül arzusu üzerine güzel yüzlülerle sohbet etmek nasip olur mu? Yoksa ömrümüz bu arzularla geçip gider mi, bilmem.
- 2 O peri yüzlü, rakiplerin evine teklifsiz gitmesine rağmen bizi babasının korkusuyla ve dedikodularla kandırır.
- 3 Rindlerin gönlünü kederden emin eyle, kuvvet ver. Ey saki! Lütfen yardım et, meclisi testilerle süsle.
- 4 Yıllanmış şarapla dolu kadehi ardı ardına sunar. Sanki saki gönül yarasını böyle yıkayarak tedavi eder.
- 5 Ey Fâyiz! Çaresiz gönül nasıl âh etmesin, insaf et. Sevgiliyi düşmanlarla görüp sabretmek mümkün mü?

133. 25^b. Edirneli Fâiz Dîvânı, g.28. (Demir, 2006: 155).

- 1 Ey güzel, seninle kırmızı şarabı görelim dedim. O güzel sevgili bin nazla görelim dedi.

Şanemā ‘arız-ı hūy-kerdeñi seyr itsünler
Ehl-i ‘aşk dirler ise cām-ı muşaffā görelüm

3. Söyle ey dil seni bī-tāb iden ğamze midür
Tīr-i müjgānı mı ebrūsu mudur yā görelüm

Düşerüz pāyına ‘arz eylerüz aḥvāl-i dili
Hele bir kez o perī-peykeri tenhā görelüm

5. Çarḥdan ğayrı döner var mı dilā üstümüze
N’ola ednā ise de biz anı a’lā görelüm

Tek ü tāz itmede meydān-ı sūḥanda Fāyız
Eşheb-i ṭab‘ım ile varise hem-pā görelüm

134.

Li-merḥūm Nesīb Efendi

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

I

. Ey ğāfil-i daḳāyık-ı esrār-ı mā-selef
Zinhār çekme renciş-i endişe-i ‘alef
Tā key sihām-ı zülle vücūduñ ola hedef
Külliyet ile eyle ğam-ı ‘işi ber-ṭaraf
İtse nuḳūd-ı ‘ömrüñü faḳr u fenā telef
‘Anḳā-yı Ḳāf-ı himmet olup açma ğayra kef

- 2 Ey put gibi güzel, âşıklar saf şarabı görelim derlerse senin terli yanağımı izlesinler.
3 Ey gönül söyle, seni güçsüz bırakan gamze mi, kirpik okları mı yoksa kaşları mıdır, görelim.
4 O peri yüzlü güzeli bir kez olsun yalnız görelim. Gönlümüzün durumunu ayağına kapanarak sunarız.
5 Ey gönül, üstümüze felekten başka dönen var mı? Adi bile olsa biz onu güzel görelim, ne çıkar.
6 Fāyız: Fā’iz.
Ey Fāyız, söz meydanında tabiatımın kır atıyla koşturmada varsa yoldaş onu da görelim.
134. 26*. Nesīb Dede Dīvānı, tc. 2. (Hidayetoğlu, 1996: 243).

- I Ey evvelki sırların inceliklerinden habersiz olan kişi! Sakın sen de hayvanın, karşılığında yem verilecek diye çektiği eziyet gibi eziyet çekme. Vücudun ne zamana kadar horlanmanın oklarında hedef/ hedef tahtası olacak? Geçim derdini tamamen bir kenara bırak. Fakirlik ve yokluk/ Yoksulluk ömür sermayesini yok etse de, iyilik/ yardım Kaf’ının/ dağımın Anka’sı ol. Başkalarına el açma/ dilenme.

II

Bil luṭf-ı Hakkı laḥn-i *kaṣemnāy*ı eyle yād
 Tefvīz idüp Hudāya umūrın kıl istinād
 Teslīm idüp muḳaddere itme ṣaḳın ‘inād
 Rezzāk-ı ‘āleme eger itdūñse i‘timād
 İtse nuḳūd-ı ‘ömriñi faḳr u fenā telef
 ‘Anḳā-yı Ḳāf-ı himmet olup açma ğayra kef

III

Ebnā-yı dehre söyleme ḥālīñ recā ile
 Fi’l-cümle şöhreti daḥi varsa ‘aṭā ile
 Bīhūde kendi nāmıñı taḳdırma sâ ile
 Hâtem daḥi olursa ḳarīñiñ seḥā ile
 İtse nuḳūd-ı ‘ömriñi faḳr u fenā telef
 ‘Anḳā-yı Ḳāf-ı himmet olup açma ğayra kef

IV

Eyle ‘aṭā-yı ḥazret-i Vehhāba bend-i yāl
 Ebvāb-ı dīġerāna varup itme ibtihāl
 Ḳıl dāde-i Hudāya [ḳanā‘at] yiter su’āl
 Kendin gibi ‘avācize tā-çend ‘arz-ı ḥāl
 İtse nuḳūd-ı ‘ömriñi faḳr u fenā telef
 ‘Anḳā-yı Ḳāf-ı himmet olup açma ğayra kef

-
- II Teslīm idüp: Teslīm olup. Zuhruf, 43/32.
 Allah’ın yardımının farkına var. “Biz taksim ettik.” ayetini hatırla. İşini Allah’a bırak ve ona güven. Eğer Allah’a/ âlemin rızık verenine güveniyorsan, sakın inat etme. Fakirlik ve yokluk/ yoksulluk ömür sermayesini yok etse de, iyilik/ yardım Kaf’ının/ dağının Anka’sı ol. Başkalarına el açma/ dilenme.
- III daḥi olursa: olursa daḥi.
 Cömertlikle baştan başa şöhreti varsa bile, zamane insanlarına hâlini bir şey isteyerek anlatma. Yanındaki kişi cömertlikte Hâtem bile olsa adımı boş yere dilenciye çıkarma. Fakirlik ve yokluk/ yoksulluk ömür sermayesini yok etse de, iyilik/ yardım Kaf’ının/ dağının Anka’sı ol. Başkalarına el açma/ dilenme.
- IV yāl: bāl.
 Boynunu, lütuf ve ihsanı sonsuz olan Allah’ın bağışlamasına bağla. Başkalarının/ elâlemin kapısına gidip niyaz etme/ yalvarma. Allah’ın verdiği kanaat et, sorgulama. Ne zamana kadar kendin gibi âciz kimselere hâlini arz edeceksin. Fakirlik ve yokluk/ yoksulluk ömür sermayesini yok etse de, iyilik/ yardım Kaf’ının/ dağının Anka’sı ol. Başkalarına el açma/ dilenme.

V

Her nākese şikāyeti o ıztırārdan
 a‘ eyleme recāyı der-i Girdigārdan
 Fāriğ olup ātiyye-i āgyār u yārdan
 Eyle hicāb hāzret-i Perverdigārdan
 İtse nuūd-ı ‘ōmriñi faqr u fenā telef
 ‘Ankā-yı āf-ı himmet olup açma ğayra kef

VI

Her mümsik ü denīye şaın itme keşf-i rāz
 Eyle ğinā-yı albile taḫşīl-i imtiyāz
 Göster Nesīb kendiñi maḫlūka bī-niyāz
 Ser-hāme ile şafḫa-i cāna bu beyti yaz
 İtse nuūd-ı ‘ōmriñi faqr u fenā telef
 ‘Ankā-yı āf-ı himmet olup açma ğayra kef

135.

Nef’i Der-Evşāf-ı Temmūz

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

‘Aks-i ḫāl-i ruḫ-ı ḫübāna döner āyīnede
 Düşse deryāda eger mihre muābil dūr-i nāb

V Çaresizliği her alak kişiye Őikāyet etmeyi bırak. Allah’ın kapısından ümidini kesme. Yabancıların ve dostların hediyesinden uzak dur ve Allah’tan utan. Fakirlik ve yokluk/ yoksulluk ömür sermayesini yok etse de, iyilik/ yardım Kaf’ının/ dağının Anka’sı ol. Başkalarına el açma/ dilenme.

VI Ser-hāme: Zer hāme.
 Her cimri ve alak kimseye sırrını açma. Gönül zenginliğiyle üstünlük kazan. Ey Nesīb! Kendinin, insanlara ihtiyaç duymadığını göster. Bu beyti can sayfasına ilk cümle olarak yaz. Fakirlik ve yokluk/ yoksulluk ömür sermayesini yok etse de, iyilik/ yardım Kaf’ının/ dağının Anka’sı ol. Başkalarına el açma/ dilenme.

135. 26^a. Nef’i Dîvânı, k. 31/12. (Akkuş, 2018: 122).

Saf inci eğer denizde güneşle karşı karşıya gelirse, sanki aynada görünen güzellerin yanağındaki benin yansımına dönüşür.

136.

Sâlik

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Meger güft ü şenîd-i zâhidân-ı bî-nemek hergiz
Şafâ-yı neşve-i şahbâya kaṭ'â rehzen olmazmıṣ

137.

Dürri

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

1. Gülşenî şeyhi o şem'-i ḥarem-i 'irfânîñ
Germ olursa yeridür mihr gibi bâzârı
Âfitâb-ı felek-i ma'rifetüm dirse eger
Aña şâhiddür iki kevkeb-i gîsüdârı

138.

Şakıb

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

1. Hürde-bînân bün-i câh-ı taraşşudda iken
Görmemişlerdi o ḥurşîd-i kâmer-ruhsârı
Dürriyâ laḥza-i vâhidde hezârân taḥşîn
Nice gördüñ ol iki kevkeb-i gîsüdârı

136. 26^a. Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye, 4. b. (Genç, 2018: 144)

kaṭ'â: zîrâ.

Aslında tatsız zahitlerin dedikoduları, şarabın neşesinin safasının asla yolunu kesemez, ona engel olamaz.

137. 26^b.

1 İrfan bahçesinin mumu olan Gülşenî şeyhinin pazarı güneş gibi harareti olsa yeridir.
2 O, "Ben marifet/ irfan feleğinin güneşiyim." derse, ona iki kâküllü yanağı/ iki kuyruklu yıldızı şahittir.

138. 26^b.

1 İncelikleri gören kimseler, gözlem mekânında iken, o ay yanaklı güneşi görmemişlerdi.
2 Ey Dürri! Bir anda iki kuyruklu yıldızı/ iki kâküllü yanağı nasıl gördün? Binlerce âferin!

139.

Cevāb*Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*

1. Naẓra-i vāhidede gördigine itme ‘aceb
Gülşenî-ḥānede birden iki gül-ruḥsārı
- Seratān burcuna çıksañ göremezsiñ Şākıb
Dürri gibi ol iki kevkeb-i gīsūdārı

140.

Cevāb-ı Dürri*Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*

1. Ḥiddet-i bāşıra-i Dürriye şad bār pesend
Çāh-ı Nahşebde iken gökde görür envārı
- Çār çeşmile bakanlar göremezken gördi
Bir göz ile ol iki kevkeb-i gīsūdārı

141.

Mācid*Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*

1. Nergis-āsā gice bīdār olup eyler seyrān
Şubḥa dek Dürri-i nā-dīde o meh-ruḥsārı

139. 26^b.

- 1 Gülşenî tekkesinde bir anda iki gül yüzlüyü birden gördüğüne şaşma.
2 Ey Sākıb! Seratān burcuna çıksan da sen Dürri gibi o iki kuyruklu yıldızı/ iki kāküllü yanağı göremezsin.

140. 26^b.

- 1 Dürri'nin gözünün keskinliğine yüz kere aferin. Nahşeb kuyusunda iken gökte nurları görür.
2 Dört gözle bakanlar göremezken O (Dürri), bir göz ile iki kuyruklu yıldızı/ iki kāküllü yanağı gördü.

141. 26^b.

- 1 Eşi benzeri olmayan Dürri, gece uyanık durup sabaha kadar nergis gibi o ay yanaklıyı izler.

Şākībā kavş-ı kūzah gibi çıkarsañ felege
Göremezsiñ ol iki kevkeb-i gīsūdārı

142.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Tiğ-ber-kef geliyor biz olalım āmāde
Kılıcın bize de deger varısa Seyfī-zāde

143.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Kebk-i dil şaydına pervāz ider iken der-hevā
Pençe-i kartala hayfā düşdi Seyfī-zādemüz

144.

[Şevkī]

Mef‘ülü fā‘ilātü mef‘ilü fā‘ilün

Ol lüknet ile ağzına Şevkī fütādeniñ
Şīrīn gelürdi cürbi dañi Ekşi-zādeniñ

145.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Hüsnine itdi meh-i çār-dehümi üftāde
Yedi yaşında Yedi kullede Dizdār-zāde

2 Ey Sākıb! Gökkuşağı gibi gökyüzüne çıkarsın, ama o iki kuyruklu yıldızı/ iki kâküllü yanağı göremezsin.

142. 26^b.

Kılıç elinde geliyor, biz hazır olalım. Ey Seyfızade, kılıcın galiba bize de batır/ değer.

143. 26^b.

Seyfızademiz havada gönül keklğini avlamak için uçarken yazık, kartalın pençesine düştü/ yakalandı.

144. 26^b.

Âşık Şevkī'nin ağzına kekemelikten dolayı Ekşizade'nin kötü/ acı sözü bile hoş/ tatlı gelirdi.

145. 26^b.

Yedi yaşında Yedi Kule'de Dizdarzade ayın ondördünü kendi güzelliğine âşık etti, düşürdü.

146.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Cāmi‘-i hüs-nine ‘uşşākı idüp āmāde
Arturur kāmēti maḥfilde Mü‘ezzīn-zāde

147.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Eyleyüp maḥkeme-i vuşlatına āmāde
‘Aşık ile itdi mūrāfi‘ beni Muḥāzzar-zāde

148.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Sīr iken ḥān-ı vişāline gönül şubḥ u mesā
Kendüyi tatlı şatar Baklavacı-zāde baña

149.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Āsiyāb-ı elem-i hicre idüp üftāde
Pek daḳīk işler ider ‘āşığa Uncu-zāde

146. 26^b.

Müezzinzade, güzelliğinin camisine âşıkları hazır edip mahfilde kâmeti artırır.

147. 26^b.

Muhazzarzade, kavuşma mahkemesine hazırlayıp aşk ile beni duruşmaya götürdü.

148. 26^b.

Gönül, onun vuslat sofrasına sabah akşam doymuş iken, Baklavacızade bana kendisini tatlı satar.

149. 26^b.

Uncuzade, ayrılık acısının değirmenine düşürüp âşığa çok inceden inceye/ un gibi/ dakik işler yapar.

150.

[Es'ad]

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Dilerse girmek eger kaçır-ı behişt-âbâde
Gönül sarâyını yapsun Kerpiççi-zâde

151.

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Yerinde kertigi topı müheyyâ şapı âmâde
Eger lâzım ise kaçtar nazarda Muhtesib-zâde

152.

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Mi'yârını nâkış göricek kaçdr ü bahâda
Eksiklige tartıldı birâz Vezneci-zâde

153.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Hâşılı 'aşkına kendüm olalı üftâde
Hırmen-i şabrumı şavurdu Şamancı-zâde

150. 26^b.

Kerpiçzade, cennet gibi olan saraya girmek isterse önce gönül sarayını yapsın.

151. 26^b.

Kertigi yerinde, topuzu ve şapı hazır. Eğer bir kantar lazımsa, işte Muhtesipzade gözünün önünde/ Muhtesipzadenin gözü tartı olarak yeter.

152. 26^b.

Kıymet ve pahada ayarını eksik görünce, Veznecizade biraz eksiklikle tartıldı.

153. 26^b.

Kendim, onun aşkının mahsulüne düşeli, Samancızade sabır harmanımı savurdu.

154.

[Es'ad]

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Nār-ı ğamla yandı bağı Es'ad-ı dildādeniñ
Şerbet-i vaşlın içirse n'ola Balcı-zāde

155.

Li-merhūm Nābī Efendi

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1. Nāmeler müştāklarıñ virmede çün kim haberin
N'ola atlasdan iderlerse şiyāb-ı seferin
Şām ser-askeridür şaf-şiken-i zulmetdür
Fener āhenden iderse n'ola kat kat kemerin
3. Olmak engüşt-i kalem menba'-ı āb-ı mā'nā
Yegdür engüştde göstermeden āb-ı güherin
[Dile] rāhat mı virür vesvese-i fikr-i rakīb
Cām-ı vaşlın çekerüz nüşdan evvel kederin
5. Var iken āyīne-i hüsn-i melek-tāb-ı beşer
Hayfdur ğayrıya şarf eylemek insān nazarın

154. 26^b.

Âşık Esad'ın bağı gam ateşiyle yandı. Balcızade vuslat şerbetini içirse ne olurdu?

155. 27^a. Nâbî Dîvânı, g. 570. (Bilkan, 1997: 890).

- 1 Nāmeler: Nāme, N'ola: Deger.
Mektuplar, özleyen kimselerin haberini verdiği için, atlas kumaşından yolculuk giysileri dilerlerse şaşılmaz.
- 2 Akşamın başkomutanıdır, karanlığın saflarını yarar. Fener, kat kat kemerini demirden yapsa şaşılmaz.
- 3 Kalem parmağının, mana suyunun kaynağı olması, cevherinin suyunu parmakta göstermesinden daha iyidir.
- 4 Rāhat-ı mey: rāhat
Rakibi düşünme vesvesesi gönle rahat mı verir? İçmeden önce vuslat kadehinin kederini çekeriz.
- 5 Beşerin meleğe kuvvet veren güzelliğinin aynası varken, insanın başkasına bakmaya çalışması yazıktır.

Tāze pervāze ider ʔā'ir-i devlet āġāz
İtmeden dest-i ümīdümde be-hem bāl ü perin

7. Devlet-i 'aşk-ı hakīkatden olurlar maḥrūm
Fıkr iden bādiye-i 'aşk-ı mecāzıñ ḥaṭarıñ

Ser-be-ser menfa'at-i maḥz̄dur evzā'-ı Ḥakīm
Şāni'ıñ derke çalış sırr-ı ʔazā vü ʔaderin

9. Leb-i ḥübān gibi Nābī saña maḥşūş itmek
Ṭarf-ı yek-beytde güncīde cihānıñ şekerin

156.

Aḥmed Paşa

Müstef'ilün fe'ülün müstef'ilün fe'ülün

Zülf-i şebinde yāriñ meh yüzini gören dir
Maġribde bir ʔalender āyīne ṭutmuş aya

157.

Necātī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Faḥr evinden yüz çevirme ey dil-i dervīş kim
Derd bu derd ise derdiñe devā bu derdedür

- 6 Ümidimin elinde kanadını tūyünü bir araya getirmeden devlet kuşu tekrar uçup gitmeye başlar.
7 Mecazi aşk çöllerinin tehlikesini düşünen, hakiki aşk devletinden mahrum olur.
8 Hikmetle iş gören Allah'ın yaptıkları baştan başa sırf faydalıdır. Sen yaratıcının kader ve kaza sırrını idrak etmeye çalış.
9 Ey Nābī! Güzellerin dudağı gibi dünyanın şekerini bir beytin her iki tarafına sığdırmak sana mahsustur.

156. 27^a. Ahmed Paşa Dīvānı, g. 263/7. (Tarlan, 1966: 292-293).

Zülf-i şebinde yāriñ meh yüzini: Zülfün düninde virdüm dil ḥaddüñe, ṭutmuş: şundi. Sevgilinin geceye benzeyen saçında ay yüzünü gören, "Maġrib ülkesinde bir kalender aya ayna ṭutmuş" der.

157. 27^a. Necātī Dīvānı, g. 172/6. (Tarlan, 1992: 228).

Ey derviş gönül! Fakirlik evinden yüz çevirme. Çünkü derdin bu dert ise derdine derman bu kapıdadır.

158.

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

Dīde pür-ḥün oldı döndi reng-i cām-ı bādeye
 Bir 'ilāc itsün şabā var söyle Kehḥāl-zādeye

159.

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Zirihci-zādeyi çeksem ten-i bī-sāmāna
 Göstereydüm cebe şatmaḡ nice olur yārāna

160.

Mef' ulü fā' ilātü mef' ilü fā' ilün

Ġayra ḡul olmamaḡ için bu dil-i āzāde
 Hücçet-i 'aşḡımı imzāladi Ḳāḏī-zāde

161.

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

Bu ḡadar nān u nemek yenmiş iken ortada
 Beni ekmek diler imiş Foḡulacı-zāde

158. 27^a.

Ey saba rüzgârı! Kehhalzadeye git söyle, gözüm için ilaç hazırlasın. Göz kanla doldu, şarap kadehinin rengine benzedi.

159. 27^a.

Zirihçizadeyi huzursuz/ yoksul tenime giysem/ örtsem de, dostlara nasıl caka satılır göstersem.

160. 27^a.

Kadızzade, bu azat edilmiş gönlüm başkalarına kul olmasın diye aşk hüccetimi/ belgemi imzaladı.

161. 27^a.

Ortada bu kadar ekmek ve tuz yenmişken Fotulacızade beni ekmek istermiş.

162.

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

Dağı kundağda iken olmuşidüm dil-dāde
Beni şaşırđı tabançeyle Tüfekçi-zāde

163.

Vahid*Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün*

Sitāreyle degildür mäh-ı nev gerdün-ı mīnāda
Keserken tırnağın pür-rīze itmiş Nāhunī-zāde

164.

Lehu*Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün*

Bize kaşınmağā tırnağ mı kodı mülk-i dünyāda
Eğer tırnağ kadar luğf eyleseydi Nāhunī-zāde

165.

Lehu*Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün*

Getirsin şerbet-i la'ile çeşmi hastasın yāda
Devā-sāz olmak isterse dil-i zāra Tabīb-zāde

162. 27^a.

Henüz kundaktayken aşık olmuşum. Tüfekçizade beni tabancayla/ avuç içiyle şaşırttı.

163. 27^a.

Sırça felekte görünen yıldız ve yeni ay değildir. Nahunizade tırnağını keserken parçalamış.

164. 27^a.

Dünyada, bizim kaşınmamız için tırnak mı bıraktı. Hiç olmazsa Nahunizade tırnak kadar iyilik yapardı.

165. 27^a.

Eğer Tabibzade inleyen gönle çare bulmak isterse, dudağının şerbetiyle gözü hastasını hatırlasın.

166.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Ser-i bî-mağzımı çevgân-ı gamdan itsün âzâde
Çeleng takınmak isterse alaylarda Çavuş-zâde

167.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Ne deñlü sîr-çeşm olsa ni'amdan eyler âmâde
Gürisne 'âşıkâ hân-ı visâlin Çorbacı-zâde

168.

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Hasretile reh-i miñnetde helâk oldı tenüm
Mevtüme hâzır ola gibi İmâm-zâde benüm

169.

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Fâyiğ-i leng dimiş dilberine tenhâda
Sağ ayakkabı dikilsin bre Haffâf-zâde

166. 27^a.

Çavuşzade alaylarda sorguç takınmak isterse akılsız başımı gam değneğinden azat etsin.

167. 27^a.

Ne kadar nimete gözü tok olsa da Çorbacızade, aç âşığa kavuşma sofrasını hazırlar.

168. 27^a.

Bedenim sıkıntı yolunda hasretle helak oldu/ öldü. İmamzade galiba benim ölümüne hazırlanmış.

169. 27^a.

Topal Fayik, sevgilisine tenhada "Bre Haffafzade, sağ ayakkabı dikilsin." demiş.

170.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Haşm-ı ağıyar ile da‘vāmızı faşl itmekiçün
Beni ihzâr-ı huzûr eyledi Çavuş-zâde

171.

Fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilün

Çâmetini ham ider her ‘âşık-ı üftâdeniñ
Tıfl iken yayın çeker yok Yayıbaşı-zâdeniñ

172.

Nâbî*Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*

1. Zîb-i gûş itmege âvâz-ı niyâziñ cûşın
Bâb-ı erbâb-ı kerem halkaveş açmış gûşın
Zillet erbâbı olur bâb-ı İlahîde ‘azîz
Halk câmi‘de el üzre götürür pâpûşın
3. Gûş-mâle olur elbette münebbih şâyân
Gelmedin sâ‘ati bâzitse leb-i hâmuşın
Loğma-i gâşbdan olmaz mı dehen-şü-yı ferâğ
Gürbe ağzında gören dâr-ı fenâniñ mûşın

170. 27^a.

Gayrı düşmanlarla davamızı bitirmek/ ayırmak için Çavuşzade beni huzura getirtti.

171. 27^a.

Her düşkün âşığının boyunu bükür. Daha yaşken/ çocukken Yayıbaşızade'nin yayını çekecek yok.

172. 27^b. Nâbî Dîvânı, g. 573. (Bilkan, 1997: 892-893).

- 1 Yakarış seslerinin coşkunu kulağa küpe yapmak için cömert kimselerin kapısı kulağını halka gibi açmıştır.
- 2 Hakir kimseler Allah'ın kapısında aziz olur. İnsanlar camide ayakkabılarını el üstünde taşır.
- 3 Gelmedin: Gelmeden
Saati gelmeden ağzını açsa, uyandırıcı kimsenin kulağı bükülmeye lâyık olur.
- 4 Yokluk yurdunun/ Dünyanın faresini kedinin ağzında gören kimse, çalıntı lokma yemeye tövbe etmez mi?

5. Ey nevāl itmek içündür seni harc-ı dendān
Şanma hammāleriñ mesned-i rif`at dūşın

Qışrdan geçmeyicek lübbe zafer müşkildür
Qal`a girmez ele fetḥ itmeyicek varuşın

7. `Aqlın aldırmiş iki māhveşiñ beyninde
Görmedik `āşıkıñ āyine kadar medhūşın

Halk imsāki için pūşt virür dīvāra
Bāba iqbāl olunur açmak ile āgūşın

9. Böyle cūş itmeyicek mā`nī-i şāf ey Nābī
Atmasun humm-ı devāt-ı şu`arā ser-pūşın

173.

Mefā`ilün mefā`ilün mefā`ilün mefā`ilün

N'ola āhımla çeksem tāk-ı `arşa `anberīn perde
Beni lebrīz-i sevdā itdi bir zülfi siyeh-çerde

174.

Mefā`ilün mefā`ilün mefā`ilün mefā`ilün

Be-her şeb āh-ı serdüm n'ola efzün itsem `ālemde
Perişān gönlümüñ sevdāsı qalmışdur o perçemde

5 Hammalların omzunu itibar makamı sanma. Ey aşık! Bu seni dişlere harcatmak içindir.
6 varuşın: varoşın

Kabuktan geçmeden öze ulaşmak zordur. Etrafi fethedilmeden kale ele geçmez.

7 İki ay gibi güzelin arasında aklını kaybetmiş. Aşıklar arasında ayna kadar şaşkınlığını görmedik.

8 pūşt: arqa

Halk, tuttuğu için sırtını duvara verir. Kucağını açtığı için kapıya yönelirler.

9 Ey Nâbi! Saf mana böyle coşmayınca şairlerin diviti kapağını atmasın.

173. 27^b.

Âhımla göğün kemerine amber renkli kara perde çeksem/ örtsem ne çıkar. Beni bir zülfü siyah/esmer, ağzına kadar sevdıyla doldurdu.

174. 27^b.

Dünyada, her gece şiddetli âhımı artırsam ne çıkar. O perçemde perişan/ dağınık gönlümün sevdası kalmıştır.

175.

Li-merhūm Nābī

Mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn

1. 'Aṭā-yı İzedī derkār olursa kāra yer qalmaz
Gelürse baḥr-ı raḥmet cūşa istiğfāra yer qalmaz

Alursa deste sāķī-i ḥakīkat cām-ı iḥsānın
Ḥarābāt-ı mecāzistānda bir hüşyāra yer qalmaz
3. Kemer-bend-i ṭarīkat olsa sālik dest-i mürşidden
Berehmen-ḥāne-i taḳlīdde zünnāra yer qalmaz

Ne dem kim zūr-ı meyden kelle-püş-ı hüş ola bīrūn
Serinde mest-i 'aşķıñ gül degül destāra yer qalmaz
5. Miyāncī-i maḥabbet Nābiyā olsa revāc-engīz
Çıkar iḥsāna kālā-yı kerem bāzāra yer qalmaz

176.

Bāḥir Efendi

Mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn mefā'īlūn

1. Nigāhıñ her kaçan dest-āver-i şemşīr-i müjgāndur
Helāk-i 'āşķa ol ğamzeler berçīde-dāmāndur

175. 28^a. Nābī Dīvānı, g. 283. (Bilkan, 1997: 669-670).

- 1 Yüce Allah'a ait ihsan ortaya çıkarsa çalışmaya yer kalmaz. Rahmet denizi coşarsa tövbeye gerek kalmaz.
- 2 Hakikatin sakisi eline yardım kadehini alırsa mecazın harabe meclisinde ayık/ sarhoş olmayan bir kişi bile kalmaz.
- 3 Salik, mürşidin elinden tarikat kemerini kuşansa, taklit Brahma hanesinde zünnara yer kalmaz.
- 4 Ne vakit şarabın zoruyla akıl örtüsü baştan çıkarsa, sarhoş âşķın başında gül değil sarıģa bile yer kalmaz.
- 5 Ey Nābī! Sevginin arabulucusu orta yolu bulsa, iyiliğe cömertlik kumaşı yetişir, pazara gitmeye gerek kalmaz.

176. 28^a.

- 1 Bakışın, kirpiklerinin kılıcına her ne zaman el uzatsa, o gamzeler âşķı öldürmek için eteğini toplar.

‘Aceb bilsem kime feryād-res-i bŷy-ı viřāl oldıñ
Seniñ ey verd-i ter kŷyuñda nālāniñ hezārāndur

177.

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Dile maħz-ı řifā oldı dem-i teşrifi cānāniñ
Hele cāni yirine geldi ol bīmār-ı hicrāniñ

178.

Şāhib

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Dil-i mecrūħa zaħm urduħda ħalmıř ħaťre-i ħŷni
Görinen mevc-i cevher řanma ħančer-dāğ-ber-dildür

179.

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

Dā’im baña cefā vü raķibe vefā işin
Nāmıñ ‘Alı maħabbetiñ ammā yirindedür

180.

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Muħammed-nām bir Aħmed-liķā maħbŷba ħul oldum
Şanasın çāryār olmuşdurur ħŷsnine çār-ebrŷ

2 Ey taze gül! Senin mahallende inleyenlerin/ feryat edenlerin pek çoktur. Bilsem, acaba kime kavuşma kokunla yardım ettin/ feryadına yetiştin.

177. 28^a.

Sevgilinin teşrif vakti, gönle şifanın kendisi oldu. Hele bak o ayrılık hastasının canı yerine geldi/ eski sağlığına kavuştu.

178. 28^a.

Yaralı gönle bir daha yara açınca kan damlası öylece kalmış. Gördüğün şeyi cevherdeki dalgalar sanma, onlar gönüldeki hančer yarasıdır.

179. 28^a.

İşin, daima bana eziyet, rakibe vefadır. Adın Ali/ yüce, ancak muhabbetin/ sevgin yerindedir.

180. 28^a.

Muħammed adlı, Ahmed yüzlü bir sevgiliye kul oldum. Dört kaş (iki kaş ve bıyıklar) onun güzelliği için dört arkadaş/ dört halife olmuştur.

181.

[Nesīb]

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. İntizārile göñül itmekde her dem ārzū
Bilmezem āyā gelür mi meclise ol tāze-rū
- Buña cezm itdi Nesīb ehl-i ṭabāyi‘ gālibā
Nā’il-i bezm-i vişāl olmaḵ gerek bu şeb ‘adū

182.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḥaṭṭ-ber-āverde olan tāzeve eyleñ rağbet
Ḳanda çekseñ bir ḵilile yedilir bī-minnet

183.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Māye-i naḵd-i ḥayāt olsa eger dīdārı
Ölümümdür benüm aḡyārile görmek yāri

184.

Bāhir

Mef‘ülü fā‘ilātü mef‘īlü fā‘ilün

1. Ḥaṭṭ-āver olalı o şūḥuñ i‘tibārı var
Gerd-i yetīmveş güherinde ḡubārı var

181. 28^a.

- 1 Gönül, bekleyerek her an onu arzulamaktadır. Acaba o genç yüzlü, meclise gelir mi, bilmiyorum.
2 Ey Nesīb! İşten anlayanlar şu sonuca vardı: Bu gece düşman vuslat meclisine erecek.

182. 28^a.

Ayva tüyü/ sakalı çıkmış gence rağbet edin. Nereye çeksen bir kıl ile zahmetsizce götürülür.

183. 28^a.

Eğer sevgilinin yüzü hayat sermayesinin özü ise, onu başkalarıyla görmek benim ölümümdür.

184. 28^b.

- 1 O güzelin ayva tüyleri çıktığından beri saygınlığı var. Saf inci gibi özünde tozu var.

Eyler niyâz bü'l-hevesân vahşetin füzûn
Zîrâ ki ol periye hûlûşuñ da bârı var

3. Bülbül çemende ol güle üftâde sen misin
Pâyında sencileyin anıñ şad-hezârı var

Germiyyet-i derûn muğarrer gelince haç
Zahm-ı şitâniñ 'âlem-i evvel bahârı var

5. Teşrîf-i bezme eylemeden dil mülâhaza
Cânda netîce havf-ı gam-ı intizârı var

Seyr-i çemende kendüsin âzâdesi şanur
Serviñ başında dañi kavaç rûzgârı var

7. Bâhir o haç u hâl ile âyâ o âfetiñ
Bir nüşadur cemâli muhaşşâ kenârı var

185.

Lehu

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Kõol şalmaq isteyen felege rûzgâr ile
Hem-süz-ı sîne olmağa muhtâc çenâr ile

Vaşlından iftirâkı müferrih gelür baña
Kimse âşinâlık eylemesin intizâr ile

-
- 2 Hevesliler, onun vahşi/ insandan uzak oluşunun örtmesini isterler. Çünkü o periye yakın olmanın da eziyeti/ yükü var.
- 3 Ey bülbül! Bahçede o güle âşık/ düşkün sen misin? Onun ayağında senin gibi yüz bini/ binlercesi var.
- 4 Sakal çıkınca gönlün ısınması kesindir. Kış mevsiminin açtığı yaranın bir de ardından gelen ilkbahar âlemi var.
- 5 Gönül, onun meclisi şereflendireceğini düşünmeden önce canda onu beklemenin gamının endişesi/ korkusu var.
- 6 Kır/ Bahçe gezintisinde kendisini tek sanır. Selvi ağacının da başında kavak yelleri var.
- 7 Ey Bâhir! O güzelin o ayva tüyleri ve beniyle güzelliği bir kitap gibidir ve kenarı haşiyelidir.

185. 28^b.

- 1 Feleğe rûzgârıla kol atmak isteyen, çınarla sinelerinin aynı şeye yanmasına muhtaçtır.
- 2 Sevgilinin vuslatındansa ayrılığı bana daha huzurlu gelir. Kimse benim gibi bekleye bekleye yakınlık kazanmasın.

3. Hattıñ zuhûra gelmeyecek girye itmezüz
Şād-ābī-i cünūnumuz evvel bahār ile
- Kendi ayağımızla varup pīr-i bādeye
Çok tāze şöhet eylemişüz ihtiyār ile
5. Bāhir zuhûra gelmeyecek dād-ı Hāk sözin
Hem-reng olur mı Nābī-i mu‘ciz-şi‘ār ile

186.

Şābit

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1. Mişāl-i cūy çemenzāra aķmasaķ mı gerek
Şu baħr-ı aħđara lenger biraķmasaķ mı gerek
- Yem-i sefidde bir tāze koç-levendi sevip
Sefīne başına fānūs yaķmasaķ mı gerek
3. Muķayyed olma temāşā-yı muṭlaķ eyleyelüm
Cemāl-i ma‘nīye şüretle baķmasaķ mı gerek
- Felekden inmedi zenbīl-i hāle ile o māh
Hilāl-i yek şebeveş ķulb taķmasaķ mı gerek
5. Yiter taş atdıñ a münkir bizüm külāhumuza
Seniñ ‘imāmeñi meclisde ķaķmasaķ mı gerek

3 Tüylerin ortaya çıkmayınca ağlamayız. Deliliğimizin suyunun coşması bahar yüzündendir.
4 Kendi ayağımızla meyhaneciye varıp o ihtiyarla çok taze/ yeni sohbet etmişiz.
5 Ey Bāhir! Allah vergisi sözün ortaya çıkmayınca mucize sahibi Nābī ile aynı renge kavuşur mu?

186. 29^a. Bosnalı Alaeddin Sābit Dīvānı, g. 223. (Karacan, 1991: 462).

1 Herhalde ırmak gibi bahçeye akmamalıyız. Şu yeşil denize çapa bırakmamalıyız.
2 Akdeniz’de genç bir levendi sevip herhalde geminin başına fanus yakmamalıyız.
3 şüretle: şüretde.
Bağlanma, serbestçe seyredelim. Herhalde mana yüzüne bu şekilde bakmamalıyız.
4 O ay felekten/ gökyüzünden hale zembiliyle/ torbasıyla inmedi. Herhalde tek gecelik hilal gibi kulp takmamalıyız.
5 Ey münkir bizim başlığımıza taş attığın yeter. Herhalde senin başlığımı/ imameni bu mecliste kakmamalıyız.

Zinād-ı himmet-i merdāne Sābitā hāzır
Şu şem‘i yakmağa bir kerre çakmasak mı gerek

187.

Nābī

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

1. Dīvāne eyler ādemi zencīr-besteler
Dest-i uşul pāy-ı hevāyı gidesteler

Göstermesin o kaht-ı sühan meclisin Hūdā
K’alüde-i tenaħnuħ ola lafz-ı nesteler
3. Zımnında olmasa eger ümmīd-i āfiyet
Hāzm eylemezdi vaz‘-ı eṭibbāyı hasteler

Merhem gibi yapışmağa muhtācdır kerem
Olmaz dürüst vā‘de ile dil-şikesteler
5. Nābī Kerīmiñ añlar ise luṭfını ‘uşāt
‘Arza cerīde-i günehin kendi desteler

188.

Nedīmā

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

1. Zülfü külāhı virdi hālel Mağrib ü Fese
Çeşm-i kebūdı şaldı aqın mülk-i Çerkese

6 Ey Sābit! Mertçe yardımın çakmağı hazırır. Herhalde şu mumu yakmak için bir kere ateşlememeliyiz.

187. 29^a. Nābī Dīvānı, g. 83. (Bilkan, 1997: 520-521).

1 Zincire bağlananlar insanı deli ederler. Usûlün eli hevesin ayağını açar/ genişletir.
2 Allah, şiir kıtlığı olan meclisini göstermesin. Çünkü orada boş sözlerle öksürükler karışmıştır.
3 Huzur, sağlık umudu içinde olmasa hastalar doktorların tavırlarına katlanmazlardı.
4 Kerem/ Cömertlik, merhem gibi yapışmaya muhtaçtır. Vaat ile kırık gönüller onarılamaz.
5 Ey Nābī! Günahkârlar Kerim olan Allah’ın lutfunu anlarsa O’na sunmaya kendi defterlerini kendileri desteler/ hazırlar.

188. 29^a. Nedīm Dīvānı, g. 129. (Macit, 2017: 261-262).

1 Şapkasının püskülü Batrya ve Fas’a zarar verdi. Mavi gözü Çerkez ülkesine asker gönderdi.

Çāk itmesin mi cāme-i sebzin görünce gül
Bağ ol yeşil muḳaddeme ol kırmızı fese

3. Neyzen bezimde muḫrıba hemvāre kec bakar
Bilmem miyānlarında neden bu münāfese

Gelmiş ḫaḫ-ı siyāh ruḫuna billāh ey gönül
Semmūr ḫoş yakışmış o gül-pembe atlasa

5. Ebrūlar üstüne dökülüp kākūli Nedīm
Taşvīr-i Çīn yazmış o ḫāk-ı muḫarnasa

189.

[İḫbālī]

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

1. Çeşm-i cellādīnī ‘uşşāk bahādırdur der
Bir nigehle niçesin bismile ḳādirdür der

Yāre ḫūrān-ı behiştī nice temşīl olunur
Ki gören ḫüsn-i cihān-sūzīnī nādirdür der

3. Külehiñ egme didüm yāre hilāl ebrūña
Çeşm-i bedden anı ḫıfz itmege çadırdur der

Şīve-i la‘liñi fehm itmede ḫayrān Keşşāf
Luḫfına ḫahrına her ḫarfı maşādırdur der

-
- 2 ol: şu, ol: şol.
Gördüğünde gül, yeşil elbisesini parçalamasın mı? O yeşil fes örtüsüne, o kırmızı fese bak.
3 neden: nedür.
Neyzen mecliste çalgıcıya hep eğri bakar. Aralarındaki bu çekememezlik neden, bilmem.
4 billāh: āh.
Ey gönül! Yanağına siyah tüyler gelmiş. Vallahi samur, o pembe atlasa çok yakışmış.
5 Ey Nedīm! Kākūlü kaşlar üstüne dökülmüş de o mukarnas kemere Çin resmi çizmiş.

189. 29^b.

- 1 Sevgilinin canları öldüren gözüne aşıklar usta savaşıdır, der. Bir bakışla pek çoğunu boğazlamaya/ kesmeye gücü vardır, der.
2 Cennetin hurileri sevgiliye nasıl benzetilir? Çünkü onun dünyayı yakan güzelliğini görenler “Bu nadirdir.” derler.
3 Yāre “Külâhını hilal kaşına dek eğme.” dedim. “Onu kem nazardan korumaya çadırdır.” dedi.
4 Dudağının işvesini anlamada Keşşāf bile şaşırır. Her harfi hem lutfuna hem kahrına kaynaktır, der.

5. Çeşm-i hün-h'arıña meyl-i dil-i İkbâli gören
Şuşamış kanına kim kendüye gâdirdür der

190.

[Bâhir]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Reng-i cemâliñ it güle Allâh emâneti
Zahm-ı müjeñ de bülbüle Allâh emâneti
- Pîçiş-nümâ-yı kâküliñ ey meh-liķâ-yı nâz
Şahñ-ı çemende sünbüle Allâh emâneti
3. Çekmez ziyân rızķını dünyâda eyleyen
Şandûķa-i tevekküle Allâh emâneti
- Çünkü şurâhî eyledi bu boşboğazlığı
Sâķî felekde bülbüle Allâh emâneti
5. Cibrîl görse zühdün iderdi hülûşile
Ol şüh-i pür-teğâfüle Allâh emâneti
- Gönlüm ğubâr-ı haţtı ile gitdi Bâhirâ
Ser-küçe-i tahayyüle Allâh emâneti

5 İkbâl'in senin kan içen gözüne meylettiğini gören "Kanına susamış, kendine zulmediyor." der.

190. 29^b.

1 Yüzünün rengini güle Allah emaneti olarak ver. Kirpiğinin yarasını da bülbüle Allah emaneti olarak ver.
2 Ey nazın ay yüzlü güzeli! Kâkülünün kıvrımları çimenlikte sümbüle ilahi emanettir.
3 Dünyada rızķını tevekkül sandığına Allah emaneti olarak koyan kimse zarar görmez.
4 Ey saki! Sürâhî bu boşboğazlığı ettikten sonra felekde kadeh Allah emanetidir/ felekde kadehin ne yapacağı Allah'a emanettir.
5 Eğer Cebrail onu görseydi, bilmezlikten gelmeyi âdet edinmiş o günele zühdünü canıgönülünden Allah emaneti olarak verirdi.
6 Ey Bâhir! Gönlüm, onun yeni çıkan tüyleri yüzünden tahayyül sokağının başına kadar gitti, Allah'a emanet.

191.

Lehu

Mefā'ılün fe'ılātün mefā'ılün fe'ılün

1. Derün-ı 'aşıka gel gāh gāh hātır için
O hāne taħliye olmuş hemān misāfir için

Sürür-ı vaşlıña dil-teşnedür cihān yoħsa
Ġamiñ muķarreridür fikr olur mı hātır için
3. Ćemende gonçeye ķaddiñ o serviñ añladamam
Felekde hıĉ iki ķāmet olur mı sağır için

Ṭarık-i fikr-i miyāniñla zülfe düşmüşler
'Aceb mi mezhebi yok dirler ise şā'ir için
5. Yolıñda ölmelidür 'aşkıñile yok çāre
Ne dirler ise disinler felekde Bāhir için

192.

[Veysi]

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Cefā ma'müresin luṭfuñla berbād eyle sulṭānum
Yıkılmış göñlüm iħsāniñla ābād eyle sulṭānum

Unutma anı kim sen cām iĉerin(?) ķanlar ağlardum
Seniñle itdigümüz demleri yād eyle sulṭānum

191. 30^a.

- 1 Âşığın gönlüne ara sıra hatır için gel. O gönül evi, misafir için boş bırakılmıştır.
- 2 Sana kavuşmanın sevincine bütün dünya susamıştır. Derdin kesin olduktan sonra gönül onu düşürür mü?
- 3 Bahçede goncaya o selvinin boyunu anlatamam. Dünyada sağır için hiç iki kâmet okunur mu?
- 4 Senin belinin düşüncesi yolunda zülfe düşmüşler. Şairler için mezhepsiz/ yolsuz derlerse şaşılır mı?
- 5 Dünyada Bāhir için ne derlerse desinler. Senin yolunda aşkınla ölmelidir, başka çare yok.

192. 29^b.

- 1 Ey sultanım! Cefa binasını lutfunla yık. Yıkılmış gönlümü lutfunla yap.
- 2 Seninle geçirdiğimiz zamanları unutma, hatırla sultanım. Öyle ki ben kanlar ağlardım.

3. Yiter nūş eyledüm zehr-i ğamı eyyām-ı hüsniñde
Şeh-i mülk-i melāhatsin ‘adālet eyle sulţānum
- Kaþuñda boynı baĝlu bir günāh itmiş kuluñdur dil
Gerek öldür gerekse anı āzād eyle sulţānum
5. Çıkarma defteriñden Veysī-i bīçāreniñ nāmın
Güzeller içre sen de bir iyi ād eyle sulţānum

193.

[Rūhī]

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. ‘Aşq-ı pākümdür seni aĝyāra dem-sāz itdiren
Nāz kııl kim ‘arz-ı mihrümdür saña nāz itdiren
- Dāhil ol kāmillere bulmağ dilersin imtiyāz
İrtifā‘-ı kadrür hürşīdi mümtāz itdiren
3. Āhsız dil bir nefes kūyuñda cevlan eylemez
Murğa te’şīr-i hevādur gökde pervāz itdiren
- Serv-kağler içre söz yok gerçi naħl-i kađdiñe
Hüsni hulküñdur seni ammā ser-efrāz itdiren
5. Kim ne dir başdan Mesīhā-yı zebānım söylesin
La‘l-i nābiñdur saña işbāt-ı i‘cāz itdiren

3 Güzelliĝinin günlerinde keder zehrini içtiĝim yeter. Sultanım, sen güzellik/ hoşluk ülkesinin padişahısın, adaletli ol.

4 Gönül, senin kapıda asılmış/ boynu baĝlı, günah işlemiş bir kulundur. Sultanım, onu ister öldür, istersen azat et.

5 Zavallı Veysī’nin adını, defterinden silme. Sultanım! Güzeller içinde sen de iyi bir nam kazan.

193. 29^b.

1 Seni yabancılara dost ettiren, benim temiz aşkımdır. Nazlan, zira seni nazlandıran, sevgimi sana arz etmemdir.

2 Seçkinlik bulmak istersen olgun kimseler arasına karış. Güneşi seçkin kılan yerini yükseltmesidir.

3 Gönül, bir nefes âh etmeden mahallende dolaşmaz. Kuşu gökte uçuran, havanın etkisidir.

4 Selvi boylular içinde senin boyunun fidanına elbette söylenecek söz yoktur. Ama seni üstün kılan güzel ahlâkıdır.

5 Dilimin İsa’sı baştan söyleyince kim ne diyebilir? Sana mucizeni ispat ettiren saf dudağındır (?).

İhtiyārum yok cemālîñ görmemekde n'eyleyüm
 Kıldıgum bî-tāblıkdur mihriñi az itdiren

7. Ehl-i ṭab'ı kıldı hep dem-beste cevri-rūzgār
 Rūhîyi şevk-i ruḥūñdur nükte-perdāz itdiren

194.

[Bāhir]

Mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

1. Sürür-ı dil ne mümkün dehr içinde hîç devām üzre
 Kimiñ 'ömri mürür itmişdür 'âlemde merām üzre
 Vuşûlünde dil-i ğamnâki mesrūr eyler elbette
 Lebiñden neş'e kalmışdur meger lafz-ı selām üzre
3. Sen ol naḥl-i leṭāfet gülşen-efrüz-ı cihānsın kim
 Görelden servler refṭarîñi kıldı kıyām üzre
 Gürüh-ı ḥaṭve-perdāz-ı ğamiñ rev-der-'ademdür hep
 Kırar itmez bu bāĝiñ naĝmekârı bir maḳām üzre
5. Siyāsetĝāh-ı 'aşkıñ ḥāk-i ḥūn-āĝaştesin seyr it
 Şafaḳ-baḥşādur 'aks-i rengi çarḫ-ı nîlfām üzre

6 Senin yüzünü/ güzelliğini görmemekte benim bir iradem yok, ne yapayım? Senin şefkatini azaltan şey, benim güçsüzlüğümdür.

7 Şâirleri/ yetenekli kimseleri devranın eziyeti hep susturdu. Rûhî'ye nükteli söz söyleten ise yanağının şevkidir.

194. 30^a.

- 1 Dünyada gönlün daima sevinçli olması mümkün değildir. Âlemde kimin ömrü isteğine kavuşmuş olarak geçip gitmiştir?
- 2 Senin selamın ulaştığında gamlı gönlü elbette sevindirir. Galiba selam sözünün üzerinde senin dudağından bir neşe kalmıştır.
- 3 Sen, selvilerin senin yürüyüşünü gördüklerinden beri ayakta kaldıkları bir güzellik fidanı, cihan gülşeninin ışığıdır.
- 4 Senin derdinle yürüyen topluluklar, hep yokluğa giderler. Bu bağın nağmecisi hep bir makamda durmaz.
- 5 Âşıkların idam edildiği yârin kana bulanmış toprağına bak. Onun renginin yansıması mavi göğü kızıla boyar.

Zükām-ı ye‘sile efsürde eyler kām-ı ‘uşşākı
 Toķınmadan daħi bŷy-ı gŷl-i maṭlab meṣām ŷzre

7. Dil-i ‘ıkd-ı Süreyyāya virür āħir periṣānī
 Ḳalursa Bāħirā lü’lü’-i ṭab‘ıñ bu niṣām ŷzre

195.

[İḳbāl]

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1. Ten-i pīrāna bir rŷħ-ı muṣavver idi Şeyħ Aħmed
 Ki nācī idi ḳaṭ‘ idŷp göñŷlden ğayr-ı Mevlāyı
 Der-i nevdn rŷbŷde itdi bu pindār ile āħir
 Ecel didikleri bir pŷr-cefā Tātār-ı yağmāyī
3. Ki ŷem‘-āsā külāh-ı ŷu‘le-pŷŷ-ı hecr ola ‘ālem
 Ḳaħ ilbās itdi rağmā sebz-gevher tāc-ı a‘lāyı
 Naṣar-yāb-ı ŷeh-i ŷehzādegān-ı sırr-ı Mevlānā
 Şerīf-i zŷ‘l-ħaseb ŷāħib-neseb nŷr-ı muṣaffāyī
5. Nesīb-i menḳabet-pīrā ki faħr-i āl-i Aħmeddür
 Şeref-yāb eyledi Yezdān ḳudŷmiyle ehibbāyı
 Mülemma‘ rŷy-ı zībāsında tāb-ı ŷems-i Mevlānā
 Müṣa‘ṣa‘ cebhesinde nŷr-ı pāk-i āl-i Ṭāħāyī

6 İsteğe erme gŷlŷnŷn kokuu daha burna değmeden, āŷıḳların arzusunu ŷmitsizlik nezlesiyle dondurur.

7 Ey Bāħir! Senin tabiatının incisi bu dŷzende kalırsa sonunda Süreyya yıldız kŷmesinin gönlŷnŷ/ ortasını dağıtır.

195. 30^b.

- 1 Şeyħ Ahmed, pırlerin tenine resmedilmiŷ bir ruhtu. Zira Allah’tan baŷka ŷeyleri gönlŷnden çıkarıp kurtuluŷa ermiŷti.
- 2 Ecel dedikleri zalim ve yağmacı Tatar, sonunda bu can ile onu yeni kapıdan (Yenikapı’dan) kaptı, götŷrdŷ.
- 3 Bŷtŷn ālem, ayrılığın alev külāhını mum gibi giysin diye Allah yeŷil mücevherli ālā bir taĉ giydirdi.
- 4 Mevlānā’nın sırrı olan ŷehzadeler sultanının nazarına ermiŷ, asil bir seyit, soylu ve arı bir nur...
- 5 Peygamber ailesinin övŷncŷ olan ve menḳibeleri sŷsleyen Nesīb’in geliŷiyle Allah, sevenlere ŷeref ihsan etti.
- 6 Gŷzel yŷzŷnde Mevlānā’nın gŷneŷi parıldamakta, alnında Peygamber ailesinin tertemiz nuru parlamakta.

7. Çü baħr-ı Yūsufî pür mevce-i ‘ilm ü fazâ’ ildür
Müsellem Mısr-ı ‘irfân içre aña milket-ārâyî
- N’ola bāb-ı cedīdiñ ehli nev cān bulsalar zīrā
K’irişdi maqdem-i āşār-ı sırr-ı nefh-i İsayî
9. Çeh-i hicrinde gönül dīde-düz-ı intizār iken
Virürdi feyz-i eşküm hār-ı çeşme verd-i ‘amyâyı
- Egilüp gūşuna virmiş kudümüñden haber bir merd
Ki zeyn-i gönçe itmiş müşt-i firqat sine-i nâyı
11. Açıldı dest-i Bukrāṭis bād-ı bŷy-āverden
İdince sürme çeşme gerd-i rāh-ı müjde-peymāyı
- N’ola tārīhin İkbāl eylese bī-çāre şāyāndur
K’ider çeşm-i taleb İmā-yı Şeyh Seyyid Nesībāyı (Sene 1123/1711-12)

196.

‘Ālī Cān

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Bir Ocağ-zāde gedik şāhibidür luṭfīndan
Çemen iklīmini bir tūğ ile ister lāle

-
- 7 Yûsufîluk denizi gibi ilim ve fazilet dalgalarıyla doludur. İrfân Mısr’ı içinde memleketi donatmak vazifesi ona verilmiş.
- 8 Yenikapı’da olanlar yeni bir can bulsalar şaşılmaz. Zira Hz. İsa nefesindeki sırrın tesirleri geldi, erişti.
- 9 Ondan ayrı olmanın kuyusunda gönül bekler dururken gözyaşımın feyzi gözdeki dikene körlük gülünü verirdi.
- 10 Bir adam kulağına eğilip gelişinden haber vermiş. Ayrılığın yumruğu neyin sinisini goncalarla süslemiş.
- 11 Müjdeler veren yolun toprağını göze sürme edince güzel kokular getiren rüzgârdan dolayı Hipokrat’in eli açıldı.
- 12 Bıçare İkbāl tarihini söylese şaşılmaz. Bu ona layıktır. Talep gözü Şeyh Seyyid Nesībâ’yı ima/ işaret eder.
196. 30^b.
Bir Ocakzade, imtiyaz sahibidir. Lale, senin lütfundan çimen ülkesini bahçe kıtasını bir tuğ ile almak ister.

197.

[Ümîdî]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Dâ'im cemâl-i yâr görünmez niķābda
Ol gönçe-leb açılmadı ķaldı ķiķābda
- Görmek müyesser olmadı ķapıñda gün yüzüñ
Hergiz efendi ķālî'ümüz yok o bābda
3. Düşmezdi böyle bāde-i gül-gūna dā'imā
La'liñ hevāsı olmasa cānā ķabābda
- Urmaz ise yarasına lebleriñ nemek
Bu sūz ile bu girye nedür kebābda
5. Geh nokķta dirler aķzına yāriñ gehî şıfır
Şorsañ Ümîdî ikisi de bir ķisābda

198.

[Nev'î]

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

1. Geldümse n'ola ben şu'ārā devrine āķir
'Ādet budur āķirde gelür bezme ekābir
- Şūfî zarar itmez saña etķālile şoķbet
Ėam ķekme girer cennete erbāb-ı şaĖāyir

197. 30^b. Ümîdî Ahmet Dîvânı, g. 239. (Buyruk, 2009: 400).

- 1 Sevgilinin yüzü peķe ardında hiçbir zaman görünmez. O gonca dudaklı açılmadı, örtülü kaldı/ utandı.
- 2 Senin kapıda gün yüzünü görmek nasip olmadı. Ey efendi, o kapıda hiç talihimiz yok.
- 3 Ey can! Kabarcıkta sevgilinin kırmızı dudağının hevesi olmasa daima gül renkli şaraba böyle düşmezdi/ şarapta böyle oluşmazdı.
- 4 Dudakların onun yarasına tuz basmadiysa kebapta bu yanıkla/ ateşle bu ağlayış/ gözyaşı nedir?
- 5 Sevgilinin aķzına bazen sıfır bazen nokķta derler. Ümîdî sorsan ikisi de hesapta birdir/ aynı yazılır.

198. 30^b. Nev'î Dîvânı, g. 144. (Tulum ve Tanyeri, 1977: 316).

- 1 Ben şairler devrine sonradan geldiysem ne çıkar. Büyükler, meclise sonradan gelir, usûl budur.
- 2 Ey sufi! Sana çocuklarla arkadaşlık etmek zarar vermez. Dert etme, küçükler cennete girer.

3. Ey şeh n'ola şeh-bâz-şifat tutsañ el üzre
Şehriñde biziz şimdi gözi bağı misāfir
- Hîç n'eyleyeyüm bu dil-i dīvānemi bilmem
Ne vuşlata kâdir saña ne firķata şābir
5. N'itsün a güzel sevmesin Allāhı seversen
Nev'î gibi bir rind huşūşā ola şā'ir

199.

Şābit

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Bu çerāzārda ten-perver olan küşte olur
Şayd eger lāgar ise cānını eyler maḥfūz

200.

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

1. İtdüm ruḥuñ ḥayāl ḥaṭ-ı müşk-bāriile
Sevdāya uğradum yine keyf-i ğubāriile
- Bīdār olurdu dīde-i baḥtum n'eyleyüm eger
Bir kerre cāme-ḥ^vāba gireydüm o yāriile

3 Ey padişah! Bizi doğan kuşu gibi el üzerinde tutsan/ saygı ve sevgi göstersen ne olur? Zira senin şehrinde gözü bağlı misafir şimdi biziz.

4 dil-i dīvānemi: dil-i āvāreyi.

Bu deli gönlümü ne yapayım, hiç bilmiyorum. Ne kavuşmaya gücü yeter ne de ayrılığa sabreder.

5 Allah'ını seversen a güzel, özellikle Nev'î gibi rint bir şairse, sevmesin de ne yapsın.

199. 31^a. Bosnalı Alaeddin Sâbit Dīvānı, g. 183/4. (Karacan, 1991: 441).

Bu otlakta/ dünyada bedenini besleyen/ rahatına düşkün olan avlanır. Eğer av zayıfsa canını korur.

200. 31^a.

1 Yanağımı misk kokulu ayva tüyleriyle hayal ettim. Yine ayva tüyünün neşesiyle âşık oldum.

2 Eğer o sevgiliyle bir kere yatağa girseydim, şans gözüm açılırdı/ uyanırdı. Ne yapayım, elden bir şey gelmez.

201.

Seyyid Vehbî

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Evvel geçilir miydi ser-i reh-güzerinden
Şimdi birez ol mest-i mey-i nâz geçermiş

202.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

O yalın yüzlünüñ âteş gibi reftâr-ı hoş-kâmı
Bütün bir şehre düşürdür bisât-ı şabr u ârâmı

203.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Gülistân-ı ğamiñ bülbülleri âteş-nevâdur hep
Anıñ' çün gülleri pejmürde-i tâb-ı hevâdur hep

Alınmaz naqd-i cânile metâ'-ı vuşlatıñ ammâ
Meşâm-ı câna büy-ı kâküliñ bād-ı hevâdur hep

201. 31^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 113/2. (Dikmen, 1991: 583).

Önceden sevgilinin geçtiği yolun başından geçilir miydi? Şimdi biraz olsun o naz şarabının sarhoşu olan geçermiş.

202. 31^a.

O alev yüzlünün ateş gibi hoş a giden yürüyüşü, bütün bir şehrin sabır ve huzur kilimini elinden düşürtür.

203. 31^a.

1 Kederin gül bahçesinin bülbülleri hep ateş nağmelidir. O yüzden gülleri, sıcak havadan solmuş gitmiştir.

2 Kavuşma malın can parasıyla alınmaz, ancak can burnuna saçının kokusu ise hep bedavadır.

204.

Lem'î

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Gülşen-sarây-ı kûyına yâriñ gider mi var
Derd-i derûnum 'arz ideyüm nâme-ber mi var

Ey peyk-i hoş-ıurâm-ı şabâ sür'atîñ nedür
Ol nev-resîñ tâze gülden haber mi var
3. Yok cünbiş-i nigâhuma mecâli o nev-resîñ
Bilmem mizâc-ı nergisi üzre nazar mı var

Eyle havâle nâvek-i müjgâna sîneñi
Teslîm gibi tîr-i kazâya siper mi var
5. Geh hûn-ı dil çeküp gehî rıtl-ı girân-ı ğam
Ben çekdigümi bezm-i cihânda çeker mi var

Ol murğ-ı lâne-sâz-ı firâķum ki Lem'iyâ
Pervâz-ı kûy-ı yâre meger bâl ü per mi var

205.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Yine hançer be-kef ol dil-rubâ mestâne olmaķ var
Yine bu hây u hüy ol âfet-i devrâna olmaķ var

204. 31^a.

- 1 Sevgilinin mahallesindeki gül bahçesine giden mi var? Gönül derdimi sunmak için postacı mı var?
- 2 Ey saba rüzgârının hoş salınışlı habercisi! Bu hızın/ acelen nedir? O yeni yetişmiş taze gülden haber var mı?
- 3 Bakışımın şevkine o yeni yetişmişin mecali yoktur. Nergis gözünün mizacına nazar mı değmiş acaba?
- 4 Gönünü kirpik oklarına bırak. Teslimiyet gibi kaza okuna daha iyi kalkan mı var?
- 5 Bazen gönül kanını, bazen gamın koca kadehini çekiyorum. Benim çektiğimi bu dünya meclisinde çeken var mı?
- 6 Ey Lem'î! Ben, ayrılığa yuva kurmuş bir kuşum. Fakat sevgilinin mahallesine uçmaya kanat mı var?

205. 31^b.

- 1 O sevgilinin hançeri elinde, galiba yine sarhoş olmuş. Bu hayhuy, bu sesler o dünya güzeli için olmalı.

Ya vuşlat el vire ya göstere yüz şüret-i hicrân
Yüri var ‘arz-ı hâl it ey dil-i şeydâ ne olmağ var

206.

[Tâlib]

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1. Alup āgūşa biliñ müy-ı miyānum diyerek
Būs iderdüm leb-i şîrînini cânım diyerek

‘Āķıbet sîneye çekdüm o nihâl-i nâzı
Tîrine cânı hedef kaşı kemānım diyerek
3. Gösterüp yâre ruḥ-ı zerdümi raḥm itdirdüm
Dökme şāhum yire nâ-ḥağ yere kanım diyerek

Merhem-i luṭfi niyâz eylesem olur mı ‘aceb
Tîğ-bend o ğamıñ kesdi amānım diyerek
5. Dehenin ağızına teslîm ide Tâlib dilber
Dimesin kimse meded rāz-ı nihānum diyerek

207.

Seyyid Vehbî

Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün

Müstagnî-i irşād olur aşḥâb-ı ḥaķîkat
Sükkân-ı Harem n’eyler imiş kıble-nümâyı

2 Ya vuslata erilir, ya ayrılıkla yüz yüze gelinir. Ey deli gönül! Haydi git, hâlini anlat. Başka ne olabilir?

206. 31^b. Bursalı Tâlib Dîvânı, g. 65. (Erdem, 1994: 239).

- 1 Belini, ince belim diyerek kucağına alıp, tatlı dudağımy canım diyerek öperdim.
- 2 “Okuna canımın hedef olduğu keman kaşım” diyerek sonunda o naz fidanımı kucakladım.
- 3 Sevgiliye sarı yanağımy gösterip “Şahım, haksız yere kanımı yere dökme” diyerek kendimi acındırdım.
- 4 Kılıç tutan o kederin yardım diyerek kesti. İhsan merhemi için dua etsem şaşılır mı?
- 5 Tâlib, sevgilinin ağızına teslim etsin. Gizli sırrımı kimseye yardım isteyerek demesin.

207. 32^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 262/3. (Dikmen, 1991: 678).

aşḥâb: erbâb.

Hakikat sahipleri için doğru yolun gösterilmesine ihtiyaç yoktur. Harem sakinleri kibleyi gösteren pusulayı ne yaparmış.

208.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Açılmaz gönçe-i hâtır nesîm-i zülf-i dilbersiz
 Ğubâr-ı ğam mükedder itdi mir'ât-ı dil-i zarı

209.

Sâbit

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

O çâr ebrüyle bak ƫal'at-ı dil-cüy-ı cânâna
 Murabba' vefk-i devletdür ki ƫonmuş rüy-ı cânâna

210.

Sâlik

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Ümîd-i būs-ı la'l-i dil-rubâ elħaƫ ƫabâhatdür
 Şarâb-ı pür-nemekden neş'e-cüy olmak ħamâƫatdür

211.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

İltifâtıñ degil evvelki gibi şeydâya
 Bileli sevdigümi başladıñ istignâya

208. 32^a.

Gönül goncası, sevgilinin saçının rüzgârı olmadan açılmaz. Keder tozu inleyen gönlün aynasını bulanıklaştırdı.

209. 32^a. Bosnalı Alaeddin Sâbit Dîvânı, g. 293/1. (Karacan, 1991: 499).

O dört kaşla sevgilinin gönül çeken yüzüne bak. Onlar sevgilinin yüzüne konmuş dörtgen saadet vefki/ muskasıdır.

210. 32^a.

Doğrusu sevgilinin dudağını öpme arzusu kabahattir. Tuzlu şaraptan zevk aramak ahmaklıktır.

211. 32^a.

Önceki gibi deli âşığa dönüp bakmıyorsun. Sevdigümi öğrendiğinden beri tenezzül etmemeye/ nazlanmaya başladın.

212.

Nahîfî*Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*

Mir'âta bakma bir iki gün eyle tecrübe
Şabr eylemek firâkıña müşkil degil midür

213.

Ahreb

Mülk-i dili yağmâladı 'aşkıñ haylî
Çıkdı felege velvele-i vâveylî
Bir şüh-ı siyeh-çerdeye dîvâne olup âh
Lebrîz-i cünün itdi dil-i vâveylî

214.

Nâ'ilî*Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*

La'net o h'ân-ı luṭfa ki erzâle vaḳf olup
Ehl-i diliñ faṭîr ü hamîri bulunmaya

215.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

On üç on dört gün [olur] görmedüm [ey] mâh seni
Ey efendüm bu şeb aḥşamlaya şâd eyle beni

212. 32^a. Nahîfî Dîvânı, g. 155/2. (Aypay, 1992: 157).

Bir iki gün aynaya bakma ayrılığına sabretmek zor değil miymiş, dene.

213. 32^a.

Senin aşkın gönül ülkesini pek çok yağmaladı. Feryadımın gürültüsü felege çıktı/ ulaştı. Âh, bir esmer güzele âşık olup feryat eden gönlün deliliği son raddeye ulaştı.

214. 32^a. Nâ'ilî-i Kadîm Dîvânı, g. 317/3. (İpekten, 2019: 516).

olup: ola.

Gönül ehli kimselerin ekmeği, hamuru bulunmazken rezillere verilmiş lütuf sofrasına lanet olsun.

215. 32^a.

Ey ay! On üç, on dört gündür seni görmedim. Ey efendim! Bu gece akşamlayıp beni mutlu et.

216.

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Çande aḥşamladı āyā [diyü] ol mähveşi
Şehre şaldum seherī ḥāne-be-ḥāne (?) güneşi

217.

Be-nām-ı ‘Alī*Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*

Hemān sen merdüm ol da eyle pür hemyān-ı dāmānı
Birin gevher virürler saña ‘aşkıñ māyedārānı

218.

Be-nām-ı ‘Alī*Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün*

Çü ‘arz itdi ‘izār-ı āteşin gül
Ten-i āşüftesin yandırdı bülbül

219.

Kāmī Efendi*Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün*

1. Nedür ol kim gözi yaşlı Alevî
Maḥlaşı Enverî tarzı Konevî

Cānı burnunda o miḥnet-zedeniñ
Öz qarındaşıdır Aydın Dedeniñ

216. 32^a.

“O ay yüzlü acaba nerede akşamladı” diye güneşi seher vakti ev ev dolaşsın diye şehre saldım/
bıraktım.

217. 32^b.

Sen adam ol da eteğinin ceplerini doldur. Aşkın zenginleri sana birer inci verirler.

218. 32^b.

Bülbül perişan tenini yandırdı. Çünkü gül, ateş renkli yanağını gösterdi.

219. 32^b.

- 1 O gözü yaşlı Alevî kimdir, nedir? Mahlası Enverî, tarzı Konevîdir.
2 O eziyet çekenin canı burnundadır/ bezgindir. Aydın Dede’nin öz kardeşidir.

220.

Bi-ismihi Ḥasan*Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*

Kāse-i zerrīni gördüm sāḳiyā meyden teḥī
Dāne-i 'aqlum başumdan gitdi ey serv-i seḥī

221.

Zencīr-beste-i İsmā'il-zāde*Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün*

1. Ne dem ki ḳaşd-ı dile tīġ-ı ḥün-feṣān çekilür
Ṭaraf ṭaraf o ṣeḥe gerden-i amān çekilür
Zamān gelür yed-i ḳudretle o sitemkārıñ
Berāt-ı ḥüsn-i dil-ārāsına niṣān çekilür

222.

Luġaz-ı Sırrī*Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün*

1. Ol nedür kim [olup] maṣlūb-ı 'ālem
Yimez(?) yidirmede kārı dem-ā-dem
Ġusülde Şāfi'ī-mezhebdür ol şey
Anıñ cān-dādesi olmuş niçe ḥayy
3. Reh-i kūṣiṣde şeydālīḳ eyler
Vücūdın zeyn için dünyālīḳ eyler

220. 32^b.

Ey saki! Altın kâseyi şarapsız gördüm. Ey selvi gibi uzun boylu sevgili! Akıl tanem başımdan gitti.

221. 32^b.

- 1 Ne vakit gönül kasdıyla kan saçan kılıç çekilirse, o zaman o padişaha her taraftan imdat gerdanı çekilir.
2 Zaman gelir, o zalimin kuvvet eliyle gönül süsleyen güzelliğin fermanına tuğra çekilir.

222. 32^b.

- 1 Şu nedir: Âlemde asılmıştır, yemez fakat her zaman işi yedirmektir.
2 O şey gusülde Şâfi'î mezhebindedir. Pek çok canlı ona canını vermiştir.
3 Gayret yolunda delilik eder. Vücudunu süslemek için dünya gibi davranır.

Vücūdı lām iken ol ma‘den-i zāt
Olup nūn ile len nefy eyler işbāt

223.

Be-ism-i ‘Alī Rüşdi-zāde [...]

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

Tırāş olsam o berber şūhuna ger
Benüm ’çün başına gün toğdı dirler

224.

[İshāk]

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Görmeyen raḥş-süvār-ı kerem ü ihsānı
Görsün ol zeyn-dih-i zīn-i semend-i şānı

Ḥabbezā zīb-dih-i şadr-ı semend-i iḳbāl
Cünbiş-efzā-yı bihīn eşheb-i re’ fet-rānī

3. Cünbiş-i raḥş-ı şafā-baḥşı olur hemvāre
Āhuvān-ı Ḥotene cilve-dih-i ḥayrānī

Ḥabbezā raḥş-ı şabā-seyr-i sebük-cevlān kim
Oldı ‘acַz-āver-i ḥayyāl-i ḥayāl iz‘ānı

5. Sür‘at-i seyri ḳomaz sāyesin irdāfa mecāl
İdicek ṭayy bihīn deşteḡeh-i imkānı

4 O varlık madeninin vücudu lam gibi eğilmişken nun ile birleşip “len” edatını oluşturur ve kanıtlar.

223. 32^b.

Eğer o berber güzeline eğer tıraş olursam benim için “Başına gün doğdu” derler.

224. 34^b. Şeyhülislam İshāk Dīvānı, k. 17. (Doğan, 1997: 178-184).

1 Cömertlik ve ihsan atına bineni görmeyen, o şan atının eyerini süsleyeni görsün.

2 O, ikbal atının üstünü ne hoş süslemektedir. Merhametin en güzel atına hareketlendirmededir.

3 Safa veren atının hareketi, Hoten ceylanına her daim hayranlık cilveleri verir.

4 O, saba rüzgârı gibi giden, çabuk gidişli ne güzel bir attır. Onu zaptetmek hayal seyisinin âciz kalacağı bir şeydir.

5 İmkân ovasını geçince gidişinin sürati, gölgesinin onun arkasından gidebilmesine müsaade etmez.

Eşheb-i ‘aql-ı sebük-tāz ğubārın göremez
İtse meydān-ı tesābukda eger pūyānı

7. T̄arfetü’l-‘ayn-ı semend-i nazarı sebkatde
Oldı maġbūt-ı feres-rān-ı nigh-cevlānī

Naqş-ı emvāca ħalel gelmez idi zerre kadar
Cilvegāh eylese sūr‘atle eger ‘ummānı

9. Hissolunmaz reviş-i sūr‘ati zülfinden eger
Olsa her mūyı şu‘ā‘-ı başarıñ müjgānı

Cünbişi bād-mümāşil disem ammā ki degül
Münkaṭı‘-sāz-ı tüvān-ı ħareket bīnānı

11. Hiddet-i cünbiş ile berķ-şitāb ammā kim
İntifā-kerde degil tāb-ı cihān-gerdānı

Cāmi‘-i cümle-i eşkāl-i meḥāsin k’olamaz
Esb-i cādū daḫi ṭākatgerī-i yekrānı

13. Hem-‘inān olsa leked-kūpī-i sebkatle olur
Lengī-i ħaclet-i şeş-pā sebeb-i noqşānı

İtse izḫār-ı hüner pīşgeh-i Aşķarda
Tābiş-i ğıbṭa olur bā‘iş-i mūy-efşānı

-
- 6 Yarış meydanında koşsa, çok hızlı giden akıl atı onun tozunu bile göremez.
7 Önde gitme hususunda onun bakış atının gözünün bir açılıp kapanması, göz gezdirme atının binicisini imrendirdi (?).
8 Eğer süratle okyanustan geçseydi dalgaların nakşına zerre kadar zarar gelmezdi.
9 Eğer onun zülfünün her teli gözden çıkan ışının kirpikleri olsa, onun süratle gidişi hissedilmez (?).
10 Hareketi rüzgâra benziyor desem olmaz. Zira bu, rüzgâr gibi görenlerin hareket gücünü kesmiyor.
11 Fakat hareketinin keskinliği ile şimşek gibi gider ve dünyayı dolaşan ateşi söndürülemez.
12 O bütün güzel şekil özelliklerini kendinde toplamıştır. Bu sebepten büyücü at, onun atına karşı güç yetiremez.
13 Önde olmanın tekme vuruculuğu ile beraber/ yan yana gitse, haşerenin utanmasının topallığı eksikliğine sebep olur (?).
14 Aşķar’ın önünde hünerini gösterse, o kadar imrenir ki saçını başını dağıtmasına sebep olur.

15. Hüb-şüretligi ol rütbe ki taşvîr idemez
Nağş-ı hüsnün kalem-i nâdire-resm-i Mânî
- Büy-ı sevdâ getirür şämme-i nuzzâra
'Anberîn zülf ü siyeh perçem-i müşk-efşânî
17. Rûh-ı hayvânî-i şahhâl-teşekkül ki odur
Cân-ı insân gibi dil-zindeger-i şādānî
- Edhem-i saht-süm-i merdüm-i bî-hem-tā kim
Berçde nūr-ı siyeh-tābişe oldur şānî
19. Cilvegāh itse olur sîne-i küh-ı āhen
Dāğ-dāğ-ı eşer-i na'1-i şerer-efşānî
- Rākib-i cūd-ı rikābî-i şeref-āver çün kim
Aña tāvūs-ı İrem dirler ise erzānî
21. Hābbezā zeyn-dih-i zīn-i semend-i devlet
Ki ne dem olsa 'inān-gīr-i mekārim-rānî
- Yekke-tāzî-i himem-bāzî-i i'cāzīde
Aldı emşālını sebkatle ser-i meydānî
23. Oldı her lahza münevver-kün-i 'ayn-ı a'yān
Gerd-i rağş-ı kerem-i kuhl-i cevāhirsānî

-
- 15 Görünüşü o kadar güzeldir ki Mani'nin nadir şeyler resmeden kalemi onun güzellik nakşını işleyemez/ tasvir edemez.
- 16 Amber kokulu zülfü ve misk saçan siyah perçemi, ona bakanların burnuna sevda kokusunu getirir.
- 17 O kişnemeler oluşturan hayvanî bir ruhtur. Fakat insan ruhu gibi mutluluğun kalbini canlandırır (?).
- 18 O, eşsiz bir insanın sert toynaklı siyah atıdır. Şimşekte siyah siyah parlayan nurdan sonra o ikinci gelir.
- 19 Kıvılcımlar saçan nalının etkisiyle oluşan yaralar, demir dağın sinesinde yer etse olur.
- 20 O, şeref veren üzengisi üzerinde cömertliğe binmiştir. Ona İrem bağının tavusu derlerse yakışır.
- 21 Ne zaman cömertlik atının dizginlerini tutsa, devlet atının eyerini ne hoş süsler!
- 22 Gayretle mücadele edip muhatabını âciz bırakan biniciliği ile benzerlerini geçip meydanın başına vardı.
- 23 Kerem atının mücevher misali sürmeye benzeyen tozu, her an eşrafın/ ileri gelenlerin gözlerini nurlandırdı.

- Rağş-rân-ı kerem ü rākib-i esb-i devlet
Cünbiş-i edhem-i elṭāfına yoğ pāyānı
25. Zīver-i zīn-i şadāret ki ‘inān-ı tanzīm
Der-kef-i pençe-i hūrşīdveş-i fermānı
- Nām-ı zī-şānına olmağla mūrādif her dem
Edhem-i devlet anuñ olmada zīr-i rānı
27. Şūret-i esb-i bihīn-re’fetiñ timsali
Cāygāh eyledi bu āyīne-i imkānı
- Olmada lāzım-ı māhiyyet-i mihr-i zātı
Lem‘a-pīrāyī-i re’fetle hemīn rağşānı
29. Müfred-i zātı ile şūret-i nev‘iyyesine
Hemçü hūrşīd görülmek nice mümkün şānı
- Cevher-i ferd gibi zāt-ı girān-miğdārı
Zībdār itmede gencīne-i ‘izz ü şānı
31. Eşheb-i devletine olsa mücevher efsār
Vaşf-ı dāmād-ı şehensāh-ı cihān erzānı
- Hābbezā pādişeh-i tahtgeh-i şevket kim
Nūr-ı dīdārı ile rūy-ı zemīn nūrānı
33. Dīde-i dehre olur kuhl-i cilā-bağş-ı sürūr
Eşheb-i re’feti itdikçe ğubār-efşānı

24 O, kerem atının binicisi ve devlet atının sürücüsüdür. Onun lütuf atının hareketlerine sınır yok.
25 O, sadrazamlık eyerinin süsüdür. Memleketi tanzim etme dizgini, onun fermanının güneşin pençesine benzeyen elindedir.
26 Şanlı adı ile aynı olduğu için devlet Edhem’i (atı) onun biniciliği altındadır.
27 Merhamet atının suretinin yansması, bu imkân aynasını mekân edindi.
28 Merhametle ışıklar saçıp her an parlamak, onun güneş misali zatının niteliğinin bir gereğidir.
29 Biricik zati ve kendi nevine mahsus suretiyle tıpkı güneş gibi ikincisi olmayan biridir.
30 Parçalanmayan cevher gibi kıymetli zati, izzet ve şan hazinesini süslemektedir.
31 Cihan padişahının damadı olma vasfı, onun devletinin atını mücevher bir yular olsa layıktır.
32 O ne güzel, şevkat tahtında oturan bir padişaktır ki yüzünün nuru ile yeryüzü aydınlanmıştır.
33 Onun merhamet atı tozlar saçtıkça, bu tozlar dünyanın gözüne sevincin cila veren sürmesi olur.

Gerd-i raḥş-ı keremin ḥalk gözünden şakınur
Nūr-ı çeşm oldı ğubār-ı ḳadem-i zī-şānı

35. Eşheb-i saltanata oldı ‘inān-ġir-i şeref
‘Ālem efsār-be-dest-i nigeḥ-i fermānı

Mīr-i ḥayl-i ḳader itdi o hümāyūn-ḳademiñ
Ezraḳ-ı çarḥ-ı sebük-cünbişi zīr-i rānı

37. Ki olur debdebe-i raḥş-ı mehābet-baḥşı
Sāḥaġah-ı felege lerze-dih-i ḥayrānı

İricek şu‘le-i cevvēle-i na‘li felege
Eyledi ‘aksi kelef-kerde meh-i tābānı

39. O biḥīn rākib-i zībende-kümeyt-i ‘adliñ
Raḥş-ı evşāfına cān virse cihān erzānı

Cāna minnet bilürüz kāle-i ‘ömrü itsek
Ḳadem-i raḥşına ferşide dem-i püyānı

41. Siyyemā şadr-ı kerem-verzişiniñ olmaḳda
Her dem işṭabl-ı nigāhında semend-i şānı

Dāne-h‘ārī-i taḥaffuzla tenūmend ü biḥīn
Ḥāşıl-ı ‘ömr ile beslenmede yoḳ noḳşānı

-
- 34 Cömertlik atının kaldırdığı tozu, halk gözünden sakınır. Ne de olsa şan sahibi ayağının tozu göze nur oldu.
- 35 O, saltanat atının şeref yularını tutmaktadır. Âlem/ insanlar da onun fermanın bakış eline dizginlerini vermiştir.
- 36 Kader imrahoru, hızla hareket eden mavi feleği ayağı kutlu o zatın biniciliği altına vermiştir.
- 37 Çünkü onun heybetli atının görkemi, felek meydanına hayranlık titremeleri verir.
- 38 Nalının oynayan alevleri feleğe erişince onun yansımaları dolunayın yüzünde benekler/ çiller meydana getirdi.
- 39 Adaletin süslü atının binicisi o güzel zatın vasıflarının atı için bütün dünya canını verse değer.
- 40 Koştuğu zaman atının ayağına ömür kumaşımızı sersek bunu cana minnet biliriz.
- 41 Özellikle keremle davranan sadrazamın bakışının ahırında her an şan atı bulunmaktadır.
- 42 İri ve iyi kimselerin, onu koruması altında daneler yiyip ömürlerinin mahsulü ile beslenmelerinde eksiklik yoktur.

43. Eşheb-i devletine raht-ı mücevher gibidür
Himmet-i şadr-ı şadâkatger-i ‘ālî-şânı

Bārekallāh zihî şadr-ı kerem-fermā kim
Kuhl-i çeşm olmadadur gerd-i süm-i yekrānı
45. Cünbiş-i edhem-i ‘azminde ne hâlet var kim
İdicek ‘îdgehi cilvesine erzānî

‘Aks-i na‘li görünür gurre-i Şevvāl-āsā
A‘yün-i cümle-i nuzzāra o dem nūrānî
47. Siyyemā tehniyet-i ‘îd-i sa‘îd itmekiçün
Cilvegāh eyleyicek şahn-ı sarāy-ı şānı

Kādem-i rahşına ferşîde olur nuzzārîñ
Kāle-i bâşıra-i dîde-i istihsānı
49. Öyle yektā-rev-i deşt-i keremiñ mümkün mi
Cünbiş-i rahş-ı medîhinde sebük-cevlānî

Zîver-i zîñ-i semend-i kerem ü ihsāna
Ey olan kuhl-i cilā gerd-i süm-i yekrānı
51. Rahş-ı evşāfiñi ārāyiş için baş itsem
Hep bisât-ı sūhan-ı midhat-ı nev-bünyānı

-
- 43 Şanı yüce ve sadakatli sadrazamın gayreti, onun devletinin adına mücevherli bir eyer takımı gibidir.
- 44 O ne güzel, ne hoş bir sadrazamdır. Atının toynağının tozu bile göze sürme olmaktadır.
- 45 Onun azim atının hareketinde nasıl bir nitelik var ki bayram yerini nazlı hareketine layık edince...
- 46 ...onun nalının yansımaları tıpkı Şevval hilali gibi, gözleyen halkın gözlerine nuranî bir şekilde görünür.
- 47 Hususiyle kutlu Ramazan bayramını tebrik etmek için şan sarayının avlusunda...
- 48 ...ona bakanların beğenen gözlerinin bakış kumaşını atının ayağına serilir.
- 49 Cömertlik ovasında tek başına yürüyen öyle bir zatın övgü atının hareketlerinde çabukluk mümkün mü?
- 50 Ey atının toynağının tozu, kerem ve ihsan atının eyerinin süsünü parlatan!
- 51 Senin vasıflarının atını süslemek için hep yeni dokunmuş övgü sözleri kilimini yaysam.

Virse hayyāl-i hayāl edhem-i kil-k-i medḥe
Şahn-ı vaşfiñda ne ḥad ruḥşat-ı midḥat-rānī

53. Kuḥl-i ‘acz olmadadur çeşm-i semend-i kalem
Gerd-i mu‘ciz-ka-dem-i eşheb-i vaşf-ı şanı

Cünbiş-i midḥati maḥdūr-ı beşer olmayıcaḥ
Edhem-i ḥāme-ye irḥā-yı ‘inān erzānī

55. Yiter iṭnāb-ı sūḥan vaḥt-i du‘ādur İshāk
Eyle meydān-ı du‘āsında daḥi pūyānī

Ola ol rākib-i gülgün-ı ‘ināyet her dem
Fārisü’l-ḥayl-i biḥīn-mevkibe-i zī-şānī

57. Eşheb-i devleti iştābl-ı devām içre ola
Dā’imā dāne-ḥor-ı ḥāfıza-i Rabbānī

225.

[Vākıf]

Mefā’ilün fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün

1. Dile hayāl-i lebūñ gibi yār-ı cān olamaz
O köhne ḥāneye bir böyle mīhmān olamaz

Recā-yı vuşlata āmed-şüd-i nigāh-āsā
Miyānumuzda zebān-fehm tercümān olamaz

-
- 52 Eğer hayal seyisi, övgü kaleminin atına binip seni övme ruhsatı verse, senin vasıflarını anlatma meydanının ucu bucağı bulunmaz.
53 Onun şanlı vasıflarının atının mucizevî ayağının tozu, kalem atının gözüne acziyet sürmesi olur.
54 Onu övmeye çalışmak insanın güç yetireceği bir şey olmadığından kalem atının dizginlerini gevşetmek uygundur.
55 Ey İshāk! Sözü uzatma yeter, dua vaktidir. Dua meydanında bile koş.
56 O inayet atının binicisi her an yanında şanlı bir alay olan atın sürücüsü olsun.
57 Onun devletinin atı devamlılık ahırında içinde daima ilahi korumanın tanelerini yesin.

225. 94^b.

- 1 Gönle dudağının hayali gibi can dostu olamaz. O eskimiş eve böyle bir misafir olamaz.
2 Bakışın vuslat ümidiyle geliş gidişi (hareketi) gibi aramızda dilden anlayan başka bir tercüman olmaz.

3. Semend-i kāmumuz elbet şikāl-i ülfet olur
Mişāl-i esb-i taleb muṭlaḳu'l-'inān olamaz

‘Aceb mi murğ-i ḥayāl āşiyāne-sāz olsa
Şikenc-i zülfi gibi mürtefi‘ mekân olamaz

5. Cihānda gülşen-i āteş-bahār-ı ālāma
Hirās-ı āfet-i pey-der-pey-i ḥazān olamaz

‘Aceb ki her ne kadar olsa ḥāḳ-māl-i niyāz
Zamāne dilberi ‘uşşāḳa mihrbān olamaz

7. Hezār ḥamd ki deşt-i suḥende ey Vāḳıf
Semend-i ṭab‘um ile kimse hem-'inān olamaz

226.

[Vāḳıf]

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1. Şafā-enīsdür ol şabr-ı renc-i firḳat iden
Hemişe murğ-ı dilin nāle-senc-i ḥasret iden

Bulur neşāt-ı keder-düşmen-i ebed-peyvend
Sifāl-i köhne-i bezm-i cihāna rağbet iden

3. Füsüs-ḥvān olup engüşt-ḥā-yı ḥayret olur
Hemişe fevt-i dem-i intihāz-ı fırsat iden

Kitāb-ı ḥüsnin ider cümle mü-be-mü taḥrīc
Ḥayāl-i ebrū-yı dildāra şarf-ı vaḳt iden

3 Arzu atımız elbette yakınlık kösteği ile bağlanır. İstek atı gibi serbest bırakılmış olamaz.
4 Hayal kuşu orada yuva yapsa şaşılır mı? Onun saçının kıvrımı gibi yüksek bir mekân olamaz.
5 Dünyada elemelerin ateş çiçekli gülşenine, hazanın peşpeşe gelen âfetleri korku vermez.
6 Niyaz toprağına ne kadar yüz sürerlerse sürsünler, zamane dilberi âşıklarına şefkat göstermez.
7 Ey Vâkıf! Binlerce şükür ki söz çölünde tabiatımın atı ile kimse atbaşı gidemez.

226. 94^b.

1 Ayrılık sıkıntısına sabredip gönül kuşunu daima hasretle inlettiren, safaya dost olur.
2 Dünya meclisinin eski kadehine rağbet eden, ebediyen kedere düşman olan neşeyi bulur.
3 Hep fırsattan faydalanılacak anı kaçıran kimse, yazıklar olsun deyip hayretle parmağını dişler.
4 Sevgilinin kaşının hayaline vaktini harcayan, tek tek güzellik kitabının doğruluğunu ortaya koyar.

5. Sezā-yı serzeniş ancak huşul-i maṭlab için
‘Adū-yı kīne-nihāda cihānda minnet iden

‘Aceb mi āteş-i ğayretle olsa sūzende
Erāzil-ülfet olan dilbere maḥabbet iden

7. Nigāh-ı raġbete şāyān olur mişāl-i hilāl
Bu tekyegāhda nān-pāreye ḳanā‘at iden

Sezādur olsa hedef tīr-i ṭa‘n-ı aġyāra
Cefā-yı dilber-i pūr-kīneden şikāyet iden

9. Bu ḥüsn ü behcetile tāb-ı rüyıdur Vākıf
Nigāh-ı dīdemi ‘ālemde vaḳf-ı hayret iden

227.

[Vākıf]

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

1. Şol merd ki ālüde-i teşvīş degildür
Nīş-i elem-i çarḫile dil-rīş degildür

Āyīne-i kārında görür şüret-i ḥüsrān
‘Ālemde şu kim ‘āḳıbet-endīş degildür

3. Bār-ı miḫen-i çarḫa bu menzilgeh-i ğamda
Şol şahş ki şabr itmeye dervīş degildür

Sen teng-mīzāc-ı elem-i ‘aşşın ey dil
Ol mertebe ol şūḫ sitem-kīş degildür

5 İsteġin meydana gelmesi için dünyada kindar düşmana minnet eden kimse, ancak başa kakılmaya layık olur.

6 Rezil kimselere yakın olan dilberi seven, kıskançlık ateşiyle yansa şaşılır mı?

7 Bu tekkede bir ekmek parçasıyla yetinen, tıpkı hilal gibi, bakışların ilgi odağı olur.

8 Kindar sevgilinin eziyetinden şikāyet eden, rakiplerin ayıplama oklarına hedef olsa yaraşır.

9 Ey Vākıf! Dünyada gözümün bakışını hayretle sabitleyen, bu güzellik ve güler yüz ile onun yüzünün parlıtıdır.

227. 94^b.

1 Karışıklığa bulaşmamış mert kimsenin gönlü feleġin elem iġnesiyle yaralanmaz.

2 Dünyada sonunu düşünmeyen, işinin aynasında ḥüsrān görüntüsünü görür.

3 Bu gam duraġında feleġin eziyetlerinin yüküne sabretmeyen kişi dervīş deġildir.

4 Ey gönül! Aşkın elemiyle tabiatın sıkılmış. Fakat o şūḫ sevgili, o derece zalim deġildir.

5. Şabr eylememek dehrde hergiz ğam-ı ‘aşka
Ey Vâkıf-ı miñnet-zede ol iş degildür

228.

Li-Vâkıf-ı Pâkîze-edâ Sellemehullah

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Meylüm o şūha haţţ-ı ‘izâr olsun olmasun
Nezzâre-sâzım ol güle hâr olsun olmasun

Teklîf-i hām-ı mîve-i vaşl eylerüz gönül
Ol naħl-i nev-resîdeye bār olsun olmasun
3. Bî-câ ise nezzâre-i bîġānesi nola
Dil-bend-i ‘aşkıyuz bize yâr olsun olmasun

Ser-geşte ka‘beteyn gibi merdüm-i nigāh
Bu şeş-der-i maħabbete zâr olsun olmasun
5. Şeh-rāh-ı kûy-ı vaşlda ol māh-pāreye
Dil kûçe-gerd-i ‘aşkı duçār olsun olmasun

Āb-ı hevesle itmedeyüz anı terbiye
Nev-reste naħl-i kāmda bār olsun olmasun
7. Hâsretle Vâkıf eylerüz āġūşumuz ġüşād
Mûy-ı miyānı zîb-i kenār olsun olmasun

5 Ey eziyet çeken Vâkıf! Dünyada aşkın gamına sabretmemek iş değildir.

228. 95^b.

- 1 Yanağında ayva tüyü olsun veya olmasın, meylim o güzeledir. Dikeni olsun veya olmasın, bakışım o güledir.
2 Ey gönül! O taze fidana yük/ meyve olsa da olmasa da vuslat meyvesini boş yere teklif ederiz.
3 Kendine yabancı olanlara bakması yersizse ne olmuş? Bize yâr olsa da olmasa da biz onun aşkına gönlü bağlamışız.
4 Bu muhabbet tavlasına zar olsun olmasın, gözbebekleri başı dönmüş iki küp/ zar gibidir.
5 Gönül, o ay parçasına vuslat semtinin caddesinde rastlasa da rastlamasa da aşk çarşısında gezer.
6 Yeni yetişmiş arzu fidanında meyve olsun veya olmasın, biz onu heves suyuyla besleyip büyütmekteyiz.
7 Ey Vâkıf! Onun kıl gibi ince beli kucağımızın süsü olsun olmasın, biz yine hasretle kucağımızı açarız.

229.

Ve lehu

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Oldı demîde lih̄ye-i cānān 'aceb midür
İtdügi cevre olsa peşīmān 'aceb midür
- Olmazsa kūy-ı yārda farṭ-ı zihāmdan
Dil dest-bend-i gūşe-i dāmān 'aceb midür
3. Sen Yūsuf-ı melāḫati bir dem ki görmeyem
'Ālem olursa başuma zindān 'aceb midür
- Ḥaṭ geldi yāre görmedik şabāḫ-ı vaşl
Pāyāne irse bu şeb-i hicrān 'aceb midür
5. Bir sen degil ger olsa gönül ser-te-ser cihān
Ol şāh-ı ḫüsne bende-i fermān 'aceb midür
- Ser-der-hevā-yı 'aşkıñı eylerse rüz u şeb
Zülfün hevāsı bî-ser ü sāmān 'aceb midür
7. Zevḳ-i behište ḫaḫ bu ki 'ālemde Vākıfā
Tercīḫ olunsa şöḫbet-i yārān 'aceb midür

229. 95^b.

- 1 Sevgilinin sakalı çıktıysa şaşılır mı? Ettiği eziyete pişman olsa şaşılır mı?
- 2 Gönül, sevgilinin mahallesinde aşırı kalabalıktan dolayı yârin eteğinin ucundan sımsıkı tutamazsa şaşılır mı?
- 3 Sen güzelliğin Yūsuf'unu bir an görmesem, dünya başıma zindan olur. Buna şaşılır mı?
- 4 Sevgilinin sakalı belirdi, kavuşma sabahını görmedik. Bu ayrılık gecesi bitse şaşılır mı?
- 5 Ey gönül! Tek sen değil, eğer dünya baştan başa o güzellik padişahının kölesi olsa şaşılır mı?
- 6 Senin aşkından başı havalarda olan kişiyi zülfünün hevesi/ havası gece gündüz başsız ve huzursuz bırakırsa şaşılır mı?
- 7 Ey Vâkıf! Doğrusu bu dünyada dostlarla sohbet etmek cennet zevkine tercih edilse şaşılır mı?

230.

[Vâkıf]

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1. Şehâ seniñ gam-ı ağıyaruñ olmasun dimezüz
Mişâl-i gül elem-i hâruñ olmasun dimezüz

Nigâh-ı luţfi daħi gâh u geh dirîğ itme
Cefâ-yı nâ-be-maħal kâruñ olmasun dimezüz
3. Dürüg-ı maşlahat-âmîze çekme bir perde
Raķîbe luţfuña inkâruñ olmasun dimezüz

Gehî tesellî-i hâţır da yok mıdur kerem it
Dile te'âķub-ı âzâruñ olmasun dimezüz
5. Hemân gönül hele rüsvâ-yı 'aşķ olup gezme
Cihânda yoħsa saña yâruñ olmasun dimezüz

Hırâm-ı nâzile pâyemâl-i haşır itme dili
Esîr-i şîve-i reftâruñ olmasun dimezüz
7. Hemîşe Vâķıf-ı şeydâdan ictinâb itme
Bu şermgehde saña 'âruñ olmasun dimezüz

230. 95^b.

- 1 Ey şahım! Bizden başkalarının sana yakın olmasının gamını çekmeyelim demeyiz. Gül gibi diken eziyetin olmasın demeyiz.
- 2 İyilik bakışını ara sıra esirgeme. Yersiz eziyet senin için olmasın demeyiz.
- 3 Faydalı yalandan vazgeçme. Biz rakibe iyilikle davrandığımızı inkâr etme demeyiz.
- 4 Gönle peş peşe eziyetin olmasın demeyiz. Merhamet et, arada gönlümüzü teselli etmek de yok mudur?
- 5 Gönül hele dur, hemen aşk rezili olup gezme. Yoksa sana dünyada yârin olmasın demeyiz.
- 6 Gönlümüz senin yürüyüşündeki edaya esir olmasın demeyiz. Fakat onu naz salınışı ile ayaklar altına alma.
- 7 Elbette bu utanma mekânında hiç hayân olmasın demeyiz. Fakat sen âşık Vâķıf'tan hiç çekinme/ uzak durma.

231.

[Vâkıf]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. 'Âlemde şanma 'izzet ü cāh-ı cihān arar
Dil bend-i 'aşkı olmağa bir nev-civān arar
- Derd-i derūnın açmağa bī-çāregān-ı 'aşk
Ol şāh-ı mülk-i hūsne maḥall-i beyān arar
3. Şeh-rāh-ı ğamda bu dil-i ārām-düşmenüm
Esrār-ı 'aşkı söyleyecek rāzdān arar
- Yoğdur nigāh-ı rağbeti sīm-i sirişkūme
Dilber metā'-ı vuşlatına naqd-i cān arar
5. Bu lağzgehde germ-ṭaleb beste-pā gönül
Her dem şikenc-i tār-ı elemden amān arar
- Gülşen-sarāy-ı dehrde seyl-āb-ı eşk-i çeşm
Ṭab'ınca bir ser-āmede serv-i cemān arar
7. Yād eylemez egerçi o meh şimdi Vâkıfā
Bir vaqt olur bendesini çok zamān arar

231. 96^a.

- 1 Âlemde şeref ve dünya makamı aradığını sanma. Gönül aşkına bağlanmak için bir genç arar.
2 Aşkın çaresizleri, o güzellik ülkesinin sultanına gönül derdini açmak için bir müsait yer arar.
3 Huzura düşman olmuş bu gönlüm, gam yolunda aşkın sırlarını söyleyebileceği bir sırdaş arar.
4 Gözyaşı gümüşlerime rağbet edip bakmaz. Dilber vuslat malına karşılık can sermayesini arar/ ister.
5 Çok şey isteyen fakat ayağı bağlı gönül, bu bataklıkta elem tellerinin kıvrımlarından/ işkencesinden hep bir kurtuluş arar.
6 Gözyaşı seli, bir dünya gülşen sarayında kendi mizacına uygun, başta gelen bir selvi arar.
7 Ey Vâkıf! O ay, şimdi anmazsa da bir vakit gelir, kulunu çok arar.

232.

[Vehbî]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Sevdâger-i hayâl ki dil-keş mekân arar
Neşr-i metâ'-ı nazm idecek bir dükân arar

Dîvân be-dest 'aynek-i cām ile pîr-i mey
Evşâf-ı Cemde bir gazel-i dil-sitân arar
3. Bilmezlikile zâyi' ider niçe gevheri
Şem'-i kamerle şoñra yine āsumân arar

Eyler hayâl-i çeşm-i bütânı cüst [ü] cüy dil
Cāsūs-i reh-zenân eşer-i kârbân arar
5. Her şubh mihr-i jāle-rübā gülleri açar
Güyâ metâ'-ı kâfileyi dīdebân arar

Āvâredür hevâ-yı nihâl-i qadiñle dil
Elbette murğ kendüye bir âşiyân arar
7. Beyhüde qad-ḥamīde degül Vehbiyâ felek
Erbâb-ı ṭab'a atmağa seng-i girân arar

232. 96^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 72. (Dikmen, 1991: 558).

- 1 Gönül çekici bir yer arayan hayal taciri/ şair, şiir malını sergileyeceği bir dükkân arar.
- 2 Meyhaneci, divan elde, kadeh gözlüğüyle Cem'i anlatan gönül alıcı bir gazel arar.
- 3 ider: idüp, niçe: nice.
Felek/ gök, bilmeden pek çok inciyi yitirir. Sonra onu ay mumuyla yine arar.
- 4 hayâl-i çeşm-i bütânı cüst ü cüy dil: hayâl-i çeşm-i bütân cüst ü cü-yı dil.
Yol kesen casuslar kervan izi ararlar. Gönülde put gibi güzellerin gözünün hayalini arar durur.
- 5 Çiy tanelerini kapam güneş her sabah gülleri açar/ açtırır. Sanki bekçi/ gümrük memuru kafilenin malları arasında bir şey arar.
- 6 nihâl-i qadiñle dil: nihâl qaddün ile dil.
Gönül, senin fidan gibi boyunun hevesiyle/ havasıyla avare/ serseri olmuştu. Kuş elbette kendine bir yuva arar.
- 7 Ey Vehbî! Felek boşuna eğilmemiştir. Tabiat ehline/ şairlere atmak için ağır taş aramaktadır.

233.

Vākıfā

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Söylemez ben zāra hīç āyā lisānı yok mıdur
Ol şeh-i hüsnüñ ‘aceb bilsek dehānı yok mıdur

Düşmesün mi h̄vāhiş-i cām-ı şarāb-ı vuşlata
‘Āşık-ı āşüfte-kāmuñ daħi cānı yok mıdur
3. Mevsim-i haṭ revnaḫ-ı bāğ-ı ruḫuñ eyler şikest
Bu bahāruñ ey gül-i ḫod-rū ḫazānı yok mıdur

Bülbül-i zār u perīşān-nağme-i ‘aşkuñ daħi
Gülşen-i kūyında yāruñ āşiyānı yok mıdur
5. Düzkārān-ı nigeḫ gül-çīn-i kām olmağla hep
Gülsitān-ı hüsnüñüñ bir bāğbānı yok mıdur

Āşinā-yı baḫr-ı ümmīd olmaḫ ister dil ‘aceb
Fülk-i vaşluñ lenger-i h̄vāb-ı girānı yok mıdur
7. Türk-tāzī-var yine pehnā fezā-yı nazmda
Tevsen-i ṭab‘uñ ‘aceb Vākıf ‘inānı yok mıdur

233. 96^a.

- 1 Ben ağlayan âşığına hiçbir şey demez, acaba dili yok mu? O güzellik sultanının ağzı yok mu, bir bilsek.
- 2 Vuslat şarabının kadehini istemesin mi? Arzuları karışık âşığın da canı yok mu?
- 3 Ayva tüyünün çıkması, senin yanağının bahçesinin parlaklığını yok eder. Ey yaban gülü! Bu baharın güzü yok mu?
- 4 Aşkın perişan nağmelerini söyleyip inleyen bülbülün de sevgilinin mahallesinin gül bahçesinde yuvası yok mudur?
- 5 Bakışın hırsızları hep istek gülünü toplamaktadır. Güzelliğinin gül bahçesinin bir bahçıvanı yok mudur?
- 6 Gönül, ümit denizinde yüzmek ister. Acaba vuslat gemisinin ağır uyku çapası yok mu?
- 7 Şiirin geniş meydanında yine yağma var. Ey Vâkıf! Acaba dik başlı atının dizgini yok mudur?

234.

[Vākıf]

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Dil heveskār-ı ümīd-i maḫdem-i cānānedür
Rište-i enzār zülf-i intizāra şānedür
- Åşinā-yı cilve-i tarḫ-ı tekellüf ğayrlar
Dil ḫarīm-i vuşlat-ı cānāneye bīġānedür
3. Bü'l-‘aceb mi olsa sūzende-i tāb-ı nār-ı şevḫ
Pertev-i şem‘-i cemāl-i dilbere pervānedür
- Gūş-bend it ġāh u geh şefkatde ol ḫann eyleme
Nāliş-i pey-der-pey-i ‘uşşāk hep efsānedür
5. Ey kemān-ebrū ser-i teslīm-bend-i ‘aşḫuñam
Ḳaşd-ı nevk-i tīr-i müjġāniñ egerçi cānedür
- Eyleme ta‘yīb vaz‘-ı nā-revākār olsa da
Bezm-i ‘aşḫuñda dil-i şūrīde pek mestānedür
7. Ārzū-kām-ı vişāle şerm ma‘nīdür velī
Ref‘-i ḫaclet tābī‘-i nūş-ı dü se peymānedür
- İntizār-ı maḫdem-i cānānı ta‘yīb eyleme
Tābiş-i ruḫsārı zīrā zīnet-i kāşānedür

234. 96^b.

- 1 Gönül, sevgilinin gelişini ümit etmeye heveslidir. Bakışların ipleri, bekleyiş zülfüne taraktır.
- 2 Başkaları, gösteriş bahçelerindeki tecelliye aşına iken gönül, sevgilinin vuslat evine yabancıdır.
- 3 Şevk ateşinin hararetiyle yansa şaşılmaz. (Gönül), dilberin mum gibi parlak yüzünün ateşine pervane olmuştur.
- 4 Ara sıra kulağını tıka, şefkatle davran. Åşıkların kesilmeyen inlemelerinin hep efsane/ boş olduğunu sanma.
- 5 Ey yay kaşlı! Senin kirpik oklarının temrenleri canıma kastetse bile ben aşkına başımı teslim etmişim.
- 6 Yakışmayan işler yapsa da ayıplama. Zira senin aşk meclisinde perişan gönül pek sarhoştur.
- 7 Utanmak, vuslat arzusuna ermeye manidir. Fakat o perdenin açılması iki üç kadeh içmeye bakar.
- 8 Sevgilinin gelişini beklemeyi ayıplama. Zira onun yanağının parlaklığı, köşkümezin süsüdür.

9. Vākıf-ı aşüfte-sāmāna ‘aceb ey bī-vefā
Böyle cevri-i nā-behencāra sebep āyā nedür

235.

[Vākıf]

Mef̄ülü fā‘ilātü mef̄‘ilü fā‘ilün

1. Rāh-ı talebde cismini beyhüde nāl iden
Dil-süz-ı táb-ı ğam heves-i bī-me’āl iden

İtmiş sevād-ı haṭṭını ārāyiş-i cemāl
Şeh-bāz-ı hüsni ṭā’ir-i bī-perr ü bāl iden

3. Ṭarf-ı ızār-ı yārda itmiş mekân aña
Hāl-i siyāhı zīnet-i hüsñ ü cemāl iden

Dil-süz-ı ḥasret olmada senden yegān yegān
Ey serd-mihr-i hüsñ ümīd-i vişāl iden

5. Eyles mi hīç neḫāre ruḥ-ı tābnāküñe
Seyl-i sirişkini ğarḫ-ı infi‘āl iden

Şāyān-ı vaşl olur girih-i çīn-i zülfüñi
Çeşm-i ümīde gerdiş-i h̄vāb-ı ḥayāl iden

7. Rāḫat bulur mı dehr-i ğam-ābādda meger
Dil-bend-i tār-ı zülfini āşüfte-ḥāl iden

9 Ey vefasız! Düzeni bozulmuş Vākıf’a böyle yerli yersiz eziyet etmene sebep acaba nedir?

235. 96^b.

- 1 İstek yolunda bedenini boş yere kamış gibi incelten kişi, gam hararetiyle kalbini yakmış ve manasız bir hevese kapılmıştır.
2 Güzellik doğanını kolsuz kanatsız bir kuş yapan (Allah), tüyünün/ sakalının siyahlığını güzelliğine/ yüzüne süs etmiştir.
3 Siyah beni, güzelliğe ve yüze süs kılan, ona yârin yanağının kenarında yer vermiş.
4 Ey güzelliğin merhametsizi! Sana kavuşmayı ümit edenlerin gönülleri birer birer hasretle yanmadadır.
5 Gözyaşı selini gücenciklik teli kılan kimse, senin parlak yanağına hiç bakar mı?
6 Senin zülfünün kıvrımındaki düğümü ümit gözünde uyku ve rüyaya bağ yapan kişi, vuslata layık olur.
7 Onun zülûf tellerinin bağını açıp dağıtan kimse, bu gamlarla dolu dünyada rahat bulur mu?

Görmez cihānda hayrını kālā-yı hüsniñ
‘Uşşāk-ı nā-be-kāmına hep mekr ü āl iden

9. Vākıf sipihr-i kīne-nihād içre muttaşıl
Lāyık mı pāymāl ola kesb-i kemāl iden

236.

[Vākıf]

Mef`ülü fā`ilātü mefā`ilü fā`ilün

1. Ey nev-nihāl-i devhā-i gülşen-serāy-ı hüsniñ
Şāyeste kadd-i nāzuña zībā kabā-yı hüsniñ
Üftādegān-ı ‘aşkı nola olsa müstażil
İtmiş serinde lāne-i devlet hümā-yı hüsniñ
3. Maḥşūş-ı kaddi şīve-i ‘ālem-bahā-yı nāz
Pinhān her girişmesi remz-i edā-yı hüsniñ
İtmiş güşāde gönçe-i ruhsār-ı alini
Olmuş vezīde bāğ-ı cemāle şabā-yı hüsniñ
5. Vābeste yek nigāh-ı füsünkār-ı çeşmüñe
Teshīr-i mülk-i şīve-i ‘ālem-bahā-yı hüsniñ
Efsūs şimdi oldı dil-i şabr-nā-şinās
Ser-mest-i büy-ı sāğar-ı tākāt-rübā-yı hüsniñ

8 Muradına erememiş âşıklarına hep hile ve oyun eden, dünyada güzellik kumaşının hayrını görmez.

9 Ey Vākıf! Kemale ermiş kişilerin, bu kinci felek içinde hep ayaklar altında kalması layık mıdır?

236. 96^b.

- 1 Ey güzellik gül bahçesinin ulu ağacının fidanı! Nazının boyuna güzellik kaftanı süs olarak yaraşır.
- 2 Güzellik hümâsı başında devlet yuvası yapmıştır. Aşkının düşünleri gölgesine sığınsa şaşılmaz.
- 3 Nazın dünyaya bedel cilvesi boyuna hastır. Gizli her nazı, güzelliğindeki edaların imasıdır.
- 4 Güzellik sabası, cemel bağına esmiş de onun yanağının al goncasını açtırmış.
- 5 Güzelliğin dünyaya bedel naz ülkesini fethetmek, senin gözünün büyüleyici tek bir bakışıyla bağlıdır.
- 6 Yazık, sabrı tanımayan gönül şimdi güzelliğin dayanılmaz kadehinin/ şarabının kokusuyla sarhoş oldu.

7. ‘Arz-ı niyāza t̄ab mı var dilde araya
Oldı keşide perde-i şerm ü hayā-yı h̄usn
- Nā-lāyık-ı mürüvvet-i t̄ab‘uñ degül midür
Miñnet-güzin-i ye’s ola buse-gedā-yı h̄usn
9. Pāymāl-i esb-i naḥvetüñ olsun fütādelər
Ey şāh-ı mülk-i nāz budur muḳtezā-yı h̄usn
- Elfāz-ı nā-dürüst ile aḥbāba Vākıfā
Olsun hediyye bu ğazel-i dil-güşā-yı h̄usn

237.

Li-Seyyid Vehbī

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

1. Baḳmaz o ğurre-mest-i behā ḥāksārına
Beyhüde pāymāl oluruz reh-güzārına
- Düşundaki melekleri görse dem-i namāz
Virmez selām t̄arf-ı yemīn ü yesārına
3. Böyle giderse ḥaşre de nāz eyler ol perī
Rıdvān da‘vet eylese kevşer kenārına

-
- 7 Araya güzelliğın utanma ve hayâ perdesi çekildi. Gönülde yalvarmaları sunmaya güç mü var şimdi?
- 8 Güzelliğinden buse dilenen kimsenin ümitsizlik mihnetini çekmesi, senin tabiatındaki insanlığa yakışmayan şeyler değil midir?
- 9 Ey naz ülkesinin padişahı! Aşıklar, senin kibir atının ayağı altında çiğnensin/ ezilsin. Güzelliğın gereği budur.
- 10 Ey Vâkıf! Bu gönül açıcı güzellik gazeli dağınık sözleriyle birlikte dostlara hediye olsun.
237. 97^a. Seyyid Vehbī Dîvânı, g. 199. (Dikmen, 1991: 640).
- 1 ḥāksārına: cān-sipārına.
Güzelliğiyle gurur sarhoşu olmuş o sevgili, kendisi için toprağa düşene bakmaz. Boş yere onun yolunda çiğneniriz.
- 2 Namaz vakti omzundaki melekleri görse sağ ve sol tarafına selam vermez.
- 3 ḥaşre de: ḥaşrda.
Rıdvān meleği, Kevser ırmağının kıyısına davet etse de bu gidişle o peri gibi güzel, dirilmeye de naz eder.

Mest-i şarāb-ı seyl-i ħurūş-ı ğurūr iken
Gelmez ħalel ‘aceb ki binā-yı vaķārına

5. Ser-germ-i naĥvet olmasun ol şāh çok da kim
Degmez neşāt-ı bāde-i ‘işve ħumārına

Bakmaz mı dilberān-ı kühen-sālīñ ol perī
‘Uşşāka riş-ĥ^vāy olarak i‘tizārına

7. Vehbī zevāl-i devlet-i ħüsnün o āfetiñ
İtdiñ ħavāle fitne-i ħaţţ-ı izārına

238.

[Vākıf]

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

1. Nezzāre-sāz-ı ħayret olursam ‘izārına
Baķ baķ kemāl-i tāb-ı ruĥ-ı şermdārına
Esrār-ı ‘aşķı ketm idemez gül ‘aceb midür
Yüz virmezise bülbül-i āşüftekārına
3. Bīhüde-gerd-i küçe-i şeh-rāh-ı vaşlıdur
Raĥm eylemez mi ‘āşık-ı miĥnet-şi‘ārına
Ol şuĥuñ oldı dīve teşrīfi bī-şümār
Bī-çāre ‘āşıkın nigeĥ-i intizārı ne

- 4 Gururun coşkun sele benzeyen şarabıyla sarhoş iken vakar binasına hiç zarar gelmez, ne acayip!
5 şāh: şūĥ.
O padişah, çok da kibir sarhoşu olmasın çünkü naz şarabının neşesi baş ağrısına değmez.
6 O peri gibi güzel, yaş almış dilberlerin, sakallarını çiğneyerek âşıklardan özür dileyişlerine bakmaz mı?
7 Ey Vehbî! O afetin güzellik devletinin yok olmasını/ bozulmasını yanağında çıkan sakal fitnessine havale ettin.

238. 97^a.

- 1 Onun yanağına hayretle bakarsam, bak o zaman utangaç yanağındaki mükemmel parlaklığa/hararete.
2 Gül, perişan bülbülüne yüz vermezse şaşılmaz. Çünkü bülbül, aşkın sırlarını gizleyemez.
3 Âşık, vuslat caddesinin çarşısında boş yere dolanmaktadır. Sevgili, dertli âşığına merhamet etmez mi?
4 O güzel, sayısız kere o şeytan rakibe teşrif etmiştir. Çaresiz âşığın bekleyen bakışları nedir o zaman?

5. Demdür ki ‘âşıkun ide ol serv merhamet
Seyl-âb-ı eşk-i dîde-i gevher-nişârına

‘İd içre görse kâ’ il iken rüy-ı dilberi
Bî-çâre düşdi h^vâhiş-i būs u kenârına

7. Bes bes bu rütbe h^vâhiş-i vuşlat ne Vâkıfâ
‘Âşık odur ki virmeye şıklet nigârına

239.

[Vâkıf]

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

1. Ümîd-i maḳdem-i teşrîf-i yâra cür’et itmezdük
Bileydük hulf-i va’din ol perînuñ da’vet itmezdük

Neden işkestelik ṭâb’uñda ketm itme dil-i zâra
Bileydük cürmümüz ey şâh-ı hübân şıklet itmezdük

3. Teḡâfûlkârî-i dilberden olmuş dil-girân böyle
Hilâf-ı resm-i dîrîn-ṭarḥ-ı bezm-i şoḫbet itmezdük

Bu meclis böyle germ-â-germ iken mir’ât-ı sâḡardan
Göreydük rüy-ı şādî terk-i cām-ı ‘işret itmezdük

5. Göreydük rüy-ı şādî sâḡar-ı ‘aşḡ u maḡabbetden
Cihânda tevbe-i cām-ı firâḡa niyyet itmezdük

5 O selvinin, âşığın inciler saçan gözyaşı seline merhamet etmesinin zamanıdır.

6 Sevgilinin yüzünü bayramda görmeye razıyken, çaresiz âşık öpme ve kucaklama hevesine düştü.

7 Ey Vâkıf! Yeter yeter, bu derece vuslat arzusu nedir? Âşık, sevdiğine sıkıntı vermeyen kimsedir.

239. 97^a.

1 Sevgilinin teşrif edeceği ümidine kapılmazdık. O peri gibi güzelin vaadini yerine getirmeyeceğini bilseydik davet etmezdik.

2 Ey güzeller şahı! Neden kırıldın, bu inleyen gönülden gizleme. Zira hatamızı bilseydik sıkıntı vermezdik.

3 Dilberin bilmezden gelişinden canı sıkılmış. Sohbet meclisinin eskiden konulmuş âdetine aykırı davranmazdık.

4 Bu meclis böyle kızışmışken kadeh aynasında mutluluğun yüzünü görseydik içki kadehini bırakmazdık.

5 Aşk ve muhabbet kadehinden mutluluğun yüzünü görseydik ayrılık kadehine tövbe etmeye dünyada niyetlenmezdik.

Bu rütbe infi‘ālin hissi ideydük meclis-i meyde
O bed-mihr ü vefādan biz ümīd-i vuşlat itmezdük

7. O gül-ruhsārenüñ bŷy-āşinā-yı vaşlı olsayduk
Hezār-ı ŧab‘ı Vākıf nālekār-ı hasret itmezdük

240.

[Vākıf]

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1. Gönül nā-lāyık-ı hem-şoĥbet-i cānāne oldum ben
Bu meclis-āşināyāna hemān bīgāne oldum ben
Perişān-ŧavr-ı ‘aşkam bü’l-‘aceb mi bezm-i ‘ālemde
Ĥayāl-i çeşm-i mest-i yārdan mestāne oldum ben
3. Tenüm sŷrāĥ sŷrāĥ şöyle itdi fikr-i ġamzeñ kim
Cihānda tār-ı zŷlf-i derd-i hirci şāne oldum ben
Degildür mīve-i maķşŷda mümkün dest-res çŷnkim
Ĥayāl-i şem‘-i bezm-i dilbere pervāne oldum ben
5. Nola ser-der-hevā-yı miĥnet-i hicrān isem Vākıf
Heveskārī-i zŷlf-i yāriile dīvāne oldum ben

6 Şarap meclisinde bu derece gücendiğini hissetseydik, o sevgisiz ve vefasız kavuşmayı ümit etmezdik.

7 Ey Vākıf! O gül yanaklıının vuslat kokusunu alsaydık tabiatın bülbülünü hasretle inletmezdik.

240. 97^b.

- 1 Ey gönül! Ben, sevgilinin arkadaşlığına layık olamadım. Bu meclisin dostlarına hemen yabancı oldum.
- 2 Aşktan dolayı tavırlarımın perişan olmasına şaşılmaz. Zira dünya meclisinde yârin sarhoş gözünün hayaliyle kendimden geçtim.
- 3 Senin yan bakışının düşüncesi bedenimi öyle delik deşik etti ki dünyada ayrılık derdinin saç tellerine bir tarak oldum.
- 4 İstek meyvesine ulaşmaya elin yetişmesi mümkün değildir, çünkü ben sevgilinin meclisinin mumunun hayaline pervane oldum.
- 5 Ey Vākıf! Ayrılığın sıkıntısıyla aklım başımda hevesler olmasa ne olur? Ben, sevgilinin saçının hevesiyle deliye döndüm.

241.

[Vâkıf]

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

1. Dil itse nola 'arız-ı pür-tāba teveccüh
Bülbül ki ider gönçe-i şādāba teveccüh
- Eyler gönül endiše-i ebrūsını der-piş
Mānend-i muşallī k'ide mihrāba teveccüh
3. 'Ārif güher-i zāta nazār-sāz olur elbet
A'dādur iden zīnet-i esbāba teveccüh
- Dergāh-ı Hudā müstenidi ğayrı cihānda
İtmez hele dil hāşılı bir bāba teveccüh
5. Vâkıf nola teşriflerin eylese ümmīd
Elbette olur maqdem-i aḥbāba teveccüh

242.

[Lem'î]

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Ne bir ğam-h'ārımız var hātır-ı nā-şāddan ğayrı
Ne bir hem-dem bulundu nāle vü feryāddan ğayrı
- Taḥammül Bī-sütün-ı ğamda güçdür tīşe-i 'aşqa
Bu kāra kimse baş urmaz ser-i Ferhāddan ğayrı

241. 97^b.

- 1 Gönül, parlak yanağa yönelse ne olur? Zaten bülbül de taze goncaya yönelir.
2 Gönül, mihraba yönelip namaz kılan kimseye gibi sevgilinin kaşımın düşüncesini göz önünde tutar.
3 Ārif kimse elbette kişinin cevherine bakar. Kıyafetin süsüne bakan/ itibar eden düşmanlardır.
4 Gönül, Allah'ın dergâhına dayanan kimselerden başka dünyada hiç başka bir kapıya yönelmez.
5 Vâkıf, onların teşrif edeceklerini ümit etse şaşılmaz. Zira dostların gelişi elbette beklenir.

242. 99^b.

- 1 Ne gamlı gönülden başka bir dert ortağımız var ne de inleme ve feryattan başka bir dost bulundu.
2 Kederin Bisütun dağında aşk kazmasına tahammül etmek zordur. Bu işe Ferhat'ın başından başka kimse başvurmaz.

3. O şem‘-i hüsnî yâd itdikçe her dem hemçü pervâne
Benüm’çün bir yanar yok âh-ı âteş-zâddan ğayrı
- Bu gülşende şarılmaz mıydı dil çün ‘âşık-ı pîçân
Göreydi ser-bülend ol kâmeti şimşâddan ğayrı
5. Ticâretgâh-ı dehrîñ her metâ‘ı germ-sûd ancak
Metâ‘-ı kesbimüz yok cünbiş-i isti‘dâddan ğayrı
- Debistân-ı hünerden tıfl-ı dil olmaz mı rû-gerdân
Ne itdi istifâde sîlî-i üstâddan ğayrı
7. Okundukça bu nazm-ı âteşin-ta‘bîr ey Lem‘î
Yanar yok hürmenistân-ı dil-i hüssâddan ğayrı
- Tetebbu‘ itmeden bu nev zemîn ü tâze mazmûna
Ğarâz yok bir nigâh-ı Dürri-i üstâddan ğayrı

243.

Ve lehu

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘îlü fâ‘ilün

1. Tek bulmasun bu bezm-i cihânda sebû şikest
Olsun ser-i humâr-ı dil-i ârzü şikest
- İtme havâle şaneyi diller harâb olur
Her târ-ı kâkülünde bulur mû-be-mû şikest

-
- 3 O güzellik mumunu pervane gibi her an hatırladıkça benim için ateş çıkaran âhtan başka yanan yoktur.
- 4 Gönül, bu gülşende o uzun boylu, şimşir ağacı endamlıdan başkasını görseydi sarmaşık gibi ona sarılmaz mıydı?
- 5 Dünyanın ticaret yerinin her malı kazanç getirir. Ancak bizim yeteneğimizin hareketinden başka kazandıran malımız yok.
- 6 Gönül çocuğu, hüner okulunda yüz çevirmez mi? Üstadın tokatından başka ne fayda elde etti?
- 7 Ey Lem‘î! Bu yakıcı tabirli şiir okudukça, kıskanç kimselerin gönül harmanından başka yanan yoktur.
- 8 Bu yeni tarz ve orijinal hayalin ardında gitmekte, üstat Dürri’nin bakışına mazhar olmaktan başka bir niyet yoktur.

243. 99^b.

- 1 Bu dünya meclisinde testi kırılmasın da arzunuz gönlündeki baş ağrısının başı kırılsın.
- 2 Tarağı savunma, gönüller harap olur. Tarak, senin kâkülünün her telinde kıl kıl kırıklar bulur.

3. Hānçer be-dest-i ğamze vü çeşm-i siyāh mest
Tarf-ı külâhına virmede ol kîne-cū şikest

Eyler şikeste hâtır-ı rindānı bulmasun
Yā Rab mizāc-ı sākî-i ferhunde-rū şikest

5. Seng-i yasağ-ı şaḥne-i devr-i zamān ile
Efsūs buldı cām şikest ü kedū şikest

Gelsin mi bezm-i ‘işrete virsin mi cām-ı mey
Oldı ayağ-ı bâde vü dest-i sebū şikest

7. Lem’î ḳalır mı dilde olan inkisārimız
Bulmaz mı yoḥsa şîşe-i ḳalb-i ‘adū şikest

244.

Vehbî

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dîde-i mey-keşde āḥir itdi āşarı zuhūr
Tāk-i bâğîñ dökdüğü göz yaşı zāyi‘ olmadı

245.

Li-Seyyid Vehbî

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Çehre göster ḳıl perîde reng-i rüy-ı lâleyi
Eyle tebhāle dehān-ı gonçe üzre jāleyi

3 Hānçer, gamzesinin elinde, kara gözü sarhoş bir şekilde o kinci, külâhının kenarını eğmededir.
4 Ya Rab! Kutlu yüzlü sakinin mizacı kırılmasın, yoksa rintlerin kalbini kırar.
5 Bu zamanın zabıtasının yasaklama taşı ile kadeh de kırıldı, kabak da kırıldı, yazık.
6 İşret meclisine gelsin mi, şarap kadehini versin mi? Şarabın ayağı/ kadehi ve testinin eli kırıldı.
7 Ey Lem’î! Gönülde olan kırgınlığımız böyle kalır mı? Yoksa düşmanın şîşeye benzeyen kalbi kırılmaz mı?

244. 99^b.

Bağdaki asma kütüğünün döktüğü gözyaşı ziyan olmadı. Sonunda şarap çekenin gözünde onun tesirleri ortaya çıktı.

245. 99^b. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 246. (Dikmen, 1991: 668).

1 Yüzünü göster de lalenin yüzünün rengini soldur. Çiy tanesini goncanın ağzının üzerinde uçuk olarak çıkart.

Şeb ki pertev-pāş ola hüsnuñ niķāb-ı şerm ider
Şem‘-i bezme dāmen-i pervāne māha hāleyi

3. Gülşene ‘azmiñ görüp eṭrāfuma ṭarḥ eyledüm
Lāle-āsā hūn-ı dilden rīḥte-i pergāleyi

Ceyş-i ğam şīr olsa da ḥavf itme devr-i cām ile
Eyle tābūr-ı taḥaşşun şu‘le-i cevvēleyi

5. Pāsdār oldı ğılāf-ı dilde besdür Vehbiyā
Çarḥa çekmek niyyetüm şemşīr-i āh u nāleyi

246.

Ve lehu

Ahreb

Gerçi feleĝiñ vaz‘ı degil sencīde
Andan degilüm līk felāket-dīde
Çün gevher-i ābdār hemvāre beni
Hemvāralıĝumdur eyleyen ğaltīde

247.

Ve lehu

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Sīne-i pūr-hūnuma mey-hāneler reşk eylesün
Neşve-i ‘aşķum görüp mestāneler reşk eylesün

- 2 Güzelliĝin gece ışıklar saçtığında meclisteki mum pervanenin eteĝini, ay ise haleyî hayâ perdesi olarak örtünür.
3 Senin gül bahçesine geldiğini görüp gönül kanımdan dökülenleri laleler gibi etrafına koydum.
4 Gam askeri aslan olsa da korkma. Kadehi dolaştırarak hareket eden alevler ile etrafında koruyucu bir tabur yap.
5 Ey Vehbî! Gönül kımında paslandı, yeter. Artık niyetim āh ve inleme kılıcını feleĝe çekmektir.

246. 99^b. Seyyid Vehbî Dîvânı, r. 27. (Dikmen, 1991: 721).

vaz‘ı: vaşfi

Feleĝin hāli ölçüye tartıya gelmezse de ben ondan bir felaket görmedim. Çünkü parlak inci gibi beni hep yuvarlayıp duran şey, benim düpdüzgün oluşumdur.

247. 100^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 171. (Dikmen, 1991: 620).

1 pūr-hūnuma: pūr-şavķuma, Neşve: Neş‘e.

Kan dolu gönlümü meyhaneler kıskansın. Aşkımın neşesini görüp sarhoşlar kıskansın.

Bezm-i meyde la‘l-i nâbiñdan baña bir pūse vir
Būlbüle ƙan ađlasun peymāneler reşk eylesün

3. Eyle ey gencīne-i nağvet nihānī cilvegāh
Genc-i vīrān-ĥāneme kāşāneler reşk eylesün

Beste-i zencīr-i zūlf ile dil-i āşūfteyi
‘Āĥilān mecnūn olup dīvāneler reşk eylesün

5. Bir nigāh-ı iltifāt eyle şehā Vehbīye kim
Āşinālar dostlar bīgāneler reşk eylesün

248.

Ve lehu. Nā-tamām

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1. Cihān-ı keşmekeş-i derddür gönül ‘ālem
Ne bār-ı ƙahr ne zehr-i keder çekilmişdür
Cemāl-i yārda ebrū-yı zerd zann itme
Berāt-ı ĥüsnine tuđrā-yı zer çekilmişdür

2 Būlbüle: Būlbūlān.
Şarap meclisinde bana saf dudağından bir buse ver. Būlbüle denilen kadeh kan ağlasın kadehler kıskansın.
3 Ey gurur hazinesi! Gizlice oraya gel de yıkık dökük evimin hazinesini saraylar kıskansın.
4 Perişan gönlü ve saçının zinciri ile akıllı kimseler delirsin, deliler kıskansın.
5 şehā: dil-i.
Ey şah! Vehbī’ye bir kere ilgiyle bak da tanıdıklar, dostlar, yabancılar kıskansın.

248. 100^a. Seyyid Vehbī Dīvānı, kt. 9/2-3. (Dikmen, 1991: 684).

1 Ne bār-ı ƙahr ne zehr-i: Gehī gümān-ı sitem geh
Ey gönül! Bu âlem, dertle karmakarışık olmuş bir dünyadır. Ondan ne kahrın yükü ne de kaderin zehri çekilmiştir.
2 Sevgilinin yüzünde görüneni, sarı kaş sanma. Onun güzelliğinin fermanına altın tuğra çizilmiştir/ çekilmiştir.

249.

Ve lehu

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

1. Kaysıñ serinde şür geh artar geh eksilür
 Ol lānede tıyūr geh artar geh eksilür

 Geh zāyi' eyler 'aqlımı geh füzün ider
 Sermāye-i şu'ūr geh artar geh eksilür
3. Her bār kıadd-i kāma çıkışmaz kıumāş-ı cūd
 Endāze mi olur geh artar geh eksilür

 Bir hālde kıomaz kıaḫ-ı ruhsārın ol perī
 Mānend-i zıll-ı hūr geh artar geh eksilür
5. İdmān-ı meşķ-i kıavs-i firāķile ol mehiñ
 Bāzū-yı dilde zūr geh artar geh eksilür

 Vehbī ķü ber-kıarār degil kār-ı rüzgār
 Mevc-i ğam ü sürür geh artar geh eksilür
7. Vābeste-i vişāl degildür ferāĝ ü kıırş
 Hvāhiş dem-i fütür geh artar geh eksilür

249. 100^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 41. (Dikmen, 1991: 540).

- 1 Kaysıñ serinde: Kaysam serümde, Ol: Bu.
 Kays'ın başında kıarışıklık bazen artar bazen eksilir. O yuvada kıuşlar bazen artar, bazen eksilir.
- 2 Şarap bazen aklımı yok eder, bazen artırır. Akıl sermayesi bazen artar, bazen eksilir.
- 3 Cömertlik kumaşı her zaman arzunun boyuna uygun çıkışmaz. Ölķüsü mü olur bazen artar, bazen eksilir.
- 4 ol perī: üstüne
 O perī, yanaĝının ayva tıyünü bir durumda bırakmaz. Güneşin gölgesi gibi bazen artar, bazen eksilir.
- 5 O ay gibi güzelin ayrılık yayıyla idman yaparken gönlün pazusunda güc bazen artar, bazen eksilir.
- 6 Ey Vehbî! Feleĝin işi hep aynı şekilde deĝildir. Keder ve sevinç dalgası bazen artar, bazen eksilir.
- 7 Vazgeçme ve kıırş, kavuşmaya baĝlı deĝildir. Umutsuzluk zamanı istek, bazen artar, bazen eksilir.

250.

Ve lehu

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

1. Hâsret çekerüz mîve-i ruhsârına her bâr
Virmezse nihâl-i emelüm hayf eger bâr

Ğavvâş olalı kûlzüm-i sînemde hayâlîñ
Mânend-i şadef dîdelerüm oldı güher-bâr
3. Berķ-i nigeñîñ âfet-i ħırmengeh-i cândur
Baķdıķça n'ola eylerisem âĥ-ı şerer-bâr

Senden gelicek her ne ķadar olsa girân-cân
Ĥoş geldi degüldür baña miĥmân-ı keder bâr
5. Çün sâyesi erbâb-ı dile cây-ı şafâdur
Serviñ bilürüz ķadrini virmezse de ger bâr

Çekse ne 'aceb şıķlet-i peşmîneyi zâhid
Meşhür meşeldür ĥara olsun mu şemer bâr
7. Ey âyine-rû kilki olur tûĥî-i ĥoş-gü
Geldikçe dil-i Vehbîye ol la'ı-i şeker-bâr

250. 100^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 28. (Dikmen, 1991: 532-533).

- 1 hayf: n'ola.
Her zaman yanağının meyvesine hasret çekeriz. Eğer emel fidanım meyve vermezse yazık!
- 2 Senin hayalin gönlümün denizinde dalgıç olduğundan beri gözlerim sedef gibi inci saçtı.
- 3 Bakışımın şimşegi, canın harman yerinin afetidir. Sen baktıkça kıvılcımlar saçan âh eylersem ne olur?
- 4 Her ne kadar cana ağır gelse de senden geldiği için hoş geldi. Keder misafiri bana yük değildir.
- 5 Âşıklara onun gölgesi mutluluk yeri olduğuna göre meyve vermese de selvinin kıymetini biliriz.
- 6 Zahit, derviş hırkasının yükünü çekse şaşılır mı? Meşhur sözdür, eşeğe semeri yük olur mu hiç?
- 7 Ey ayna yüzlü! Vehbî'nin gönlüne o şeker saçan dudağın geldikçe onun kalemi, güzel söyleyen papağan olur.

251.

[Vehbî]

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. Şaldı Tatâr-ı ğamze aķın mülk-i cāna dek
Te'şîr itdi tîr-i müjeñ üstühvāna dek
- Gelmez ħarîş-i 'ömre ķanā'at iderse de
Dest-i ħayâtı dāmen-i āĥir-zamāna dek
3. Ĥikmet-şinās-ı dehr aña olmaz firîfte
Her gerdişinde itse felek sâĥirāne dek
- Güm-geşte gönlüm aramaġa kūy-ı dilbere
Vardıķça kendümi bulamam bir zamāna dek
5. Gör sūzişüm ki bir sūĥan itsem ħayāl olur
Her ħarfı bir zebāne gelince zamāna dek
- Himmetle ŧayy-i menzil-i maķşūd ider kişi
Yoĥsa varur mı nāvek-i bî-per nişāna dek
7. Ders almasaydı benden eger Vehbiyā hezār
Fenn-i hevāda çıķmaz idi Gülsitāna dek
- Tahsin iderse Vākıf-ı 'ālî-nijād eger
Farķ-ı ŧabî'atım irişür Ferķadāna dek

251. 100^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 139. (Dikmen, 1991: 599-600).

- 1 müjeñ: müje.
Gamze Tatar'ı can ülkesine kadar akın etti. Kirpiğinin oku kemiğe kadar işledi.
- 2 Hayatının eli ahir zamana/ kıyamete dek uzansa bile ömre/ yaşamaya hırslı kimseye kanaat gelmez.
- 3 Felek her dönüşünde büyücü gibi oyun etse de dünyanın hikmetli kimsesi ona aldanmaz.
- 4 kendimi: gönlümü.
Sevgilinin mahallesine kaybolmuş gönlümü aramaya gittikçe bir zamana kadar kendimi bulamam.
- 5 Yanışımı gör ki bir söz hayal etsem, her harfi dile gelinceye kadar bir alev olur.
- 6 Kişi, maksadının menziline himmetle ulaşır. Yoksa kanatsız ok hedefe kadar varır mı?
- 7 Ey Vehbî! Bülbül eğer benden ders almasaydı heves ilminde Sâdî'nin Gülistan'ına kadar çıkmazdı.
- 8 Eğer yaradılışı yüce Vâkıf, bu şiiri beğenirse, benim de tabiatımın başı Ferkadan yıldızlarına kadar çıkar/ yükselir.

252.

[Cevrî]

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

1. Hâl-i dili ol ğamze-i fettânile söyleş
Esrâr sözün nükte-şinâsânile söyleş

Olduñsa rumûz-ı nigeñ-i şühuna vâkıf
Ma'nâsını tenhâda dil ü cânile söyleş
3. Keşf eyleme nâdâna şağın nükte-i çeşmin
Mestâne anı zümre-i rindânile söyleş

Âdâb gözet dilberi gördükde hamûş ol
Ne âhile ne çâk-ı girîbânile söyleş
5. Kem-mâyelere bağş-ı me'ânide söz açma
Cevrî gibi üstâd-ı sühândânile söyleş

253.

[Vâkıf]

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Niçe cân dil-teşne âb-ı ğamze-i hun-h'vâra gör
Niçe dil bend olmada ol zülf-i müşkîn-târa gör

Hâl-i sebzînfâm-ı gird-i 'arız-ı pür-tâbesi
Müm-ı sebz olmuş meger âyîne-i dîdâra gör

252. 100^b.

- 1 O fitneci gamzeyle gönlün durumunu konuş. Sırların sözünü ince manaları anlayan kimselerle konuş.
- 2 Onun şuh bakışının işaretlerini öğrendiyse, manasını tenhada gönül ve can ile konuş.
- 3 Onun gözünün manasını cahile sakın açma. Onu sarhoş rintlere zümresi ile konuş.
- 4 Edepli ol, sevgiliyi görünce sus. Ne âh ile ne de yaka yırtmakla konuş.
- 5 Mayası bozuk kimselere manalar konusundan söz etme. Cevrî gibi söz söylemesini bilen bir üstatla konuş.

253. 100^b.

- 1 Pek çok can kan döken gamzenin suyuna susamış, bak. Pek çok gönül, o misk kokulu saçta bağlanmaktadır, gör.
- 2 Parlak yanağının yuvarlak yeşil renkli beni, sevgilinin aynasına taze mum olmuş, bak.

3. Ey tabīb-i cān bakup keyfiyyet-i vārūnina
Haste-i renc-i firākuñ gel hele bir pāre gör
- Ne fūsūn-sāz-ı cefādur āşıka endiřesi
Geh nihān geh rū-nümādur ol perī-ruhsāre gör
5. Būlbūl-i gūya ider Vākıf bilürsin kıymetin
Cām-ı feyz-i sākī-i gül-çehrenūñ bir pāre gör

254.

[Vākıf]

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

1. Ne deñlü sürse yüz dergāh-ı gerdūn-sāyına şimdi
Nigāh itmez gedā-yı hūsn-i miñnet-hāyına şimdi
- Getürdüm naqd-i şabrum nīme-i ricl-i cerād-āsā
Nişāra sen Süleymān-ı zamānuñ pāyına şimdi
3. Gözi ey māh-peyker sen ala çeşmi tutar ancak
Nigāh-endāz olan hūbān-ı 'aşr alayına şimdi
- Dil-i nālān-ı ateş-dāğ-ı hasret var iken bir dem
Bağılmaz muṭribuñ sūz u güdāz-ı nāyına şimdi
5. Nola Vākıf aşarsa hāy u hūy-ı 'aşk başumdan
Bağar mestānıñ 'ālem cümle hūy u hāyına şimdi

- 3 Ey can doktoru! Ters vaziyetine bakıp senden ayrı olmanın acısıyla hasta olmuş âşığı gel hele bir parça gör.
- 4 O peri yüzlü bazen saklanır bazen görünür, âşığa onun düşüncesi eziyet olarak ne büyüleyicidir, gör.
- 5 Ey Vākıf! Gül yüzlü sakinin feyiz kadehinin kıymetini bir parça gör. O seni konuşan bülbüle çevirir.

254. 100^b.

- 1 Onun felek kadar yüce dergāhına ne kadar yüz sürerse sürsün, o, miñnet çeken güzelliğ dilencisi âşığınā bakmaz.
- 2 Sabır sermayemi çekirge ayağı gibi sen zamanın Süleyman'ının ayağına saçmaya getirdim.
- 3 Ey ay yüzlü! Bu asrın güzellerinden oluşan topluluğa bakan kimsenin gözü, ancak sen ela gözlüyü tutar.
- 4 Hasret ateşiyle dağlanmış/ yaralanmış inleyen gönül var iken şimdi çalgıcının üflediği neyin yanıp yakmasına bir an bile bakılmaz.
- 5 Ey Vākıf! Aşkın hayhuyu başımdan aşarsa şaşılmaz. Zira şimdi insanlar sarhoşların hayhuyuna bakmaktadır.

255.

[Vākıf]

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Eylemiş naş mäh-rū yokdur o meh-rū üstine
Şebt iden āyāt-ı nūr ol ʔāk-ı ebrū üstine
- Bāğ-ı ‘ālemde be-ḥaqq-ı naḥl-i Ṭübā zāhidā
Görmedüm ʔaddin hele ol ʔadd-i dil-cū üstine
3. ‘Āşıkı endīşe-i rüyuñla itmiş ser-be-ceyb
Naş-ı ḥayret vaz’ iden mir’āt-ı zānū üstine
- Hīç düşer miydi o şāh-ı ḥüsne düşīne meger
Ser-nihād olmuş ‘adū ol sīm-pehlū üstine
5. Ma‘rifetkārān-ı Bihzādī-nihādān-ı hüner
İtmede izḥār-ı fen bir esb-i cādū üstine
- Ġamze-i Tātārı mülk-i şabra itdükçe aqın
Beñzer ol mülke gele ceş-ı Hülāgū üstine
7. Dāğ dāğ-ı reşk olur dil Vākıfā ol şeh-levend
Naş-ı dāğ-ı lāle vaz’ itdükçe bāzū üstine

255. 100^b.

- 1 O kaş kemeri üstüne nur ayetini yazan, “O ay yüzlünün üstüne başka bir ay yüzlü yoktur.” hükmünü koymuştur.
- 2 Ey zahit! Tuba ağacı hakkı için âlem bağında Tuba’nın boyunu dahi o gönül alıcı boy üstünde görmedim.
- 3 Diz aynası üstüne hayret nakşını işleyen, senin yüzünün düşüncesiyle âşığın başını yakasına gömdürmüş/ başını eğdirmiş.
- 4 Dün gece düşman o gümüş yanlı/ bedenlinin üstüne başını koymuş. O güzellik şahına hiç yakışır mıydı?
- 5 Hünerin Bihzâd tabiatlı, marifetli sanatkârları, büyücü bir at hakkında bilgisini göstermekte.
- 6 Tatar’a benzeyen gamzesi sabır ülkesine akın ettikçe orası üstüne Hülâgû’nun ordusunun geldiği ülkeye benzer.
- 7 Ey Vākıf! O güzeller güzeli pazusunun üstüne lale yarası işledikçe gönül de kıskançlıktan yaralanır.

256.

[Vehbî]

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Zâmîr-i şâfâ esrâr-ı dili i'lâma hâcet ne
Olur mir'âta şûret mürtesem ressâma hâcet ne

Perîsiñ cilvegâhıñ çeşmesâr-ı dîde-i cândur
Ten-i 'üryâniñı seyr itmege hammâma hâcet ne
3. Ğamıñla hüd-be-hüd 'îş eylerüm bî-minnet [ey] sâķî
Yiter hün-ı derünum bâde-i gülfâma hâcet ne

Şafâ-yı rüyuña temkîn virür haţţ-ı siyeh kim dir
Tezerv-i şu'leye düd-ı siyehden dâma hâcet ne
5. Ğayâl-i dür çeşm-i tab'îña nezdîk iken Vehbî
Ola der-dest dâ'im dürbîn-i hâme hâcet ne

257.

[Vehbî]

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. Yârdan haste dile geldi meveddet-nâme
Muţrıb-ı cân okusun şevķile şihhat-nâme

256. 101^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 213. (Dikmen, 1991: 648).

- 1 Temiz kalbe, gönül sırlarını bildirmeye gerek yok. Aynada suret kendiliğinden resmedilir, ressama ne gerek var?
- 2 Sen bir perisin, can gözü pınarında gezersin. Senin çıplak bedenini görmek için hamama ne gerek var?
- 3 Ey saki! Senin derdinle kendi kendime kimseye minnet etmeden yer içerim. Kalbimin kanı yeter, gül renkli şaraba ne gerek var?
- 4 Tezerv: Nüzül.
Siyah tüyler/ sakal, yüzünün temizliğine ağırbaşlılık veriyor diye kim söylüyor? "Alev sülününe kara dumandan bir tuzağa ne gerek var?"
- 5 Ola: Olan, hâme: câma.
Ey Vehbî, Uzak hayaller senin tabiatının gözüne çok yakın iken kalem dürbününün hep elinde olmasına ne gerek var?

257. 101^a. Seyyid Vehbî Dîvânı, g. 198. (Dikmen, 1991: 639).

- 1 Sevgiliden hasta gönle aşk mektubu geldi. Gönül çalgıcısı şevkle sağlık kitabı gibi olan mektubu okusun.

Geldi bir nāme-i manzūme-i sa‘d-āver kim
Diseler nāmına şāyeste sa‘adet-nāme

3. Şafha-i cāna virür mühre-i dāğ ile cilā
Yazsa maḥbūbuna ‘uşşāk maḥabbet-nāme

Şafha dil ḥāme müje dūde olur merdüm-i çeşm
İstesem yazmağa ol āfete ḥasret-nāme

5. Peyk-i dil ḥālūmi i‘lāmdan olmaz ḥālī
Dergeh-i dilbere yazmağa ne ḥācet nāme

Āhum evrākı yaḫar ben daḫi yana yazarum
Eyledikçe saña taḥrīr şikāyet-nāme

7. Gelmedikçe ḫaṭı itmez nigeḫi ref‘-i setīz
Şulḫ çıkmaz başa yazılmasa elbet nāme

Geldi şeh-bender-i ‘irfān tarafından Vehbī
Gülçe-i cins-i ‘ināyet gibi ḫat ḫat nāme

258.

[Vākıf]

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. Her ne dem ‘aşıka gönderse o āfet nāme
Getürür lābüd o bī-çāreye riḫḫat nāme

2 Uğur getiren bir şiir mektubu geldi, adına mutluluk mektubu/ saâdetname deseler yakışır.
3 maḥbūbuna ‘uşşāk: ‘uşşākına maḥbūb.
4 Âşıklar sevgililerine aşk mektubu yazsa, can sayfasını yara mühresiyle parlatır.
5 O afete hasret mektubu yazmayı istesem gönül sayfa, kirpik kalem, göz bebeği mürekkep isi olur.
6 Gönül habercisi hâlimi bildirmekten ayrı durmaz. Sevgilinin makamına mektup yazmaya gerek yok.
7 yana: nāme.
8 Sana şikāyet mektubu yazdıkça âhim yaprakları yakar, ben de neredeyse yanarım.
9 Sakalı/ tüyü bitmedikçe bakışı mücadeleyi/ savaşı ortadan kaldırmaz. Elbette mektup yazılmadan barış sağlanamaz.
10 Ey Vehbî! İnayet elçisi tarafından gönderilen inayet cinsinden bir gül gibi kat kat/ sayfa sayfa mektup geldi.

258. 101^a.

- 1 O afet her ne zaman âşığa mektup gönderse mutlaka o mektup, o çaresize dokunur.

Dest-būsına varur mıyuz o şāhuñ āyā
Yoħsa gelmez mi daħi bizlere da‘vet-nāme

3. Bā-ħuşūş ide ğubār-ı ħaṭ-ı rūyın iş‘ār
Virür elbette dil-i ‘āşıkā ħayret nāme

Ĥün-ı dil almaĝa cānile o ıfıl-ı berber
Oĝur üstāddan elbette fütüvvet-nāme

5. Dürc-i ħikmetdür o ğüyā ki nihān anda devā
Viridi dil-ħaste-i derde yine şıħhat nāme

Bir dem olmazsa nola pīş-i nigeħden münfek
Eyledi tā o ħadar cānile ülfet nāme

7. Ķalmanı zerre ħadar ĝerd-i kederden āşār
İdüp İşār dile şevĶ ü meserret nāme

Süz-ı dilden ola süzende ħalem dildāra
İtsem āĝāz eĝer yazmaĝa firĶat-nāme

9. Cānib-i yārdan āyā ne zamān zāħir olur
İster ey Vāķıf-ı nā-şād ṭabī‘at nāme

-
- 2 Acaba o şahın elini öpmeye gider miyiz? Yoksa bizlere daha davet mektubu gelmez mi?
3 Özellikle yüzündeki toz gibi ince tüyleri haber verince elbette o mektup âşığın gönlüne hayret verir.
4 O berber çırağı, gönlün kanını canla almak için ustasından elbette fütüvvetname okur.
5 O sanki içinde deva gizlenmiş bir hikmet hokkasıdır. Mektup, dertten hasta gönle yine sağlık vermiştir.
6 Bir an bile göz önünden uzak olmazsa şaşılmaz. Bu yüzden mektup can ile o kadar yakınlaşmıştır.
7 Gönle şevk ve sevinç saçtığından dolayı keder tozlarından zerre kadar iz kalmadı.
8 Eğer sevgiliye ayrılık mektubu yazmaya başlasam kalem, gönül ateşinden dolayı yanmaya başlar.
9 Ey mutsuz Vâkıf! Acaba sevgili tarafından mektup ne zaman ortaya çıkar? Zira insanın tabiatı mektup istiyor.

259.

[Resîm]

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Göñül ol şuh-ı meh-ruhsârı gördüñ dîdeler rüşen
Peyâm ister iken dîdârı gördüñ dîdeler rüşen

Tekellüm nâmeye maḥşûş idi dîdâr ru'yâya
'Ayân ol devlet-i bîdârı gördüñ dîdeler rüşen
3. Sırışk-i çeşm ile her şeb şümâr-ı encüm eylerdiñ
O dürrî kevkeb-i seyyârı gördüñ dîdeler rüşen

Bi-ḥamdillâh şeb-i deycür-ı firḳat irdi encâma
Fürûğ-ı şubḥ-ı vaşl-ı yârı gördüñ dîdeler rüşen
5. O Yûsuf-ṭal'atuñ hicri ile Ya'ḳûba dönmüşdüñ
Yine gösterdi yârı Bârî gördüñ dîdeler rüşen

Gözün dünyâyı ey rind-i ḥumâr-âlûd görmezdi
Yine peymâne-i ser-şâdı gördüñ dîdeler rüşen
7. Ğubâr-ı maḳdemîn kuḥl-ı cilâ-yı çeşm-i cân eyle
Resîm ol serv-i ḥoş-reftârı gördüñ dîdeler rüşen

259. 101^b.

- 1 Ey gönül! O ay yüzlü güzeli gördük, gözler aydın. Haber isterken sevgilinin kendini gördün, gözler aydın.
- 2 Konuşma mektuba, görüşme rüyaya hastı. Uyanırken o saadete açıkça eriştin, gözler aydın.
- 3 Gözyaşınla her gece yıldızları sayardın. O inci gibi gezen yıldızı gördün, gözler aydın.
- 4 Allah'a şükür ayrılığın karanlık gecesi sona erdi. Sevgilinin kavuşma sabahının ışığını gördün, gözler aydın.
- 5 O Yûsuf yüzlü güzelin ayrılığıyla Yakup'a dönmüştün. Gördün işte, Allah o sevgiliyi yine gösterdi, gözler aydın.
- 6 Ey gözü mahmur olmuş rint! Senin gözün dünyayı görmezdi. Yine başı mutlu kadehi gördün, gözler aydın.
- 7 Onun ayağının tozunu, can gözünün cilası olan sürme yap. Ey Resîm! O salınan selviyi gördün, gözler aydın.

260.

[Vâkıf]

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Fâriğuz ümmîd-i vaşl-ı yârdan şimden girü
Olduğ âzâde ğam-ı ağıyârdan şimden girü

Kây-dı zülfünden rehâ-yâb olalı vâresteyüz
Bend bend-i 'uğde-i efkârdan şimden girü
3. Bülbül-i bend-i kafesveş dehrde âsüdeyüz
Hvâhiş-i verdile bîm-i hârdan şimden girü

Olmaduk çün ğonçe-çîn âzâde-kây-dı hvâhişüz
Fıkr-i gül-geşt-i reh-i gülzârdan şimden girü
5. Bülbül-âsâ olsağ âşüfte görünmez Vâkıfâ
Rüy-ı handânî o gül-ruhsârdan şimden girü

261.

Ve lehu

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1. İtmiyor hiç eşer âh-ı sehergâh saña
Meger inşâf vire Hazret-i Allâh saña

260. 101^b.

- 1 Bundan sonra sevgiliye kavuşma ümidinden vazgeçmişiz. Artık yabancıların kederinden kurtulduk.
- 2 Senin zülfünün bağından kurtulalı beri artık düşüncelerin zihindeki düğümlerinin bağından da uzağız.
- 3 Kafeste tutulan bülbül gibi dünyada artık gülü istemekten ve diken korkusundan rahatız.
- 4 Gonca toplanmayınca artık bunu istemekten ve gül bahçesinin yolunda gezme düşüncesinin bağından da kurtulduk.
- 5 Ey Vâkıf! Bülbül gibi perişan olsak bile artık o gül yüzlü sevgiliden bir mutluluk yüzü görünmez.

261. 101^b.

- 1 Hazret-i Allah sana insaf vermediği için seherde edilen âh sana hiç tesir etmiyor.

Dōstum itmezidüñ ğamzeñi böyle hūn-rīz
Beni ğamz eylemese düşmen-i bed-h^vāh saña

3. İtme ‘uşşāka cefā kim gelicek hıtt-ı ruhuñ
Perde-i haclet olur kıl hazer ey māh saña

Rahm iderdüñ dil-i nā-şāduma bilseñ derdüm
Hālümü ‘arz idemem neyleyem āh saña

5. Gūş-bend olmadı derd-i dil-i zārumdan olan
Güher-i zemzeme-i şekve-i cāngāh saña

Olmaz ey şūh-ı tegāfūl-menişüm ‘aşıkdan
Şıklet-i bī-eşer-i vuşlat her gāh saña

7. Fehm olan bu reviş-i kīne-nümādan bilürüz
Vākıf-ı zāra cefādur hele dil-h^vāh saña

262.

[Vākıf]

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1. Egerçi gelmezise daħi nāme kâ’ildür
O şūhdan bu gönül bir selāma kâ’ildür

Ümīd-i şefkati senden ider gönül yoħsa
Kıyās eyleme lutf-ı lişāma kâ’ildür

-
- 2 Ey dostum! Kötü niyetli düşman beni sana kötölemese/ gammazlamasaydı, sen gamzeni böyle kan dökücü hāle getirmezdin.
3 Ey ay yüzlü güzel! Âşıklara eziyet etme. Çünkü yüzünde tüyler çıkınca dikkat et, sana utanma perdesi olur.
4 Derdimi bilsen mutsuz gönlüme acırdın. Âh ki ne yapayım, durumumu sana anlatamam.
5 İnleyen gönlümün derdiyle ilgili candan şikâyet sözlerinin incisi, kulağına küpe olmadı.
6 Ey bilmezden gelen şuh sevdiğim! Her zaman âşıktan sana vuslatın etkisiz yükü/ ağırlığı gelmez.
7 Bu kin gösteren gidişten anlayarak senin muradının inleyen Vākıf’a eziyet olduğunu biliriz.

262. 101^b.

- 1 Eğer mektup gelmezse bile razıdır. O şuh güzelden bu gönül bir selama razıdır.
2 Gönül senden şefkat umar. Yoksa peçenin lutfuna razıdır zannetme.

3. Bu pūyegehde o vaḥṣī ġazāli bu dil-i zār
Fütāde eylese bir kerre dāma ḳā'ildür
- Mücevher olmazise sāḳiyā dirīġ itme
Gönül bu bezmde bir köhne cāma ḳā'ildür
5. İder mi bīhude fikr-i viṣāl Vāḳıf-ı zār
İrerse nefḫa-i zūlfi meṣāma ḳā'ildür

3 Bu inleyen gönül o vahşi ceylanı bu meydanda bir kere tuzakla yakalayabilse razıdır.
4 Ey saki! Elmasla süslenmiş olmazsa da mahrum etme. Gönül bu mecliste eski bir kadehe de razıdır.
5 İnleyen Vâkıf kavuşmayı boş yere düşünür mü? Saçının kokusu burnuna gelirse buna razıdır.

SONUÇ

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y-619 Numarada Kayıtlı Mecmuadaki Türkçe Şiirler isimli çalışmamız XV-XVIII. yüzyıl aralığındaki birçok şairin kaside, gazel, müstezad, kıt'a, nazm, rubaî, mesnevi, mısra, beyit, matla ve müseddes nazım şekilleriyle verdikleri edebî ürünlerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Çalışmamız mecmuadaki sadece Türkçe şiirlerin transkribe metni ve nesre çevirisini teşkil etmektedir. Çalışmamız muhteva kısmının detaylı incelenmesiyle de bir nevi sözlük niteliğindedir.

Çalışmamıza konu olan Y-619 numarada kayıtlı olan mecmua iki kısımdan oluşmaktadır. *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id* isimli ilk kısım 619/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olup mürettibi Nefeszâde İbrâhîm b. Mustafâ (ö. 1060/ 1650)'dir. *Münşe'ât* isimli diğer kısım ise 619/2 arşiv numarasıyla kayıtlı olup müellifi Âbî (ö. 1077/ 1666-67)'dir. Toplamda 102 varaktan oluşmaktadır. Çoğunluğu sayfa kenarlarında bulunan şiirlerin dili Türkçe, Farsça ve Arapçadır. Farsça şiirler Âsım Şehrî, Baba Derviş Mazlûm, Baba Figânî, Câfer-i Sâdık, Câmi, Ebû Türâb, Feyzî-i Hindî, Gazâlî-i Meşhedî, Hâce Hâfız, Hâkânî, Hayrî, Kâtibî, Kelîm, Kemâl, Lisanî, Mirza Feyzî, Mirza Mehmed Vahîd, Mirza Sâmî, Nâbî, Nâsır Alî, Nazîf, Örfî, Pîr Câfer, Pîr Nevres, Sâ'ib, Sâim, Selîm Muhammed Kulî, Sıddîk, Şevket, Tâlib-i Âmülî, Vahîd, Vâsık ve Ziyâeddîn mahlaslı şairlere aittir.

XV-XVIII. yüzyıl aralığından şiirler barındıran mecmuada divan ve çeşitli kaynaklardan şairlerin yaşadıkları ve ürün verdikleri yüzyıllar tespit edilmiştir. Böylece mecmuada yaşadığı ve ürün verdiği yüzyılı tespit edilen 42 şair bulunmaktadır. Mecmuada XV. yüzyıldan Ahmed Paşa (1) ve Necâtî (1), XVI. yüzyıldan Gelibolulu Mustafa Âlî (1), Keyfî (1), Meşâmî (1), Nev'î (1), Örfî (1), Ümîdî (1), XVII. yüzyıldan Cevrî (1), Emrî (1), Fâ'iz (2), Fasîh (1), Fehîm-i Kadîm (1), Hâşimî (1), Haylî (3), İsmetî (1), Nâ'ilî-i Kadîm (4), Nâbî (7), Nef'î (2), Nesîb Efendi (3), Sâbit Efendi (4), Sabrî (2), Sırrî (2), Tâlib (1), Zekî (3), XVIII. yüzyıldan Abdî (1), Bâhir (13), Câzim (1), Dürrî (1), Edirneli Kâmî (1), Es'ad Efendi (3), İshâk (1), Mâcid (1), Nahîfî (1), Nedîm (3), Sâlik (5), Sâlim (1), Seyyid Vehbî (19), Şevkî (1), Vahîd (3), Vâkîf (29) ve Vâsık (1)'in farklı nazım şekilleriyle yazdıkları şiirler yer almaktadır. Mecmuada şiiri yer alan fakat kesinliği tespit edilemeyen 23 şair daha

vardır. Bu şairlerin mahlası ve şiir sayıları şöyledir: Ârif Efendi (2), Âlî Cân (1), Brusevî (1), Gâzî (1), Haylî (3), Hudâyî (3), İkbâl (4), İsmâ'il-zâde (1), Kadrî (1), Kâmî Efendi (1), Kelîm (1), Lem'î (3), Nazîm (1), Resîm (1), Rûhî (1), Sa'dî (1), Sâhib (2), Sâkıb (1), Şâhîn Girây (1), Şeyh Enîs (1), Ünsî/ Enîsî (1), Veysî (2), Yahyâ (1).

Mecmuada toplam 1 kaside, 94 gazel, 1 müstezad, 18 kıt'a, 18 nazm, 2 rubaî, 3 mesnevi, 3 mısra, 50 beyit, 69 matla ve 1 müseddes nazım şekliyle yazılmış şiir vardır. Nazım şekli tespit edilemeyen iki şiir bulunmaktadır. Mecmuadaki tüm şiirlerde aruz vezni kullanılmıştır. Bu vezinlerden en çok hezec, remel ve muzâri bahirleri tercih edilmiştir. 213 ve 246. şiirlerde ahreb kalıpları kullanılmıştır. Toplamda 14 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. En çok tercih edilen aruz kalıbı hezec bahrinden *Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* kalıbıdır.

Çalışmamızda 65 şaire ait 164 şiir bulunmaktadır. Mahlas veya şaire ait bir işaret olmayan 98 şiirin de şairi tespit edilememiştir. Mecmuada en çok şiiri yer alan şairler şöyledir: Vâkîf'in 29, Vehbî'nin 19, Bâhir'in 13 ve Nâbî'nin 7. Diğer şairlerin şiir sayıları 5-1 arasında değişmektedir.

Mecmuada Nedîm'e ait 1 beyit, Nesib Dede'ye ait 1 nazm, Üsküdarlı Sırrî'ye ait 1 lugaz, Seyyid Vehbî'ye ait 1 beyit şairlerin çalışılan veya yayımlanan divanlarında bulunmamaktadır. Ayrıca mecmuada XVIII. yüzyıl şairlerinden biri olarak tespit edilen Bâhir ve ona ait 12'si gazel 1'i kıt'a olmak üzere toplamda 13 şiirine, yine XVIII. yüzyıl şairlerinden biri olan Vâkîf ve onun 28'i gazel 1'i beyit olmak üzere toplamda 29 müstakil şiirine rastlanmaktadır. Böylece XVIII. yüzyılda yaşamış iki şairin şiirlerinin yanı sıra divanlara kesin olarak bilinmeyen sebeplerle dâhil edilmeyen şiirlerin de birkaçının gün yüzüne çıkarılması önem arz etmektedir.

Bu çalışmamız henüz bilinmeyen şiirlerin tespiti ile dönemin sosyal, kültürel ve edebî zevkine ışık tutması bakımından Klasik Türk edebiyatı sahasına ve edebiyat tarihine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

AKKUŞ, Metin (2018). **Nefi Dîvânı**, E-kitap, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

AKSOYAK, İ. Hakkı (2018). **Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı**, E-kitap, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

AKSOYAK, İ. Hakkı (2020a). EMRÎ, Emrullah Efendi bin Nasûh Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/emri-emrullah-efendi-nasuh-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

AKSOYAK, İ. Hakkı (2020b). FÂİZ, Mustafâ, Börekçi-zâde, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/faiz-mustafa-borekcizade>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

AKSOYAK, İ.Hakkı (2020c). ZEKÎ, Kethüdâ Ali Zeki Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zeki-kimyager-kethuda-ali-zeki>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

AKSOYAK, İ. Hakkı ve İSEN, Mustafa (2020). ÂLÎ/ÇEŞMÎ, Gelibolulu Mustafa, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/alicemi-gelibolulu-mustafa>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ARSLAN, Mehmet (2020). SEYYİD VEHBÎ, Hüseyin, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-vehbi-huseyin>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2015). “Osmanlı Şiirinde Terziler”, **Turkish Studies**, Volume 10/16, Fall, s. 153-182.

ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2020). ŞEVKÎ, Mehmed Şevkî Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sevki-mehmed-sevki-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2020). **VÂSIK**, İlâhîzâde, Madrûbzâde, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vasik-ilahizade-madrubzade>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ATİK, Arzu (2020). **CEVRÎ**, İbrâhîm Çelebi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cevri-ibrahim-celebi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

AYAN NİZAM, Elif (2020). **SÂLİM**, Mirzâ-zâde Mehmed (Emin) Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/salim-mirzazade-mehmed-emin-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

AYPAY, A. İrfan (1992). **Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi.

BAŞPINAR, Fatih ve Sema Erdoğan (2020). “Seyyid Yahyâ Vâkıf (ö. 1738)’ın Şiirleri”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 400-438.

BİLKAN, Ali Fuat (1997). **Nâbî Dîvânı I-II**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

BOSTAN, İdris (1996). “Gemi: Osmanlı Dönemi”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 14, s. 11-15.

BOZKURT, Nebi (2007). “Ok”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 33, 333-335.

BULAN, Ayşe (1993). **Hâşimî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

BUYRUK, İbrahim Etem (2009). **Ümîdî Ahmet Dîvânı (İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini)**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

CEYHAN, Adem ve Necip Fazıl Duru (2020). NESİB, Yusuf, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nesib-yusuf> (Erişim tarihi: 01.02.2021).

CEYHAN, Semih (2010). “Taç”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 39, s. 363-365.

ÇEÇEN, Mehmet Korkut (2010). **Sabrî Mehmed Şerîf Hayatı, Sanatı, Dîvânı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

ÇEÇEN, Mehmet Korkut (2020). SABRÎ, Mehmed Şerîf, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sabri-mehmed-serif> (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ÇIPAN, Mustafa (1991). **Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni (Cilt: 1)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.

DEMİR, Tarık (2006). **Edirneli Fâiz Dîvânı İnceleme-Metin-Dizin**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

DERMAN, M. Uğur (1994). “Divit”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 9, s. 450-451.

DERMAN, M. Uğur (2001). “Kalem”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 24, s. 245-247.

DERMAN, M. Uğur (2006a). “Mühre”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 31, s. 527.

DERMAN, M. Uğur (2006b). “Mürekkep”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 32, s. 46-47.

DERMAN, M. Uğur (2012). “Tuğra”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 41, s. 336-339.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2013). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara: Aydın Kitabevi.

DİKMEN, Hamit (1991). **Seyyid Vehbi ve Dîvânı'nın Karşılaştırmalı Metni**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

DİLÇİN, Cem (2016). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DOĞAN, Muhammet Nur (1997). **Şeyhülislâm İshâk Efendi Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Edisyon Kritiği**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

DURU, Necip Fazıl (2020). **SÂLİK**, Halil, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/salik-halil>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

EKİNCİ, Ramazan (2020). Bursalı Haylî Ahmed Çelebi ve Şiirleri, **Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature**, C. 6 Sayı 3, s. 356-390.

EMECEN, Feridun (1996). “Fodula”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 13, s. 167-170.

ERDEM, Melike (1994). **Bursalı Tâlib ve Dîvânı Tenkitli Metni ve İnceleme**, Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

ERİŞEN YAZICI, Gülgün (2017). **Edirneli Kâmî ve Dîvânı**, E-kitap, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 07.07.2021).

ERKAL, Abdulkadir (2020). **NÂBÎ**, Yûsuf Nâbî Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nabi-yusuf-nabi-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

GENÇ, İlhan (1986). **Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye**, E-kitap, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

GIYNAŞ, Kamil Ali (2013). **Pervâne Bey Mecmuası (İnceleme-Metin)**, Bozok Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

GÜFTA, Hüseyin (1995). **Sâlim (Mirzâ-zâde) Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Karşılaştırmalı Metni**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.

GÜLER, Zülfi (2014). "Divan Şiirinde Papağan", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1, s. 61-71.

GÜLHAN, Abdülkerim (2008). "Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar", **Turkish Studies**, Volume 3/5 Fall, s. 345-375.

GÜRBÜZ, Mehmet (2012). "Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz.: Hatice Aynur vd., İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 97-113.

GÜRBÜZ, Mehmet (2013). "Şiir Mecmualarının Kaynakları Üzerine", **Turkish Studies**, Ankara, Volume 8/1, Winter, s. 315-322.

HİDAYETOĞLU, Ahmet Selahattin (1996). **Nesîb Dede Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.

İNALCIK, Halil (2001). "İstanbul: Türk Devri", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 23, s. 220-239.

İPEKTEN, Haluk (2019). **Nâ'îlî-i Kadîm Divânı**, E-kitap, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67155,naili-i-kadim-divanipdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

İPŞİRLİ, Mehmet (1996). "Hâcegân", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 29, s. 265-268.

İSEN, Mustafa, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç ve İ. Hakkı Aksoyak (2003). **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları.

KALLEK, Cengiz (2007). “Çarşı”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 34, s. 194-203.

KALYON, Abuzer (2011). **Peştelî Hisâlî Metâlî’ü’n-Nezâ’ir (II. Cilt) İnceleme-Metin**. Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.

KAPLAN, Yunus (2018). “İstanbul Üniversitesi Nadir Eseler Kütüphanesi’nde Kayıtlı “T 5480” Numaralı Musammat Mecmuası ve MESTAP’a Göre Tasnifi” , **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, Sayı 21, s. 401-540.

KAPLAN, Yunus (2020a). ABDÎ, Mühürdar Hacı Abdî, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/abdi-muhurdar-haci-abdi> (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAPLAN, Yunus (2020b). CÂZİM, Seyyid Mehmed, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cazim-seyyid-mehmed>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAPLAN, Yunus (2020c). HAYLÎ, Ahmed Çelebi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayli-ahmed-celebi-mdbir>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAPLAN, Yunus (2020ç). KEYFÎ, Keyfi Çelebi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/keyfi-keyfi-celebi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAPLAN, Yunus (2020d). MEŞÂMÎ, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mesami>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAPLAN, Yunus (2020e). “Seyyid Yahyâ Vâkıf Efendi ve Halep Menzil-nâmesi”, **Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature**, C. 6, Sayı 2, 213-232.

KAPLAN, Yunus (2020f). ÜMÎDÎ, Ahmed. **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/umidi-ahmet>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAPLAN, Yunus (2020g). VÂKIF, Hoca Sa'adeddîn-zâde, Seyyid Yahyâ Vâkîf Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vakif-seyyid-yahya-vakif-efendi> (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAPLAN, Yunus ve Yakup Poyraz (2010). “Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 3, Sayı 15, 151-175.

KARABEY, Turgut (2020). AHMED, Veliyyüddîn-zâde Ahmed Paşa. **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-veliyuddinzade-ahmed-pasa>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KARACAN, Turgut (1991). **Bosnalı Alaeddin Sabit Dîvân**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

KARAVELİOĞLU, Murat Ali (2020). NAHİFİ, Süleyman, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nahifi-suleyman>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAVAKLIYAZI, Ahmet (2016). “Divan Şiirinde Mazmun Olarak Millet Adları”, **The 1st International Conference on Studies in Turkology (Barcelona/Spain, 14-16 October 2016), Proceesings Book**, Konya: Palet Yayınları, s. 233-247.

KAYA, Bayram Ali (2020). NECÂTÎ BEY, İsâ, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necati-bey-isa>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KAYA, Bülent (2008). **Divan Şiirinde At**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

KAZAN, Şevkiye (2003). **Üsküdarlı Sırrî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Dîvân'ı ve Şerhu Medhi'n-Nebî**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.

KAZAN, Şevkiye (2020). **SİRRÎ**, İbrâhim Sırrî Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sirri-ibrahim-sirri-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KESİK, Beyhan (2020a). **BÂHİR**, Arab-zâde Abdurrahmân Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bahir-arabzade-abdurrahman-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KESİK, Beyhan (2020b). **MÂCİD**, Mustafa Çelebi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/macid-mustafa-celebi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KESİK, Beyhan (2020). **VAHİD/MAHTÛMÎ**, Mehmed Mahtûmî Ağa, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vahid-mahtumi-mehmed-mahtumi-aga>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KILIÇ, Atabey (2012). “Mecmua Tasnifine Dair”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz.: Hatice Aynur vd., İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 80-95.

KILIÇ, Mustafa (2020). **İSMETÎ**, Mehmed İsmetî Çelebi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ismeti-mehmed-ismeti-celebi-mdbir>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

KIRBIYIK, Mehmet (2007). “Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 18, s. 61-75.

KURNAZ, Cemal ve Halil Çeltik (2013). **Divan Şiiri Şekil Bilgisi**, Ankara: Kurgan Edebiyat Berikan Yayıncılık.

KURTULUŞ, Rıza (2007). Örfî-i Şîrâzî, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 34, İstanbul, s. 96-97.

MACİT, Muhsin (2017). **Nedîm Dîvânı**, E-kitap, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

MACİT, Muhsin (2020). **NEDİM**, Ahmed, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-ahmed>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ONAY, Ahmet Talat (2016). **Açıklamalı Divan Şirii Sözlüğü**, Haz.: Cemal Kurnaz, Ankara: Kurgan Edebiyat Berikan Yayıncılık.

ÖNGÖREN, Reşat (2004). “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 29, s. 441-448.

ÖZCAN, Nuri (2007). “Mûsikî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 33, s. 574-580.

ÖZTÜRK, Murat (2020). **DÜRRÎ/VÂFÎ**, Dürrî-i Yek-çeşm, Ahmed, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/durrii-yekcesm-vafi-ahmed>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ÖZYILDIRIM, Ali Emre (2020). **SÂBÎT**, Alâaddin (Ali), **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sabit-alaaddin-ali>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

PAKALIN, M. Zeki (1971a). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

PAKALIN, M. Zeki (1971b). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

PAKALIN, M. Zeki (1971c). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

PALA, İskender (2013). **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, İstanbul: Kapı Yayınları.

SARGON, Erdem (1991). “Atlas”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 4, s. 80-81.

SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat (2020). **NEV'Î**, Yahyâ, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nevi-yahya>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

SELÇUK, Bahir (2020). NEF'Î, Ömer Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nefi-omer-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

SOLMAZ, Hüseyin (1996). **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

SUCU, Nurgül (2007). "Zâhid-Sûfî Tipinin Kimliği, Divan Edebiyatındaki Yeri ve Sosyal Hayattaki Örnekleri", **İSTEM**, Sayı 10, 227-253.

ŞENER, H. İbrahim (1995). "Ferkadân", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 12, s. 399-400.

ŞENÖDEYİCİ, Özer (2020). NÂ'İLÎ-İ KADÎM, Mustafa, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nailii-kadim-mustafa>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ŞÜKÛN, Ziya (1984). **Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya C. II**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

TAN, Bünyamin (2020). İŞHÂK, Ebûishâk-zâde İshâk Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ishak-efendi-ebuishakzade>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

TARLAN, Ali Nihat (1966). **Ahmed Paşa Dîvânı**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

TARLAN, Ali Nihat (1992). **Necatî Beg Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayıncılık.

TEZCAN, Hülya (1995). "Fes", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 12, s. 415-416.

TOPTAŞ, Emine Sıdıka (2020). ES'AD, Müezzîn-zâde Es'ad Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esad-muezzinzade-esad-efendi>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

TUĞLUK, İbrahim Halil (2020). TÂLİB, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/talib> (Erişim tarihi: 01.02.2021).

TULUM, Mertol ve **TANYERİ M. Ali** (1977). **Nev'î Dîvânı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

TUNÇ, Semra (2015). **Nabi Dîvânı'nda Sosyal Hayata Hikmetli Bakış**, Konya, Palet Yayınları.

TÜLÜCÜ, Süleyman (1997). "Hâtim et-Tâî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 16, s. 472-473.

TÜMER, Günay (1992). "Brahmanizm", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 6, s. 329-333.

UYGUN, Mehmet Nuri (2007). "Ney", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 33, s. 68-69.

UZUN, Mustafa İsmet (1992). "Edebiyatta Burç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 6, s. 424-426.

UZUN, Mustafa İsmet (2003). "Mecmûa", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 29, s. 265-268.

UZUN, Mustafa İsmet (2010). "Süreyya", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 38, s. 162-164.

ÜNAL, Mehmet (2020). **FASÎH**, Ahmed Fasîh Dede, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fasih-ahmed-fasih-dede>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

ÜZGÖR, Tahir (1991). **Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı 44.

YAZICI, Gülgün (2020). **KÂMÎ**, Edirneli Mehmed Kâmî Efendi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kami-edirneli-mehmed-kami-efendi> (Erişim tarihi: 07.07.2021).

YENİTERZİ, Emine (2001). "On Altıncı Yüzyılda Konyalı Bir şâir: Meşâmî", **Türk Dili**, Sayı 591, s. 317-328.

YEŞİLBAĞ, Semih (2019). “Muhıbbî Dîvânı’nda Değerli Taşlar”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, Sayı 22, s. 689-712.

YILDIZ, Ayşe (2020a). FEHİM-İ KADİM, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fehimi-kadim>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

YILDIZ, Ayşe (2020b). HÂŞİMÎ, Bakkâl-zâde Seyyid Mehmed Çelebi, **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasimi-bakkalzade-seyyid-mehmed>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).

YÜKSEL, Serdar (2005). **İsmet Dîvân’ın Gramer İndeksi**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

ZÜLFE, Ömer (2011a). “Biyografik Bilgiler Açısından İki Nazire Mecmuası”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 4, Sayı 18, s. 151-169.

ZÜLFE, Ömer (2011b). **Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın.

Elektronik Kaynaklar

<https://islamansiklopedisi.org.tr/>

<https://ekitap.ktb.gov.tr/>

<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>

<http://teis.yesevi.edu.tr/anasayfa>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>